Remove Watermark Wondershare PDFelement

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Сарбаш Сергій Миколайович

УДК 339.9:327.5(100)(043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ВПЛИВ КОНФЛІКТІВ НА РОЗВИТОК СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

Спеціальність 292 Міжнародні економічні відносини

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____С.М. Сарбаш

Науковий керівник:
Булатова Олена Валеріївна,
доктор економічних наук, професор

Київ-2025

Remove Watermark Wondershare PDFelement

АНОТАЦІЯ

Сарбаш С.М. Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 – міжнародні економічні відносини. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2025.

Дисертаційна робота присвячена вдосконаленню теоретичних засад, розвитку науково-методичних підходів та розробці науково-практичних рекомендацій щодо визначення впливу конфліктів на розвиток глобального безпекового середовища.

У дисертаційній роботі удосконалено методологічні підходи до дослідження глобальних трансформацій, що доповнюють раніше визначені складові глобальних процесів (економічну, соціально-демографічну, природно-екологічну, інформаційно-технологічну, політико-ідеологічну та воєнну, культурно-цивілізаційну, релігійну, міжнародно-правову, пандемічну, загальноглобалізаційну) виокремленням просторової складової, проявом якої стало формування міждержавних безпекових мереж різного рівня, що впливають на характер розвитку безпекової архітектури, основними характеристиками яких визначено: екстенсивність, інтенсивність, швидкість, асиметричність, і розвиток яких сприяє поширенню мережевого принципу розвитку безпекової архітектури через систему альянсів та партнерств, що стають інструментами реалізації національних безпекових стратегій. Обґрунтовано авторське визначення трансконтинентального безпекового комплексу, як складової глобальної безпекової архітектури, що виступає новою формою просторової організації країн, консолідуючими засадами об’єднання котрих виступають єдність цінностей, спільність інтересів і загроз (у т.ч. гібридних), визнання яких стає передумовою приєднання нових учасників.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

У роботі розвинуто науково-теоретичні підходи щодо дослідження глобальної безпекової архітектури, а саме: на основі сформованої ієрархії рівнів безпекового середовища, запропоновано типологізацію конфліктів (глобальний, трансконтинентальний, міжрегіональний, регіональний, міждержавний, державний, локальний), що визначаються рівнем охоплення (просторова ознака): глобальний регіон, мегарегіон, макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон, локальний регіон; визначенням безпекового комплексу (інституційна ознака): система міжнародної безпеки і світового порядку, регіональний порядок (трансконтинентальний безпековий комплекс, регіональний безпековий комплекс), національний безпековий комплекс), відповідно до рівнів безпекового середовища (глобальний (у т.ч. бірегіональний, трансрегіональний, гібридний), регіональний (міждержавний), національний, внутрішньодержавний).

Доведено, що сучасна глобальна безпекова архітектура, яка характеризується одночасно масштабністю та фрагментованістю, не спроможна у повній мірі впоратись із новітніми глобальними викликами, а проведення безпекової політики є малоефективним та сегментованим (на всіх рівнях безпекового середовища), через, по-перше, втрату монополії держави на засоби насильства (що призвело до зменшення влади національних держав із одночасною приватизацією насильства та зростанням тероризму до глобального рівня), по-друге, вплив глобальних трансформацій (що сприяло появі нових загроз, у т.ч. гібридних, і як наслідок, нових моделей ведення війни, насильства). Сутність гібридних війн визначено як форму сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо), у т.ч. із використанням сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

У роботі запропоновано методичний підхід до оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн, а саме: введено показник інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни, що враховує кількісні індикатори нарощування військового потенціалу економіки країни, застосування якого дозволяє проводити компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати їх за інтенсивністю нарощування військового потенціалу (низький, середній, високий, дуже високий), відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн. Представлено науково-теоретичне обґрунтування визначення впливу воєнних витрат на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн, характер яких має прямий (внутрішні чинники), непрямий (зовнішні чинники та побічні ефекти) та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати двосторонній причинно-наслідковий вплив: позитивний (стимулювання економічного зростання) і негативний (людські втрати, руйнування об’єктів критичної інфраструктури, порушення торгових, інвестиційних, освітніх процесів, складність постконфліктного розвитку тощо), визначення яких із урахуванням запропонованого інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни дозволяє оцінити вплив рівня мілітаризації на стабільність (інституційну, правову, соціально-економічну) та стійкість країн, що впливатиме на визначення пріоритетів безпекового розвитку країни, її залучення до регіональних та трансконтинентальних безпекових комплексів.

Ґрунтуючись на систематизації теорії і концепцій дослідження конфліктів за логіко-послідовною та історичною еволюцією на основі таких ознак: джерела конфліктів, їх мотиви, виміри, асиметричність і наслідки, розвинуто методологічну основу дослідження економіки конфлікту, що визначається раніше обґрунтованим принципами: економіка вибору (конфлікт актуалізує питання вибору відносно застосування альтернатив

Remove Watermark Wondershare PDFelement

(насильницьких або ненасильницьких)), економічні умови (джерелами конфліктів виступають нерівність, залежність, екологічна дискримінація тощо), вплив на економіку та економічне зростання (скорочення економічних активностей, знищення виробничого потенціалу, міграційні процеси), економічний потенціал конфліктів (ймовірність, тривалість), конфлікт як форма привласнення (люди, природні ресурси, вплив на культуру, ідентичність, ідеологію, політику тощо), управління конфліктами (будь-який конфлікт потребує відповідної організації), безпека як суспільне благо (конфлікт безпосередньо впливає на безпекову складову розвитку людини, системи, суспільства), до якої запропоновано включення принципу: конфлікт як форма бізнесу (отримання економічних вигід від торгівлі зброєю, рекрутингу, підготовки та навчання персоналу, логістики та ланцюгів поставок, науково-дослідних робіт та інновацій тощо), що визначає напрями подальших наукових розвідок у досліджені міжнародних конфліктів.

На основі аналізу ключових ознак міжнародних конфліктів, до яких віднесено багатовимірність (оцінюється відповідними індикаторами економічної, екологічної, соціальної, технологічної, геополітичної складової виникнення конфліктів у сучасному глобальному середовищі), мультикаскадність (визначається видами конфліктів, рівнем виявлення та охоплення), масштабність (установлюється наслідками розвитку міжнародних конфліктів, тривалістю, ймовірністю повторення), а також асиметричність (характеризується відносинами залежності, ресурсними інтересами, рівнем соціально-економічного розвитку, екологічною дискримінацією); вимірами асиметричного конфлікту запропоновано вважати асиметричність *учасників* (джерелами якої стають ресурсне забезпечення, відмінності політичних систем і соціальних груп), *методів ведення та врегулювання конфліктів* (відмінності правових норм, методів (традиційних і новітніх) ведення конфлікту, його вартість тощо), *наслідків* (сукупність вимірів асиметричності учасників конфліктів, механізмів їх

Remove Watermark Wondershare PDFelement

врегулювання із урахуванням геолокації конфлікту тощо), що забезпечує їх комплексний моніторинг, діагностування задля оптимізації безпекових стратегій розвитку країн, створення сильних безпекових екосистем на різних ієрархічних рівнях сучасного глобального безпекового середовища; і визначається асиметричністю: учасників (джерелами якої стають ресурсне забезпечення, відмінності політичних систем і соціальних груп), методів ведення та врегулювання конфліктів (відмінності правових норм, методів (традиційних і новітніх) ведення конфлікту, його вартість тощо), наслідків (сукупність вимірів асиметричності учасників конфліктів, механізмів їх врегулювання із урахуванням геолокації конфлікту тощо), що забезпечує їх комплексний моніторинг, діагностування задля оптимізації безпекових стратегій розвитку країн, створення сильних безпекових екосистем на різних ієрархічних рівнях сучасного глобального безпекового середовища.

Ключові слова: безпека, національна безпека, регіональна безпека, міжнародна безпека, глобальна безпека, мілітаризація, збройний конфлікт, глобальні конфлікти, гібридна війна, загрози, глобальне безпекове середовище, російсько-українська війна, світова економіка, міжнародне партнерство та співробітництво

SUMMARY

Sarbash S.M. Influence of conflicts on the development of the modern global security environment. Qualification research work, presented as manuscript.

Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy in the specialty 292 – International Economic Relations – Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2025.

The dissertation is devoted to the improvement of theoretical foundations, development of scientific and methodological approaches and development of scientific and practical recommendations for determining the impact of conflicts on the development of the global security environment.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

The dissertation improves methodological approaches to the study of global transformations, which complement the previously identified components of global processes (economic, socio-demographic, natural and environmental, information technology, political, ideological and military, cultural and civilizational religious, international legal, pandemic, and general globalization) by highlighting the spatial component, which is manifested in the formation of interstate security networks of different levels that affect the nature of the development of the security architecture, the main characteristics of which are as follows Extensiveness, intensity, speed, asymmetry, and the development of which contributes to the spread of the network principle of security architecture development through a system of alliances and partnerships that become tools for the implementation of national security strategies.

The author's definition of the transcontinental security complex as a component of the global security architecture, which is a new form of spatial organization of countries, the consolidating principles of which are the unity of values, common interests and threats (including hybrid ones), the recognition of which becomes a prerequisite for the accession of new participants, is substantiated.

The work develops scientific and theoretical approaches to the study of global security architecture, namely: based on the established hierarchy of levels of the security environment, the author proposes a typology of conflicts (global, transcontinental, interregional, regional, interstate, state, local), which are determined by the level of coverage (spatial feature): global region, mega-region, macro-region, meso-region, micro-region, local region; definition of the security complex (institutional feature): the system of international security and world order, regional order (transcontinental security complex, regional security complex), national security complex), according to the levels of the security environment (global (including bi-regional). including biregional, transregional, hybrid), regional (interstate), national, and domestic).

Remove Watermark Wondershare PDFelement

It is proved that the current global security architecture, characterized by both scale and fragmentation, is not able to fully cope with the latest global challenges, and the implementation of security policy is inefficient and segmented (at all levels of the security environment), due to, firstly, the loss of the state's monopoly on the means of violence (which led to a decrease in the power of nation-states with the simultaneous privatization of violence and the growth of terrorism to the global level), secondly, the impact of global transformations (which contributed to the emergence of new threats, including hybrid ones, and as a result, new models of warfare and violence). The essence of hybrid warfare is defined as a form of modern conflict that combines traditional and non-traditional (military and non-military) measures of targeted and organized infliction of losses, destruction of the country's potential (economic, innovative, military, demographic, etc.), including the use of modern information technologies, manipulation and psychological pressure to achieve strategic goals by the aggressor country.

The work proposes a methodological approach to assessing the intensity of militarization of countries' economies, namely: an indicator of the integral index of the intensity of building up the country's military potential is introduced, which takes into account quantitative indicators of building up the military potential of the country's economy, the use of which allows for a comparative analysis of countries by the level of intensity of development of militarization processes, classification of countries by the intensity of military potential building (low, medium, high, very high), tracking of legislative, to monitor patterns and assess their impact on indicators of socio-economic, political and legal development of countries. The article presents a scientific and theoretical substantiation for determining the impact of military expenditures on indicators of socio-economic, political and legal development of countries, the nature of which is direct (internal factors), indirect (external factors and side effects) and multiplier effect, each of which can potentially have a two-way causal impact: positive (stimulation of economic growth) and negative (human losses, destruction of critical

Remove Watermark Wondershare PDFelement

infrastructure, disruption of trade, investment, and educational processes, complexity of post-conflict development, etc.), the determination of which, taking into account the proposed integral index of the intensity of the country's military build-up, allows us to assess the impact of the level of militarization on the stability (institutional, legal, socio-economic) and resilience of countries, which will influence the determination of priorities for the country's security development and its involvement in regional and transcontinental security complexes.

Based on the systematization of the theory and concepts of conflict research by logical, consistent and historical evolution on the basis of the following features: sources of conflicts, their motives, dimensions, asymmetry and consequences, the methodological basis for the study of the economics of conflict is developed, which is determined by the previously substantiated principles: the economy of choice (conflict actualizes the issue of choice regarding the use of alternatives (violent or non-violent)), economic conditions (sources of conflict are inequality, dependence, environmental discrimination, etc.), impact on the economy and economic growth (reduction of economic activity, destruction of production potential, migration processes), economic potential of conflicts (probability, duration), conflict as a form of appropriation (people, natural resources, impact on culture, identity, ideology, politics, etc.), conflict management (any conflict requires an appropriate organization), security as a public good (the conflict directly affects the security component of human, system, and society development), to which it is proposed to include the principle of conflict as a form of business (obtaining economic benefits from arms trade, recruitment, training and education, logistics and supply chains, research and innovation, etc,), that defines the directions of further research in the study of international conflicts.

Based on the analysis of the key features of international conflicts, which include multidimensionality (assessed by the relevant indicators of the economic, environmental, social, technological, geopolitical component of conflicts in the

Remove Watermark Wondershare PDFelement

modern global environment), multiscale (determined by the types of conflicts, level of detection and coverage), scale (determined by the consequences of international conflicts, duration, and likelihood of recurrence), as well as asymmetry (characterized by relations of dependence, resource interests, level of socio-economic development, and environmental discrimination); asymmetry of participants is proposed to be considered as a dimension of asymmetric conflict (the sources of which are the resources, differences in political systems and social groups), methods of managing and resolving conflicts (differences in legal norms, methods (traditional and modern) of conflict management, its cost, etc.), consequences (a set of dimensions of the asymmetry of the parties to conflicts, mechanisms for their settlement, taking into account the geolocation of the conflict, etc,), that ensures their comprehensive monitoring and diagnostics to optimize the security strategies of countries' development, and to create strong security ecosystems at different hierarchical levels of the modern global security environment; and is determined by asymmetry: of participants (based on resources, differences in political systems and social groups), methods of conflict management and resolution (differences in legal norms, methods (traditional and modern) of conflict management, its cost, etc,), consequences (a set of dimensions of the asymmetry of the parties to conflicts, mechanisms for their settlement, taking into account the geolocation of the conflict, etc,), that ensures their comprehensive monitoring and diagnostics to optimize the security strategies of countries' development, create strong security ecosystems at different hierarchical levels of the modern global security environment.

Keywords: security, national security, regional security, international security, global security, militarisation, armed conflict, global conflicts, hybrid warfare, threats, global security environment, Russian-Ukrainian war, world economy, international partnership and cooperation

Remove Watermark Wondershare PDFelement

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу

1. Bulatova O., Reznikova N., Sarbash S. Asymmetry Of The Modern Conflicts. *Przegląd Strategiczny.* 2024. Issue 17. P. 25–34. DOI:10.14746/ps.2024.1. 2 (Scopus) *(заг. обсяг 0,71д.а., особисто автору належить 0,4 д.а: визначено сутність асиметричності сучасних конфліктів, обґрунтовано поточні тенденції розвитку глобального безпекового середовища в контексті війни росії проти України).*

2. Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, включених до міжнародних наукометричних баз:

3. Bulatova Olena, Eisen Roland, Karpenko Oleksandr and Sarbash Serhii (2024). Development Of The European Security Complex In The Context Of Current Positions Of The Eu Countries In International Rankings. *Journal of European Economy* 23 (2): 270 - 88. https://doi.org/10.35774/jee2024.02.270 *(заг. обсяг 1,2 д.а., особисто автору належить 0,4 д.а: проаналізовано асиметричність розвитку країн ЄС за безпековими складовими, визначено напрями формування стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки).*

4. Сарбаш С.М. (2023). Вплив міжнародних конфліктів на економічний розвиток. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (24). С. 56-64. https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/56.pdf. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.6. DOI: 10.5281/zenodo.8128552 *(заг. обсяг 0,66 д.а.).*

5. Сарбаш С.М. (2024). Сучасне глобальне середовище: виклики, загрози, перспективи безпекового розвитку *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, (27), 127-136. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-127-136 *(заг. обсяг 0,44 д.а.).*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

6. Сарбаш С.М. (2022). Глобальна трансформація та сучасні тенденції розвитку безпекового середовища. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, (23). DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-23-78-99 *(заг.обсяг 1,3 д.а.).*

7. Сарбаш С. М. (2023). Воєнні конфлікти та міжнародна система безпеки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, (26), 90–96. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-26-90-96 *(заг. обсяг 0,47 д.а.).*

8. Сарбаш С. М. (2023). Природа міжнародних конфліктів в сучасних умовах глобального середовища. *Вісник Маріупольського державного університету.* Серія: Економіка, (25), 24–34. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-24-34 *(заг.обсяг 0,9 д.а.).*

Статті у інших виданнях

9. Булатова О.В., Сарбаш С. М. (2023). Фінансовий моніторинг як протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. *АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ*. Випуск 26.DOI: http://dx.doi.org/10.5281/ zenodo.10925445 *(заг. обсяг 0,61 д.а.,особисто автору належить 0,3 д.а: досліджено характер міжнародного співробітництва у протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму).*

Публікації в матеріалах науково-практичних конференцій (тези доповідей)

1. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Міжнародна співпраця у протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму // Сучасні виклики для європейського бізнесу: безпека, конкурентоспроможність, екологічність. конференція Дніпро Модуль Жана Моне Європейські практики із зеленої трансформації: уроки для України Проект 101085135- EUGREEN. 2024. С.61-66 *(заг. обсяг 0,32 д.а.,особисто автору належить 0,2 д.а: охарактеризовано напрями міжсекторальної та міждержавної співпраці у боротьбі із злочинами в економічній та фінансовій сфері).*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

2. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Розвиток технологій та військовий потенціал країн // Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України: збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6 червня 2024 р.) / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2024.С.265-268. *(заг. обсяг 0,19 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: проаналізовано відмінності економічного потенціалу країн, що визначають можливості нарощування військового потенціалу).*

3. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Регіональна динаміка військових витрат: сучасні тенденції та виклики безпеці АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. Ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. С.18-22 *(заг. обсяг 0,19 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: визначено фактори регіональної динаміки зростання військових витрат).*

4. Bulatova O., Sarbash S. The Impact Of Military Expenditures And Conflicts On Economic Growth // 27th International Scientific Conference “Competitiveness and Innovation in the Knowledge Economy”, September 22-23 2023, Chisinau: Book of Abstracts / scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. – [Chişinău]: [S. n.], 2023 c.40-41 *(заг. обсяг 0,04 д.а.,особисто автору належить 0,03 д.а: обґрунтовано характер впливу воєнних витрат на економічне зростання).*

5. Сарбаш С.М. Міжнародні конфлікти та їх вплив на економічний розвиток // Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 08 червня 2023 р.- Київ: КНЕУ,2023 с.189-192 *(заг. обсяг 0,18 д.а).*

6. Сарбаш С.М. Глобальні економічні наслідки конфліктів. Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України: матеріали міжнар. Наук.-

Remove Watermark Wondershare PDFelement

практ. Конф., м. Київ, 7-8 грудня 2023 р. / за заг. Ред. М. В. Трофименка: Маріуп. держ. ун-т. – Київ: МДУ, 2023 С.439-441*(заг. обсяг 0,14 д.а)*.

7. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Економічний компроміс в контексті вибору безпекової політики // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2023 р. / За заг. Ред. д.е.н., проф. О.В Булатової. - Київ: МДУ, 2023.-С.8-10 *(заг.обсяг 0,15 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: надано характеристику економічного компромісу у контексті безпекового розвитку)*.

8. Сарбаш С.М. Трансформація національних безпекових систем // АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. Ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С.29-31 *(заг. обсяг 0,12 д.а)*.

9. Сарбаш С.М. Виміри безпеки в умовах сучасних глобальних трансформацій // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 18 листопада 2022 р. – Київ: МДУ, 2022. С.153-155 *(заг. обсяг 0,27 д.а)*.

10. Сарбаш С.М. Сучасні тенденції розвитку глобального безпекового простору // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 19 листопада 2021 р. – Маріуполь: МДУ, 2021. *(заг. обсяг 0,3д.а)*.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 16

ВСТУП 19

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ВПЛИВОМ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ 31

1.1. Трансформації глобального середовища і переформатування безпекової архітектури 31

1.2. Природа, джерела і мотиви сучасних міжнародних конфліктів 50

1.3. Теоретико-методичні підходи оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн 69

Висновки до розділу 1 82

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОНФЛІКТІВ НА СУЧАСНИЙ СТАН ГЛОБАЛЬНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА 87

2.1. Аналіз сучасного безпекового середовища: вплив конфліктів і геоекономічних асиметрій 87

2.2. Ескалація воєнних конфліктів та зростання воєнних витрат у контексті сучасних глобальних трансформацій 108

2.3. Інтенсивність розвитку процесів мілітаризації економіки як потенціал розширення конфліктів (компаративний аналіз країн) 125

Висновки до розділу 2 137

РОЗДІЛ 3. ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ ЕКОСИСТЕМ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА 141

3.1. Основні актори змін глобальної безпекової екосистеми 141

3.2. Стратегічні підходи розвитку міжнародної співпраці у форматі регіональних та глобальних альянсів і мереж безпекового характеру 158

3.3. Вплив інтенсивності процесів мілітаризації економік на характер безпекового розвитку країн в сучасних умовах 179

Висновки до розділу 3 202

ВИСНОВКИ 206

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 209

ДОДАТКИ 234

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСЕАН – Асоціація держав Південно-Східної Азії

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ЄС – Європейський Союз

КНДР – Корейська Народно-Демократична Республіка

КНР – Китайська Народна Республіка

МВФ – Міжнародний валютний фонд

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НУО – неурядова організація

ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати

ОВТ – оборонно-військові технології

ОБСЄ – Організація з безпеки та співробітництва в Європі

ОЕСР – Організація економічного співробітництва та розвитку

ПІІ – прямі іноземні інвестиції

США – Сполучені Штати Америки

СОТ – Світова організація торгівлі

ШОС – Шанхайська організація співробітництва

ACLED – Armed Conflict Location & Event Data

ANZUS – Security Treaty: Australia, New Zealand, United States

AT – Австрія

AUKUS – Security Treaty: Australia, United Kingdom, United States

B3W – Build Back Better World Initiative

BDN – Blue Dot Network

BE – Бельгія

BG – Болгарія

BRI – The Belt and Road Portal

CMF – Об’єднані морські сили

CN – Китай

CY – Кіпр

Remove Watermark Wondershare PDFelement

CZ – Чехія

DE – Німеччина

DK – Данія

DI – Democracy Index

EE – Естонія

ES – Іспанія

FATF – Financial Action Task Force on Money Laundering

FI – Фінляндія

FR – Франція

FSI – Fragile States Index

G7 – Group of Seven

G20 – The Group of Twenty

GB – Великобританія

GPI – Global Peace Index

GPRI – Global Prosperity Index

GR – Греція

HDI – Human Development Index

HR – Хорватія

HU – Угорщина

IE – Ірландія

IEP – Institute for Economics & Peace

Imil – індекс мілітарізації

IMSC – Міжнародна морська безпекова коаліція

IN – Індія

IPEF – Індійсько-Тихоокеанська економічна програма

IT – Італія

JAROKUS – security pact between Japan, South Korea, and the United States

JP – Японія

KR – Південна Корея

LT – Литва

Remove Watermark Wondershare PDFelement

LU – Люксембург

LV – Латвія

MT – Мальта

NL – Нідерланди

OAS – Організація американських держав

PL – Польща

PT – Португалія

RAND – RAND Corporation, американський аналітичний центр

RO – Румунія

RU – росія

SA – Саудівська Аравія

SE – Швеція

SI – Словенія

SIPRI – Stockholm International Peace Research Institute

SK – Словаччина

SPI – Social Progress Index

UA – Україна

UCDP – Uppsala Conflict Data Program

UNHCR – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців

US – США

QUAD – Quad group of nations (between Australia, India, the US and Japan on security issues in the Indo-Pacific region)

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасне глобальне середовище характеризується зростанням нестабільності, яке супроводжується ескалацією конфліктів і гібридних загроз, посиленням військової напруженості, геополітичним та геоекономічним загостренням, що стимулює прагнення переформатувати світовий порядок. Конфлікти сучасності мають не лише військовий вимір, але й економічний, соціальний, інформаційний, що підриває довіру до міжнародних інституцій, створює виклики для колективної безпеки та сповільнює розвиток глобальної економіки. Причини і форми прояву конфліктів завжди мають конкретну специфіку та неповторність, залежать від наявного потенціалу, який мають країни. У свою чергу, військовий потенціал країни формує можливості і силу тиску на іншу державу. Зміни в характері конфліктів, їх транснаціональний і мультифакторний характер, а також зростання масштабів наслідків визначають необхідність розробки нових стратегічних підходів зменшення їх впливу.

Наявні конфлікти стають важливим індикатором сучасних глобальних загроз, ідентифікація яких та вибір інструментів протидії визначають зміст безпекових стратегій країн, напрями їх міжнародного співробітництва (у т.ч. у форматі мереж, альянсів, партнерств) із центрами, що формують сучасний порядок денний в системі глобального безпекового середовища.

Теоретико-методологічні основи досліджень джерел і сутності трансформацій сучасного глобального середовища, нових просторових зв'язків заклали в своїх наукових дослідженнях Акройд П., Бек У., Булатова О., Венайблз Е., Гідденс Е., Голдблатт Д., Довгаль О., Кастельс М., Катценштейн П., Кругман П., Лук'яненко Д., МакГрю Е., Марсден С., Несадурай Х., Орєхова Т., Панченко В., Перратон Дж., Резнікова Н., Фуджита М., Харрелл Е., Хелд Д. та інші. Проблеми безпекового розвитку на глобальному, регіональному, національному рівнях в умовах трансформацій сучасного глобального середовища досліджували

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Баллантайн Т., Баркаві Т., Бербанк Дж., Бертон А., Брюк Т., Бузан Б., Варналій З., Дарвин Дж., Дугінець Г., Кабаллеро-Ентони М., Крахманн Е., Купер К., Лейк Д., Лизун М., Литтл Р., Ліщинський І., Лоусон Г., Морган Р., Намонюк В., Нанто Д., Остерхаммель Ю., Парахонський Б., Приятельчук О., Резнікова О., Таварес Р., Тешке Б., Уівер О., Хансен Л., Харазішвілі Ю., Чугаєв О., Шнирков О. та інші. Джерела та мотиви сучасних конфліктів в умовах посилення ризиковості глобального середовища, їх нові форми досліджували у наукових роботах Андертон Ч., Брауер Ю., Брюк Т., Гарсія-Алонсо М., Гейтс С., Гершенсон Д., Гледич П., Гроссман Х., Данн П., де Гроот О., Девіс С., Еллінгсен Т., Зварич Р., Інтрилігатор М., Картер Дж., Кольєр П., Кребс Л., Лейтін Д., Марсден С., Петтерсон Т., Реннер М., Річардсон Л., Сандлер Т., Седерман Л., Тейлер Т., Ферон Дж., Фурсіна Н., Хаг С., Харріс Г. , Хегре Х., Хейнс К., Хоффлер А..

Наявні наукові розробки доводять, що трансформації глобального середовища визначають особливості поведінки суб'єктів світової економіки, їх здатність відповідно реагувати на глобальні трансформаційні процеси. У свою чергу, дослідження причин та наслідків розвитку міжнародних конфліктів у сучасних умовах посилює здатність національних економік відповідно реагувати на глобальні трансформаційні процеси, що проявлятиметься у своєчасній адаптації державних інститутів безпековим потребам, у тому числі шляхом формування міждержавних безпекових мереж різного рівня. Актуальність досліджень впливу міжнародних конфліктів на трансформацію сучасного глобального безпекового середовища зумовила вибір теми дисертаційної роботи, її мету та відповідні завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконана в межах комплексної програми науково-дослідних робіт Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка наукова тема №23БФ048-01 (державний реєстраційний номер 0123U102061) «Міжнародні механізми забезпечення ресурсами стратегічного значення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

для підвищення обороноздатності України»; а також відповідно до напрямів науково-дослідної роботи Маріупольського державного університету Міністерства освіти і науки України, а саме: науково-дослідної теми «Формування економічної безпеки країн Центральної та Східної Європи в міжнародному безпековому середовищі» (номер державної реєстрації №0121U110940), у рамках якої із використанням методу експертного оцінювання проведено оцінку факторів зовнішнього середовища, що безпосередньо обумовлюють виникнення та поширення конфліктів та визначають стан сучасного безпекового середовища.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо визначення впливу конфліктів на розвиток глобального безпекового середовища.

Відповідно до мети дослідження поставлено та вирішено такі задачі:

визначити сутність трансформацій, що визначають новий формат просторових зв'язків в умовах сучасного глобального середовища;

з'ясувати природу, мотиви і джерела міжнародних конфліктів;

розвинути методичні підходи до оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн;

охарактеризувати характер, динаміку розвитку сучасних конфліктів та визначити їх вплив на сучасний стан глобального безпекового середовища;

визначити особливості розвитку ієрархічної структури безпекового середовища в контексті глобальних трансформацій;

оцінити рівень інтенсивності розвитку процесів мілітаризації економік країн світу;

оцінити вплив рівня мілітаризації на стабільність та стійкість країн;

визначити характер змін глобальної безпекової екосистеми в сучасних умовах;

обґрунтувати мережевий принцип розвитку безпекової архітектури.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Об'єктом дослідження є процеси трансформації глобального безпекового середовища в умовах сучасних геоекономічних викликів.

Предметом дослідження є мотиви, потенціал, виміри та наслідки впливу конфліктів на розвиток глобального безпекового середовища.

Методи дослідження. Теоретичним та методологічним підґрунтям дисертаційної роботи стали наукові праці з проблем безпекового розвитку країн і світового господарства. Відповідно до визначеної мети та розв'язання поставлених окреслених задач дослідження у роботі застосовано сукупність загальнонаукових та спеціальних методів: загальнофілософський діалектичний метод, історико-логічний метод (для пізнання сутності трансформації глобального середовища, п.1.1, для систематизації теорій і концепцій конфліктів, п.1.2), наукової абстракції (для дослідження економіки конфлікту, п.1.2.), історичний метод (для визначення особливостей розвитку безпекового середовища, п.2.1), статистичний, метод порівнянь (для аналізу динаміки воєнних конфліктів, компаративного аналізу воєнних витрат країн світу, п.2.2, п.2.3, розвитку безпекових мереж основними акторами міжнародних відносин, п.3.1,3.2), методи аналізу та синтезу (для визначення складових глобальної безпекової екосистеми, п.3.1), структурно-логічного методу (для обґрунтування мережевого принципу розвитку безпекової архітектури, п.3.1,п.3.2), метод експертного оцінювання (шляхом опитування з використанням олайн-анкетування (для визначення ризиків глобального безпекового середовища, п.2.1), багатовимірного аналізу та побудови інтегральних показників (для обґрунтування структури та розрахунку інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни, п.1.3, п.2.3., п.3.3, кореляційно-регресійний метод (для вивчення взаємозв'язку впливу воєнних витрат на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку краї, п.3.3).

Інформаційну базу дослідження становили офіційні матеріали, аналітичні матеріали, статистичні бази даних Світового банку, ЮНКТАД, Міжнародного валютного фонду, Всесвітнього економічного форуму, ЄС,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

НАТО, Організації економічного співробітництва та розвитку, Міжнародного інституту стратегічних досліджень, Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру, Уппсальської програми даних про конфлікти, міжнародні рейтинги країн світу, що містять безпекову складову, нормативно-правові акти з питань безпекового розвитку України, офіційні матеріали дослідницьких центрів, університетів тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у поглибленні теоретико-методологічних основ дослідження міжнародних конфліктів та розробці науково-практичних рекомендацій щодо оптимізації безпекових стратегій розвитку країн, створення сильних безпекових екосистем на різних ієрархічних рівнях сучасного глобального безпекового середовища.

Основні наукові результати, які характеризують новизну виконаного дослідження:

вперше

запропоновано *методичний підхід до оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн*, а саме: введено показник *інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни*, що враховує кількісні індикатори нарощування військового потенціалу економіки країни (рівень військових витрати на душу населення, їх частка у ВВП та загальному обсязі державних витрат, частка особового складу військових сил в загальному обсязі робочої сили, показники військового експорту та імпорту, оцінка мілітаризації як складової глобального індексу миру), застосування якого дозволяє проводити компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати їх за інтенсивністю нарощування військового потенціалу (низький, середній, високий, дуже високий), відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн;

удосконалено:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

методологічні підходи до дослідження глобальних трансформацій, що доповнюють раніше визначені складові глобальних процесів (економічну, соціально-демографічну, природно-екологічну, інформаційно-технологічну, політико-ідеологічну та воєнну, культурно-цивілізаційну, релігійну, міжнародно-правову, пандемічну, загальноглобалізаційну) виокремленням *просторової складової* глобальних перетворень, проявом якої став *новий формат просторових зв'язків* між акторами міжнародних економічних відносин як результат формування міждержавних безпекових мереж різного рівня, що впливають на характер розвитку безпекової архітектури, *основними характеристиками яких визначено*: *екстенсивність* (розповсюдження соціальної, політичної та економічної діяльності через кордони, у наслідок чого подія в одному регіону здійснює вплив на інших суб'єктів), *інтенсивність* (закономірність щодо росту кількості взаємозв'язків між подіями, інститутами, особами), *швидкість* (час необхідний для встановлення взаємозв'язку між суб'єктами глобального простору постійно скорочується), *вплив* (за рахунок поглиблення процесів екстенсивності, інтенсивності та швидкості, віддалені події мають локальний вплив), *асиметричність* (нерівність відносин розподілу, у тому числі диспаритетного, нерівноправного характеру), і розвиток яких сприяє поширенню *мережевого принципу розвитку безпекової архітектури* через систему альянсів та партнерств, що стають інструментами реалізації національних безпекових стратегій;

науково-теоретичні підходи щодо дослідження глобальної безпекової архітектури, а саме: на основі сформованої ієрархії рівнів безпекового середовища**,** запропоновано *типологізацію конфліктів* (глобальний, трансконтинентальний, міжрегіональний, регіональний, міждержавний, державний, локальний), що визначаються рівнем охоплення (*просторова ознака*): глобальний регіон, мегарегіон, макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон, локальний регіон; визначенням безпекового комплексу (*інституційна ознака*): система міжнародної безпеки і світового порядку,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

регіональний порядок (трансконтинентальний безпековий комплекс, регіональний безпековий комплекс), національний безпековий комплекс), відповідно до *рівнів безпекового середовища* (глобальний (у т.ч. бірегіональний, трансрегіональний, гібридний), регіональний (міждержавний), національний, внутрішньодержавний). Доведено, що сучасна глобальна безпекова архітектура, яка характеризується одночасно масштабністю та фрагментованістю, не спроможна у повній мірі впоратись із новітніми глобальними викликами, а проведення безпекової політики є малоефективним та сегментованим (на всіх рівнях безпекового середовища), через, *по-перше*, втрату монополії держави на засоби насильства (що призвело до зменшення влади національних держав із одночасною приватизацією насильства та зростанням тероризму до глобального рівня), *по-друге,* вплив глобальних трансформацій (що сприяло появі нових загроз, у т.ч. гібридних, і як наслідок, нових моделей ведення війни, насильства);

науково-теоретичне обґрунтування визначення впливу воєнних витрат на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн, характер яких має прямий (внутрішні чинники), непрямий (зовнішні чинники та побічні ефекти) та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати *двосторонній причинно-наслідковий вплив*: позитивний (стимулювання економічного зростання) і негативний (людські втрати, руйнування об’єктів критичної інфраструктури, порушення торгових, інвестиційних, освітніх процесів, складність постконфліктного розвитку тощо), визначення яких із урахуванням запропонованого інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни дозволяє *оцінити вплив рівня мілітаризації* на стабільність (інституційну, правову, соціально-економічну) та стійкість країн, що впливатиме на визначення пріоритетів безпекового розвитку країни, її залучення до регіональних та трансконтинентальних безпекових комплексів;

Remove Watermark Wondershare PDFelement

отримали подальшого розвитку:

концептуальні підходи до дослідження конфліктів через систематизацію теорій і концепцій за логіко-послідовною та історичною еволюцією на основі таких ознак: *джерела конфліктів* (Ферон Дж., Лейтін Д., Гурр Т., Андертон Ч., Брауэр Ю., Хегре Х., Еллінгсен Т., Гейтс С., Гледіч П., Седерман Л., Хаг С., Кребс Л.), *мотиви конфліктів* (Кольєр П., Хоффлер А., Реннер М., Акройд П., Марсден С.), *асиметричність і наслідки конфліктів* (Данн П., Гарсіа Алонсо М., Левін П., Сміт Р., Сандлер Т.), *виміри конфліктів* (Інтрилігатор М., Хегре Х., Маллей Р.), що дозволило розвинути *методологічну основу дослідження економіки конфлікту*, що визначається раніше обґрунтованим принципами: економіка вибору (конфлікт актуалізує питання вибору відносно застосування альтернатив (насильницьких або ненасильницьких)), економічні умови (джерелами конфліктів виступають нерівність, залежність, екологічна дискримінація тощо), вплив на економіку та економічне зростання (скорочення економічних активностей, знищення виробничого потенціалу, міграційні процеси), економічний потенціал конфліктів (ймовірність, тривалість), конфлікт як форма привласнення (люди, природні ресурси, вплив на культуру, ідентичність, ідеологію, політику тощо), управління конфліктами (будь-який конфлікт потребує відповідної організації), безпека як суспільне благо (конфлікт безпосередньо впливає на безпекову складову розвитку людини, системи, суспільства), до якої запропоновано *включення принципу: конфлікт як форма бізнесу* (отримання економічних вигід від торгівлі зброєю, рекрутінгу, підготовки та навчання персоналу, логістики та ланцюгів поставок, науково-дослідних робіт та інновацій тощо), що визначає напрями подальших наукових розвідок у досліджені міжнародних конфліктів;

теоретичні засади дослідження безпекового розвитку країн, а саме, на основі аналізу *ключових ознак міжнародних конфліктів*, до яких віднесено *багатовимірність* (оцінюється відповідними індикаторами економічної, екологічної, соціальної, технологічної, геополітичної

Remove Watermark Wondershare PDFelement

складової виникнення конфліктів у сучасному глобальному середовищі), *мультикаскадність* (визначається видами конфліктів, рівнем виявлення та охоплення), *масштабність* (установлюється наслідками розвитку міжнародних конфліктів, тривалістю, ймовірністю повторення), а також *асиметричність* (характеризується відносинами залежності, ресурсними інтересами, рівнем соціально-економічного розвитку, екологічною дискримінацією); вимірами асиметричного конфлікту запропоновано вважати асиметричність: *учасників* (джерелами якої стають ресурсне забезпечення, відмінності політичних систем і соціальних груп), *методів ведення та врегулювання конфліктів* (відмінності правових норм, методів (традиційних і новітніх) ведення конфлікту, його вартість тощо), *наслідків* (сукупність вимірів асиметричності учасників конфліктів, механізмів їх врегулювання із урахуванням геолокації конфлікту тощо), що забезпечує їх комплексний моніторинг, діагностування задля оптимізації безпекових стратегій розвитку країн, створення сильних безпекових екосистем на різних ієрархічних рівнях сучасного глобального безпекового середовища;

понятійно-категоріальний апарат дослідження глобального безпекового середовища, а саме: обґрунтовано авторське визначення *трансконтинентального безпекового комплексу*, якій запропоновано визначати як складову глобальної безпекової архітектури, що виступає новою формою просторової організації країн, консолідуючими засадами об’єднання котрих виступають єдність цінностей, спільність інтересів і загроз (у т.ч. гібридних), визнання яких стає передумовою приєднання нових учасників; обґрунтовано сутність *гібридних війн*, які визначено як форму сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо), у т.ч. із використанням сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що основні теоретичні положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором у дисертації, можуть бути науково-методологічною основою створення безпекових екосистем на різних ієрархічних рівнях сучасного глобального безпекового середовища у контексті вибору безпекової політики та реалізації євроінтеграційного курсу України. Рекомендації, пропозиції та одержані результати впроваджено в практичну діяльність:

на національному рівні: Комітетом Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики (акт 04-14/15-2024/153182 від 10.07.2024р.) при розробці механізмів поглиблення міжнародного співробітництва з метою ефективного протистояння загрозам і стабілізації ситуації в Україні у період воєнного стану;

на регіональному рівні: Житомирською обласною державною адміністрацією (акт від 24.06.2024р. № 3940/2-24/44) при розробці програмних документів регіонального розвитку, зокрема Програми економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2024 рік та Плану заходів на 2024-2027 роки з реалізації Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року;

на рівні державних підприємств:

Державною компанією «Укрспецекспорт» (довідка USE-10-4779 від 06.06.2024р.) під час проведення моніторингу зовнішніх ринків: визначення та обґрунтування напрямків розвитку зовнішньоекономічної діяльності компанії впроваджено запропоновану систематизацію та класифікацію нових процесів та трендів, що формують сучасне глобальне безпекове середовище в умовах зростання конфліктів у світовому господарстві;

Державним підприємством «Укроборонсервіс» (довідка 29/1.1.2-3783 від 13.06.2024 р.) під час визначення напрямів експорту та імпорту продукції і послуг військово-технічного співробітництва підприємства застосовуються науково-обґрунтовані висновки щодо оцінки наявного

Remove Watermark Wondershare PDFelement

економічного потенціалу країни та їх можливостей у нарощуванні військового потенціалу.

Матеріали дисертаційної роботи, зокрема теоретичні засади дослідження безпекового розвитку країн, концептуальні підходи до дослідження конфліктів через систематизацію теорій і концепцій за логіко-послідовною та історичною еволюцією, особливості формування трансконтинентального безпекового комплексу в сучасних умовах розвитку глобального безпекового середовища впроваджено у навчальний процес Маріупольського державного університету при розробці навчально-методичного забезпечення з дисциплін «Міжнародна економічна безпека», «Глобалізація і регіональний економічний розвиток» (довідка № 01-32/887 від 26 грудня 2024р.). Матеріали дисертаційної роботи, використовуються в навчальному процесі Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при викладенні навчальних курсів «Проблеми міжнародної безпеки», «Проблеми безпеки територіальної цілісності України», «Економічна дипломатія», «Тренди світової економіки» (довідка від 12.07.2024 р.). Результати дослідження враховані при здійсненні освітнього процесу в Навчально-науковому інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема впроваджені кафедрою міжнародних фінансів у навчальний процес при викладанні дисципліни «Світова економіка» (довідка № 048-073 від 25 березня 2025р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою роботою, в якій викладено авторські розробки щодо впливу міжнародних конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища. Наукові положення та результати, що виносяться на захист, отримані автором самостійно. Внесок автора у спільних наукових публікаціях конкретизовано.

Апробація результатів дослідження. Основні положення й результати дисертації доповідалися, обговорювалися та отримали схвалення під час

Remove Watermark Wondershare PDFelement

науково-практичних конференцій: «Сучасні виклики для європейського бізнесу: безпека, конкурентоспроможність, екологічність» (Дніпро, 2024), «Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України» (м.Київ, 2024), «Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога» (м.Київ,2023р), «Актуальні проблеми освіти та науки» (м.Київ,2023, 2024р.), «Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір» (м.Маріуполь, 2021, м.Київ, 2022, 2023), «Competitiveness and Innovation in the Knowledge Economy» (Chisinau, 2023), «Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України» (м.Київ, 2023), «Європейська регіональна політика та загрози безпеці» (м.Тернопіль, 2022р.), «Регіональна політика Європи та загрози в безпековій сфері» (м.Тернопіль, 2022р.) тощо.

Публікації. Результати дослідження опубліковано в 18 наукових працях загальним обсягом 8.22 друк. арк. (особисто автора – 6.51 друк. арк.), серед яких 1 стаття у зарубіжному науковому виданні, що має індексування у наукометричній базі Scopus, 7 статей у вітчизняних наукових фахових виданнях та 10 публікацій у матеріалах міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій**.**

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 266 сторінок друкованого тексту, у тому числі 34 таблиці, 18 рисунків, які наведено на 50 сторінках. Список використаних джерел із 242 найменувань наведено на 25 сторінках і 5 додатків - на 30 сторінках.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

РОЗДІЛ 1.
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙ ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІД ВПЛИВОМ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1.Трансформації глобального середовища і переформатування безпекової архітектури.

Глобальна сучасність змінила фундаментальні основи міжнародного порядку, створила розрив між тими, хто використав конфлікти сучасності, та тими, кому було відмовлено у доступі до нових можливостей. Чисельні політичні, економічні, військові конфлікти формують сучасні засади розвитку світового господарства та міжнародних економічних відносин. Глобалізація за своєю суттю є суперечливим процесом, що має просторовий характер, на що звертає увагу Хелд Д. [134], зазначаючи, що цей процес або їх сукупність втілюють трансформацію в просторовій організації соціальних відносин; вимірюються з точки зору масштабності, інтенсивності, швидкості та впливу; створюють трансконтинентальні або міжрегіональні зв’язки та мережі діяльності, взаємодії і здійснення влади.

Сучасні трансформації характеризуються інтенсифікацією науково-технічного прогресу та посиленням взаємодії між суспільствами. Вдосконалення транспортних та комунікаційних систем, інтенсифікація торгівлі, створили більш інтегроване глобальне середовище. Як наслідок, просторові зв’язки стали більш динамічними та чутливими, що зробило суспільства залежними від подій, які відбуваються в інших країнах. З іншого боку, протягом XX століття розрив між суспільствами помітно збільшився. Ніколи раніше нерівномірність не виявлялась в таких масштабах і з такою інтенсивністю. Розвинені країни Заходу отримали доступ до сучасної зброї, промислового виробництва, медицини та нових форм бюрократичної організації, це призвело до вагомої переваги над тими, хто мав обмежений доступ до перелічених джерел влади. Зазначена динаміка посилила розрив

Remove Watermark Wondershare PDFelement

між невеликою групою «основних» держав та набагато більшою групою «периферійних» держав, а практика імперіалізму та інших форм примусового впливу значно ускладнили процес економічної еволюції держав «периферії».

В умовах формування мультиполярного та мультиконцептуального світу спостерігається посилення ризиковості глобального середовища та поява нових форм конфліктів, про що свідчать дослідження Бека У. [58], Кабаллеро-Ентони М. [82], Моргентау Г. [164], Реннера М. [179], Уолта Ст. [222]. Наслідком глобальних трансформацій стають зміни національної та міжнародної економічної політики, реалізація якої зазнає нових викликів в умовах посилення взаємозалежності між країнами світу, на що вказують Акройд П., Марсден С. [47], Несадурай Х. [169], Резнікова Н. [22], Панченко В. , Булатова О.[182]. Враховуючи результати зазначених наукових робіт, є потреба у визначенні сучасних джерел трансформації впливу глобалізації на безпекове середовище, обґрунтуванні нових просторових зв’язків, що виникають у наслідок глобальних трансформацій.

Процеси трансформації глобального середовища, інтенсивність яких у ХХ столітті особливо зросла, вплинули на зміну структури міжнародних економічних відносин. Розвиток промисловості та фінансової системи поряд із практикою колоніалізму, пов’язали народи та держави у рамках інтегрованої глобальної системи. Інформаційно-комунікаційні і цифрові технології кардинально змінили уяву суспільства щодо простору та відстані. Вказані процеси мали глибокий вплив та вкрай нерівномірний характер, що призвело до перерозподілу влади, започаткував перехід від поліцентричного світу до порядку «ядро-периферія», розділивши світ на невелике «ядро» впливових, багатих держав, які переймали досвід на ранніх етапах (Великобританія, Німеччина, Сполучені Штати та Японія) та велику периферію слабких, бідних, часто колонізованих народів [176]. Модель світ-системного аналізу стала однією з найпоширеніших серед моделей глобалізаційного дискурсу. Як підкреслював Валлерстайн І., сучасний

Remove Watermark Wondershare PDFelement

соціум має найскладніший та нестабільний характер, що відзначається відхиленням від стану рівноваги та знаходиться в стадії завершальної кризи [7]. Формування сучасності – це результат тривалого і нерівномірного процесу, у якому немає чіткого розмежування між епохами [206]. Багато соціальних ієрархій виявилися стійкими до змін, імперії за рахунок диференціації влади були відроджені і залишались центральними акторами політичної системи до Другої світової війни [93; 75; 55]. Аналогічно, не справедливо стверджувати, що існував єдиний підхід, який був застосований до всіх суб'єктів світового господарювання. Випадкове об'єднання соціальних сил, сплетіння міріад подій та процесів, оформлені у вигляді політичного режиму, містили у собі величезний трансформаційний потенціал, який у XX столітті створив невелику групу держав «ядра».

Тристороння конфігурація, що лежить в основі глобальної трансформації (індустріалізація, раціональне державне будівництво та ідеологія прогресу) не тільки сприяла розвитку глобального порядку «ядро-периферія», але й дестабілізувала відносини між великими державами, піддавши баланс сил тиску швидких технологічних та соціальних змін. Занепокоєння з приводу піднесення та падіння тих держав, які використали або не використали сучасність, почалася ще наприкінці XIX століття. Ця динаміка залишається головною особливістю відносин між великими державами по теперішній час. Розвиток світового господарства доводить, що економічні кризи завжди призводили до реструктуризації влади [2, с. 14], однак наявний рівень протиріч став, по-суті, безпрецедентним.

За сферою прояву сучасні глобальні трансформації, які мають визначальний вплив на безпекове середовище, пов'язують зі сферою прояву економічних, соціально-демографічних, природно-екологічних, інформаційно-технологічних, політико-ідеологічних, воєнних, міжнародно-правових, культурно-цивілізаційних, релігійних процесів [3, с.102-103]. Кожен з цих процесів не тільки охоплює відповідний кількісно-якісний перехід від одного стану до іншого, а й формує нові умови безпекового

Remove Watermark Wondershare PDFelement

середовища на кожному рівні, що відповідає сучасній ієрархічній просторовій структурі світового господарства. Така просторовість світового господарства визначається, з одного боку, як географічними факторами, а з іншого – складовими, які мають суспільний характер прояву (розвиток інституціональної структури) [114], вплив соціальних відносин змінюють міжтериторіальні зв'язки [116, с.64], а відповідні мережі стають формою прояву відповідних соціальних практик [83, с.412].

Відповідно, забезпечення безпекового розвитку на кожному з цих рівнів знаходиться у залежності від співпраці, що охоплює акторів міжнародних відносин. Підтвердженням цього стає збільшення кількості різноманітних ініціатив міждержавної співпраці в галузі безпеки, що розвивають діючу просторову безпекову архітектуру – це стосується й розвитку інституційної бази регіональних безпекових комплексів, й появи нових форматів міждержавних партнерств (альянсів, мереж). Зазначені глобальні трансформації ознаменували проведення широкомасштабних перетворень, відкрив доступ до значно ширшого пулу ресурсів, що зробило розрив між суб'єктами світової економіки більш значнішим, а відносини між ними більш складнішими. Окрім цього, у наслідок зазначених процесів у світовому господарстві з'явилась велика кількість нових учасників: Регіональні об'єднання національних акторів, транснаціональні корпорації, міжурядові та неурядові організації, стали провідними суб'єктами сучасної системи світової економіки [172, с.393], що в свою чергу поставило питання дослідження тенденцій глобальної безпеки на підставі ускладнення її архітектури управління. Аналіз наукової літератури [78;79, с.80–84; 206, с. 265; 93; 75, с. 20–21; 55;] дозволяє визначити декілька ключових процесів характеристик, що вплинули на характер сучасних трансформацій глобального безпекового середовища і формування нових просторових зв'язків, які мають наступні ключові характеристики:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

екстенсивність – розповсюдження соціальної, політичної та економічної діяльності через кордони, подія в одному регіоні здійснює вплив на інших суб'єктів;

інтенсивність – закономірність щодо росту кількості взаємозв'язків між подіями, інститутами, особами;

швидкість – час, необхідний для встановлення взаємозв'язку між суб'єктами глобального простору постійно скорочується;

вплив – за рахунок поглиблення процесів екстенсивності, інтенсивності та швидкості, віддалені події мають локальний вплив;

асиметричність – нерівність, яка виступає причиною та наслідком диференційного характеру відносин розподілу, у тому числі диспаритетного, нерівноправного характеру.

З огляду на вищезазначене, можна визначити, що розвиток просторової структури сучасного світового господарства, системними елементами якої стають регіональні простори [3, с.242], раніше визначених складових глобальних трансформацій (економічної, соціально-демографічної, природно-екологічної, інформаційно-технологічної, політико-ідеологічної, воєнної, культурно-цивілізаційної, релігійної, міжнародно-правової, пандемічної, загальноглобалізаційної), дозволяє виокремити просторову складову трансформацій, пов'язаної із розвитком процесів глобальної регіоналізації світової економки. Суб'єкти світової економіки по різному відчувають вплив глобалізації на свої державні інститути та суспільства, неоднорідність глобалізаційного процесу вплинула на характер нерівності між акторами міжнародних економічних відносин – поки одні отримують економічну вигоду, інші відчувають культурну та соціально-політичну експансію. Відповідно, асиметричність стає важливою ознакою і об'єктивною реальністю нових просторових зв'язків, що проявляється не тільки відмінностями політико-правового та соціально-економічного середовища, а й посиленням сучасних процесів переформатування системи глобального безпекового середовища, у тому

Remove Watermark Wondershare PDFelement

числі у встановленні нового формату відносин між міжнародними акторами, стан розвитку яких визначається асиметричністю потенціалів. Великий розрив між тими, хто виграє від глобалізації, та тими, хто відчуває її негативні наслідки, посилюють передумови для конфлікту. Глобалізація прискорює настання змін за всіма векторами, це створює нові регіональні та глобальні мережі діяльності, взаємодії та використання влади – у кожному окремому випадку створюючи «переможців» та «переможених». Захист своїх національних інтересів має безпосередню залежність від військової потужності держави, яка оцінюється рівнем монополізації, легітимності та кількості територій, що контролюються. Ефективно мобілізовані економічні та людські ресурси, розвивають науково-технологічну базу, створюють тенденції розширювати межи свого протекторату за рахунок менш прогресивних та бідних держав (анексія, союзи, об'єднання, економічне поглинання). Для компенсації майбутніх військових витрат необхідна вдосконалена організаційно-промислова база і дієвий апарат отримання прибутку та додаткових ресурсів [184]. Здатність національних економік еластично реагувати на глобальні трансформаційні процеси виражається в своєчасній адаптації державних інститутів і політик запитам глобального безпекового середовища.

Процеси транснаціоналізації (виробництва, фінансів, злочинної діяльності тощо), на тлі прискорення процесу генерації та розповсюдження нових знань і технологій, вивели загрози на новий рівень. Якщо при всьому різноманітті ризиків індустріального суспільства, їх наслідки носили, як правило, локальний або індивідуальний характер, то у сучасному світі вплив ризиків, здебільшого, має тенденцію до зростання, а самі виклики, загрози і ризики набувають глобального характеру та впливають на формування економічної безпеки на різних рівнях [1; 4; 12;]. Традиційна форма міжрегіонального співробітництва (бірегіоналізм) доповнюється транснаціональним та гібридним інтеррегіоналізмом, що охоплює міжнародних акторів різних континентів. Діючі умови розвитку

Remove Watermark Wondershare PDFelement

глобального середовища визначають характер і формат розвитку відповідних відносин (регіоналізм, інтеррегіоналізм), що визначає відповідну ієрархію рівнів економічної безпеки, її відповідних структурних компонентів [3, с.36-37].

Новій просторовій структурі світового господарства, що формується в сучасних умовах, притаманна відповідна ієрархічна структура безпекової системи, яка представлена у табл.1.1., що характеризується відповідними видами конфліктів, їх масштабністю тощо. Структурні компоненти економічної безпеки як різнорівневої інтегрованої системи характеризуються складністю, розгалуженими вертикальними та горизонтальними взаємозв'язками, взаємозалежністю тощо [3, с.36]. Відповідно, це вимагає міждисциплінарних підходів дослідження, з одного боку, формування та забезпечення безпеки на всіх рівнях – від локального до глобального, а з іншого, - дослідження впливу конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища. Вигоди від конфронтації та війн значно поступаються місцем вигодам від взаємного співробітництва [20, с.16], від так виникає об'єктивна потреба визначення сутності глобального безпекового середовища, його складових, особливостей функціонування, що дозволить оптимізувати механізми прийняття відповідних рішень на різних рівнях.

Сучасні дисбаланси просторового розвитку, які спостерігаються на всіх структурних рівнях глобального господарства, призводить не тільки до несправедливих відносин розподілу, а й сприяє посиленню соціально-економічній вразливості та нестабільності, що у свою чергу, посилює конфліктогенність у світі. Рівень охоплення і амплітуда сучасних конфліктів може коливатись від мікро- до метарегіонального рівня, впливати на складові сучасного глобального безпекового середовища – від локального до глобального. Нові реалії створили два напрями аналізу стану глобальної безпеки [81; 222;].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 1.1

Ієрархія рівнів безпекового середовища, видів конфліктів та їх масштабність

Рівні безпекового середовища	**Типологія конфліктів**	**Рівень регіонального охоплення (просторова ознака)**	**Рівень безпекового комплексу (інституційна ознака)**	**Масштабність конфліктів (приклади)**
Глобальний	Глобальний	Глобальні регіони (метарегіони)	Система міжнародної безпеки і світового порядку	Перша світова війна (1914–1918), Друга світова війна (1939–1945): *Наймасштабніший військовий конфлікт в історії, охопив Європу, Азію, Африку, Америку.* Холодна війна (1947–1991): *Глобальне ідеологічне та геополітичне протистояння між СРСР та США за участю країн Європи, Азії, Латинської Америки та Африки.*
Бірегіональний	Трансконтинен-тальний	Мегарегіон	Трансконтине-нтальний безпековий комплекс	Корейська війна (1950–1953): *Конфлікт в Азії за участю США та їх союзників із Північної Америки та Європи, а також Китаю та СРСР.* Фолклендська війна (1982): *Збройне протистояння між Великобританією (Європа) та Аргентиною (Південна Америка).*
Трансрегіо-нальний	Трансконтинентальний	Мегарегіон	Трансконтинентальний безпековий комплекс	Світова війна з тероризмом (з 2001 року): *Участь країн Північної Америки (США), Європи, Азії (Афганістан) та Африки.*
Гібридний	Міжрегіональний	Мегарегіон	Трансконтинентальний безпековий комплекс	Єменський конфлікт (з 2015 року): *військові дії, проксі-сили, інформаційна війна,* Кібератаки проти Естонії (2007 рік): *гібридна дія .*
Регіональний (міждержавний)	Міжрегіональний/ регіональний	Мегарегіон	Регіональний безпековий комплекс	Балканські війни (1991–1999): *Розпад Югославії та міжетнічні конфлікти.* Конфлікт у Кашмірі (1947–н.в.): *суперечка між Індією та Пакистаном за територію.*
Національний	Міждержавний	Макрорегіон	Національний безпековий комплекс	Російсько-грузинська війна (2008): *Конфлікт між Росією та Грузією за контроль над Південною Осетією.* Карабахський конфлікт (1988–2020): *Вірменія та Азербайджан у Кавказькому регіоні.*
Внутрішньо-державний	Державний	Мезорегіон	Національний безпековий комплекс	Громадянська війна в Іспанії (1936–1939): *Боротьба між республіканцями та націоналістами.*
	Локальний	Мікрорегіон	Національний безпековий комплекс	Конфлікт у Чечні (1994–1996, 1999–2009): *Внутрішній збройний конфлікт* Мексиканська нарковійна (з 2006 року): *Боротьба між наркокартелями та урядом.* Протистояння у Дарфурі (з 2003 року): *Конфлікт у Судані між урядом та місцевими угрупованнями.*

Джерело: Складено автором на основі аналізу джерел [2; 3; 17;]

Перша, традиційна, її послідовники відстоюють концептуалізацію безпеки у військових та державно-центричних термінах, а дослідження глобальної безпеки визначають, як «вивчення загрози, застосування та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

контролю військової сили» [222, с. 212]. Вказаний підхід був обґрунтовано вірним в період світових та міждержавних конфліктів. Для другої системи, притаманний більш глибокий підхід, який розглядає широкий порядок денний у сфері безпеки, включає в себе теорію сек'юритизації, критичні дослідження та гуманітарну безпеку, і переносить увагу з військових питань на невійськові загрози, з держави на окремих людей [56,с.702]. Її послідовники стверджують, що нові економічні, екологічні та соціальні ризики ставлять під загрозу життя окремих людей більше, ніж виживання держав [10].

В умовах швидких темпів глобалізації та впливу її негативних чинників на навколишнє середовище першочерговим завданням є підтримка достатнього рівня безпеки, яка по праву вважається головним глобальним суспільним благом. Традиційно, осмислення меж безпекового простору невловиме так як має неоднозначне значення і нестабільний стан. Окрім того, що глобальна безпека не має широко прийнятого визначення, ця система не статична, вона трансформується та приймає зміст, який відповідає тенденціям сьогодення. Ця ідея передбачає, що за своєю суттю неможливо створити загальноприйняте визначення безпеки в будь-якому загальному сенсі, оскільки це скоріше «область занепокоєння, а ніж точний стан» [76, с. 6].

Визначення складових сучасних трансформаційних процесів і пов'язаних із цим загроз має важливе значення для розуміння тенденцій міжнародних відносин та основних рис сучасного глобального середовища. Значна кількість актуальних проблем, від динаміки ведення війни до дебатів про зміну суверенітету, мають своє коріння в глобальній трансформації та потребують переосмислення сучасного порядку денного. Філософські розбіжності відносно недоліків та переваг трансформаційних процесів, які супроводжують глобалізацію, дали початок ідеологічним та громадським рухам. Ліберальна ідеологія вважала прогрес, результатом свободи заснованої на ідеях цілеспрямованих та автономних правах індивіда,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

створених раціональністю ринкового обміну (концепція приватної власності) і управлінням за згодою (конституційна демократія). Для індустріальних суспільств найпростішим способом впоратися з цим тиском глобальної трансформації стало підтримання відповідного рівня життя (або створення ілюзії) достатнього для забезпечення ефективного управління суспільством.

Особливе місце у дослідженнях сучасних проблем розвитку світового господарства належить питанням формування регіональних безпекових комплексів (Regional Security Complex). Їх поява стала відповіддю на глибинні трансформації, що відбуваються у міжнародному безпековому середовищі, і які виявились глибоко взаємопов'язаними між собою [80]. Бузан Б. та Уівер О. в основних регіонах світового господарства виділяють групи країн, системи безпеки яких знаходяться у тісній взаємозалежності та взаємозв'язку, які формують дев'ять регіональних комплексів безпеки (Північна Америка, Південна Америка, Європа, пострадянський простір, Близький Схід, Південна Африка, Центральна Африка, Південна Азія та Східна Азія). Зазначені географічні регіони відрізняються не тільки ресурсним забезпеченням, а й політико-правовим та соціальним середовищем. Розвиток безпекових комплексів визначається характером зв'язків між територіальністю і безпекою, загрози легше переміщуються «короткі відстані, ніж над довгими» [80, с.12]. Із цієї точки зору територіальність пов'язана з фізичною близькістю державних кордонів, а регіони розглядаються із точки зору сукупності країн, що свідчить про державоцентричний рівень аналізу безпеки [135]. Врахування внутрішньої та зовнішньої складової сучасного глобального середовища [3], дозволяє визначити напрями подальшого розвитку регіональних безпекових комплексів, із урахуванням сучасного формату інтеграційної взаємодії, міжрегіональної співпраці, стратегічного партнерства тощо.

Посилення процесів регіоналізації у другій половині XX ст. вплинуло на формування та появу відповідних «регіональних порядків», що

Remove Watermark Wondershare PDFelement

визначали відповідні безпекові механізми та інструменти досягнення, режими безпеки, умови розвитку регіонального безпекового середовища в цілому. Незважаючи на те, що зазначені «регіональні порядки», мають власну ідентичність і відрізняються різними рівнями розвитку [79] і, перш за все, відповідають регіональним потребам [148], саме вони поєднують глобальні та міжнародні процеси [143], а їх сукупність визначає багаторегіональний характер сучасної системи міжнародних відносин [137]. Сучасні регіони в міжнародній економіці впливають на формування політик на національному рівні, з іншого боку, регіональні ініціативи у поєднанні із національними процесами впливають на визначення міжнародної політики (Katzenstein, 1996) [145]. Кластери регіональної безпеки [204, с.25] відрізняються залежно від наявного рівня розвитку регіональних інтеграційних процесів, інструментів та механізмів регіонального співробітництва, сукупності агентів безпеки. Під впливом дії різноманітних факторів територіальне визначення регіонів замінюється функціональним (політико-інституційний формат) та інтеграційним (соціально-економічна складова) [3, с.36].

Безпека кожної окремої країни залежить від впливу інших країн. Війна на європейському континенті створила нові виклики для сучасної системи європейської безпеки та світового порядку в цілому, що, по факту, вплинуло на пошук нових безпекових інструментів та механізмів, ознаменував зміну безпекової парадигми ЄС в умовах неспроможності багатосторонніх інституцій [174]. Прийняття відповідних рішень, що стосуються безпекової сфери, потребують ґрунтовного аналізу та відповідної оцінки лідерських позицій інтеграційного об’єднання у глобальному конкурентному середовищі, визначення потенціалу для стійкого економічного розвитку та безпекового розвитку країн [73]. З огляду на це, вирішення безпекових проблем потребує відповідних *міждисциплінарних досліджень та інтегральних оцінок*.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Розвиток форм міжрегіонального співробітництва (бірегіоналізм, транснаціональний інтеррегіоналізм, гібридний інтеррегіоналізм) передбачає різний формат регіональної побудови – від низького рівня розвитку інтеграційних процесів, розгалуженої системи співробітництва, спільного визнання регіональної ідентичності до побудови регіональної держави із розгалуженою системою наднаціональних інституцій. Враховуючи це, побудова безпекових комплексів може варіюватись від регіонального до трансконтинентального формату, що відповідає сьогоденним реаліям розвитку глобального безпекового простору. Відповідно, трансконтинентальний безпековий комплекс – складова безпекової структури світового простору, що формується країнами, консолідуючими засадами об'єднання яких виступає єдність цінностей, спільність загроз (у т.ч. гібридних), визнання яких стає передумовою приєднання нових учасників. У сучасних умовах полісистемної конфігурації світового економічного простору формування трансконтинентальних безпекових комплексів відповідає мега- та метарівню розвитку інтеграційних процесів.

Залежно від потужності країн, що формують стандартні регіональні безпекові комплекси, полярність останніх може визначатись впливом однієї країни (однополярний регіональний безпековий комплекс) або мати багатосторонній формат співпраці (багатополярний регіональний безпековий комплекс). Враховуючи, що в сучасній структурі світового господарства особливий вплив на безпекову архітектуру забезпечують США та КНР (наддержави), формат трансконтинентальних безпекових комплексів буде визначатись, з одного боку, їх впливом, а з іншого – неспроможністю сформувати полюс впливу іншими державами. У такому випадку можна передбачити, що саме наддержава набуває більшої відповідальності у забезпеченні безпековими інструментами і механізмами.

Розвиток сучасного глобального безпекового середовища гальмують багато процесів, амплітуда яких пов'язана із різноплановим характером

Remove Watermark Wondershare PDFelement

глобальних викликів, серед яких окремої уваги потребують [141]: загострення глобальної конкуренції, стрімке розповсюдження революційних технологій, критичні наслідки кліматичних змін, забезпечення захисту критичної інфраструктури, використання космосу, інформаційні маніпулювання тощо. Концентрація спільних зусиль на їх вирішенні сприятиме посиленню взаємної підтримки, захищеності критичної інфраструктури, збільшенню допомоги країнам-партнерам, попередженню кризових ситуацій та протидії гібрідним загрозам. Відповідно, розширення порядку денного у сфері безпеки є наслідком сучасних форм державного управління, які дедалі менше орієнтовані на військове вирішення конфліктних ситуацій, а поєднання політичної безправності, економічної нерівності, екстремістських настроїв та культурної відмінності відкривають новий вимір глобального безпекового середовища, який пов’язаний із посиленням взаємозалежності суспільних процесів. Тому, концепція безпеки не має конкретного шаблону або універсального алгоритму дій. Це питання потребує комплексного підходу, який має враховувати безпекову складову у політичному, військовому, економічному, соціальному, екологічному секторах на наступних рівнях: глобальний, регіональний, державний, внутрішньодержавний, локальний.

Військові загрози є найбільш очевидними та повинні становити найбільшу актуальність так, як здатні становити небезпеку для держави на кількох рівнях і торкнутися всіх компонентів. Вони можуть поставити під питання самий основний обов'язок держави – захист своїх громадян і вплинути на сферу соціальних та індивідуальних інтересів. При розгляді військової складової сектору безпеки доцільно розкрити етапи та наслідки його трансформації. Першим наслідком глобальної сучасності у військовому секторі вважається поява якісної конкуренції озброєнь між основними державами, з подальшою дестабілізацією відносин між ними. Суттєвий військовий розрив між «ядром» та «периферією» сприяли створенню надзвичайно ієрархічного міжнародного суспільства. Другим

Remove Watermark Wondershare PDFelement

військовим наслідком глобальної сучасності стала швидка і безперервна ескалація руйнівної сили, яку забезпечили нові технології та науково-технічний прогрес. Із появою ядерного озброєння стало зрозуміло, що традиційні прояви війни не відповідають тенденціям сьогодення. Рівень ескалації та руйнівної сили нових типів озброєння поставив під загрозу регулярну практику війни, яка із точки зору економічної ефективності не має раціональних перспектив. Третім військовим наслідком стало те, що зброя масштабної руйнівної сили опиналась у розпорядженні невеликих груп, мереж або окремих осіб. Після 11 вересня тероризм вийшов на передній план сек'юритізації. Глобальна війна с тероризмом поставила недержавних суб'єктів на один рівень із основними акторами міжнародних відносин. Занепокоєння з приводу придбання малими групами зброї масового ураження відбувається завдяки трьом відмінним рисам сучасності: створення дедалі більше руйнівної зброї; відносна легкість доступу до цих технологій по мірі їх старіння та розповсюдження; підвищена вразливість, що створюється сучасною концентрацією людей у містах та транспортних системах.

Політичні загрози потребують постійної зосередженості державних інститутів, однак вони можуть бути менш однозначними у порівнянні із військовими загрозами. Оскільки держава сама собою є політичною системою, політична загроза, спрямована на ослаблення цієї системи, може розглядатися нарівні з військовою загрозою. Вони можуть проявлятись як у формі конкуренції між ідеологіями, так і прямої агресії на саму державу. Проте важливо проводити різницю між навмисними політичними загрозами та «тими, які структурно виникають у результаті впливу іноземних альтернатив на легітимність держав» [76].

Економічна взаємозалежність суб'єктів міжнародних економічних відносин у поєднанні із нестабільністю глобального капіталізму може призвести до негативних наслідків, які за своїми масштабами не будуть поступатись збройному конфлікту. Економічна безпека займає вагоме місце

Remove Watermark Wondershare PDFelement

в системі глобальної безпеки, її загрози важко конкретизувати через природу самої економіки, для якої нормальним станом ринкової політики вважається – ризик, агресивна конкуренція і невизначеність. Виходячи з цього складно встановити, що є прийнятним, виходячи з властивої нестабільності, а що є загрозою. Гарантія доходу виступає важливим аспектом економічної безпеки, зміцнює соціальні зв'язки та довіру до державних установ. Економічна стабільність і певний ступінь передбачуваності дозволяють планувати та інвестувати у своє майбутнє. Благополуччя окремих осіб та спільнот порушених конфліктами або іншими діями насильницького характеру в повній мірі залежить від рівня економічної безпеки. Вона дає основу, на якій можна будувати свою здатність адаптуватися до потрясінь та керувати майбутніми стресами та ризиками [20]. Військова безпека залежить від економічної через бюджетні обмеження та ліміти. У свою чергу, економічну безпеку можна вважати ключовим показником загальної безпеки держави. На прикладі розвинених країн можна побачити, що за наявності економічної безпеки інші рівні безпеки легше забезпечити та спрогнозувати.

Соціальну безпеку важко відокремити від політичного та економічного секторів. Загрози суспільству пов'язані із ідентичністю та балансом, який можна знайти у будь-якій конкретній державі. Економічно та політично слабкі держави часто погано пристосовані для вирішення проблем, пов'язаних із відмінностями в ідентичності та культурі. Більшість сучасних конфліктів мають суспільні фактори, які потенційно можуть призвести до політики дискримінації та виключення.

При аналізі можливих екологічних загроз часто згадують події які неможливо контролювати (землетруси, урагани тощо). Сучасні наслідки впливу людини на планету призводять до таких явищ, як глобальне потепління, забруднення навколишнього середовища, руйнування озонового шару. Перелічені проблеми виходять на передній план та привертають все більшої уваги до екологічної складової безпекового

Remove Watermark Wondershare PDFelement

розвитку. Можливі ініціативи щодо вирішення цих проблем залежатимуть від економічної і політичної безпеки, оскільки ці проблеми можна розглядати не лише як загрозу окремій державі, а й як глобальні загрози, які матимуть розгалужений ефект.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового середовища. У 21ст. локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності охоплює регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище сьогодення. «Оскільки безпека має реляційний характер, неможливо зрозуміти національну безпеку будь-якої конкретної держави без розуміння міжнародної моделі безпеки, в яку вона вбудована» [76].

Спектр сучасних міждержавних відносин коливається в діапазоні від альянсів до конфліктів. На формування цих меж впливають такі речі, як ідеологія, територія, етнічні лінії та історичні прецеденти. Аналіз регіональної безпеки концентрує увагу на її важливих аспектах, концепція союзу або протиборства призводить до розуміння того, що називається «комплексом безпеки», який представляє інтереси «групи держав, чиї основні проблеми пов’язані між собою настільки, що не можливо розглядати їх національні цінні папери окремо один від одного» [76]. Комплекси безпеки можуть бути корисними для розвитку політичного вектору союзу, вони створюють підґрунтя для обговорення проблем, характерних для будь-якого одного регіону. Якщо рішення може бути знайдено лише у контексті комплексу, то й політика має проводитись у цьому контексті.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Закінчення «холодної війни» стало поворотним моментом в процесі досліджень безпекових концепцій. Протягом тривалого часу теорія демократичного світу стверджувала, що ліберальні демократії не воюють одна з одною [99; 187], а безпека окрім відсутності загроз політичного насильства та війни, являла системне впровадження політики сек'юритизації [219; 220; 221]. Факт того, що кілька національних держав на законних підставах зберігають за собою виняткове право мати ядерну зброю підтверджує глобальну монополію на легітимність. Після розпаду Радянського Союзу розпочався процес трансформації безпекового середовища. Цьому періоду притаманні такі характеристики [56, с.702; 147]:

переорієнтування національної безпеки із суто військового підходу, на широкий порядок денний – економіку, навколишнє середовище, суспільство;

сили глобалізації та взаємозалежності почали підривати домінування традиційних військових загроз між наддержавами, надаючи більшого значення внутрішньодержавним конфліктам;

ослаблення національних кордонів інтернаціоналізували місцеві та регіональні загрози – від організованої злочинності, сепаратизму та релігійного екстремізму до економічних криз та епідемій, і розширила поле діяльності недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні злочинні мережі та терористичні групи.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям глобальних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового середовища. Авторитарні держави запроваджують все більш репресивну внутрішню та зовнішню політику. Той факт, що ліберальна демократія створює загрозу їх політичному режиму, змушує їх здійснювати дії направлені на створення глобального порядку безпечного для автократії. Це передбачає втручання в економіко-політичні та суспільні справи демократичних країн.

Ліберальна ідея тривалий час визначала політичний курс багатьох країн світу та міжнародних організацій (СОТ, МВФ та ін.), але потенціал

Remove Watermark Wondershare PDFelement

подальшої лібералізації суттєво зменшується, поступаючись ідеям ліберального економічного патріотизму, дія якого спрямована на прагненнях: забезпечити більшу незалежність від ресурсів, що знаходяться поза контролем країни; досягнути диверсіфікованої та збалансованої національної економіки як засобу покращення національного добробуту; забезпечити самостійне планування національного економічного розвитку в сучасних реаліях глобалізаційних процесів [182, с. 280]. У сучасних розробках протекціонізм розглядається і як обмеження торгівлі, і як певна дискримінація учасників міжнародних економічних відносин. Лібералізація зовнішньоекономічної діяльності сприяла економічному зростанню прогресивних економік, одночасно, саме вільна торгівля часто розглядається як один із факторів зростання нерівності у світі. Це вимагає застосування з боку країн цілеспрямованих політик, які забезпечать більш справедливі результати розподілу [126].

Задля забезпечення високого рівня конкурентоспроможності національних виробників національні уряди все активніше застосовують різноманітні інструменти захисного, стимулюючого, дискримінаційного та рестрикційного характеру, що впливають на економічну активність. Поширення використання протекціоністських заходів, перш за все, пов’язано із нетарифними інструментами, у тому числі прихованого характеру, оскільки подальша лібералізація тарифних інструментів просувається вкрай повільно, а її потенціал вкрай незначний, що підтверджується активним застосуванням інструментів внутрішньої економічної політики – податків, державних закупівель, стандартів та норм екологічного, фіто-санітарного характеру тощо. Кількість нових державних інтервенцій щороку зростає [72].

У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, слід виокремити наступні тенденції. Сучасні локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими, спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають

Remove Watermark Wondershare PDFelement

у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище.

В умовах сучасних глобальних конфліктів та криз (які посилила пандемія COVID-19) традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними, при цьому поєднання сучасних загроз та нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління. Міжнародне співтовариство все більше покладається на модернізовані професійні установи орієнтовані на аналіз та управління ризиками для досягнення стабільності під час вирішення складних глобальних або регіональних загроз.

Пандемія COVID-19 вивела питання глобальної охорони здоров'я на передній план, вплинула на внутрішню політику і економіку країн, які формують тенденції в системі міжнародних економічних відносин. Криза COVID-19 ілюструє негативну синергію між суперництвом великих країн і транснаціональними загрозами, що має негативні наслідки для всіх складових системи. Сучасна пандемія підкреслює зростання впливу Китайської Народної Республіки на міжнародні інститути та економіки суверенних країн. В той час, як економіка Китаю у 2020 році зросла на 2,3 %, а економічний спад США склав 3,5 %, в інших демократичних країнах цей показник був набагато більшим. За розрахунками аналітиків КНР випередив США на п'ять років і стане найбільшою економікою не к 2032 року, як прогнозувалось раніше, а к 2027 [231].

Представники безпекових агенцій по всьому світу зазначають про значне зростання міжнародної злочинної діяльності (за останні три десятиліття). Збільшення впливу міжнародних злочинних організацій

Remove Watermark Wondershare PDFelement

становлять значну загрозу для міжнародного співтовариства та викликають стурбованість глобальних організацій, бізнесу та урядів у всьому світі [124].

Таким чином, сучасні глобальні трансформації не тільки пов'язані із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, під їх впливом відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин, трансформується характер відносин між суб'єктами світової економіки. Масштабна невизначеність, викликана пандемією COVID-19, збільшення активності авторитарних режимів, загострення проблеми нерівності та асиметрії економічного розвитку стимулюють прагнення переформатування діючої системи глобальної безпеки. Архітектура управління сучасною глобальною безпекою характеризується одночасно масштабністю та фрагментованістю, що не дозволяє їй у повній мірі впоратись із новітніми глобальними трансформаціями.

Кожен рівень економічної безпеки (глобальний, наднаціональний, державний, внутрішньодержавний, локальний) визначається відповідним видом конфліктів (глобальний, міжрегіональний, міждержавний, державний, субнаціональний), що мають певний рівень регіонального охоплення (глобальний регіон, мегарегіон, макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон, локальний регіон).

1.2. Природа, джерела і мотиви сучасних міжнародних конфліктів.

Поглиблення трансформаційних процесів загострює існуючі протиріччя і створює передумови для зародження нових конфліктів у світовому господарстві, що актуалізує наукові дослідження взаємозв'язку конфліктів та глобальних економічних процесів, що відбуваються у сучасному світі. Джерела і мотиви, природа міжнародних конфліктів знаходяться в центрі уваги наукових розвідок дослідників, серед яких Гарсіа-Алонсо М., Данн Дж., Левін П., Сміт Р. [104; 105], Хегре Х., Гейтс С., Еллінгсен Т., Гледіч П. [132], Кольєр П., Хоффлер А. [90], Кребс Л., Седерман Л., Хаг С. [84], Річардсон Л. [183], Сандлер Т. [189],

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Тейлер Т. [212], Хайнес К. [130] та інші. На мотиви конфліктів звертають увагу Кольєр П., Хоффлер А., основними з яких дослідники називають жадібність та невдоволеність[88]. Ферон Дж., Лейтін Д. [110], Коллієр П., Хоффлер А. [90] у якості джерела конфліктів у суспільстві розглядають, в першу чергу, економічну нерівність. Саме неможливість задовільнити тривалий час своїх потреб через бідність та нерівність посилює внутрішню напругу, яка врешті решт може трансформуватись у відповідний конфлікт, підкреслює Гурр Т. [127, с.1104-1105]. Досліджуючи теорію конфліктів Інтрилігатор М. [139] із застосуванням математичних методів обґрунтував вісім аналітичних підходів та сфер застосування, у тому числі – гонку озброєнь, час початку/припинення конфлікту, стратегію ведення війни, альянси, воєнні бюджети тощо. Дослідження економічних наслідків конфліктів представлено в роботах Сандлера Т. [189] який запропонував модель циклів транснаціонального тероризму. На сучасні технології терору звертає увагу у своїх дослідженнях Войцеховский С. [225].

Форми збройних конфліктів і війн залежать від конкретних історичних умов [42, с.81], а від так причини виникнення конфлікту, їх передумови і форми прояву будуть мати конкретну специфіку та неповторність. Відповідно, це актуалізує дослідження природи міжнародних конфліктів, що визначатиме їх вплив на економічний розвиток і зростання в сучасних умовах глобального середовища.

Асиметричність учасників конфлікту визначає асиметричний характер самого конфлікту. Досліджуючи асиметричний характер сучасних конфліктів, Данн П. , Гарсіа М. , Алонсо П. , Левін Р. та Сміт А. [92], виділяють декілька вимірів, які визначають асиметричність конфлікту: ресурсне забезпечення (яке залежить від базових можливостей сторін конфлікту), обмеження, пов’язані із нормами у суспільстві (що впливає й на обрання стратегії і тактики воєнних дій, у легітимної влади завжди набір дій буде меншим, ніж у терористичних угруповань), вартість конфлікту

Remove Watermark Wondershare PDFelement

(витрати, які готові понести сторони конфлікту). Асиметричність конфлікту визначатиме й різний вплив на його учасників.

Відсутність конфліктів є нормальним станом для республік і демократій. Між рівнем розвитку демократичних засад у суспільстві та збройними конфліктами існує взаємозв'язок, наголошує Хегре Х. [131]. Такі конфлікти можуть бути як внутрішніми, так і міждержавними. Вони можуть достатньо швидко розширюватись за межі національних кордонів [169, с.7-8]. Чим вище рівень розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства в країнах, тим меншим є ризик виникнення конфліктів між ними. Розвиток демократичних інститутів сприяє мирному врегулюванню конфліктів шляхом досягнення консенсусних рішень між різними соціальними групами. Обмеженість відповідних політичних і, як наслідок, економічних прав і влади, посилюють агресію у суспільстві. Сучасні виклики, які стоять перед світовим порядком, стосуються не тільки розподілу сфер впливу. Фактично мова йде про визначення пріоритетів і цінностей, навколо яких буде будуватись система міжнародних відносин, тому війна в Україні – це виклик демократичному світу [151, с.321]. За таким умов, корінних змін потребує сучасна доктрина національної безпеки [21].

Систематизація економічних теорій та концепцій безпекового розвитку за логіко-послідовною та історичною еволюцією доводить, що природа міжнародних конфліктів визначається відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією, територіальними спорами тощо. Найбільш розповсюдженим є визначення природи конфлікту, переважно, із урахуванням ресурсних інтересів або можливостях отримання вигоди в реаліях економіки військового часу. Наявні дослідження [195] доводять важливість відповідних економічних умов для виникнення конфлікту, серед яких виділяють бідність, відсталість,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

безробіття, низькі темпи економічного зростання, низький рівень освіти тощо.

Сучасні тенденції диктують умови, при яких необхідно враховувати безліч загроз та складових компонентів конфлікту, що передбачає проведення об'єктивного аналізу альтернативних моделей та алгоритмів поведінки суб'єктів глобального безпекового середовища, із урахуванням таких складових: як ризик виникнення конфлікту, його тривалість, імовірність повторення, можливість зниження вірогідності застосування насильницьких заходів примушення, сприяння закріпленню та просуванню до стабільного миру [28].

Нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту [63]. Традиційно, відповідно до економічних концепцій, що розглядають мирну економіку, виробництво, торгівля і накопичення багатства є цілком мирними видами діяльності, тоді як, відповідно до засад економіки конфліктів, привласнення ресурсів носить примусовий або насильницький характер (табл. 1.2). [28].

Таблиця 1.2

Економіка конфлікту vs економіка миру

Економіка миру	**Тип зв'язку**	**Економіка конфлікту**
Економіка благодійності *Одностороннє і добровільне надання ресурсів, державні субсидії, допомога благодійних організацій, державна іноземна допомога*	односторонній	Економіка привласнення *Примусове чи ненасильницьке привласнення ресурсів*
Економіка обміну *Взаємовигідній обмін, що передбачає функціонування економіки у вільному, приватному та конкурентному середовищі*	двосторонній	Економіка взаємної загрози *Взаємні загрози та насильство (наприклад, війна)*

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [63].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Скорочення військових бюджетів у період закінчення «холодної війни» на тлі значних інновацій у військовій сфері призвели до змін у структурі оборонної промисловості. Розвиток військової справи та технологій, трансформація принципів ведення бойових дій сприяли появі таких видів конфлікту, як асиметрична війна, де технологічна перевага будь-якої держави вже не є гарантією її безпеки. Військова перевага відводить важливу роль у міжнародних відносинах великим країнам-виробникам озброєнь, бо оборонний сектор через свою специфіку являє важливу частину національного виробництва, тому рішення що приймаються в цій галузі мають особливий вплив на національні економічні структури [28; 173].

Поглиблення глобальних процесів впливає на виникнення та розвиток нових конфліктів, серед яких домінуючу роль відіграють боротьба за ресурси та екологічна деградація [69, с.27-28]. Локальні конфлікти відображають сучасні світові тенденції. Те, як вони запалюються, зберігаються і дозволяються, відображають зміни у відносинах між великими державами, інтенсивність їхньої конкуренції та широту амбіцій регіональних гравців. Вони виносять на порядок денний та класифікують проблеми, якими одержима міжнародна система, і ті, до яких вона байдужа. Сучасні війни розкривають сутність глобальної системи, а дослідження взаємозв’язку економіки та конфлікту в умовах глобалізації обґрунтовує сучасні тенденції міжнародного безпекового середовища, розкриває відповідність теоретичної та практичної складової, виявляє закономірності між науково-технічним прогресом, військовими компаніями та промисловою революцією [69]. Національні багатства у вигляді природних ресурсів є фактичною причиною багатьох повстань і воєн, а наявність потенційної вигоди є мотивацією для насильства, як з боку державних суб'єктів, так і з боку недержавних суб’єктів (повстанці, транснаціональні корпорації, організовані злочинні групи, тощо). Так, ресурсна насиченість відповідних територій визначає сучасну анатомію ресурсних війн,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

наголошує Реннер М. [179], на безпекову складову у порядку розподілу ресурсів, вказують Акройд П., Марсден С. [47]. Слід підкреслити, що боротьба за ресурси може бути зумовлена й неекономічними факторами (етнічні, історичні конфлікти тощо) [146]. Конкуренція за встановлення контролю над життєво важливими ресурсами (або особливо цінними) може призвести до міждержавних війн, які можуть мати: завойовницький характер (країна-агресор застосовує силу для захвату відповідних територій) або характер територіальних суперечок (боротьба за прикордонний регіон або шельфову територію).

Країни, добробут яких значною мірою залежить від експорту сировинних товарів, у тому числі сільськогосподарської продукції та природних ресурсів, є дуже схильними до громадянського насильства. Перелічені нижче механізми дають розуміння взаємозв'язку між природними ресурсами та характером конфлікту [88; 89;90]:

Природні ресурси можуть виступати джерелом фінансування повстань, розпочатих з інших причин, тим самим збільшити шанси протестуючих на успіх. Якщо природні ресурси зосереджені в певному регіоні країни, це може підштовхнути незадоволені групи до думки, що державне утворення, яке відокремилось, може бути життєздатним або навіть процвітаючим. Видобуток корисних копалин може викликати невдоволення через вимушену міграцію або їх несправедливий розподіл, створюючи цим передумови конфлікту. Уряди, які покладаються на природні ресурси, а не на ефективну податкову систему, не потребують створення сильних державних інститутів, що в свою чергу унеможливлює своєчасну та адекватну реакцію потребам свого соціуму. Наявність природних ресурсів може бути стимулом для третіх сторін, держав і корпорацій, брати участь у громадянських конфліктах або навіть сприяти їх розпалюванню [28].

Слід зазначити, що транснаціональний бізнес стикається із суттєвою критикою за свою діяльність в зонах конфліктів і в країнах, де порушуються

Remove Watermark Wondershare PDFelement

права людини. Дії, спрямовані проти бізнес-діяльності, яка сприяє розпалюванню конфліктів низької інтенсивності або завдає шкоди навколишньому середовищу, також мають відповідні наслідки. Так, деякі неурядові організації, наполягають на прийнятті законодавства про розкриття корпораціями своїх відносин з військовими та поліцейськими силами. Лобіювання цього питання поширюється також на корпорації, які не розташовані в зонах конфлікту, але торгують з тими, що там знаходяться. Сама природа організованого насильства, змінюється через відкриту участь держави. Завдяки чому, окремі суб'єкти економічної діяльності потрапили в категорію «невійськового конфлікту», що означає постійні жертви на рівні війни в країнах, які офіційно не перебувають у стані війни (регіональний приклад Центральної Америки – Беліз, Коста-Ріка, Сальвадор, Гватемала, Гондурас, Нікарагуа і Панама, які нарівні з країнами Центральної та Південної Азії за індексом розвитку людського потенціалу (HDI), але всі сім також входять до першої двадцятки країн світу з найвищим рівнем нерівності доходів, і протягом десятиліть регіональні показники вбивств були одними з найвищих у світі) [28].

Враховуючи різноманітні комбінації взаємозв'язку між природними ресурсами і джерелами конфліктів, можуть виникати, відповідно, різні форми політичного реагування. В одних випадках необхідно боротися з фінансуванням повстанців, в інших з міжнародними корпораціями та їх відносинами з національними урядами, в третіх – регулювати фіскальну політику та запровадити ефективну політику стабілізації цін. У свою чергу, легальні активи можуть приносити користь як урядам, так і повстанцям, нелегальні активи, швидше за все, принесуть користь повстанцям, ніж урядам. Окрім того, нелегальні активи впливають на тривалість конфлікту, оскільки групи, які займаються незаконною торгівлею, з більшою ймовірністю отримають вигоду в стані конфлікту. Аналогічний аргумент можна навести стосовно того, наскільки глобальні ринки є прозорими і регульованими. Такі товари, як алмази, продаються на міжнародних ринках

Remove Watermark Wondershare PDFelement

з низьким рівнем прозорості та можуть сприяти фінансуванню як повстанських груп, так і урядів, в той час як нафтаресурси, продаються на більш регульованих ринках, і як правило, приносять вигоду тільки урядам [28; 186; 199].

Аналізуючи економіку конфлікту та економіку миру Андертон Ч., Картер Дж. [51] акцентують увагу на тому, що насильницький конфлікт це особливий вид діяльності, що характеризується примусовим привласненням. Саме цим обґрунтовується застосування методів економічного аналізу для дослідження різних форм конфліктів (війна, тероризм тощо). Можна зазначити, що нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту, що відображено у таблиці 1.2 [28].

Аналіз наукової роботи [51] дозволяє визначити наступні принципи економіки конфлікту:

вибір (конфлікт актуалізує питання вибору для його учасників відносно застосування альтернатив (насильніцьких або ненасильницьких)),

економічні умови (джерелами конфліктів виступають нерівність, залежність, екологічна дискримінація тощо),

вплив на економіку та економічне зростання (скорочення економічних активностей, знищення виробничого потенціалу, міграційні процеси),

економічний потенціал конфліктів (ймовірність, тривалість),

конфлікт як форма привласнення (люди, природні ресурси, вплив на культуру, ідентичність, ідеологію, політику тощо),

управління конфліктами (будь-який конфлікт потребує відповідної організації),

безпека як суспільне благо (конфлікт безпосередньо впливає на безпекову складову розвитку людини, системи, суспільства).

Конфлікт виступає не тільки специфічним засобом привласнення багатства, він може набути ознак відповідного бізнесу, що пов'язаний із придбанням зброї, рекрутінгом, підготовкою та навчанням персоналу,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

захопленням територій, логістикою та ланцюгами поставок, науково-дослідною роботою та інноваціями, отриманням економічних вигід від діяльності приватних військових компаній тощо. Враховуючи це, перелік принципів економіки конфлікту можна розширити шляхом додавання важливої складової – конфлікт як форма бізнесу.

Вищезазначене дозволяє дійти висновку, вплив конфліктів на економічний розвиток має двосторонній характер – як позитивний (стимулювання економічного зростання), так і негативний (людські втрати, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, порушення торгових, інвестиційних, освітніх процесів, складність постконфліктного розвитку тощо). Конфлікт виступає специфічним засобом привласнення багатства, оскільки, найчастіше, він пов'язаний із використанням ресурсів захоплених територій, привласненням награбованого майна, капітальних інвестицій, споживчих товарів, культурних та історичних цінностей, рабством тощо. Конфлікт може набути ознак відповідного бізнесу, що пов'язаний із придбанням зброї, рекрутінгом, підготовкою та навчанням персоналу, захопленням територій, логістикою та ланцюгами поставок, науково-дослідною роботою та інноваціями, отриманням економічних вигод від діяльності приватних військових компаній тощо. Характер впливу військових витрат на економічне зростання має прямий (внутрішні чинники), непрямий (зовнішні чинники та побічні ефекти) та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати двосторонній (позитивний і негативний) причинно-наслідковий вплив на зростання [28].

Економіка стає ресурсним джерелом військової сили та влади в цілому, формує засади безпекового розвитку [166]. Загалом, сучасні підходи переосмислюють роль насильства. Якщо традиційний аналіз фокусувався на тому, що конфліктуючі сторони розраховують отримати, вигравши війну, то в новітній літературі основна увага приділяється тому, що можуть отримати суб'єкти процесу під час війни. Конфлікт більше не розглядається, як

Remove Watermark Wondershare PDFelement

окрема подія, що перериває економічну діяльність, він є складовою єдиної глобальної системи взаємопов’язаних фактів та розглядається в першу чергу як можливості, що отримують окремі особи і держави в ході агресії [49]. Різноманіття природи походження і джерел міжнародних конфліктів формує відповідні напрями економічних політик із урахуванням особливостей суб’єктів конфліктів, тривалості конфлікту, сегменту ринку, в якому виникає конфлікт тощо. Відповідно, подальші наукові дослідження міжнародних конфліктів у сучасному глобальному середовищі передбачають виявлення регіональних особливостей їх розвитку, що сприятиме удосконаленню та розвитку наявних регіональних безпекових комплексів [28].

Після закінчення Другої світової війни світові лідери взяли на себе колективне зобов'язання щодо сприяння соціальній та економічній безпеці. Очікувалося, що світ буде неухильно рухатися до ситуації, в якій більшість громадян індустріально розвинених країн будуть захищені соціальними службами, трансфертами та установами, а економічне зростання і розвиток зміцнить фундаментальні основи системи глобального безпекового простору.

Елементи, які сприяють відновленню міжнародного миру та безпеки достеменно відомі. Так, Уолферс А. [226, с. 484-486] визначив критерії які актуальні по теперішній час, а саме: міцні внутрішні інститути, сприятливі соціально-економічні умови, верховенство закону, інструменти для відновлення миру та безпеки, механізми запобігання конфліктам, системи раннього попередження, управління кризами та постконфліктне відновлення. Перелічені умови знижують ймовірність виникнення конфлікту та підвищують довіру у суспільстві.

Потрясіння, які стали основними тригерами змін (трагедія 11 вересня, різкий стрибок цін на продовольство і нафту, що досяг піку в 2008 році, глобальна фінансова та економічна криза, пандемія COVID19), також продемонстрували, що міжнародна система, має свої конструктивні

Remove Watermark Wondershare PDFelement

недоліки і не в змозі протистояти мінливості сучасної глобалізації, а проведення політики є слабким та фрагментованим (як на національному, так і на глобальному рівнях). Сучасна міжнародна система фактично призвела до того, що для більшості основних гравців на ринку наявна ситуація стає підґрунтям для суперництва, що посилює ризики виникнення силових конфліктів [12, с.99]. Підтвердженням цього є різке зростання у XXI столітті кількості насильницьких конфліктів. Хоча взаємозв'язок між глобалізацією і насильством розглядається в сучасних науках (економіці, політології, безпекознавстві, соціології) з різних сторін, можна виокремити два основних моменти, принципово важливих для розуміння природи та наслідків конфліктів в сучасних умовах глобального середовища:

по-перше, в умовах глобалізації відбулась втрата монополії держави на засоби насильства, спостерігається й подальше зменшення влади національних держав, посилюється децентралізація, що одночасно із приватизацією насильства та зростанням тероризму, призвело до глобального рівня;

по-друге, гегемонія глобального капіталу відбувається на тлі соціально-економічних трансформацій під впливом неолібералізму, що призвело до появи нових моделей ведення війни, репресій, насильства.

Зазвичай до теми колективного насильства в епоху глобалізації вчені підходили через аналітичну призму кримінології або збройного конфлікту, де кримінальне насильство розглядається як економічно вмотивоване, тоді як війна і збройний конфлікт асоціюються з політичним насильством. Поділ насильства на політичні та економічні категорії створює труднощі для всебічного розуміння багатогранної та багаторівневої природи насильства. Перше, це ігнорування економічних і, зокрема, капіталістичних мотивів, що стоять за політичним насильством. Друге полягає в тому, що насильство найлегше визнати політичним лише тоді, коли воно або санкціоноване державою, або спрямоване проти держави. Однак, коли воно здійснюється від імені потужних економічних суб'єктів, його зазвичай називають

Remove Watermark Wondershare PDFelement

кримінальним. Насильство, викликане економічними недоліками глобалізації, традиційно виникає там, де економічні та політичні системи не здатні впоратись із покладеними на них регулятивними функціями. Такий розвиток подій призводить до того, що держави та недержавні суб'єкти починають боротьбу за велику частку багатств і ресурсів, що скорочуються.

Дебати щодо аналізу війни, миру та оборони мали свою історичну логіку розвитку. Хронологію розвитку теоретичного підґрунтя досліджень природи та причин міжнародних конфліктів представлено у табл. 1.3.

Відповідно до поглядів меркантилістів (Ман Т., Кольбер Ж.Б., Скаруффі Г. та ін.) визначалось, що держава має виробляти багатство у вигляді золота та мати позитивне сальдо торгового балансу. Для цього вимагалося забезпечити профіцит торговельного балансу - заохочувати експорт і перешкоджати імпорту у світі, де обсяги торгівлі вважалися фіксованими. Це означало, що створення багатства вимагало військової могутності, яка, своєю чергою, вимагала економічної потужності. У такій системі економічна відкритість потребувала гегемонії для забезпечення колективних благ безпеки та стабільності. Відповідно, стан військової безпеки впливає на економічну безпеку країни, на рівень якої безпосередньо впливає зовнішньоторговельна складова. Конфлікт визначався як неминуча складова розвитку, а його відсутність – лише проміжок між війнами. Сміт А. розглядав державу як місце конфлікту, а рішення про війну чи мир ставив в залежність до внутрішньодержавних політичних процесів та розподілу балансу сил між різними соціальними класами. Роль суб’єкта відповідального за залучення країни до колоніальних завоювань або інших військових конфліктів відводилась торговому класу, який впливав на прийняття рішення відповідно до своїх економічних інтересів. Ліберальні та неокласичні погляди були готові оголосити про закінчення епохи міжнародних конфліктів завдяки поширенню цивілізації та розвитку вільної ринкової економіки. Їх аргументи зосереджувались на тому, що війни контпродуктивні, бо призводять до знищення ресурсів, та порушення торгівельних зв’язків.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 1.3

Хронологія розвитку теоретичного підґрунтя досліджень природи міжнародних конфліктів

Період	Теоретичне підґрунтя	Змістовне наповнення	Фокус дослідження
XVI-XVIIст.	меркантілізм	захист внутрішнього ринку шляхом використання протекціоністських інструментів	конфлікти - неминуча складова розвитку, відсутність конфліктів - проміжок між війнами
XVII-XIXст.	класична школа	зростання непродуктивної праці зменшує добробут націй та, відповідно, послаблює безпеку країни	джерелом конфліктів виступає по-діл суспільства на класи, торговий клас впливає на прийняття полі-тичних рішень, виходячи з власних економічних інтересів
1930ті роки	кейнсіанство	державне регулювання зайнятості, інфляції, протидія депресії	військові витрати як інструмент державного регулювання економічної кризи
1940-1950ті роки	теорія класичного реалізму	захист безпеки держави шляхом захисту національних інтересів	використання державою військової сили як важливий інструмент впливу в конфліктних ситуаціях
1960ті роки	теорія плюралізму	забезпечення безпеки залежить не тільки від держав, а й інших суб'єктів	різноманітність інтересів суб'єктів попереджує ескалацію конфліктів
1970ті роки	теорія неомарксизму	встановлення контролю над ресурсами з боку розвинутих країн забезпечує їх вплив на менш розвинуті країни	класовий конфлікт виникає в наслідок протиріччя між класами, що представляють інтереси праці і капіталу
1980ті роки	інституціоналізм	захист економіки від бюрократії та адміністративних бар'єрів, детінізація економіки	витрати на озброєння збільшуються в наслідок лобіювання інтересів ВПК
	неолібералізм	колективна взаємозалежність	ефективність застосування військової сили є меншою, особливого значення набувають наднаціональні інституції
1990ті роки	конструктивізм	відмова від виокремлення виключно військових загроз безпеці	джерелами конфліктів виступають культурний контент, засоби викривлення реальності
2000ті роки	постмодернізм	визначення взаємодії міжнародної безпеки та безпеки людини, концепція нетрадиційної безпеки	природа міжнародних конфліктів визначається суб'єктивною складовою

Джерело: систематизовано автором на основі аналізу джерел [10; 58; 77; 91; 163]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Реалісти [163] сприймали війну з точки зору продовження політики, а використання державою військової сили (організоване насильство) - важливим інструментом вирішення конфліктів. З позиції неореалістів (Уолц К. [223]), міжнародна система та її складові знаходяться у небезпеці, що й формує підґрунтя для конфліктів та застосування насильства у їх вирішенні. На противагу реалістам прихильники неоліберального підходу (Най Дж., Коехейн Р.) визначають, що в умовах колективної взаємозалежності не варто визначати держави як єдиних учасників міжнародних відносин, тому й ефективність застосування односторонніх дій (до яких відноситься використання військової сили) стає меншою, відповідно, особливого значення набувають наднаціональні інституції [58]. Позиція ліберальних теоретиків ґрунтувалась на тому, що торгівля взаємовигідна, і як наслідок конфлікт між торговими партнерами дорівнюється «комерційному самогубству». На деяких рівнях погляди лібералів та реалістів співпадають, а саме: взаємозалежність може створювати приводи для конфліктів і навіть служити засобом завдання ударів, але вона також може створювати стимули для мирного вирішення спорів. Думка, що чистий ефект від торгівлі та інвестицій призведе до скорочення насильницьких конфліктів, знайшла значну підтримку серед політиків.

Меркантилістська і ліберальна економічні системи створюють зовсім різні міжнародні умови для національної безпеки. Меркантилістам притаманна конкуренція і війна, але завдяки тому, що вона потенційно краще поєднується з державним устроєм, вона може уникнути тих проблем, які притаманні ліберальній міжнародній економіці, зокрема, небезпеки взаємозалежності і гегемоністського лідерства. Незважаючи на певні загрози, ліберальні системи заохочують інтернаціоналістичну, системно-орієнтовану перспективу та порушують зв’язок між процвітанням і контролем над територією, який стимулює меркантилістську систему до війни. Зміни в економічній системі можуть призвести до конфліктів, впливаючи або на загальну схильність системи до насильницьких

Remove Watermark Wondershare PDFelement

конфліктів, або підриваючи умови, які дозволяють державі функціонувати як суверенний політичний суб'єкт. Лібералізм і меркантилізм розглядають переважно, як кардинально протилежні підходи, в той час як насправді вони існують в спектрі із великою кількістю змішаних та проміжних варіацій. З точки зору безпекових концепцій, це має важливе значення, оскільки дає можливість спробувати використати переваги обох доктрин з точки зору безпеки, зменшуючи при цьому їхні витрати на безпеку [76].

У дослідженні зв'язку між капіталізмом і насильством Маркс К., а потім його послідовники [23] підкреслювали роль насильства, аналізуючи його системне використання для експропріації дрібних землевласників, приватизації общинних земель і розпродажу державних і церковних маєтків - процесів, які заклали ключові умови для консолідації капіталістичної системи суспільних відносин. Конфлікти забезпечують трансформацію суспільства. Класовий конфлікт виникає в наслідок протиріччя між класами, що сформувались у суспільстві і які представляють інтереси праці і капіталу. Поляризація інтересів призводить до насильницьких форм розв'язання конфліктів. Марксисти взагалі пропонували розглядати конфліктний процес розвитку капіталізму з деякими аргументами на користь тенденцій до збройних конфліктів через спроби подолання притаманних йому протиріч і криз, включаючи нові форми імперіалізму. Марксистські теоретики, серед інших, пояснювали колоніальні війни як боротьбу за контроль над світовими ринками, а фахівці з міжнародної політичної економіки наголошували на бажанні капіталістів силою створити умови для прибуткових прямих іноземних інвестицій. Теорія глобального капіталізму і транснаціональної держави (Робінсон В. [185]) пояснює політичний аналог транснаціонального капіталу. В умовах глобалізації, капіталістична держава дедалі більше набуває колективної форми влади глобального правлячого класу. Транснаціональна держава визначається, як нова форма, що складається з трансформованих національних держав, наднаціональних економічних і політичних форумів.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Національні держави трансформуються і поглинаються глобальною системою через різні цілі, які вони виконують для транснаціонального капіталу, серед яких полегшення доступу до ресурсів, робочої сили та ринків, а також забезпечення безпеки. У подальшому, представники марксистського аналізу та кейнсіанства, зосередились на тому, щоб представити військові витрати способом вирішення економічної кризи [198].

Невизначеність як природній результат ринкового господарювання має тенденцію до посилення, що у свою чергу, збільшує вірогідність виникнення конфліктів не тільки в межах країн, а й між ними. Державний вплив на регулювання ринкового способу господарювання відповідно до ідей кейнсіанства (Кейнс Дж.М.), передбачає застосування низки інструментів (державних витрат) для забезпечення збалансованого та регульованого розвитку. Інституціоналісти обґрунтовували наявність власних інтересів у представників оборонно-промислового комплексу, на користь яких лобіюється збільшення витрат на озброєння в економіці (Веблен Т., Мітчелл У., Коуз Р., Норт Д., Сото Д., [38] та ін.). Слід зазначити, що економічні теорії мілітаризму базувались на критиці зростання військових витрат, вважаючи їх регресивною державною політикою, яка веде до посилення економічного контролю та збільшення податків. Президент США Ейзенхауер у 1961 році використав термін «військово-промисловий комплекс», щоб попередити про потенційні загрози лобіювання інтересів в сфері оборонної промисловості, військовими та суб'єктами, які зацікавлені в отриманні вигоди від збільшення військових витрат і, як наслідок, конфліктів. Існування зовнішньої загрози та продовження міжнародних конфліктів посилювало військову складову та гарантувало збереження вигідних контрактів для багатьох компаній, інженерів, науковців, академіків та інших дослідників. Цей тип аналізу було використано поза ліберальної перспективи, зокрема, у сучасному аналізі мілітаризму [104].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Сучасні цивілізації на думку прихильників конструктивізму (Катценштейн П., Вендт А. [144]) є внутрішньо плюралістичними, а не унітарними, що відображається у трансцивілізаційній взаємодії та міжцівілізаційних зіткненнях. Взаємодія охоплює різні сектори та сфери, серед яких не тільки військова, а й соціальна, економічна, екологічна сфера тощо. Саме з огляду на це дослідження питань національної безпеки вимагає детального аналізу цих відносин та зв'язків у системі міжнародної безпеки, органічною складовою якої виступає національна безпека безпосередньо. [77, с.187]. Із урахуванням цього, на наш погляд, суб'єктивна складова має значення для визначення природи та причин міжнародних конфліктів.

У дослідженнях, які проводили Хегре Х., Еллінгсен Т., Гейтс С., Гледіч П. [132], Седерман Л., Хаг С., Кребс Л. [84] , акцентується увага на рівень належного врядування, як джерело потенційних конфліктів в країні. Якість системи управління в країні, доцільність економічної політики, рівень корупції та бюрократії в країні впливають на здатність урядів запобігати внутрішнім насильницьким конфліктам [133, с.985]. Уповільнення економіки, накопичення внутрішніх проблем розвитку посилюють ймовірність міждержавного воєнного конфлікту [130; 203; 212]. Незважаючи на відсутність достатньо аргументованих емпіричних досліджень цього зв'язку, можна навести декілька аргументів стосовно використання міжнародних конфліктів у посиленні контролю на внутрішніх ринках. Так, наявність зовнішніх загроз посилює внутрішню згуртованість в країні , що сприяє підтримці діючого курсу та збереженню політичного контролю в країні [130, с.3]. Країна швидше за все ініціює військовий конфлікт, коли вона відчуває найвищий ступінь економічного спаду, коли рівень економічного уповільнення країни-агресора є більшим від тієї країни, проти якої розпочато війну, причому остання має достатньо високій рівень залежності від першої, й, нарешті, автократичні країни скоріш за все ініціюють воєнну агресію проти економічно залежної та політично несхожої іншої країни [203, с.5-6]. Слід зазначити, що в сучасних умовах глобального

Remove Watermark Wondershare PDFelement

середовища достатньо негативні прогнозні оцінки щодо розвитку економічної активності у світі (уповільнення темпів зростання найбільших економік світу США, Китаю), деструктивні зміни у виробничо-збутових ланцюгах, інфляційні процеси та фінансова нестабільність [4, с.60], що у своїй сукупності посилюють ризики уповільнення економічного розвитку багатьох країн світу. Таким чином, ініціювання міжнародного конфлікту може принести відповідні переваги для лідерів тих країн, у яких накопичуються внутрішні проблеми, де уповільнюється економічний розвиток. Ще більше ситуація загострюється, коли мова йде про автократичну країну із слабкими демократичними інститутами.

Аналіз та систематизація теоретико-методологічного підґрунтя дослідження природи та причин виникнення конфліктів дозволяє дійти наступних висновків.

По-перше, відмінність підходів у розумінні природи міжнародних конфліктів, у т.ч. його економічної складової. На сьогоднішній день, переважно, конфлікт розглядають як інструмент розподілу власності або можливість окремих агентів захистити свої ресурси. Фактично, це означає спроби зрозуміти громадянські війни, інтегрувати моделі виробництва та обміну з моделями конфлікту та боротьби, пояснити втручання в конфлікт третіх сторін, розглянути питання тероризму та організованої злочинності.

По-друге, використання різних моделей економічного аналізу для підвищення ефективності ведення війни (у т.ч. застосування теорії ігор). Однією з проблем такого типу аналізу є те, що він розглядає сукупну військову силу як єдиний агрегований показник, або розрізняє лише працю і капітал, членів збройних сил та їх озброєння. Насправді, визначення оптимальної структури збройних сил може передбачати різноманітні варіанти як для праці, так і для капіталу: кількість різновидів видів збройних сил, якість, що визначається науково-дослідними роботами, кількість кожного з них та місце отримання матеріально-технічної бази, де вона буде отримана всередині країни, чи за її межами.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

По-третє, необхідність розуміння економічних наслідків війни та відповідного коригування управлінської архітектури. У більшості країн, що розвиваються, громадянські війни є основною причиною економічних потрясінь. У свою чергу міжнародні фінансові інституції намагаються примиритися з цим зв'язком та вирішити питання постконфліктної реконструкції та створити стимули для повернення до цивільного життя залучених до воєнного конфлікту [129].

Ряд досліджень безпекового середовища доводять[157] причинно-наслідковий зв'язок між конфліктами та соціально-економічними явищами, розкривають детермінанти конфлікту, його наслідки та вплив на економічні показники, як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, оскільки знижує продуктивність та економічну активність, дестабілізує інститути та знижує довіру бізнесу. Все це призводить до негативних наслідків, що продовжуються, навіть після вирішення конфлікту – зниження зростання ВВП, менш прогнозована економіка, вищій рівень безробіття, нижчий рівень прямих іноземних інвестицій, вищі відсоткові ставки та інфляція тощо.

Таким чином, характер розвитку сучасного глобального середовища визначає особливості поведінки суб'єктів із урахуванням багатьох складових, серед яких для дослідження причин та наслідків розвитку міжнародних конфліктів особливого значення набувають наступні складові: ризик виникнення конфлікту, його тривалість, імовірність повторення, можливість зниження вірогідності застосування насильницьких заходів примушення, сприяння закріпленню та просуванню до стабільного миру. Природа міжнародних конфліктів визначається відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією, територіальними спорами тощо. Нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту. Характер впливу військових витрат на економічне зростання має

Remove Watermark Wondershare PDFelement

прямий, непрямий та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати двосторонній причинно-наслідковий вплив на зростання.

Потрясіння, які стали основними тригерами змін (трагедія 11 вересня, різкий стрибок цін на продовольство і нафту, що досяг піку в 2008 році, глобальна фінансова та економічна криза, пандемія COVID19), продемонстрували, що глобальне безпекове середовище, має свої конструктивні недоліки і не в змозі протистояти сучасним загрозам, а проведення безпекової політики є слабким та фрагментованим (як на національному, так і на глобальному рівнях), через, по-перше, втрату монополії держави на засоби насильства, (що призвело до зменшення влади національних держав із одночасною приватизацією насильства та зростанням тероризму до глобального рівня), по-друге, трансформацію глобального безпекового середовища (через появу нових загроз, у т.ч. гібридних, і як наслідок, нових моделей ведення війни, насильства).

1.3. Теоретико-методичні підходи оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн.

Система сучасного глобального безпекового простору у XXIст. характеризується посиленням нестабільності, збільшенням конфліктів, що супроводжується зростанням військових витрат. Відмінності соціально-економічного розвитку країн визначають можливості нарощування військового потенціалу. З іншого боку, високий рівень мілітаризації економіки не гарантує високого рівня стабільності в країні, а соціальна та економічна нерівність посилює подальшу стратифікацію у суспільстві і стає джерелом конфліктів.

Після закінчення Другої світової війни світові лідери взяли на себе колективне зобов'язання щодо сприяння міжнародному порядку і безпеці. Очікувалося, що світ буде неухильно рухатися до ситуації, коли зростання і розвиток зміцнить фундаментальні основи системи глобального безпекового простору, а громадяни країн матимуть максимум соціальної

Remove Watermark Wondershare PDFelement

захищеності. Однак практика сьогодення доводить зворотне. Відмінності соціально-економічного розвитку країн визначають можливості нарощування військового потенціалу. Однак, високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні, а соціальна та економічна нерівність посилює подальшу стратифікацію у суспільстві і стає джерелом конфліктів [90]. Авторитарні країни не забезпечують повагу до громадянських прав та свобод, що посилює соціальну нестабільність. Наявна геополітична ситуація стає підґрунтям для суперництва, посилюючи ризики виникнення силових конфліктів, про що свідчить їх постійне зростання.

Еволюція внутрішніх та зовнішніх загроз, з якими стикаються країни, також мають важливе значення, оскільки військові витрати, з одного боку, можуть чинити негативний вплив на економічне зростання, з іншого перед обличчям зовнішніх загроз вони можуть йому сприяти. Окремої уваги заслуговують методи фінансування дефіциту, які пов’язані з різними макроекономічними диспропорціями: з інфляцією через друк грошей, використання валютних резервів із початком валютних криз, зовнішні запозичення з кризами зовнішнього боргу. Боргові зобов’язання, що витрачені на купівлю зброї, також можуть впливати на внутрішні відсоткові ставки з можливим зворотнім зв’язком із рівнем інвестицій приватного та державного секторів [28; 102].

Окрім аналізу військових витрат в структурі ВВП, важливими можуть бути такі параметри, як: інституційна структура країни і тип уряду, що розподіляє витрати, підзвітність і прозорість військових бюджетів. Одночасно, в умовах конфлікту його можна і слід розглядати вже як відповідну форму бізнесу [195], що пов'язаний із придбанням зброї, рекрутінгом, підготовкою та навчанням персоналу, захопленням територій, логістикою та ланцюгами поставок, науково-дослідною роботою та інноваціями, отриманням економічних вигід від діяльності приватних військових компаній тощо. Окрім цього, конфлікт виступає й специфічним

Remove Watermark Wondershare PDFelement

засобом привласнення багатства, оскільки, найчастіше, він пов’язаний із використанням ресурсів захоплених територій, привласненням награбованого майна, капітальних інвестицій, споживчих товарів, культурних та історичних цінностей, рабства тощо. Для країни, проти якої спрямована агресія, вплив на економіку пов'язаний, в першу чергу, із людськими втратами, із руйнуванням об’єктів критичної інфраструктури, порушенням торгових, інвестиційних, освітніх процесів, складністю постконфліктного розвитку [28].

Дослідження впливу конфлікту на економічні показники проводять, зазвичай, використовуючи структуру, розроблену для емпіричного вивчення економічного зростання [106; 202; 205;]. У цій структурі розглядаються чотири складові, які присутні в кожній економіці та змінюються з часом, причому кожна з них має норму накопичення (норму заощаджень, або норму технологічного прогресу) і норму руйнування (норму амортизації). Разом, ці величини і темпи їх зміни визначають як очікуваний рівень багатства, так і темпи зростання економіки. Вплив конфлікту на економіку, можна описати з точки зору аналізу наступних складових [28]:

фізичний капітал

- руйнування фізичного капіталу – руйнування об’єктів критичної інфраструктури, комунікацій, об’єктів енергетичного сектору;
- скорочення інвестицій – війна, спричиняє втечу капіталу та запровадження санкційної політики, зростають відсоткові ставки, спостерігається дефіцит в бюджеті, знижується рівень власних заощаджень;

населення

- зменшення кількості та якості населення – загибель у боях, голод, хвороби, руйнування системи охорони здоров’я, еміграція, дефіцит народжуваності;
- викривлення ринків праці – примусова праця, рабство;

Remove Watermark Wondershare PDFelement

людський капітал

- руйнування людського капіталу – зниження якісних параметрів населення, а саме погіршення стану здоров'я, психологічне виснаження;
- скорочення інвестицій у людський капітал – зниження рівня або руйнування освітнього процесу або зниження його рівня і темпів розвитку;

загальна продуктивність

- технологічні інновації – країни економічні лідери в ході міжнародних конфліктів отримують імпульс до вдосконалення і додаткових інвестицій в розробку сучасних технологій (пов'язаний з цим аргумент припускає, що війна приносить користь, сприяючи підвищенню духу конкуренції) або отримання доступу до технологій союзників/партнерів, як негативний чинник обмеження до технологій та ресурсів через запровадження санкцій;
- переривання виробничих і ринкових операцій – блокування свободи пересування та закриття ринків змінюють рівень регулювання торгівлі і виробництва.

Переважно, в економічних дослідженнях основна увага приділяється встановленню прямих зв'язків між військовими витратами та економічним зростанням [66]. Недостатня увага приділяється визначенню потенційних непрямих каналів впливу (зовнішні чинники або побічні ефекти). Причини цього полягають у тому, що кожен канал потенційно може мати двосторонній (позитивний і негативний) вплив на зростання. Так, імпорт озброєнь може сприяти залученню новітніх технологічних процесів до місцевої промисловості, хоча, найімовірніше, економіка виграє від додаткових інвестицій, в першу чергу, в цивільну промисловість, а прагнення до військових технологій може витіснити ресурси для інвестицій в цивільний сектор, що негативно вплине на показники економічного зростання.

У країнах, які не в змозі ефективно розвивати свої податкові інститути, зростання витрат на безпекову сферу призводить до стиснення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

інших секторів економіки, а втрата контролю над експортними товарами призводить до ще більшої втрати іноземної валюти [115]. У відповідь на це, уряди намагаються покрити дефіцит шляхом випуску військових облігацій або збільшенням грошей в обігу. Останнє збільшує внутрішню інфляцію, а зростання внутрішнього боргу поглиблює наслідки імовірних ризиків, підвищуючи внутрішні процентні ставки та витісняючи приватні інвестиції. Збільшення витрат на оборону під час конфлікту, як правило, оплачується за рахунок скорочення фінансування соціальної сфери. Із скороченням витрат на охорону здоров'я і ростом попиту на медичні послуги, цей сектор, як правило, сильно страждає, що призводить до довгострокових наслідків. Тому, для підтримки мінімального рівня витрат на суспільні блага та соціальні послуги, урядам необхідна ефективна фіскальна політика, яка дозволить в тому числі задовольнити фінансові потреби військової сфери. Однак, не слід забувати, що більший за необхідний ресурс для військових дій може сприяти затягуванню конфлікту. Тому в окремих випадках потрібно зосередитись на розробці економічних заходів, які підтримають мирні процеси [28].

Оцінити співвідношення військових витрат і економічного зростання складно, оскільки такий двосторонній причинно-наслідковий зв'язок між випуском продукції та військовими витратами має різноспрямовану кореляцію. Так, відповідно аналізу наукових робіт, який провели Андертон, Баснет, Брауер [195], 22,7 % досліджень виявили позитивний вплив військових витрат на економічне зростання, 39,1 % визнають негативний вплив, решта мали невизначені результати, про що свідчать данні, які представлено у табл. 1.4.

У дослідженнях співвідношення військових витрат і економічного зростання, які було проведено після завершення періоду «холодної війни», практично половина робіт акцентувала увагу на негативну кореляцію, позитивний вплив виділяли лише 19,5% досліджень.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 1.4

Аналіз статистики досліджень співвідношення військових витрат і економічного зростання

Тип	Кількість досліджень	Позитивна кореляція, %	Негативна кореляція, %	Невизначена кореляція, %
Між країнами	138	19,6	44,2	36,2
Тематичні дослідження *(країна)*	93	25,8	28,0	46,2
Всього	231	21,6	37,5	40,5
Дослідження проведені після закінчення «холодної війни»				
Між країнами	77	19.5	49,4	31,2
Тематичні дослідження *(країна)*	51	29,4	23,5	47,1
Всього	128	22,7	39,1	38,3

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [195]

Що стосується тематичних досліджень окремо взятих країн, то найчастішим результатом є невизначена кореляція впливу (46 %), тоді як позитивні й негативні результати були виявлені у 26 % і 28 % досліджень відповідно. До 2000 року міжкраїнні дослідження з більшою ймовірністю давали невизначені результати, але в разі включення даних після закінчення «холодної війни» і використання вдосконалених економетричних методів нові дослідження показують переважно негативний зв'язок. При цьому, твердження про те, що військові витрати сприяють зростанню, практично не підтверджується, але також цілком зрозуміло, що важливим є історичний контекст: дослідження конкретних країн можуть виявити позитивний ефект.

Слід зазначити, що у сучасних дослідженнях економіки конфлікту поступово розширюється область дослідження шляхом розширення джерельної бази відносно ресурсного потенціалу; ідентифікації причинно-наслідкових зв'язків та впливу між показниками економіки конфлікту; розширення досліджень не тільки прямих, а й непрямих наслідків та побічних ефектів конфлікту, серед яких особливо слід виділити дослідження проблематики внутнішньопереміщених осіб та біженців; виокремлення питань зміни клімату у дослідженні передумов виникнення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

конфліктів, впливу міграції на розвиток безпекового середовища [67]. Окрім цього, можна також підкреслити, що у дослідженнях окремо вивчається частота конфліктів, які стосуються досліджень конкретної країни (чи то разова ситуація, чи то країна циклічно входить в конфлікт і виходить з нього) [28; 103; 104].

Вплив військових витрат на економічне зростання залишається дискусійним питанням. Оборонний сектор через свою специфіку являє важливу частину національного виробництва, тому рішення, що приймаються в цій галузі мають особливий вплив на національні економічні структури. Як і немає емпіричного консенсусу щодо того, чи є причинно-наслідковий вплив між ними позитивним чи негативним [188]. Держави із більш розвиненими та стабільними інституційними та політичними системами менш схильні до внутрішнього насильства і, отже, мають менше стимулів для військових витрат [60]. Демократії мають нижчі відсотки військових витрат, ніж автократії [48]. Сучасні дослідження впливу конфліктів на соціально-економічний розвиток розглядають гіпотезу щодо характеру та ступеня впливу військових витрат на економічне зростання та не мають однозначних результатів щодо таких взаємозв'язків [53; 92; 101]. Емпіричні результати досліджень демонструють різноспрямований вплив військових витрат на економічний розвиток конкретних країн, обґрунтовують позитивний вплив військових витрат на зростання та ефективне використання наявних ресурсів в економіці [154], або доходить висновку, що стимулювання військових витрат перешкоджає економічному зростанню [54].

Розбіжність результатів досліджень щодо впливу військових витрат на економічне зростання свідчить про дискусійність питання, що актуалізує пошук нових підходів оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн. Для досягнення виконання поставленого завдання використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, а саме: методи аналізу, абстрагування та синтезу (при дослідженні глобальних тенденцій сучасних

Remove Watermark Wondershare PDFelement

конфліктів); індексний метод (для оцінки інтенсивності військового потенціалу). Інформаційним джерелом проведення відповідних розрахунків є бази даних міжнародних інституцій, агенції аналітичних центрів, що здійснюють регулярний моніторинг та оцінку основних індикаторів розвитку систем національної безпеки, глобального середовища. Розрахунок запропонованого інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни ($Imil_i$) базується на методиці багатовимірного оцінювання та конструювання комплексних показників [128]. Відповідно, розрахунок індексу має передбачати реалізацію наступних етапів:

По-перше, формування структури інтегрального індексу, визначення системи одиничних індикаторів (параметрів), за допомогою яких можна охарактеризувати ступінь нарощування військового потенціалу економіки країни; обґрунтування кожного індикатору з позиції відображення рівня мілітаризації країни. Також на цьому етапі слід врахувати можливості кількісного виміру індикаторів, що формують індекс, у тому числі в певному періоді ретроспекції, що дозволить їх включити до структури інтегрального індексу та провести оцінку в динаміці з використанням статистичних даних з різних джерел. Одиничні індикатори можуть мати різну форму, зокрема виступати абсолютною, відносною, середньою величиною; індивідуальним чи комплексним показником, однак перевагу слід надавати саме відносним величинам, що враховують розмір економічної системи, її спроможності щодо забезпечення економічного розвитку та зростання. На обґрунтування відбору та подальшого включення одиничних індикаторів до складу інтегрального індексу впливає аналітична функція показника, здатність виступати критерієм оцінки рівня мілітаризації економіки, кількісний вимір, наявність у відповідних статистичних базах за сукупністю країн світу (рівень охоплення) в динаміці. На основі проведеного аналізу з урахуванням вище зазначеного до складу інтегрального індексу запропоновано включити показники, що представлені в таблиці 1.5

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 1.5

Система одиничних показників формування інтегрального індексу

Показник	I	Характеристика
Військові витрати (% до ВВП)/Military expenditure as percentage of gross domestic product [197]	$ME_{\%GDP}$	Показує частку військових витрат у ВВП країни, відповідно є показником рівня мілітаризації.
Рівень військових витрати на душу населення, дол./Military expenditure per capita [197]	ME_{PC}	Характеризує розмір військових витрат на душу населення країни, зростання якого сигналізує щодо нарощення рівня мілітаризації країни.
Частка військових витрат в загальному обсязі державних витрат, %/ Military expenditure by country as percentage of government spending [197]	$ME_{\%GSp}$	Індикатор питомої ваги витрат на військову сферу в загальному обсязі витрат державного бюджету, зростання якого свідчить про нарощування військового потенціалу.
Частка особового складу військових сил в загальному обсязі робочої сили, %/ Armed forces personnel (% of total labor force) [228]	$AFP_{\%LF}$	Характеризує питому вагу військовослужбовців (включаючи воєнізовані формування) у складі економічно активного населення.
Військовий імпорт, дол на 1000 дол. США ВВП/ Arms imports (transfers) [197]	M_{Im}	Показники, що характеризують обсяги дозволеної передачі зброї (фізичного або номінального переміщення зброї від одного власника до іншого) відносно розміру економіки країни, що вимірюється обсягом ВВП. До методології розрахунку показників поставки (експорт або імпорт) зброї охоплюють поставки військової зброї через продаж, допомогу, подарунки та ліцензування виробництва. Дані охоплюють основні звичайні озброєння (літаки, бронетехніка, артилерія, радіолокаційні системи, ракети і кораблі тощо). Виключені передачі іншої військової техніки (стрілецька зброя та легке озброєння, вантажівки, мала артилерія, боєприпаси, допоміжне обладнання, передачі технологій та інші військові послуги).
Військовий експорт, млрд. дол./ Arms exports (transfers) [197]	M_{Ex}	
Рівень мілітаризації як складова Глобального індексу миру (The Global peace index) [121]	Im	Складова Глобального індексу миру, який дозволяє оцінити наслідки насильства та сприяє розробці засобів для створення мирних суспільств. Ступінь мілітаризації ідентифікує нарощування військового потенціалу країни та доступу до зброї.

Примітка: складено автором

Зазначимо, що систематизовані у таблиці 1.5 одиничні показники за характером впливу на інтегральний показник є стимуляторами, тобто

Remove Watermark Wondershare PDFelement

зростання значення індикатору свідчить про збільшення рівня інтегральної оцінки та навпаки.

По-друге, стандартизація одиничних параметрів з метою приведення їх до порівнювального вигляду та подальшого агрегування в структурі інтегрального індексу. Теорія сучасного економічного аналізу пропонує такі методи стандартизації, як метод ранжування, метод z-оцінок, метод макс-мін, метод порівняння з середнім рівнем показника, з найбільшим або найменшим значенням показника (найкращим рівнем), з еталонним (нормативним) значенням, метод категоріального шкалування, методи циклічних індикаторів тощо [113; 128; 171]. Кожен з методів має свої умови застосування, переваги та недоліки, однак найбільш поширеною є стандартизація методом розрахунку z-оцінок, оскільки даний метод враховує не лише узагальнюючий рівень показника (середня), але й рівень його варіації в досліджуваній вибірці (середньоквадратичне відхилення).

Z-оцінка є мірою відносної варіації фактичного значення показника, що характеризує скільки стандартних відхилень (σ) складає його коливання відносно середнього рівня (μ). Z-оцінка є безмірним статистичним показником, що використовується для порівняння показників різної розмірності та одиниць виміру. Застосування методики z-стандартизації дозволяє перетворити різні оцінки у єдину шкалу виміру у діапазоні (0;1) або (0;100) та формує розподіл, що відповідає «нормальному»; середнє значення розподілу дорівнює нулю, що дозволяє уникнути спотворення агрегування, які виникають внаслідок відмінностей у середніх рівнях різних змінних (параметрів) [10].

Таким чином, із урахуванням того, що показники інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни (табл.1.5) є стимуляторами, їх стандартизовані оцінки розраховуватимуться за формулою:

$$Z_j = \frac{X_j - \mu}{\sigma} \qquad (1.1)$$

Де Z_j – стандартизоване значення j-го показника,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

X_j – фактичне значення j-го показника,

μ - середнє значення j-го показника,

σ – середнє квадратичне відхилення j-го показника.

Приведення стандартизованих оцінок в діапазон (0;1) здійснюється шляхом їх перетворення в функцію стандартного нормального інтегрального розподілу за формулою:

$$Z_j^{\text{н}} = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} e^{-\frac{z_j^2}{2}} \qquad (1.2)$$

По-третє, обґрунтування форми інтегрального показника, що передбачає вибір способу згортки стандартизованих оцінок, розрахованих на попередньому етапі. Розрізняють адитивну (лінійну) та мультиплікативну згортку, при цьому в першому випадку інтегральний індекс має форму арифметичної середньої, а в другому – геометричної середньої. Середню арифметичну використовують тоді, коли є підстави вважати, що взаємозв'язок між кожною складовою та результуючим досліджуваним явищем є лінійний. При цьому обмежень на кількість складових інтегрального індексу практично немає. Окрім цього, середню геометричну застосовують й тоді, коли вихідні показники в аналізі є відносними, однак така середня є чутливою до низьких значень її компонентів, якщо одна з його складових близька до нуля, це нівелює вплив усіх інших чинників [11]. Враховуючи вищезазначене, а також на основі оцінці вхідних даних, серед яких є й нульові значення та близькі до нуля, у дослідженні в якості форми показника було обрано арифметичну середню. Також на цьому етапі слід обґрунтувати вибір форми середньої, а саме простої або зваженої. Враховуючи той факт, що одиничні параметри не можуть з однаковим ступенем впливати на формування рівня інтегрального індексу, то перевагу слід надати саме зваженій середній. Серед методів зважування, тобто розрахунку вагових коефіцієнтів для одиничних параметрів, можна використати метод експертних оцінок, метод головних

Remove Watermark Wondershare PDFelement

компонент, методи факторного аналізу, зокрема визначення кореляційних взаємозв'язків тощо.

Узагальнюючи, визначимо, що формула інтегрального індексу в загальному вигляді матиме вигляд:

$$Imil_i = \sum_{j=1}^{m} \propto_j Z_j^{н}, \text{ де} \qquad (1.3)$$

$Imil_i$– інтегральний індекс інтенсивності нарощування військового потенціалу країни і;

$Z_j^{н}$ – стандартизована z-оцінки jго показника;

α_j – коефіцієнт вагомості j-го показника, $\sum \propto j = 1$

Для визначення коефіцієнтів вагомості застосовано кореляційний аналіз.

По-четверте, проведення емпіричних розрахунків. На цьому етапі формується вибірка країн для проведення аналізу, визначається довжину періоду ретроспекції для проведення аналізу, здійснюються безпосередньо розрахункові операції за формулами (1)-(3). В дослідженні при формуванні вибірки було обрано: країни ЄС (європейський регіон), а також топ10 країн, що за даними Stockholm international peace research institute є країнами з найбільшим розміром військових витрат (Франція, Німеччина, росія, США, Китай, Індія, Саудівська Аравія, Великобританія, Південна Корея, Японія) та Україна. Обсяг вибірки: 36 країн. Період аналізу: 2016-2023 рр.

Останній (п'ятий) етап передбачає аналіз отриманих результатів, зокрема побудову рейтингів країн за рівнем нарощування військового потенціалу, групування країн, оцінку нерівномірності розвитку країн за інтегральним індексом; визначення найбільш впливових індикаторів; проведення факторного аналізу з метою оцінки впливу ступеня мілітаризації на показники соціально-економічного розвитку, безпеки та стійкості тощо.

Запропонований та описаний вище підхід ілюструє рис. 1.1

Remove Watermark Wondershare PDFelement

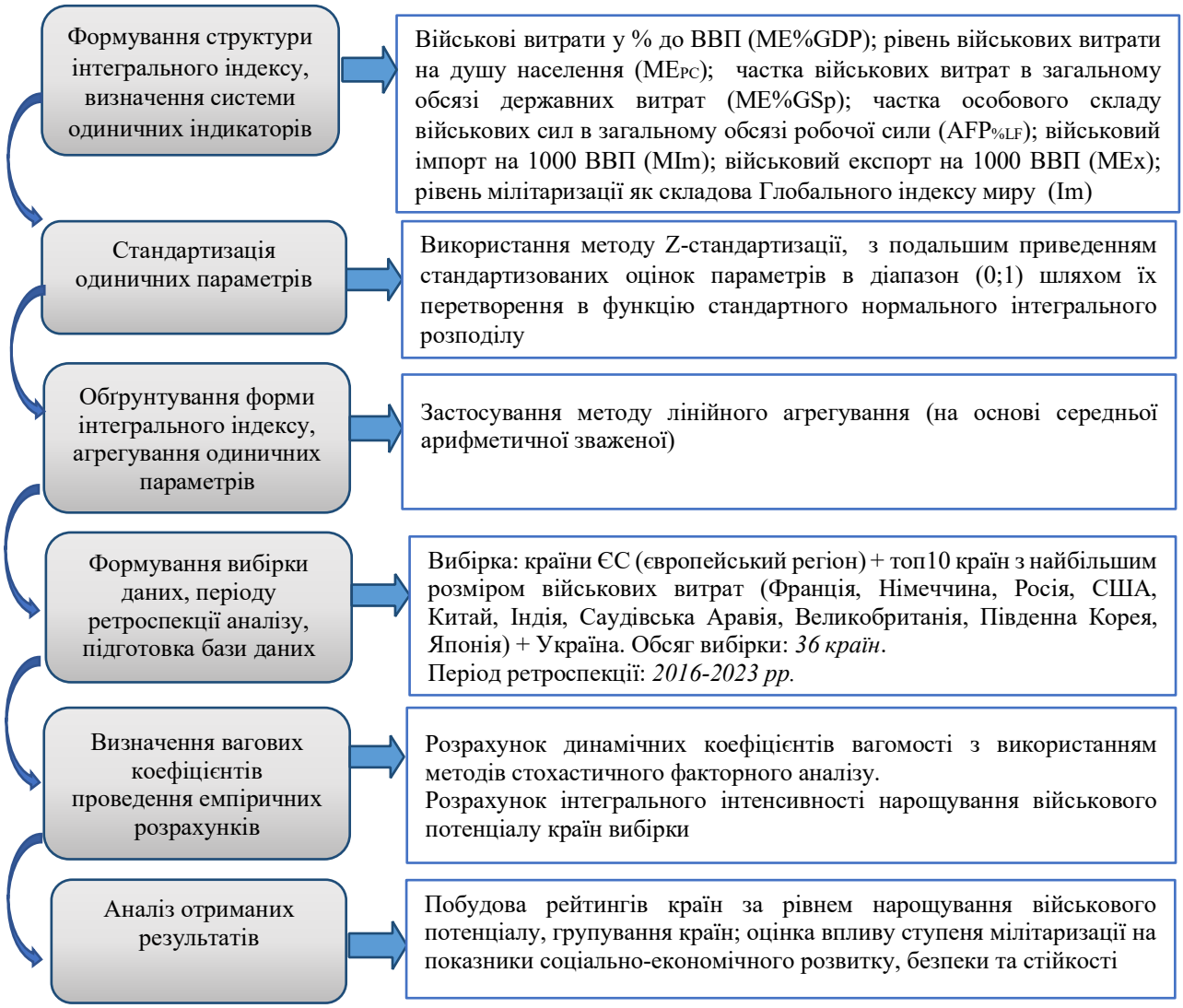

Рис. 1.1 Методичний підхід до проведення компаративного аналізу країн на основі розрахунку інтегрального індексу.

Джерело:. Складено автором

У результаті застосування кореляційного аналізу було розраховано динамічні коефіцієнти вагомості параметрів в інтегральному індексі, з урахуванням припущень:

Якщо $r \geq 0,9$, бал вагомості $a = 5$

$0,7 \leq r < 0,9$, $a = 4$

$0,5 \leq r < 0,7$, $a = 3$

$0,3 \leq r < 0,5$, $a = 2$

$r \leq 0,3$, $a = 1$.

Розрахунок коефіцієнтів вагомості здійснено за формулою:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

$$\alpha_i = \frac{a_i}{\sum a} \qquad (1.4)$$

Підсумовуючи, слід зазначити, причини і форми прояву конфліктів завжди мають конкретну специфіку та неповторність, залежать від наявного потенціалу, який мають країни. У свою чергу, військовий потенціал країни формує можливості і силу тиску на іншу державу. Розбіжність результатів досліджень щодо впливу військових витрат на економічне зростання свідчить про дискусійність питання, що актуалізує пошук нових підходів оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн. Застосування запропонованого підходу м*етодичний підходу до оцінки інтенсивності мілітаризації економік країн* дозволить проводити компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати їх за інтенсивністю цих процесів, відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

1. Сучасні глобальні трансформації пов’язані із формуванням не тільки єдиної інтегрованої глобальної системи, вони впливають на характер зв’язків і структуру відносин між суб’єктами світової економіки. Масштабна невизначеність, викликана пандемією COVID-19, збільшення активності авторитарних режимів, загострення проблеми нерівності та асиметрії економічного розвитку стимулюють прагнення переформатування діючої глобальної безпекової архітектури, яка характеризується одночасно масштабністю та фрагментованістю, що не дозволяє їй у повній мірі впоратись із новітніми глобальними викликами, а проведення безпекової політики є малоефективним та сегментованим (як на національному, так і на глобальному рівнях), через, по-перше, втрату монополії держави на засоби насильства, (що призвело до зменшення влади національних держав із одночасною приватизацією насильства та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

зростанням тероризму до глобального рівня), по-друге, трансформацію глобального безпекового середовища (через появу нових загроз, у т.ч. гібридних, і як наслідок, нових моделей ведення війни, насильства). Основними вимірами глобального безпекового середовища обґрунтовано і визначено політичний, військовий, економічний, соціальний, екологічний.

2. Обґрунтовано, що у результаті глобальних трансформацій створюються нові просторові зв'язки, основними характеристиками яких визначено екстенсивність (розповсюдження соціальної, політичної та економічної діяльності через кордони, у наслідок чого подія в одному регіону здійснює вплив на інших суб'єктів), інтенсивність (закономірність щодо росту кількості взаємозв'язків між подіями, інститутами, особами), швидкість (час необхідний для встановлення взаємозв'язку між суб'єктами глобального простору постійно скорочується), вплив (за рахунок поглиблення процесів екстенсивності, інтенсивності та швидкості, віддалені події мають локальний вплив), асиметричність (нерівність, яка виступає причиною та наслідком диференційного характеру відносин розподілу, у тому числі диспаритетного, нерівноправного характеру).

3. Здатність національних економік відповідно реагувати на глобальні трансформаційні процеси виражається в своєчасній адаптації державних інститутів безпековим потребам, у тому числі шляхом формування міждержавних безпекових мереж різного рівня.

4. Визначено, що трансконтинентальний безпековий комплекс – складова безпекової структури світового простору, що формується країнами, консолідуючими засадами об'єднання котрих виступають єдність цінностей, спільність загроз (у т.ч. гібридних), визнання яких стає передумовою приєднання нових учасників. У сучасних умовах полісистемної конфігурації світового економічного простору формування трансконтинентальних безпекових комплексів відповідає мега- та метарівню розвитку інтеграційних процесів.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

5. Виділено взаємопов'язаність між рівнями економічної безпеки (глобальний, наднаціональний, державний, внутрішньодержавний, локальний) і видами конфліктів (глобальний, міжрегіональний, міждержавний, державний, субнаціональний), що мають відповідний рівень регіонального охоплення (глобальний регіон, мегарегіон, макрорегіон, мезорегіон, мікрорегіон, локальний регіон).

6. Ґрунтуючись на результатах систематизації економічних теорій та концепцій безпекового розвитку за логіко-послідовною та історичною еволюцією, доведено, що природа міжнародних конфліктів визначається відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією, територіальними спорами тощо. Трансформації глобального середовища визначають особливості поведінки суб'єктів, серед яких для дослідження причин та наслідків розвитку міжнародних конфліктів особливого значення набувають наступні складові: ризик виникнення конфлікту, його тривалість, імовірність повторення, можливість зниження вірогідності застосування насильницьких заходів примушення, сприяння закріпленню та просуванню до стабільного миру.

7. Асиметричність учасників конфлікту визначає асиметричний характер самого конфлікту, вимірами якого запропоновано враховувати: ресурсне забезпечення (яке залежить від базових можливостей сторін конфлікту, що визначаються їх економічним потенціалом), обмеження, пов'язані із нормами у суспільстві (що впливає й на обрання стратегії і тактики воєнних дій, у легітимної влади завжди набір дій буде меншим, ніж у терористичних угруповань), вартість конфлікту (витрати, які готові понести сторони конфлікту). Асиметричність конфлікту визначатиме й різний вплив на його учасників. Чим вище рівень розвитку демократичних інститутів, громадянського суспільства в країнах, тим меншим є ризик виникнення конфліктів між ними. Розвиток демократичних інститутів сприяє мирному врегулюванню конфліктів шляхом досягнення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

консенсусних рішень між різними соціальними групами. Обмеженість відповідних політичних і, як наслідок, економічних прав і влади, посилюють агресію у суспільстві.

8. Доведено, що нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту. Формами економіки миру виступають: економіка благодійності (одностороннє і добровільне надання ресурсів, державні субсидії, допомога благодійних організацій, державна іноземна допомога) та економіка обміну (взаємовигідний обмін, що передбачає функціонування економіки у вільному, приватному та конкурентному середовищі). Формами економіки конфлікту виступають економіка привласнення (примусове чи ненасильницьке привласнення ресурсів) та економіка взаємної загрози (взаємні загрози та насильство (війна)).

9. Принципами економіки конфлікту виступають: вибір (конфлікт актуалізує питання вибору відносно застосування альтернатив (насильніцьких або ненасильницьких), економічні умови (джерелами конфліктів виступають нерівність, залежність, екологічна дискримінація тощо), вплив на економіку та економічне зростання (скорочення економічних активностей, знищення виробничого потенціалу, міграційні процеси), економічний потенціал конфліктів (ймовірність, тривалість), конфлікт як форма привласнення (люди, природні ресурси, вплив на культуру, ідентичність, ідеологію, політику тощо), управлінні конфліктами (будь-який конфлікт потребує відповідної організації), безпека як суспільне благо (конфлікт безпосередньо впливає на безпекову складову розвитку людини, системи, суспільства), конфлікт як форма бізнесу (отримання економічних вигід від торгівлі зброєю, рекрутінгу, підготовкою та навчанням персоналу, логістики та ланцюгів поставок, науково - дослідних робіт та інновацій тощо).

10. Характер впливу військових витрат на економічне зростання має прямий (внутрішні чинники), непрямий (зовнішні чинники та побічні

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ефекти) та мультиплікативний ефект, кожен з яких потенційно може мати двосторонній причинно-наслідковий вплив на зростання – позитивний (фінансування військових витрат має мультиплікативний ефекти) і негативний (людські втрати, руйнування об'єктів критичної інфраструктури, порушення торгових, інвестиційних, освітніх процесів, складність постконфліктного розвитку тощо).

11. Причини і форми прояву конфліктів завжди мають конкретну специфіку та неповторність, залежать від наявного потенціалу, який мають країни. У свою чергу, військовий потенціал країни формує можливості і силу тиску на іншу державу. Розбіжність результатів досліджень щодо впливу військових витрат на економічне зростання свідчить про дискусійність питання, що актуалізує пошук нових підходів оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн. Методичний підхід до оцінки інтенсивності мілітаризації економік країн, передбачає обґрунтування та розробку інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни. Застосування запропонованого підходу дозволить проводити компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати їх за інтенсивністю цих процесів, відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн.

Основні положення дисертаційної роботи, що розглянуто в першому розділі, опубліковано в наукових працях [26-29; 31; 34-36; 70].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ ВПЛИВУ КОНФЛІКТІВ НА СУЧАСНИЙ СТАН ГЛОБАЛЬНОГО БЕЗПЕКОВОГО СЕРЕДОВИЩА

2.1. Аналіз сучасного безпекового середовища: вплив конфліктів і геоекономічних асиметрій.

Посилення геополітичної напруженості та геоекономічних ризиків, загострення протиріч та ескалація конфліктів стали домінуючими ознаками сучасного глобального середовища. Тривале уповільнення темпів економічного зростання, складна мережа регіональних диспропорцій, з якими зіткнулись всі країни світу, ускладнення галузевих проблем тільки посилюють турбулентність та невизначеність [118]. У свою чергу, непередбачуваність глобального середовища на тлі глобальних трансформацій створюють нові виклики міжнародній економічній політиці [47], сучасні мегатренди впливають на ризики економічної безпеки [107]. Вибір політики підвищення стійкості в адаптації до сучасних мегатрендів відбувається шляхом усунення вразливостей і зміцнення спроможностей, чому сприяє завчасна ідентифікація наявних та потенційних загроз [6]. Посилення ризиковості сучасного глобального середовища актуалізувала сучасні наукові дослідження геополітичних та геоекономічних ризиків, нових напрямів конфліктів.

Сучасні глобальні трансформації (економічні та культурно-ідеологічні) не тільки пов’язані із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, під їх впливом як визначено у Розділі 1, відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин. Посилення ескалації насильства після 2022 року актуалізує аналіз нових процесів та трендів, що формують сучасне глобальне безпекове середовище в умовах зростання конфліктів у світовому господарстві.

Несприятливі геополітичні події (терористичні атаки 11 вересня 2001 року, війна в Україні, ескалація конфлікту на Близькому Сході та інші)

Remove Watermark Wondershare PDFelement

сформували максимальні показники індексу геополітичного ризику і мають негативний вплив на економічні показники (падіння інвестиційної активності, зайнятості, курсами акцій, зростання цін на нафту тощо). Індекс геополітичного ризику (рис. 2.1) відображає автоматизований текстовий пошук електронних статей із 10 газет, пов'язаних із несприятливими геополітичними подіями в кожній газеті за кожен місяць.

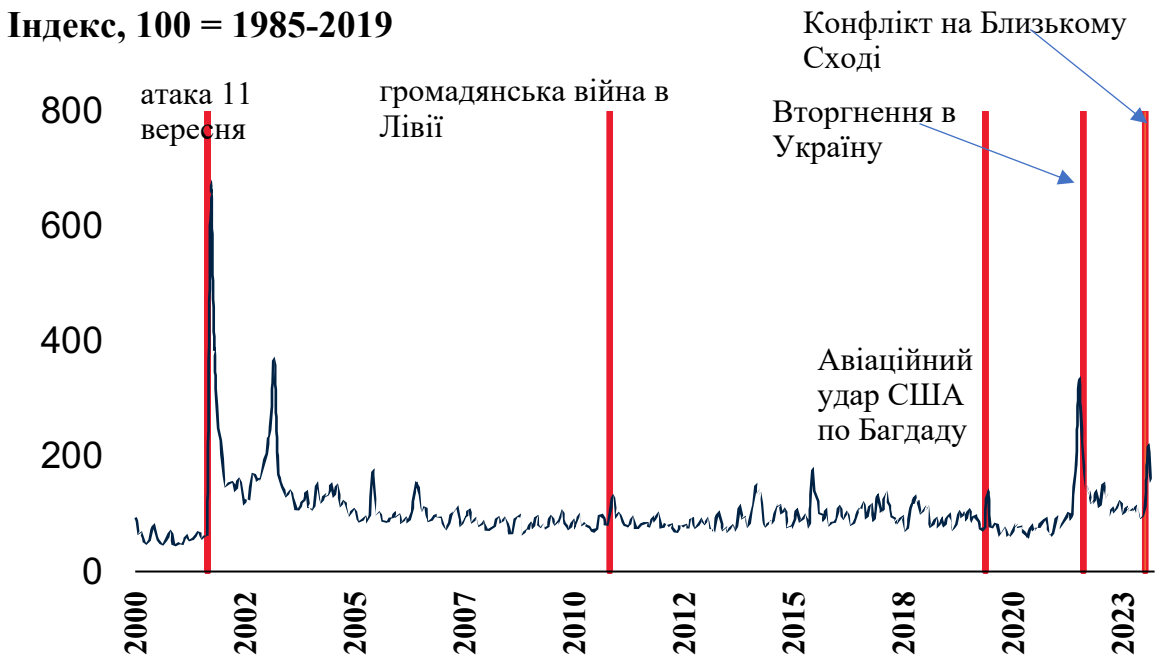

Рис. 2.1 Індекс геополітичного ризику

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [118]

Основними ризиками світогосподарського розвитку за експертними оцінками Світового банку [118] залишаються ескалація конфліктів (особливо на Близькому Сході), інфляційний тиск, незворотні кліматичні зміни. Одночасно, варто відмітити, що на розвиток сучасного глобального середовища після 2022 року посилився вплив окремих процесів та трендів, які раніше не мали достатньо вирішального впливу на формування глобальної безпеки: посилення рівня нестабільності та ризиків, соціальна поляризація, ризик глобальної рецесії, індивідуальне розширення прав і можливостей, зміна цінностей, технологічна конвергенція, посилення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

попиту на фізичне та емоційне благополуччя, посилення зеленого екстремізму та екологічної злочинності [192].

У наслідок послаблення інститутів влади суттєво посилились геополітичні ризики, які ще більше впливають на посилення нестабільності та підвищення невизначеності на тлі посилення недовіри до владних інститутів. За таких умов злочинні організації значно посилили свої активності, що відображає зростання рівня насилля та екстремізму в світі. У 2023 року Уппсальською програмою даних про конфлікти (Uppsala Conflict Data Program, UCDP) зареєстровано 59 різних конфліктів, у яких держава була залучена з однієї або обох сторін (рис.2.2). Для порівняння, у період з 2000 по 2013 рік щорічно реєструвалося від 31 до 39 таких конфліктів, з 2015 року щорічна кількість конфліктів зросла до 52-56. Слід підкреслити тенденцію зростання міждержавних конфліктів, серед яких російська агресія проти України стала наймасштабнішою міждержавною війною останніх десятиліть. Кількість недержавних конфліктів у 2022 році зросли до 84, а у 2023 попередньо оцінюється у 75. За методологією UCDP конфлікти, які спричинили щонайменше 1000 смертей, пов'язаних із боями, протягом одного календарного року, вважаються війнами. Відповідно, кількість воєн у світі зросла з п'яти у 2021 році до восьми у 2022 році.

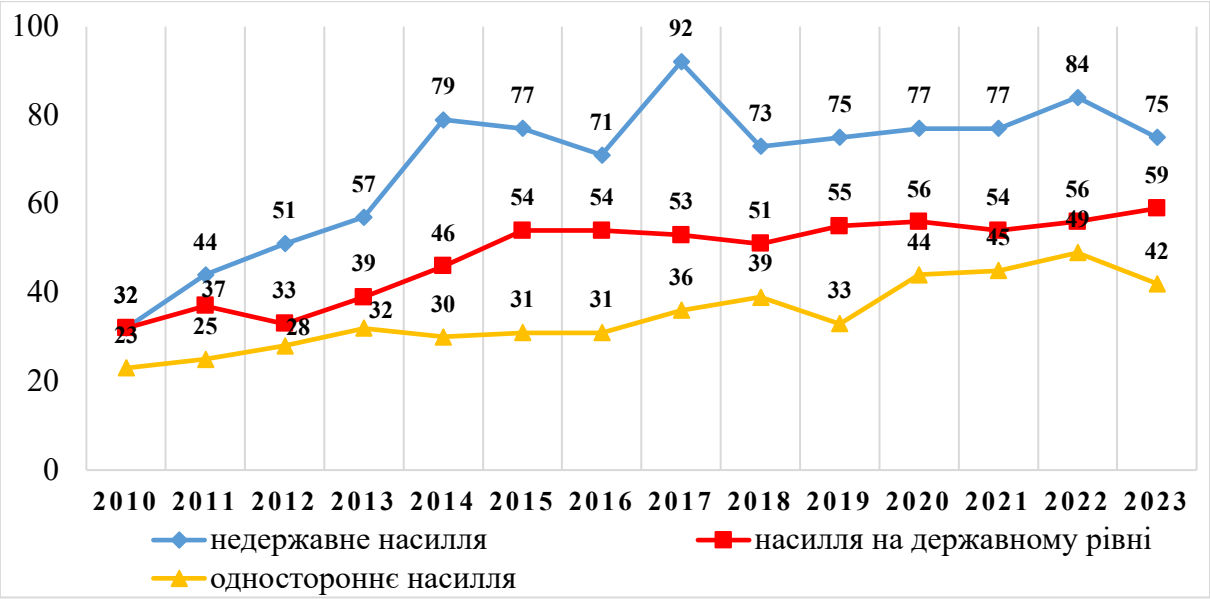

Рис. 2.2 Динаміка насилля у світі (кількість конфліктів)

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [94]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Нестабільність і слабкість держави посилює соціальні заворушення та антиурядові протести, викликаючи конституційні кризи та перевороти. Все це унеможливлює скорочення соціальної поляризації, що стала віддзеркаленням поглиблення нерівності у світі. Соціальна поляризація, «криза вартості життя» перетворились на потужний глобальний ризик, дія якого особливо стане відчутною у короткостроковому періоді [122]. Нажаль, вплив пандемії короновірусу ще більше посилив нерівність між бідними та багатими країнами, забезпечуючи ще глибшу соціальну поляризацію. Нерівність стає головним ризиком для глобального розвитку, через яку ще більше активізуються процеси міжнародної міграції [209].

Соціальні заворушення просторово і часово пов'язані між собою, негативно впливають на економічні показники. У середньому збільшення індексу соціальних заворушень на одне стандартне відхилення розраховане [57] та призводить до скорочення ВВП більш ніж на 0,2 % через шість місяців після шоку, викликаного цими заворушеннями (порівняно з аналогічними країнами, які не зазнають заворушень). Це викликано впливом, який зазнають попит і пропозиція під впливом соціальних потрясінь: відбувається скорочення виробництва товарів та послуг (галузевий вимір) та скорочення споживання (вимір попиту). У тих країнах, де спостерігається значне зростання індексу соціальних заворушень, скорочення ВВП виявляється ще більшим – до 1% ВВП.

Глобальна рецесія у наслідок падіння світового ВВП та поєднання хронічної інфляції, залишається потужним фактором впливу на розвиток глобального середовища. Особливо це може стати відчутним у європейському регіоні через війну та суттєвий вплив енергетичного фактору, порушення глобальних ланцюгів поставок тощо. Прогнозні оцінки МВФ щодо розвитку світової економіки [230] доводять, що темпи зростання у короткостроковій перспективі залишаться на рівні 3,2% (рис. 2.3), а прогноз глобального зростання на рівні 3,1% у 2029 році є найнижчим за останні десятиліття.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

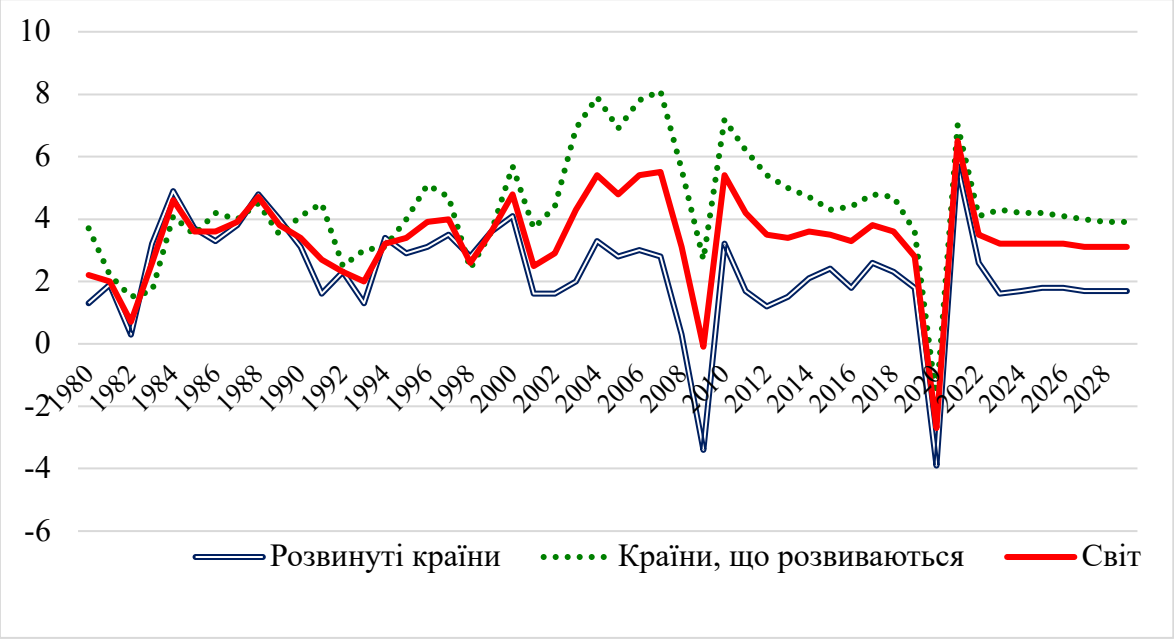

Рис. 2.3 Динаміка ВВП, щорічні темпи зростання/падіння,%

Джерело: побудовано автором на основі аналізу джерела [230]

На уповільнення темпів економічного зростання, перш за все, вплинули жорстка монетарна політика, зниження активності в інвестиційному секторі, що має критично важливе значення для відновлення та зростання економік, у торговельній сфері. Для різних груп країн відновлення прогнозується по-різному [118]. Якщо для країн із розвинутою економікою швидкість відновлення може вийти на плато (МФВ прогнозує незначне пожвавлення для розвинутих економік – зростання до 1,7%) [230], то для країн, що розвиваються, очікуваним є уповільнення темпів зростання, відповідно, майбутнє відновлення пов'язано зі значними ризиками. Прогнозовані темпи зростання ВВП у світі, на жаль, доводять, що наближення до більш високих стандартів життя для країн із середнім і низьким рівнем доходу уповільнилось, від так, глобальна нерівність набуває постійного характеру. Цифровізація не тільки загострила проблему нерівності, мова йде про виключення певних країн, соціальних груп, окремих людей з переваг цифрових технологій та поглиблення цифрового розриву [216]. Від так, мова йде не тільки про нерівність доходів, а про нерівність можливостей різних соціальних груп [181].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Розвиток технологій призвів не тільки до збільшення можливостей, а й ризиків, пов'язаних із посиленням технологічного суперництва між країнами, боротьбою за досягнення технологічного суверенітету, стрімкого розвитку кримінального потенціалу штучного інтелекту [192]. Аналіз розподілу країн за технологічним розвитком та порівняння їх позицій за рівнем військових витрат виявив, що шість з них є найбільш технологічно розвинутими. До топ-10 найбільш технологічно розвинених країн у 2024 році увійшли Японія, Південна Корея, США, Німеччина, Китай, Сінгапур, Швеція, Швейцарія, Велика Британія та Фінляндія [193]. Основними критеріями технологічного розвитку визначено: інвестиції в дослідження та розробки, кількість поданих патентів, кількість технологічних стартапів, наявність високошвидкісного інтернету, цифрова конкурентоспроможність та загальна технологічна інфраструктура, а також впровадження штучного інтелекту.

США та Китай займають лідерські позиції за рівнем технологічного розвитку, про що свідчать їх рейтинги у глобальному індексі штучного інтелекту (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Країни-лідери за рівнем військових витрат та технологічного розвитку

	Військові витрати, млн.долл. США (поточні ціни,2022)	**Світовий рейтинг цифрової конкуренто-спроможності (2023)**	**Глобальний індекс штучного інтелекту (2023)**
1. США	876943,2	1	1
2. КНР	291958,4	19	2
3. рф	86373,1	Н.д.	30
4. Індія	81363,2	49	14
5. Саудівська Аравія	75013,3	30	31
6. Великобританія	68462,6	20	4
7. Німеччина	55759,7	23	8
8. Франція	53638,7	27	13
9. Південна Корея	46365,4	6	6
10. Японія	45992,1	32	12

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [197; 229]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Найбільші інноваційно-технологічні компанії розташовані в США (Apple, Google, Microsoft). США сьогодні мають лідерські позиції щодо освоєння космосу, у розвитку біотехнологій, нанотехнологій, аерокосмічних технологій. Стрімкий прогрес за активною підтримкою та відповідною державною політикою демонструє Китай, який став одним з провідних лідерів світової технологічної індустрії із передовими виробничими можливостями. Серед провідних китайських технологічних компаній особливо слід зазначити (Huawei, Lenovo, Tencent). Китай впевнено лідирує у розвитку промислової робототехніки.

За даними [207] останні десять років постійно збільшується розрив у сфері інсталяції промислових роботів між Китаєм та Японією (основним конкурентом), як наслідок, якщо у 2013 році китайські установки становили 20,8% від загального світового обсягу, то на початок 2023 року їх частка зросла до 52,4%. Кількість інстальованих КНР промислових роботів за результатами 2022 року становила 290 тисяч (в інших країнах світу – 263 тис.). За кількістю моделей машинного навчання США помітно випереджають всі інші країни світу: у 2023 році американські установи продукували 61 модель штучного інтелекту (для порівняння, країни ЄС – 21, Китай – 15). У США протягом 2023 року було створено 897 нових компаній, що працюють зі штучним інтелектом (у Китаї – 122, Великобританії – 104, Німеччині – 76). У 2023 році інвестиції в штучний інтелект у США становили 67,2 млрд. долл, що майже у 8,7 разів перебільшує обсяги інвестування в Китаї.

Незважаючи на це, фактично, саме жорстка конкуренція між США та Китаєм визначають сучасний ландшафт розвитку цифровізації та розповсюдження технологій штучного інтелекту в світі, в якому домінують американські компанії у сфері генеративного штучного інтелекту (Google, Microsoft і, що найважливіше, OpenAI). Високотехнологічний розвиток Великобританії, перш за все, забезпечують аерокосмічна та фармацевтична промисловість (Rolls-Royce , BAE Systems).

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Серед розвинутих високотехнологічних країн, Німеччина займає лідерські позиції в автомобілебудуванні (BMW, Mercedes-Benz, Volkswagen), у розвитку технологій відновлюваної енергетики, у тому числі вітровій та сонячній енергетиці. Лідером серед країн світу у галузі робототехніки та автоматизації є Японія, де розвиток інноваційних технологій досягнув найвисокого рівня, які контролюють найбільш технологічно розвинуті компанії (Sony, Panasonic, Toyota, SoftBank Robotics, Honda). Високий рівень технологічного розвитку Південної Кореї, перш за все, пов'язаний із розвинутою електронною промисловістю (Samsung, LG).

Аналітична агенція RAND [158] вивчаючи глобальну систему альянсів і партнерств запропонувала три складові торгівлі за якими можна визначити економічний мережевий потенціал міжнародних акторів: загальна торгівля товарами, ключові сировинні товари, стратегічні корисні копалини. Конкурентна боротьба між США та КНР за панування в глобальному економічному середовищі набирає обертів. За даними «World Bank» Китай у 2020 році виграв більш ніж у вісім разів інфраструктурних контрактів, а ніж Сполучені Штати [160]. Ці тенденції спонукали США до впровадження нових ініціатив здатних створити конкуренцію глобальним намірам КНР та виступити ефективним противажелем китайській ініціативі «Один пояс, один шлях» (BRI).

Станом на 2024 рік, аналіз основних економічних показників США та КНР вказує на перевагу перших (таблиця 2.2). Так, США переважають Китай у боротьбі економік за трьома ключовими показниками: ВВП, оцінка ринку акцій та прямі іноземні інвестиції (ПІІ) [156]. Однак, агресивна експансія китайських товарів на світовому ринку призвела до лідерських позицій КНР у світовому експорті, який становить 14,2% світового показника.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 2.2

Порівняльний аналіз економічних показників США та КНР

Показник	США	КНР
ВВП (% від загального обсягу)	26,3	16,9
Оцінка ринку акцій (% від глобальної ринкової капіталізації)	61,0	2,8
Прямі іноземні інвестиції (% світових прямих іноземних інвестицій)	23,7	8,6
Світовий експорт, (% світового експорту)	8,5	14,2
Світовий імпорт (% світового імпорту)	13,1	10,6

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [156].

Важливою складової характеристики торгівельної мережі Сполучених Штатів є факт того, що вони найбільший у світі імпортер товарів (рис. 2.4),

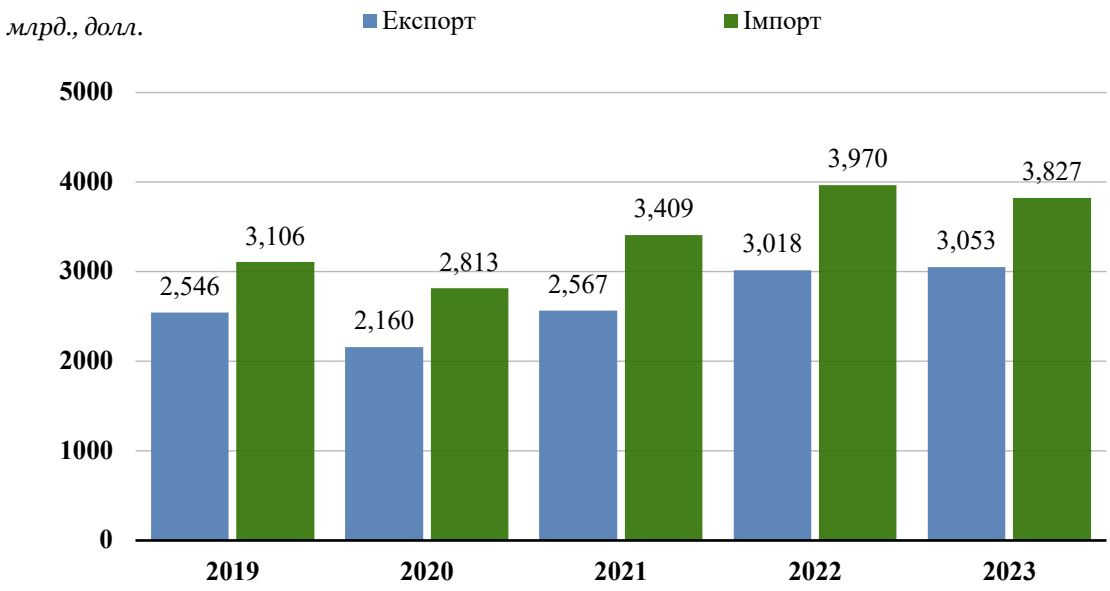

Рис. 2.4 Річний обсяг експорту та імпорту США, *2019–2023 рр.*

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [213].

Це робить Сполучені Штати рушійною силою у світовому переміщенні товарів. США мають торговельні відносини із більш ніж 200

Remove Watermark Wondershare PDFelement

країнами, регіонами та територіями, що робить цю мережу складною та неймовірно впливовою на глобальну економіку.

У сфері торгівлі Китай є одним із провідних партнерів США (рис. 2.5): у 2023 році він посів третє місце за обсягом експорту (7%) і друге місце за обсягом імпорту (14%). Це свідчить про значну залежність США від китайських товарів і про стійкий торговельний дефіцит у відносинах між двома країнами. Одночасно Китай активно розвиває такі стратегічні галузі, як напівпровідники, штучний інтелект і «розумні технології», тоді як США намагаються обмежити доступ Китаю до критичних технологій через санкції та експортні обмеження.

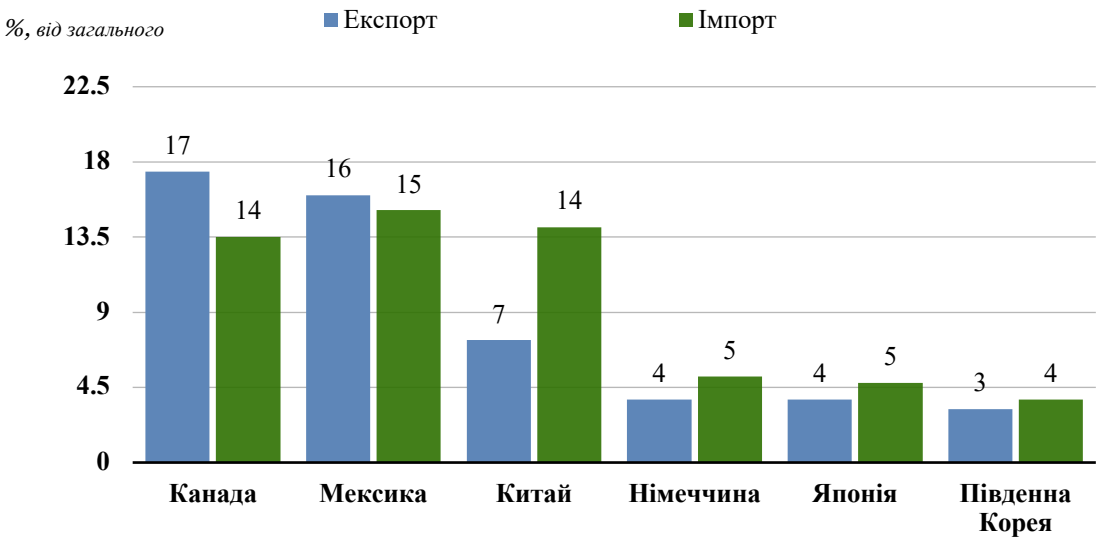

Рис. 2.5 Рейтинг найбільших торгівельних партнерів США за вартістю експорту та імпорту, 2023 рр.

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [213].

Незважаючи на жорстку конкуренцію, економіки США та Китаю залишаються тісно взаємопов'язаними. Китай забезпечує США широким спектром промислових товарів та електроніки, тоді як американські компанії експортують до Китаю сільськогосподарську продукцію, авіаційну техніку та високотехнологічні товари. Крім того, виробничі ланцюги залишаються взаємозалежними: багато американських компаній, зокрема

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Apple, значною мірою покладаються на китайські виробничі потужності. У свою чергу, Китай потребує американських технологій та компонентів.

Торгівля та інвестиції Китаю неухильно зростають. З 2013 по 2022 рік сукупна вартість імпорту та експорту між Китаєм та країнами-партнерами ініціативи «Один пояс, один шлях» досягла 19,1 трлн.доларів США із середньорічними темпами зростання на рівні 6,4%. Сукупний обсяг двосторонніх інвестицій між Китаєм і країнами-партнерами досяг 380 млрд доларів США, в тому числі 240 млрд доларів США з боку Китаю. Вартість нещодавно підписаних будівельних контрактів з країнами-партнерами досягла 2 трлн. долл. США, а фактичний оборот китайських підрядників - 1,3 трлн. долл. США. У 2022 році вартість імпорту та експорту між Китаєм і країнами-партнерами досягла майже 2,9 трлн. дол. США. Загальний обсяг інвестицій КНР в рамках асоціації країн BRI зріс майже на 80% порівняно з 2022 роком і допоміг довести спільну взаємодію зі 150 країнами, які підписали інфраструктурну ініціативу, до більш ніж 1 трлн. долл США з 2013 року [87].

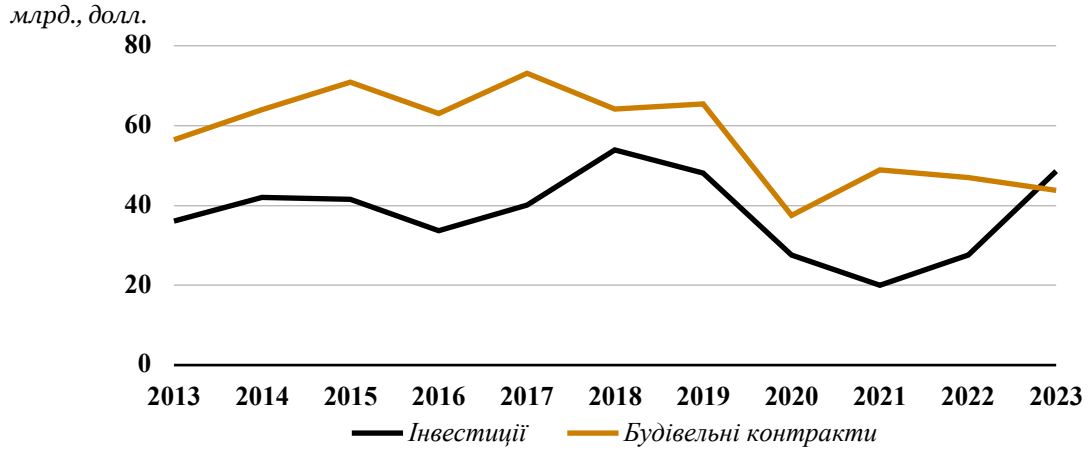

Рис. 2.6. Динаміка інвестицій та обсягів будівельних контрактів Китаю із країнами ініціативи «Один пояс, один шлях», млрд. долл. США

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [217].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Починаючи з 2013 року, спостерігається збільшення обсягів кредитного фінансування Китаєм країн партнерів в рамках глобальної ініціативи BRI - з $90 млрд до $170 млрд у 2016 році (рис. 2.7). Це пов'язано з активною фазою запуску ініціативи BRI, що спрямовувалась на інфраструктурний розвиток країн-учасниць. Активне просування ініціативи BRI, інвестиції у великі інфраструктурні проекти (транспортні коридори, енергетика, логістика) та намагання залучити якнайбільше країн-учасниць через вигідні кредитні умови, сприяли зростанню обсягів фінансування в зазначений період.

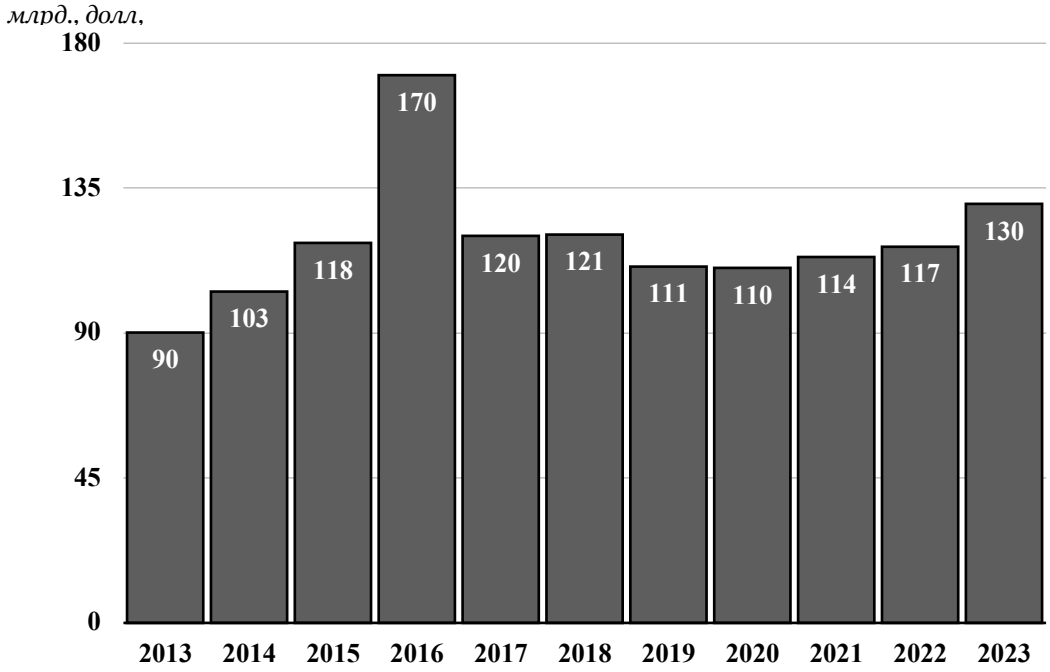

Рис. 2.7. Обсяги прямого кредитного фінансування Китаєм країн в рамках асоціації BRI, 2013–2023 рр.

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [217].

Після піку у 2016 році обсяги фінансування починають скорочуватися, досягнувши $111 млрд у 2019 році. Головними чинниками цих тенденцій стало уповільнення темпів зростання світової економіки та торговельна війна між США та Китаєм. В свою чергу зростання боргового навантаження країн-учасниць викликало чималі сумніви щодо стійкості їх економік, а міжнародна критика з боку США та їх союзників почали формувати побоювання у учасників ініціативи потрапити до боргової пастки КНР.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Період з 2020–2023 роки демонструє тенденції певної стабілізації, як ініціатив в рамках BRI в цілому, так і в частині збільшення обсягів прямого кредитного фінансування Китаєм країн учасниць асоціації. Цьому сприяли адаптація стратегії BRI до нової реальності, включаючи екологічну стійкість та цифрову трансформацію, поступове відновлення економіки після пандемії COVID-19 та збільшення фінансування високотехнологічних та стійких проектів.

Попри всі коливання, BRI залишається ключовим інструментом зовнішньоекономічної політики Китаю. Одним з головних викликів для Китаю може стати необхідність вирішення питань боргового навантаження країн-партнерів. В цілому, у довгостроковій перспективі ініціатива має перспективу стати двигуном глобальної інфраструктурної трансформації, особливо в умовах переходу на сталий розвиток.

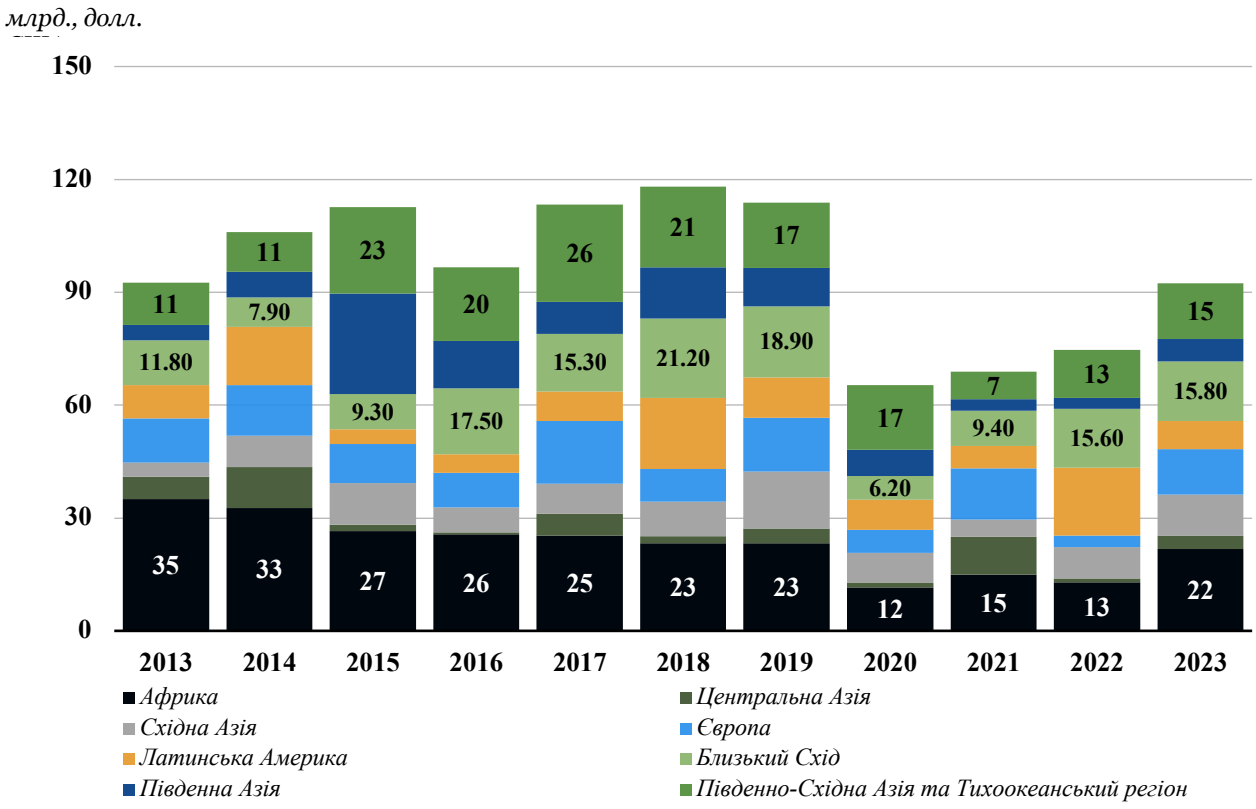

Рис. 2.8. Динаміка інвестування КНР у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (регіональний аспект)

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [217]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Динаміка інвестицій Китаю в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях» (рис. 2.8) демонструє хвилеподібні зміни протягом аналізованого періоду. Найбільше зростання обсягів інвестицій спостерігається у 2015 та 2017 роках, тоді як після 2019 року помітне їх зменшення, що співпало з початком пандемії COVID-19.

У регіональному розрізі можна виділити кілька ключових напрямків. Африка стабільно отримувала інвестиції в межах 25-35 млрд доларів щорічно, що свідчить про стратегічну важливість регіону для Китаю, передусім через природні ресурси та інфраструктурні проекти. Інший пріоритетний регіон - Південна та Південно-Східна Азія, яка залишається важливим напрямком із максимальними обсягами інвестицій у 2017–2018 роках. У Європі інвестиції коливаються, досягаючи піку в 2017 році, що може бути пов’язано із запуском масштабних інфраструктурних проектів. Стабільні інвестиції в Центральну Азію та Близький Схід пояснюються енергетичними й транспортними ініціативами. Водночас Латинська Америка отримувала найменше інвестицій, що, ймовірно, пов’язано з географічною віддаленістю та геополітичними бар’єрами.

Розглядаючи причини зростання інвестицій у 2015-2018 роках, можна відзначити посилення ініціативи «Один пояс, один шлях». У цей період КНР активно запускали масштабні інфраструктурні проекти, зокрема будівництво портів, залізниць і трубопроводів, що сприяло зміцненню співпраці з країнами, що розвиваються.

Натомість зменшення інвестицій після 2019 року пов’язане з кількома чинниками. Серед них глобальна економічна криза, викликана пандемією COVID-19, посилення геополітичних ризиків, зокрема торговельні конфлікти зі США та Європою, а також зміщення пріоритетів Китаю на внутрішні інвестиції для підтримки власної економіки.

Отже, аналізуючи напрями інвестування, представлені на рис. 2.8, можна дійти висновку щодо стратегічного підходу Китаю до розбудови глобальної мережі на основі співпраці, де кожна інвестиція спрямована на

Remove Watermark Wondershare PDFelement

зміцнення міжнародних позицій країни. Африка, Південно-Східна Азія та Європа залишаються ключовими регіонами для інвестування, оскільки вони мають стратегічне значення для забезпечення ресурсами та розвитку торгівельних шляхів. У цілому, інвестиційні пріоритети Китаю в різних регіонах світу створюють значне напруження у відносинах зі Сполученими Штатами, оскільки між країнами зростає конкуренція за доступ до стратегічних ресурсів, ринків збуту та геополітичний вплив. Завдяки ініціативі «Один пояс, один шлях» КНР фінансує будівництво доріг, портів і залізниць, пропонуючи кредити на вигідних умовах без значних політичних зобов'язань. Такі дії дозволяють Китаю отримати доступ до стратегічно важливих ресурсів, зокрема нафти та рідкоземельних металів, водночас зменшуючи вплив США.

США традиційно зберігають свій вплив в Африці через підтримку демократичних цінностей і надання допомоги для економічного розвитку. Але посилення ролі Китаю підриває цю стратегію, адже африканські країни все частіше обирають китайські інвестиції, які не супроводжуються умовами реформ чи політичного тиску.

Окрім реалізації масштабних інфраструктурних проектів, Китай нарощує військову присутність і розробку природних ресурсів у Південно-Китайському морі, що викликає занепокоєння сусідніх країн. Вашингтон розглядає такі дії Китаю як загрозу свободі судноплавства та контролю над стратегічними торговельними шляхами. США намагаються протидіяти цьому шляхом посилення військової співпраці зі своїми союзниками, такими як Японія та Південна Корея, і підтримки країн регіону, що перебувають у конфлікті з Китаєм.

Китай зосереджується на інвестиціях у транспортну та енергетичну інфраструктуру в Європі. Наприклад, китайські компанії володіють частками в таких ключових об'єктах, як порт Пірей у Греції. Окрім того, Китай просуває свої технології, зокрема 5G, через компанії на кшталт Huawei. США вважають, що такі інвестиції послаблюють єдність

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Європейського Союзу, особливо через залучення країн Центральної та Східної Європи до формату співпраці «17+1». Крім того, американська сторона наполягає на тому, що китайські технології становлять загрозу безпеці телекомунікаційних мереж Європи. США активно тиснуть на союзників, щоб ті відмовлялися від співпраці з китайськими технологічними гігантами.

Одна з причин, чому Сполучені Штати поступово розглядають ініціативу BRI як стратегічну загрозу, міститься в динамічному розвитку Азійського банку інфраструктурних інвестицій, який отримав доступ до багатьох країн світу, що може свідчити про наміри Китаю змінити глобальну структуру фінансового управління. Загалом, Китай має особливу політику щодо боргового фінансування, контракти часто містять положення, які обмежують реструктуризацію з групою 22 основних країн-кредиторів, відомих як «Паризький клуб». Також, Китай не часто скасовує борги і зберігає за собою право вимагати відшкодування в будь-який час, що дає Пекіну можливість використовувати фінансування, як інструмент для примусового вирішення питань національних інтересів. Відтак, з 2013 загальний борг перед КНР виріс у ряду країн, в деяких перевищуючи 20% ВВП, в Гані та Замбії високе боргове навантаження, яке частково складалося з позик BRI, призвело до суверенного дефолту [160].

Інвестиційна стратегія Китаю, спрямована на розширення економічного та політичного впливу в ключових регіонах світу, прямо конфліктує з інтересами США. Американська сторона намагається стримати КНР, застосовуючи санкції, розширюючи військову присутність і пропонуючи альтернативні варіанти співпраці. Однак гнучкість і привабливість китайської моделі змушують США адаптувати свої підходи, водночас формуючи нову глобальну архітектуру економічного протистояння.

У сучасному світі економічний вплив насильства залишається значним чинником, що формує глобальну динаміку розвитку. За

Remove Watermark Wondershare PDFelement

результатами щорічного аналізу даних економіки миру за 2022 і 2023 роки, який проводить Institute for Economics and Peace [120], можна виокремити ключові тенденції, що відображають зміни в структурі витрат і наслідки насильства на світову економіку. Так, сукупні витрати на безпеку, які є найбільшою статтею, досягли 8,49 трлн. долл. у 2023 році (для розрахунку використовуються прямі витрати, непрямі витрати та мультиплікативний ефект який умовно дорівнює сумі прямих витрат, без урахування додаткових чинників), що на 1,4% більше порівняно з попереднім роком. Таке зростання зумовлене ескалацією геополітичних конфліктів, модернізацією озброєнь і підготовкою держав до можливих криз. Це свідчить про те, що держави продовжують приділяти пріоритетну увагу питанням національної безпеки, незважаючи на економічну нестабільність у низці регіонів.

Витрати на внутрішню безпеку не зазнали значних змін, знизившись лише на 0,2%. Це може бути пов'язано з оптимізацією наявних ресурсів або зменшенням внутрішнього рівня загроз. Водночас витрати на приватну безпеку також показали зниження на 0,3%, що може пояснюватися переходом до більш технологічних рішень, таких як використання штучного інтелекту та автоматизація систем охорони.

Показники смертності від конфліктів продемонстрували значне зниження - на 15,6%. Цей факт відображає перехід сучасних війн від прямих військових зіткнень до гібридних стратегій, таких як кібератаки та використання інформаційних операцій. Однак економічні наслідки насильства продовжують зростати. Втрати світового ВВП збільшилися на 20,1%, що підкреслює негативний вплив руйнування інфраструктури та санкційних обмежень в умовах конфліктів.

Примітною тенденцією стало зростання інвестицій у миротворчі ініціативи, яке подвоїлося у 2023 році. Це свідчить про прагнення міжнародної спільноти врегульовувати конфлікти на ранніх етапах. Однак зниження витрат на розбудову миру на 23,5% викликає занепокоєння,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

оскільки обмеження довгострокових програм миру може ускладнити відновлення постконфліктних територій.

Тривожним сигналом стало зростання економічного впливу тероризму, показники якого збільшилися на 150%. Це зростання, ймовірно, пов'язане зі збільшенням нестабільності в низці регіонів і посиленням активності екстремістських угруповань.

Прогноз на майбутнє передбачає подальше збільшення витрат на військові технології, включно з системами кібербезпеки та штучного інтелекту. Водночас зростає необхідність в адаптації до нових гібридних загроз, що потребуватиме створення інноваційних стратегій управління безпекою. Збільшення миротворчих зусиль, за умови їхнього системного підходу, може стати ключовим елементом стабілізації конфліктних регіонів. Однак для досягнення довгострокового ефекту необхідно посилити інвестиції в розбудову миру та відновлення інфраструктури (табл.2.3).

Глобалізація фінансових ринків, розширення міжнародних економічних зв’язків сприяють значному поширенню фінансових операцій за межі національних кордонів. В свою чергу, зростання кількості міжнародних фінансових операцій впливає на складність виявлення та аналізу ризиків, пов’язаних з ними. Між злочинами в економічній та фінансовій сфері, відмиванням грошей, а також фінансуванням тероризму існує безпосередній зв'язок, відповідно, постійний моніторинг трансакцій у цій сфері як національними, так і міжнародними інституціями, оскільки зазначені правопорушення та злочини погіршують національну безпеку, сприяючи приваблennю організованих злочинних груп, збільшенню рівня злочинності, відволікання значної частини державних витрат на боротьбу із ними.

Відмивання грошей є важливим засобом приховування незаконних джерел їх походження та отримування, відповідно, за визначенням FATF (Financial Action Task Force on Money Laundering) – це злочин, який є складовою більш тяжкого злочину (предикатний злочин) [111, с.54-55].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 2.3

Зміна глобального економічного впливу насильства, млрд. дол. США за паритетом купівельної спроможності 2023 року, 2008-2023

Показник	2023			2022	2003 до 2022:	
	Прямі витрати	Непрямі витрати	Загальний еконо-мічний ефект	Загальний еконо-мічний ефект	Загальний показник різниці	%, різниця
Військові витрати	4,245	0	8,490	8,374	116	1.4
Видатки на внутрішню безпеку	2,707	0	5,414	5,424	-10	-0.2
Приватна безпека	655	0	1310	1,314	-4	-0.3
Вбивство	99	942	1140	1,150	-10	-0.9
Самогубство	1	725	727	718	9	1.3
Насильницькі злочини	46	453	545	536	9	1.7
Біженці та вимушені переселенці	4	499	507	506	1	0.2
Втрати ВВП	0	305	305	254	51	20.1
Ув'язнення	67	0	134	132	2	1.5
Страх	0	76	76	70	6	8.6
Смертність унаслідок конфлікту	27	0	54	64	-10	-15.6
Розбудова миру	13	0	26	34	-8	-23.5
Миротворчість	12	0	24	12	12	100
Стрілецька зброя	11	0	22	24	-2	-8.3
Тероризм	2	16	20	8	12	150
Всього	8,035	3,016	19,086	18,928	158	0.8

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [120]

Злочини фінансування тероризму визначається FATF як предикатні злочини до відмивання коштів. Задля боротьби із фінансовими та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

економічними злочинами, тероризмом у сучасних країнах розвивається відповідна інституційна база, що охоплює різноманітні державні органи, які відповідно до своїх повноважень забезпечують захист національних інтересів, протидіють злочинності [108]: органи боротьби із відмиванням грошей, фінансова розвідка; податкові, митні, судові, правоохоронні органи; фінансові регулятори. Основною міжурядовою організацією, яка сприяє ефективному впровадженню на міжнародному рівні стандартів, пов'язаних із протидією відмиванню грошей та фінансуванню тероризму, є FATF, що, займається розробкою та формуванням політики, пов'язаної з транскордонною боротьбою зі злочинами відмивання грошей та фінансуванням тероризму, встановленням політики та стандартів на міжнародному рівні для реформування фінансової системи кожної країни-члена. Загальні стандарти, розроблені FATF, забезпечують комплексну структуру заходів, які країни повинні впроваджувати для боротьби з відмиванням коштів та фінансуванням тероризму [165]. Гармонізація та уніфікація стандартів сприятиме мінімізації загроз цілісності фінансових систем як міжнародному, регіональному, так і на національному рівнях. Сучасні терористи використовують дедалі складні технології, відповідно, тероризм буде й надалі розвиватись із точки зору стратегії й тактики. Зміна геополітичних та геоекономічних умов вимагають формування та постійного удосконалення науково-обґрунтованого інструментарію, чинне місце серед якого обіймає фінансовий моніторинг [5].

Підсумовуючі, слід наголосити, сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового простору. У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище. Зміна геополітичних та геоекономічних умов формують складний безпековий ландшафт сучасного світового господарства. Уповільнення темпів економічного зростання, регіональні асиметрії, соціальна поляризація, технологічний та цифровий розрив на тлі послаблення інститутів влади посилюють нестабільність та підвищують невизначеність глобального середовища. Соціальна та економічна нерівність поглиблює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому.

Відмінності економічного потенціалу країн визначають можливості нарощування військового потенціалу. Економічний мережевий потенціал США та КНР визначається домінуванням цих міжнародних акторів у сучасних торговельних потоках, що свідчить про міцність торговельних відносин, залежність від економічного впливу. Аналіз основних економічних показників США та КНР вказує на перевагу перших по основним показникам (ВВП, обсяги прямого іноземного інвестування, капіталізація ринків), однак агресивна експансія китайських товарів на світовому ринку призвела до лідерських позицій КНР у світовому експорті. Китай займає домінуючу позицію у видобутку багатьох корисних копалин.

Поглиблення міждержавного технологічного суперництва на тлі стрімкого розвитку штучного інтелекту посилює нові ризики розширення гонки озброєнь, що вже розпочалась, враховуючи поточний стан військових витрат, який забезпечують не тільки лідери технологічного розвитку, а й інші країни. Лідерські позиції у світі як за рівнем технологічного розвитку, так і за рівнем військових витрат займають США та Китай, між якими спостерігається поглиблення протиріч не тільки геоекономічного, а й геополітичного характеру. Будь яка ескалація конфліктів збільшує ризики та має негативні наслідки для розвитку економічної активності, динаміки

Remove Watermark Wondershare PDFelement

товарних ринків. Забезпечення сталого розвитку та довгострокової економічної стабільності особливо залежіть від інвестиції в технології, інфраструктуру та людський капітал. Розширення доступу населення до публічних послуг, покращення взаємодії із державними інституціями впливатимуть на соціальну згуртованість. Відчуження та недовіра до влади у поєднанні із іншими факторами, що формують безпекове середовище, актуалізують потреби підвищення якості та ефективності витрат на безпеку, а також на боротьбу із фінансуванням тероризму.

2.2. Ескалація воєнних конфліктів та зростання воєнних витрат у контексті сучасних глобальних трансформацій.

Сучасні воєнні конфлікти стали ключовим фактором системної кризи міжнародної системи безпеки. Організоване насильство у сучасному світі досягло наймасштабніших розмірів, серед яких особливо смертоносними стали російсько-українська війна та війна в Ефіопії. Війна, як форма збройного конфлікту, передбачає цілеспрямоване й організоване нанесення втрат, знищення економічного потенціалу країни.

Ключовою ознакою сучасної міжнародної системи безпеки є загострення протиріч, що створюють підґрунтя для виникнення конфліктів. Як визначено у Розділі 1, джерела причин конфліктів досить розгалужені, [90; 110; 127; 189]. На тлі зростання непередбачуваності глобального середовища, посилення конфронтації у світі спричинило стрімке зростання військових витрат. Сучасні конфлікти набувають нових ознак, пов’язаних із асиметричністю, що актуалізує дослідження не тільки природи конфліктів, а їх різноспрямованого впливу на економічний розвиток.

За даними ACLED [52] – міжнародної організації, що забезпечує моніторинг по 234 країнам і територіям, у порівнянні із 2020 роком у 2023 році зафіксовано на 40% зростання кількості конфліктів у світі (загальна кількість понад 147 тис. конфліктів), у тому числі на 12% у порівнянні із попереднім роком, коли розпочалася відкрита фаза військової агресії росії

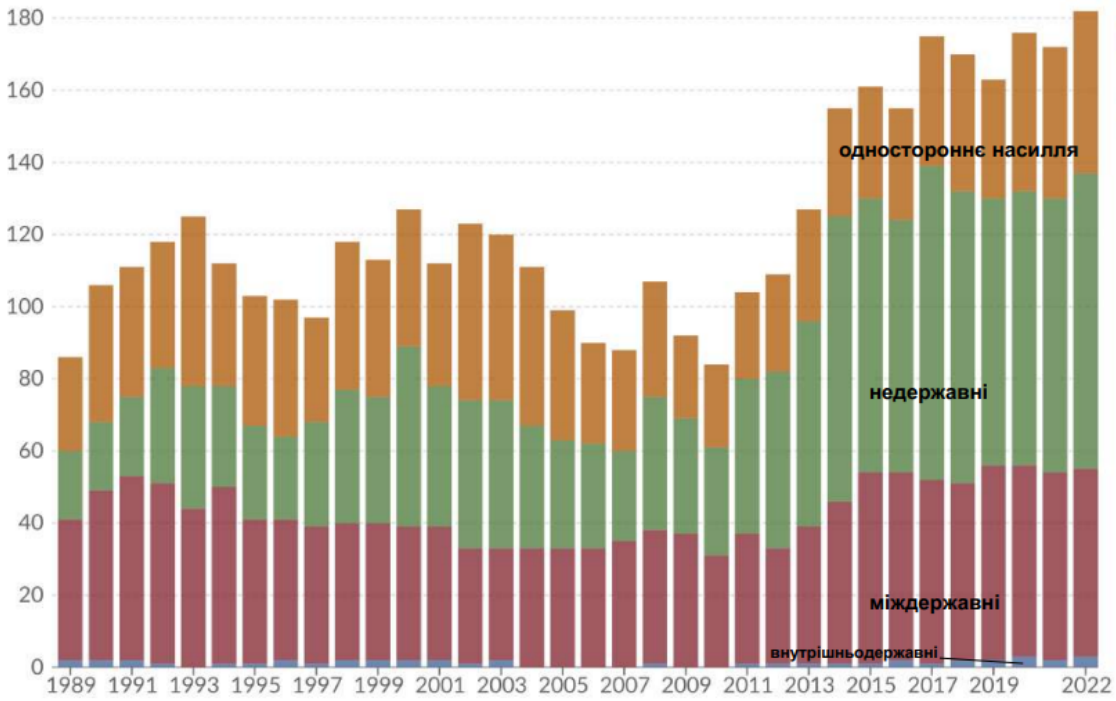
Remove Watermark Wondershare PDFelement

на європейському континенті. Конфлікти розрізняються за своєю асиметричністю, інтенсивністю, частотою та формою. Результати спостережень фіксують, що певний рівень конфліктів має місце майже в кожній країні, а у 50 країнах – він має найвищий рівень (Мьянма, Сирія, Мексика, Україна, Нігерія, Бразилія, Ірак, Конго тощо), на ці країни припадає 97% усіх подій конфлікту, зафіксованих ACLED.

Основна частина сучасних воєн має внутрішній характер, однак, до цих воєн все частіше долучаються інші держави, відповідно конфлікти набувають інтернаціональних ознак. Окрім цього, у світі посилюється й тенденція загострення конфронтації між державами, включаючи випадки, коли великі держави підтримують протилежні сторони в інтернаціоналізованому внутрішньодержавному конфлікті. Втручання третіх сторін за останнє десятиліття зросло втричі і досягло рекордного рівня [208]. Відкрита воєнна агресія росії проти України має широкомасштабний міждержавний характер і фактично стала прикладом територіальних претензій великої держави по відношенню до суверенної країни [44; 94]. Як результат війна проти України має не тільки катастрофічні наслідки для європейського континенту, а створила реальну загрозу системі світового порядку та безпеки.

За інформацією Програми даних про конфлікти університету Уппсала (Uppsala Conflict Data Program (UCDP)), у 2022 році зафіксовано 55 активних збройних конфліктів на державному рівні, з яких вісім досягли рівня війни, що призвели до загибелі 237 тисяч осіб серед цивільного населення (рис.2.9) [94].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

одностороннє насилля – це застосування збройної сили державою або недержавною збройною групою проти цивільного населення;

недержавний конфлікт – це конфлікт між недержавними збройними групами, такими як повстанські групи, злочинні організації або етнічні групи;

внутрішньодержавний конфлікт – це конфлікт між державою та недержавним збройним угрупованням;

міждержавний конфлікт – це конфлікт між державами.

Рис.2.9. Динаміка військових конфліктів у світі

Джерело: побудовано автором на основі аналізу джерела [218]

Посилення невизначеності та напруги у глобальному протистоянні впливає на збільшення воєнних витрат у країнах світу. Сучасні військові витрати досягли історичного максимуму, а глобальна безпека суттєво погіршилась, що викликало чисельні людські та економічні втрати. За даними Стокгольмського міжнародного інституту дослідження проблем миру [46] (Stockholm international peace research institute, SIPRI) [197] – незалежного міжнародного аналітичного центру, що досліджує динаміку конфліктів та озброєнь, починаючи з 1950-х років, забезпечує моніторинг озброєння та роззброєння у 174 країнах світу, ґрунтуючись на відкритих джерелах, світові військові витрати становили у 2023 році 2,443 млрд. долл. США, що на 9,3% більше, порівняно із попереднім роком. За методологією SIPRI зазначені витрати охоплюють усі поточні та капітальні витрати на

Remove Watermark Wondershare PDFelement

персонал, військові операції, дослідження та розробки, витрати на військову інфраструктуру, військову допомогу тощо.

У 2023 році військові витрати топ 10 країн світу сягнули 1,85 трлн.долл (для порівняння у 2022 році – 1,73 трлн. дол. США) і становили 82,6% загальносвітових витрат (у 2022 році, відповідно, 77,1%), що підтверджує асиметричність ресурсного забезпечення та можливостей залучення до конфліктів. Топ10 країн світу за рівнем військових витрат у 2023 році представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Топ10 країн світу за рівнем військових витрат у 2023 році

	Обсяг військових витрат, млн.долл.США	**Обсяг військових витрат у ВВП,%**	**Обсяг військових витрат на душу населення, долл.США**
США	916014,7	3,36	2694,2
КНР	296438,6	1,67	207,9
рф	109454,4	5,86	757,8
Індія	83574,6	2,44	58,5
Саудівська Аравія	75813,3	7,09	2051,9
Великобританія	74942,8	2,26	1106,4
Німеччина	66826,6	1,52	802,3
Франція	61301,3	2,06	946,6
Україна	64753,2	36,65	1762,2
Японія	50161,1	1,20	406,8
Південна Корея	47925,6	2,81	925,5

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [197]

Військові витрати перших п’яти країн-лідерів за рівнем військових витрат, до яких належать США, Китай, росія, Індія, Саудівська Аравія, становлять 62,5 % витрат світу. Найвищий рівень військових витрат мають США, рівень яких становив у 2023 році 916,0 млн. долл. (або 3,36% ВВП країни), загальна сума включає військову допомогу Україні [70].

Світовий ринок продажу озброєнь є широким, але централізованим, з ядром в особі Сполучених Штатів, де вони домінують над усіма іншими

Remove Watermark Wondershare PDFelement

учасниками ринку оборонно-військових технологій. На долю США припадає понад 40% світового експорту озброєнь протягом останніх п'яти років (табл.2.5.). Хоча військові експерти справедливо наполягають на поліпшенні оперативної сумісності США із їх чисельними союзниками, з огляду на труднощі які притаманні проведенню складних операцій за участю багатьох країн, спільна бойова спроможність, про яку свідчить домінування Сполучених Штатів в просторі продажу озброєнь, є значною і, ймовірно, посилює силу стримування їх альянсів в очах інших країн [59].

Таблиця 2.5

10 найбільших експортерів основних видів озброєнь та їхні основні отримувачі, 2019-2023 рр.

Експортер	**Частка світового експорту озброєнь (%)**		**Основні отримувачі та їх частка в загальному експорті експортера (%), 2019 - 202323**					
	2014 – 2018	2019 - 2023	1		2		3	
Сполучені Штати	34	42	Саудівська Аравія	15	Японія	9.5	Катар	8.2
Франція	7.2	11	Індія	29	Катар	17	Єгипет	6.4
росія	21	11	Індія	34	Китай	21	Єгипет	7.5
Китай	5.9	5.8	Пакистан	61	Бангладеш	11	Тайланд	6.0
Німеччина	6.3	5.6	Єгипет	20	Україна	12	Ізраїль	12
Італія	2.2	4.3	Катар	27	Єгипет	21	Кувейт	13
Великобри-танія	4.1	3.7	Катар	23	США	20	Україна	8.5
Іспанія	2.7	2.7	Саудівська Аравія	21	Австралія	20	Туреч-чина	18
Ізраїль	3.1	2.4	Індія	37	Філіппіни	12	США	8.7
Південна Корея	1.7	2.0	Польща	27	Філіппіни	19	Індія	15

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [215]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Сполучені Штати за 2019-2023 роки поставили основні види озброєння у 107 держав, що більше, ніж у двох наступних експортерів Франції та росії, разом узятих. У цілому ж, експорт озброєнь Сполучених Штатів за вказаний період виріс на 17% у порівнянні із попереднім аналогічним періодом. Найбільша частка експорту озброєнь США припала на держави Близького Сходу (38%) - Саудівська Аравія (15%), Катар (8,2%), Кувейт (4,5%), Ізраїль (3,6%).

Експорт озброєнь до держав Азії та Океанії збільшився на 14% та склав 31% від усього експорту озброєнь США - Японія (9,5%), Австралія (7,1%), Південна Корея (5,3%). На держави Європи у 2019-2023 роках припало 28% експорту озброєнь США. Аналіз показників поставок озброєнь вказує на продовження та послідовність міжнародних стратегій США та демонструє механізми якими вони закріплюють взаємодію із своїми альянсами та союзниками, які більш детально будуть розглянуті у Розділі 3.

На частку Китаю припало 5,8% загального обсягу світового експорту озброєнь у 2019-2023 роках. Його експорт озброєнь скоротився на 5,3% у порівнянні із попереднім аналогічним періодом. Основна частина китайського експорту озброєнь (85%) припала на держави Азії та Океанії, за якими слідували держави Африки (9,9%). У 2019-2023 роках Китай постачав основні види озброєнь до 40 держав, але більше половини його експорту озброєнь (61%) припало лише на одну державу - Пакистан [215].

Продаж озброєнь та оборонно-військових технологій слугують сигналами про інвестиції в безпеку країн-партнерів. Продаж озброєнь зміцнює військовий потенціал країн, що їх отримують. Навчання тягнуть за собою прямі грошові витрати учасників та здатні підвищити оперативну сумісність, бойову майстерність і, як наслідок, стримувальну цінність альянсів. Хоча зобов'язання альянсу, зафіксовані на рівні дипломатичної мережі, є чи не найяскравішим показником інвестицій держав у безпеку одна одної, передача озброєнь і ОВТ - це заходи, яких держави можуть вжити у відповідь на конкретні загрози, і вони характеризують мережу

Remove Watermark Wondershare PDFelement

держав, які не мають угод про взаємну оборону, але, тим не менш, користуються значними зв'язками, співпрацею і партнерством [161].

Таблиця 2.6

Порівняльний аналіз часток США та КНР у загальному імпорті топ - 30 імпортерів світу (%), 2019-2023 рр.

П/п	Імпортер	Частка світового імпорту озброєнь (%), 2019 - 2023	Частка США в загальному імпорті імпортера (%), 2019-2023	Частка Китаю в загальному імпорті імпортера (%), 2019-2023
1	Індія	9.8	13	-
2	Саудівська Аравія	8.4	75	-
3	Катар	7.6	45	-
4	Україна	4.9	39	-
5	Пакистан	4.3	-	82
6	Японія	4.1	97	-
8	Австралія	3.7	80	-
9	Південна Корея	3.1	72	-
12	Кувейт	2.7	70	-
13	Великобританія	2.4	89	-
14	ОАЕ	2.4	57	-
15	Ізраїль	2.1	69	-
16	Нідерланди	1.9	99	-
18	Норвегія	1.6	89	-
19	Польща	1.6	45	-
20	Сінгапур	1.5	26	-
21	Алжир	1.1	-	14
22	Філіппіни	1.0	14	-
23	Індонезія	1.0	27	-
24	Італія	0.9	95	-
25	Греція	0.9	21	-
26	Бангладеш	0.9	-	72
28	Тайланд	0.8	9.9	44
29	Мороко	0.8	69	-
30	НАТО	0.7	17	-

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [215]

Таким чином, ці показники дають певне уявлення про еволюцію та інтенсивність безпекових відносин між державами. У контексті зростання

Remove Watermark Wondershare PDFelement

глобальної конкуренції між США та КНР основні події за зміну світового розподілу точиться в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Глобальне зростання військових витрат посилюється їх збільшенням на регіональному рівні. Більшість регіонів світу (окрім Африки) демонструють збільшення витрат на модернізацію та інші військові потреби (рис.2.10).

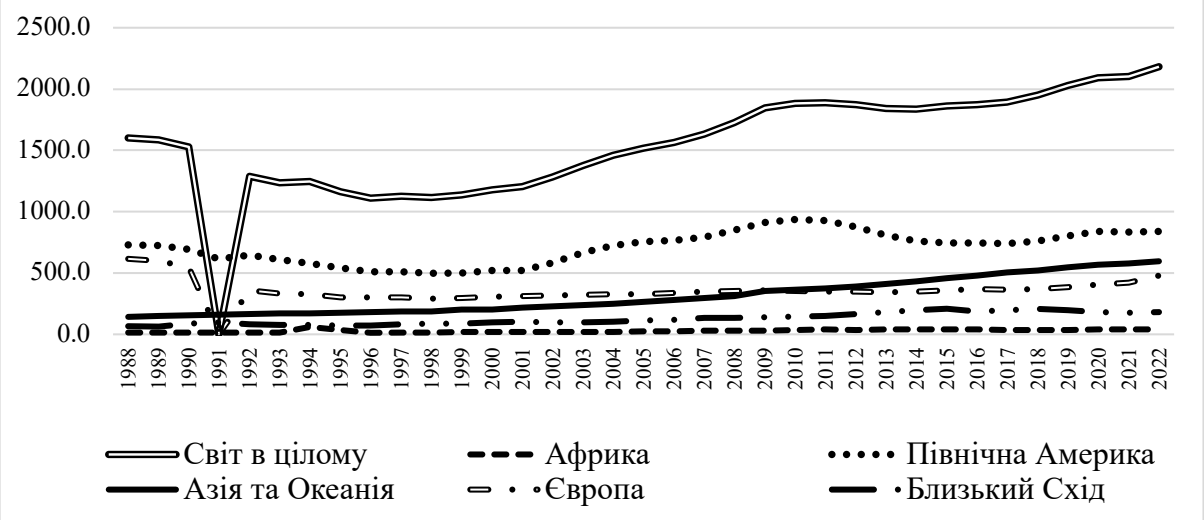

Рис. 2.10. Військові витрати: регіони світу, млн.долл.США

Джерело: Побудовано автором на основі аналізу джерела [197]

Стрімке зростання військових витрат зумовило декілька факторів. Військова агресія росії проти України, яка перейшла в гостру фазу з 24 лютого 2022 року, призвела до відкритої війни на європейському континенті. Військові витрати досягли історичного максимуму, а глобальна безпека значно погіршилася, що призвело до численних людських та економічних втрат. Швидке зростання військових витрат було зумовлене кількома факторами.

Військові витрати в європейських країнах зросли на 20,3% у 2023 році. Європейські країни суттєво збільшили свої військові витрати, з одного боку, щоб збільшити допомогу Україні, а з іншого – для посилення власної безпеки. Серед країн, що у 2022 році найбільш суттєво збільшили військові витрати, слід відзначити Албанію (витрати зросли на 33,1 %), Косово

Remove Watermark Wondershare PDFelement

(35,7%), Фінляндія (35,6%), Литва (26,7 %), Сербія (13,6 %), Бельгія (112,9 %), Польща (11,3%) тощо. В Україні видатки зросли в 9,5 рази, порівняно з 2021 роком, і в 2023 році склали 64753,2 млн доларів США (загальна сума не включає міжнародну військову допомогу). Такий рівень витрат становить майже 37% ВВП країни. Однак, навіть за такого зростання витрат, витрати України залишаються нижчими, ніж у країни-терориста. Трансфер технологій, міжнародне співробітництво та розвиток державно-приватного партнерства мають стати важливими інструментами модернізації національної оборонної галузі [15]. На жаль, незважаючи на санкції світу, російська економіка має достатній потенціал для подальшого фінансування військових витрат. Зараз Україна відіграє ключову роль у стратегічній конкуренції між США та росією після холодної війни [142].

Зростання військових витрат на Близькому Сході на 8,9% пов'язано із нарощуванням, перш за все, військового потенціалу Саудівською Аравією, яка стала найбільшою країною з військовими витратами в регіоні.

На збільшення військових витрат в Азії та Океанії (на 2%), вплинули збільшення відповідних в Китаї, Індії та Японії. Погіршення безпекової ситуації та посилення напруженості в регіоні посилять тенденцію зростання військових витрат й надалі. Слід зазначити, що оцінки SIPRI щодо військових витрат Китаю перевищують офіційний оборонний бюджет, через відсутність прозорості з боку китайського уряду. КНР збільшує військові витрати протягом останніх майже тридцяти років, і сьогодні має другу позицію (після США) за розміром військових витрат, які становлять 296,4 млрд. долл. (1,67% ВВП). Військові витрати Китаю зростають одночасно із темпами зростання ВВП і спрямовані на посилення військово-промислового комплексу та розвиток передових військових технологій.

Наявний ресурсний потенціал країн визначає основні можливості конфліктів. Можливості держав залежать від багатьох факторів, включаючи національний дохід, чисельність армії та населення. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей

Remove Watermark Wondershare PDFelement

військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншу державу чи міжнародного актора, змушуючи їх виконувати певні політичні вимоги, часто погрожуючи застосуванням штрафних санкцій за невиконання.

Аналіз рейтингових позицій країн, що мають найвищій рівень військових витрат, за різними світовими рейтингами, що містять безпекову складову, дозволяє визначити: високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні (табл.2.7) [70].

Таблиця 2.7

Аналіз рейтингових позицій країн

	Рейтинг крихких держав (2024)	**Глобальний індекс миру (2024)**	**Індекс розвитку людського потен-ціалу (2022)**	**Індекс процві-тання (2023)**	**Індекс соціаль-ного прогресу (2023)**	**Індекс демо-кратії (2023)**
США	141	132	20	19	29	29
Китай	99	88	75	54	77	148
рф	48	157	56	77	76	144
Індія	75	116	134	103	111	41
Саудівська Аравія	103	102	40	79	90	150
Великобританія	148	34	15	12	21	18
Німеччина	166	20	7	9	10	12
Франція	162	86	28	23	21	23
Південна Корея	161	46	19	29	17	22
Японія	160	17	24	16	16	16
Україна	22	159	100	74	59	91

Авторитарні країни

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [96; 112; 119; 211]

Так, рейтинг крихких держав (The Fragile States Index)) [112], що вимірює рівень стабільності в країнах, демонструє – чим вище позиції в рейтингу, тим більш високим є рівень інституційної та соціальної нестабільності, такі країни та суспільства найчастіше потерпають від конфліктів. США (141), Великобританія (148), Південна Корея (161), Японія (160), Німеччина (166), Франція (162) мають високий рівень стабільності,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

вони представлені у групах, що характеризуються високим рівнем стабільності (діапазон «VERY SUSTAINABLE» - «MORE STABLE»). Про високий рівень соціального розвитку у зазначених країнах, що формує базові засади стійкості у суспільстві, свідчить й показник індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index), який демонструють зазначені Німеччина (7), Великобританія (15), Південна Корея (19), Японія (24), США (20), Франція (28). У свою чергу, країни із авторитарними режимами рейтинг крихких держав більшою мірою належать до груп «WARNING» - «HIGH WARNING». Через військову агресію росії позиції України у цьому рейтингу стрімко погіршились.

Важливим індексом, що також вимірює досягнення країн у соціальній сфері та добробуті є індекс соціального прогресу (Social Progress Index) [211], що оцінює рівень прогресу за критеріями якості освіти, охорони здоров'я, технологій, забезпечення безпеки особистості та прав людини. За цим рейтингом авторитарні країни характеризуються низькими показниками у соціальному прогресі (Китай (77), рф (76), Саудівська Аравія (90). Цілком закономірно, що й найбільш ефективні та незалежні державні інституції, що забезпечують високий рівень розвитку демократичних принципів у цих країнах залишається вкрай низькими. Індекс демократії (Democracy Index) [96] оцінює країни світу за рівнем поваги до громадянських прав та свобод, наявністю незалежних та ефективних державних інституцій. У цьому рейтингу авторитарні країни знаходяться внизу рейтингового списку (рф (144), Саудівська Аравія (150), Китай (148)), натомість Німеччина, США, Японія, Франція демонструють високі показники демократичного розвитку (таблиця 2.7).

The Global Peace Index оцінює країни за рівнем безпеки проживання в них, на відмінну від рейтингів зростання його значень збільшує рівень небезпеки, тобто країни з найбільшим значенням індексу є найбільш небезпечними у світі з точки зору напруженості та конфліктів. Через військову агресію росії у всьому світі погіршились показники

Remove Watermark Wondershare PDFelement

миролюбності, найбільше падіння у 2023 році припало само на Україну. У цілому показники Global Peace Index за 2023 рік свідчать, що світ став менш мирним у 13 раз за останні 15 років [119]. Серед країн, що аналізуються, найвищий рівень миролюбності демонструють Японія (рейтинг GPI дорівнює 17, Німеччина (20), Великобританія (34), Південна Корея (46). Низький рівень безпеки демонструються росія (157), Україна (159), Індія (116). Відповідно, по цій групі країн спостерігається й високі показники за індексом процвітання (The Global Prosperity Index).

У сучасних умовах країни розвиваються на засадах розбудови інклюзивного суспільства, в якому захищаються основні свободи та безпека кожної людини, створюються умови для справжнього процвітання. Останнє в межах світу вимірюється індексом процвітання, - Німеччина (9), Великобританія (12), Японія (16), США (19) очолюють рейтинг найбільш успішних процвітаючих держав світу із високим рівнем добробуту. З метою оцінки впливу інтенсивності розвитку процесів мілітаризації економік на характер розвитку країн у п.2.3 і 3.3. буде представлено результати компаративного аналізу країн із застосуванням запропонованого у п.1.3. методичного інструментарію оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн, а саме – інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни, задля визначення змін індикаторів соціально-економічного та політико-правового середовища країн.

Таким чином, відмінності економічного потенціалу країн визначають можливості нарощування військового потенціалу. Однак високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні, а соціальна та економічна нерівність посилює конфліктогенність у суспільстві. Авторитарні країни не забезпечують ефективну роботу державних інституцій, повагу до громадянських прав та свобод, що посилює інституційну та соціальну нестабільність. Найвищий рівень миролюбності демонструють країни із високим рівнем добробуту, який не обов'язково співпадає із високим рівнем військових витрат. Війна росії проти України

Remove Watermark Wondershare PDFelement

посилила загальносвітовий рівень небезпеки з точки зору напруженості та конфліктів.

Дослідження сучасних конфліктів дозволяє виокремити наступні характеристики, що визначають їх асиметричність. У першу чергу це стосується наявного ресурсного потенціалу, який мають країни, і який визначає базові можливості конфліктів. У свою чергу, можливості держав залежать від багатьох факторів, зокрема, від національного доходу, чисельності армії та населення. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншу державу або міжнародного актора, змушуючи його виконувати певні політичні вимоги, часто погрожуючи накласти штрафні санкції за невиконання цих вимог. Слід підкреслити, що сучасні конфлікти поєднують як традиційні методи ведення (застосування зброї як інструменту насилля), так і новітні, що мають невоєнний характер і поява яких пов'язана із застосуванням політичних та економічних заходів, сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском тощо. Таке поєднання нових та традиційних методів ведення конфліктів надає гібридного характеру сучасним війнам. Відповідно, гібридні війни слід визначити як форму сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо), задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

У дослідженні [95], присвяченому аналізу впливу конфліктів на розвиток світової економіки, починаючи з 1970 року, автори доводять, що насильницькі конфлікти призвели до недоотримання в середньому 12 % світового ВВП. За даними 2023 року [119] глобальний економічний вплив конфліктів насильства оцінювався у 19,1 трлн. долл. США (у 2022 році цей показник становив 17,5 трильйонів доларів), що еквівалентно 13,5 % світового ВВП. Сучасні терористи використовують дедалі складні

Remove Watermark Wondershare PDFelement

технології, відповідно, «дух тероризму» буде й надалі розвиватись із точки зору стратегії й тактики терору [225, с. 15].

За оцінкою ООН станом на 2023 рік понад 110 млн осіб, були змушені залишити місця постійного проживання через війни або страх переслідування (62,5 млн. є внутрішньо переміщеними особами, 36,4 млн осіб є біженцями, 6,1 млн. є шукачами притулку, 5,3 млн. потребують міжнародного захисту) [178]. Постраждалі країни, де мають місце найбільш інтенсивні конфлікти, їх країни-сусіди зазнають найбільших втрат. Відповідно, це впливатиме на зростання тенденції до інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів.

Економічний клімат в країні, динаміка основних економічних індикаторів (ВВП, рівень безробіття, інфляція, продуктивність праці та інші) визначають ресурсні можливості участі країни у конфлікті, потенціал для нарощування воєнних витрат тощо. Важливою складовою оцінки економічного середовища є визначення умов економічної рівності (або нерівності) серед різних суб'єктів (за рівнем освіти, гендерною приналежністю, релігією, за регіональною ознакою тощо). Соціальна та економічна нерівність обмежує доступ до технологій, можливостей їх використання і отримання корисності. З іншого боку, можливості ефективного використання ресурсів та технологій безпосередньо визначають рівень соціально-економічного розвитку. Розбіжності за соціальними характеристиками посилюють розбіжності за політичними ознаками, що впливає на показники залученості до політичних процесів, стосунки між різними групами у суспільстві. Як результат, нерівність посилює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому.

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності в системі глобального безпекового простору. У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

довготривалими. Спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище.

Асиметричність сучасних конфліктів визначається відмінностями політико-правового середовища, відсутність можливості реалізації громадянських та політичних прав, захисту свобод, віросповідань, справедливої судової системи стають джерелом соціальної напруги і конфліктів у суспільстві. Відмінності економічного потенціалу країн визначають можливості нарощування військового потенціалу, однак високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні, її соціального прогресу. Авторитарні країни не забезпечують ефективну роботу державних інституцій, повагу до громадянських прав та свобод, що, у свою чергу, посилює інституційну та соціальну нестабільність. Соціальна та економічна нерівність посилює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому. Наслідки сучасних конфліктів також мають асиметричний характер: найбільших втрат зазнають постраждалі країни, де мають місце найбільш інтенсивні конфлікти, а також їх країни-сусіди. Це посилює тенденцію до інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів. Війна росії проти України посилила загальносвітовий рівень небезпеки з точки зору напруженості та конфліктів. Найвищий рівень миролюбності демонструють країни із високим рівнем добробуту, який не обов’язково співпадає із високим рівнем військових витрат.

В умовах сучасних глобальних конфліктів та криз, традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними, при цьому поєднання

Remove Watermark Wondershare PDFelement

сучасних загроз та нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління. Наукові дослідження міжнародних конфліктів у сучасному глобальному середовищі, виявляючи регіональні особливості їх розвитку, сприятимуть подальшому розвитку регіональних безпекових комплексів, формуванню безпекового середовища в цілому. В умовах посилення глобальних викликів та відповідної зміни геополітичного ландшафту подальших досліджень вимагають відповідні економічні умови виникнення конфліктів, оскільки нові загрози та виклики знаходять своє відображення у змінах принципів розвитку економіки миру та економіки конфлікту.

Після 2022 року посилився вплив нових процесів та трендів, що формують сучасне глобальне безпекове середовище, в якому спостерігається ескалація насильства та конфліктів, зростання військових витрат. Глобальне зростання військових витрат посилюється їх збільшенням на регіональному рівні (окрім Африки). Технологічний розвиток у поєднанні зі збільшенням воєнних витрат, які здійснюють країни, посилює ризик нової гонки озброєнь, що досягне планетарних масштабів.

Соціальна поляризація, нерівність стали потужним фактором ризику для глобального розвитку. Нестабільність і слабкість держав посилює соціальні заворушення та антиурядові протести. Розширення доступу населення до публічних послуг, покращення взаємодії із державними інституціями впливатимуть на соціальну згуртованість. Відчуження та недовіра до влади у поєднанні із іншими факторами, що формують безпекове середовище, актуалізують потреби підвищення якості та ефективності витрат на безпеку, а також на боротьбу із фінансуванням тероризму.

Як підкреслено у п.1.2. конфлікти мають як позитивний, так і негативний вплив на економіку. Імпорт озброєнь може сприяти розвитку технологій, але водночас відволікає ресурси від цивільної промисловості, гальмуючи економічне зростання. У країнах зі слабкими податковими

Remove Watermark Wondershare PDFelement

інститутами зростання витрат на безпеку стискає інші сектори, а втрата контролю над експортом погіршує валютний баланс. Дефіцит покривають військовими облігаціями чи емісією грошей, що веде до інфляції, зростання боргу та зниження приватних інвестицій. Фінансування оборони часто йде за рахунок соціальної сфери, особливо охорони здоров'я, що має довгострокові негативні наслідки [28; 66].

Посилення геополітичних асиметрій та напруженості в регіонах світу, на тлі інших глобальних викликів – безпека, кліматичні зміни, втрата біорізноманіття, поляризація доходів тощо – й надалі посилять тенденцію до ескалації конфліктів у світі, а від так слід очікувати й зростання глобальних військових витрат. Їх стрімке збільшення віддзеркалює прагнення країн до посилення впливу (як глобального, так і регіонального), у першу чергу, це стосується США та Китаю – лідерів серед країн за рівнем військових витрат, які, беззаперечно, будуть й надалі впливати на посилення геоекономічної та геополітичної конфронтації у світі.

Аналіз рейтингових позицій країн, що мають найвищій рівень військових витрат, за різними світовими рейтингами, що містять безпекову складову, дозволяє визначити: високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні. В умовах сучасних конфліктів та криз, які посилила пандемія, традиційні методи реагування виявляються все більш неефективними, поєднання сучасних загроз та нестабільності створює унікальні проблеми для системи глобального управління. Міжнародне співтовариство все більше покладається на нові модернізовані професійні установи, які орієнтовані на управління ризиками для досягнення стабільності. Суб'єкти безпекових агенцій по всьому світу зазначають про значне зростання міжнародної злочинної діяльності (за останні три десятиліття). Збільшення впливу міжнародних злочинних організацій становлять значну загрозу для міжнародного співтовариства та викликають стурбованість глобальних організацій, бізнесу та урядів у всьому світі.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

2.3. Інтенсивність розвитку процесів мілітаризації економіки як потенціал розширення конфліктів (компаративний аналіз країн).

Для проведення компаративного аналізу країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації у роботі апробовано авторський методичний підхід, що ґрунтується на запропонованому інтегральному індексі інтенсивності нарощування військового потенціалу країни. Його застосування дозволить також оцінити вплив процесів мілітаризації на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн. Розраховані динамічні коефіцієнти вагомості одиничних параметрів, обґрунтованих у п.1.3., представлені в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Результати розрахунку коефіцієнтів вагомості одиничних параметрів

Параметр	Роки							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Військові витрати (% до ВВП), $ME_{\%GDP}$	0,22	0,22	0,19	0,20	0,17	0,17	0,17	0,17
Рівень військових витрати на душу населення, дол, ME_{PC}	0,13	0,13	0,12	0,12	0,13	0,13	0,13	0,13
Частка військових витрат в загальному обсязі державних витрат, %, $ME_{\%GSp}$	0,17	0,17	0,19	0,16	0,17	0,17	0,17	0,17
Частка особового складу військових сил у загальному обсязі робочої сили, %, $AFP_{\%LF}$	0,13	0,13	0,12	0,12	0,13	0,13	0,13	0,13
Військовий імпорт, дол на 1000 дол. США ВВП, M_{Im}	0,09	0,09	0,12	0,12	0,13	0,13	0,13	0,13
Військовий експорт, млрд. дол. M_{Ex}	0,09	0,09	0,12	0,12	0,09	0,09	0,09	0,09
Рівень мілітаризації як складова Глобального індексу миру, Im	0,17	0,17	0,15	0,16	0,17	0,17	0,17	0,17
∑	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

Джерело: розраховано і складено автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

У 2016-2017 рр. та у 2020-2023 рр. коефіцієнти характеризувались однаковим розподілом значень, дещо несуттєво змінювались у 2018 р. та 2019 р. Найбільший рівень значимості отримано для показників частки військових витрат у ВВП, частки військових витрат у державних витратах, індексу мілітаризації.

Отже, розрахунок інтегрального індексу здійснювався за формулою:

$$Imil_i(2023) = 0{,}17 * \mathrm{ME}_{\%\mathrm{GDP}} + 0{,}13 * \mathrm{ME}_{\mathrm{PC}} + 0{,}17 * \mathrm{ME}_{\%\mathrm{GSp}} + 0{,}13 * \mathrm{AFP}_{\%\mathrm{LF}} + 0{,}13 * \mathrm{M}_{\mathrm{Im}} + 0{,}09 * \mathrm{M}_{\mathrm{Ex}} + 0{,}17 * \mathrm{Im}$$

Коефіцієнти вагомості, відповідно, коригувались по інших роках.

За результатами проведених розрахунків отримані інтегральні показники інтенсивності нарощування військового потенціалу країн за період 2016-2023 р. Рейтинг країн вибірки за останніми актуальними даними представлено на рис. 2.11.

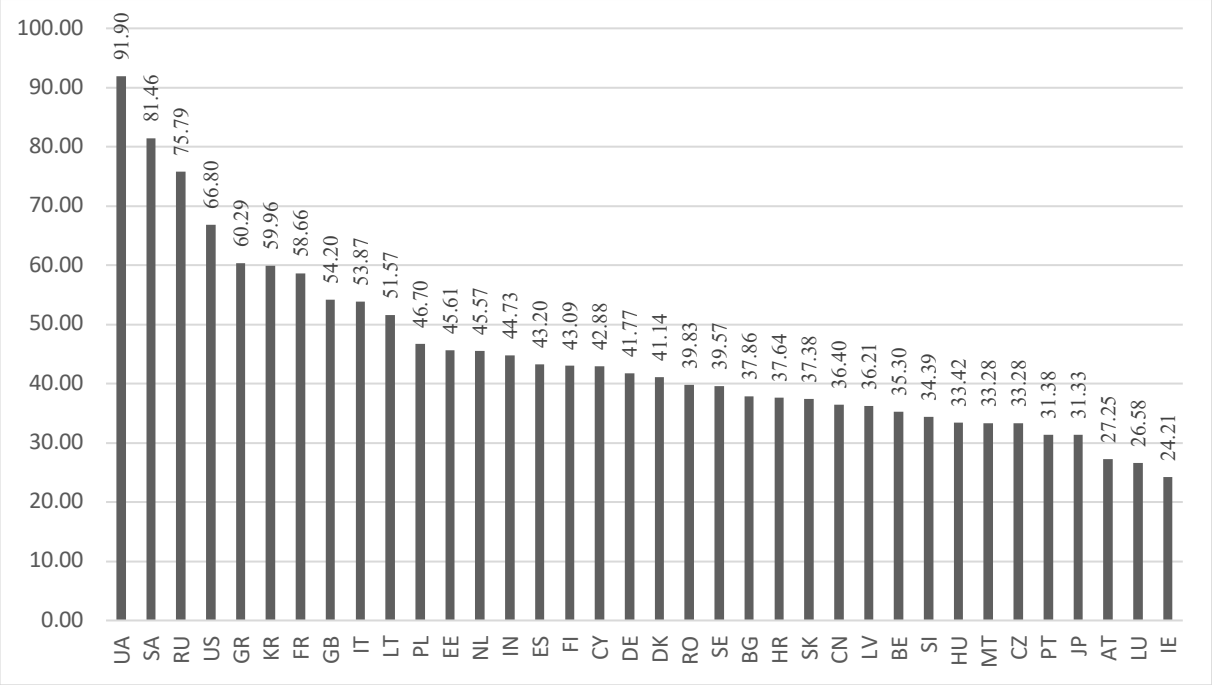

Рис. 2.11. Рейтинг країн за інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу країни (2023 р.)

Джерело: розраховано і побудовано автором

За отриманими даними найвищий рівень нарощування військового потенціалу має Україна (90,9 із 100), також в десятку найбільш мілітаризованих економік входять Саудівська Аравія (81,46), росія (75,79),

Remove Watermark Wondershare PDFelement

США (66,8), Греція (60,29), Південна Корея (59,96), Франція (58,66), Великобританія (54,2), Італія (53,87) та Литва (51,57). Для решти країн, на які припадає 71% вибірки, показник складає менше 50. Найменш мілітаризованими економіками є Австрія, Люксембург та Ірландія, інтегральний індекс яких не перевищує 30.

Аналіз одиничних параметрів, що формують індекс, показав (табл. 2.9), що до топ10 країн з найбільшою часткою військових витрат у ВВП за даними 2023 р. належать Україна, Саудівська Аравія, росія, Польща, США, Греція та Естонія, причому Україна має найвищий показник (більше третини ВВП країни, а саме 36,65%, припадає на військові витрати). Найвищий рівень військових витрат на душу населення, що перевищує 2 тис. дол., має США та Саудівська Аравія; показник вищий за 1 тис. дол. військових витрат на душу населення мають Україна, Данія, Фінляндія, Великобританія та Люксембург; до топ10 країн за цим показником також належать Франція, Нідерланди та Південна Корея.

Таблиця 2.9

Країни з найбільшим значенням показників військових витрат відносно ВВП, чисельності населення та розміру державних витрат (2023 р)

Військові витрати, % ВВП		**Військові витрати на душу, дол. США**		**Частка військових витрат у загальних державних витратах, %**	
Топ10 країн	**ME%GDP (2023)**	**Топ10 країн**	**MEPC (2023)**	**Топ10 країн**	**ME%GSp (2023)**
Україна	36,65	США	2694,2	**Україна**	58,17
Саудівська Аравія	7,09	Саудівська Аравія	2051,9	Саудівська Аравія	24,04
росія	5,86	**Україна**	1762,2	Росія	16,14
Польща	3,8	Данія	1377,9	Південна Корея	11,10
США	3,36	Фінляндія	1325,2	США	9,06
Греція	3,23	Великобританія	1106,4	Індія	8,15
Естонія	2,87	Люксембург	1011,4	Польща	8,12
Південна Корея	2,81	Франція	946,6	Литва	6,93
Литва	2,7	Нідерланди	943,6	Естонія	6,77
Індія	2,44	Південна Корея	925,5	Греція	6,57

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [196;197]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Найвищою у структурі державних витрат є частка військових витрат в економіці України (58,17%) та Саудівської Аравії (24,04%). Частка військових витрат вища за 10% в економіці росії, Південної Кореї. До топ-10 країн за цим показником також належать США, Індія, Польща, Литва, Естонія та Греція.

Щодо показника мілітаризації робочої сили (табл. 2.10), то найбільшою є частка військових у структурі економічно активного населення Греції (3,2%) та Литви (2,5%). До топ10 країн із найбільшою питомою вагою військових в обсязі робочої сили також входять Кіпр, росія, Південна Корея, Саудівська Аравія, Україна, Румунія, Італія та Хорватія. До топ10 імпортерів продукції військового призначення належать Україна, Мальта, Греція, Саудівська Аравія, Литва, Польща, Індія, Нідерланди, Швеція та Латвія. Топ10 країн з найбільшим обсягом військового експорту відносно ВВП входять росія, Франція, Італія, Іспанія, Польща, Словенія, Словаччина, США, Великобританія та Литва.

Таблиця 2.10

Країни з найбільшим значенням показників частки військових, військового експорту та імпорту (2023)

Частка особового складу військових сил в загальному обсязі робочої сили, %		**Військовий імпорт, дол. на 1000 дол. США ВВП**		**Військовий експорт, дол. на 1000 дол. США ВВП**	
Топ10 країн	**AFP%LF (2020)**	**Топ10 країн**	**MIm (2022)**	**Топ10 країн**	**MEx (2022)**
Греція	3,20	**Україна**	1647324	Росія	1258691
Литва	2,50	Мальта	248268	Франція	1087046
Кіпр	1,99	Греція	226582	Італія	890358
Росія	1,99	Саудівська Аравія	204948	Іспанія	670052
Південна Корея	1,99	Литва	138078	Польща	656857
Саудівська Аравія	1,76	Польща	92861	Словенія	632664
Україна	1,45	Індія	83298	Словаччина	614922
Румунія	1,44	Нідерланди	68853	США	570565
Італія	1,35	Швеція	53742	Великобританія	486877
Хорватія	1,13	Латвія	48861	Литва	408598

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [196;197]]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

За результатами проведення групування країни вибірки було класифіковано за рівнем нарощування військового потенціалу (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Групування країн за рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу

Рівень інтенсивності нарощування військового потенціалу (значення індексу)	**Число країн (країни)**	**Середнє значення індексу $\bar{x}$**	**Станд. відх.σ**	**Варіація, % V σ**
Низький (24,21 - 41,14)	**17** (Румунія, Швеція, Болгарія, Хорватія, Словаччина, Китай, Латвія, Бельгія, Словенія, Угорщина, Мальта, Чехія, Португалія, Японія, Австрія, Люксембург, Ірландія)	33,84	4,40	13,00
Середній (41,14 - 58,06)	**12** (Великобританія, Італія, Литва, Польща, Естонія, Нідерланди, Індія, Іспанія, Фінляндія, Кіпр, Німеччина, Данія)	46,19	4,57	9,89
Високий (58,06 - 74,98)	**5** (росія, США, Греція, Південна Корея, Франція)	64,30	7,16	11,13
Дуже високий (74,98 - 91,90)	**2** (Україна, Саудівська Аравія)	86,68	7,39	8,52
Разом:	36	45,12	15,39	34,10

Джерело: розраховано автором

Країни класифіковано на 4 групи залежно від рівня інтенсивності (низький, середній, високий та дуже високий). Зазначимо, що 47,2% країн визначено як країни з низьким рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу, це переважно країни ЄС, за винятком Китаю та Японії. Середнє значення інтегрального індексу в цій групі складає 33,84, що на 25% нижче за середню оцінку індексу по вибірці в цілому; стандартне відхилення середнього дорівнює 4,4, а відносний рівень варіації оцінок індексу складає 13%, що свідчить про несуттєві відомості (високу

Remove Watermark Wondershare PDFelement

однорідність) між країнами групи за інтегральним індексом. Третина країн вибірки (33,3%, 12 країн) віднесено до економік з середнім рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу, окрім Індії це країни європейського регіону, серед яких найвищий рівень у Великобританії. Середня оцінка інтегрального індексу за групою дорівнює 46,19, що на 2,3% вище загального середнього по вибірці. Стандартне відхилення середнього дорівнює 4,57, а відносний рівень варіації – 9,89%, що свідчить про схожість країн у групі. Високий рівень мають 5 країн (13,9%), серед них дві європейські країни (Греція та Франція) та США, росія й Південна Корея, зокрема найвища оцінка у рф. Середня оцінка інтегрального індексу за групою дорівнює 64,3, що на 42,5% вище загального середнього по вибірці. Відносна варіація складає 11,13%. Дві країни, а саме Україну та Саудівську Аравію, віднесено до групи з країн з дуже високим рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу, їх середня інтегральна оцінка дорівнює 86,6, що на 92% вище на середній рівень по вибірці. Узагальнюючи, слід зазначити, що 80% досліджуваних країн мають невисокий або середній рівень розвитку процесів мілітаризації економік. Отримані оцінки варіації свідчать про високу варіативність та неоднорідність вибірки в цілому за інтегральним індексом, тоді як у виокремлених групах країни є схожими за інтенсивність процесів, що аналізуються.

Інтегральні оцінки було розраховано в динаміці за 2016-2023 рр. (табл. 2.12), що дозволило оцінити закономірності змін процесів мілітаризації економік, розрахункові показники динаміки індексів представлено у табл. 2.13. У цілому загальну тенденцію зростання інтегральних оцінок має половина досліджуваних країн, при чому середньорічна зміна не перевищує 1 в.п., що є дуже незначною зміною, лише Україна має середньорічний приріст за досліджуваний період у 3,54.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 2.12

Динаміка інтегральних індексів

Країна		Інтегральні оцінки (бали, %)							
		2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Австрія	AT	27,07	27,57	27,04	25,57	25,49	25,52	27,63	27,25
Бельгія	BE	31,57	31,48	30,53	29,43	29,82	34,55	36,28	35,30
Болгарія	BG	39,23	39,08	40,12	56,34	42,83	36,67	38,17	37,86
Хорватія	HR	39,56	39,82	37,32	36,91	35,99	39,37	38,76	37,64
Кіпр	CY	43,32	50,45	45,85	50,70	53,80	49,24	42,71	42,88
Чехія	CZ	28,75	28,42	30,54	28,74	28,34	28,30	33,19	33,28
Данія	DK	34,52	33,63	35,62	33,93	33,79	40,00	37,50	41,14
Естонія	EE	47,27	47,18	47,29	47,23	49,76	46,62	42,38	45,61
Фінляндія	FI	47,82	44,42	43,88	42,21	38,69	36,16	40,47	43,09
Греція	GR	65,87	63,04	62,08	62,53	63,78	76,68	63,99	60,29
Іспанія	ES	37,45	40,89	41,35	37,43	40,21	39,41	43,53	43,20
Нідерланди	NL	43,17	45,92	44,56	47,93	50,81	51,37	47,96	45,57
Ірландія	IE	23,86	22,91	22,52	21,50	19,68	18,69	24,75	24,21
Литва	LT	47,43	49,47	58,08	54,44	58,08	59,63	58,81	51,57
Люксембург	LU	28,97	32,47	31,00	29,34	36,78	26,46	34,38	26,58
Латвія	LV	35,92	37,78	44,70	44,30	42,22	43,05	40,09	36,21
Мальта	MT	31,99	31,58	27,22	27,02	25,96	24,48	34,38	33,28
Польща	PL	41,08	43,46	43,89	43,62	41,90	42,12	47,27	46,70
Португалія	PT	41,15	33,88	34,04	33,75	34,09	32,67	31,73	31,38
Румунія	RO	48,50	46,53	47,29	44,91	50,90	48,79	41,08	39,83
Словаччина	SK	30,01	31,68	33,29	35,42	35,38	31,23	36,56	37,38
Словенія	SI	32,69	28,10	27,73	26,89	24,66	27,29	34,56	34,39
Швеція	SE	42,95	39,99	36,58	36,69	36,92	40,84	39,71	39,57
Угорщина	HU	27,70	29,47	28,75	29,86	34,68	32,71	31,61	33,42
Італія	IT	47,23	47,69	45,94	43,75	49,37	52,74	53,48	53,87
Франція	FR	58,79	60,30	57,94	60,77	59,45	59,66	59,08	58,66
Німеччина	DE	38,93	39,85	39,03	39,17	38,66	36,78	39,58	41,77
Україна	UA	67,14	62,94	69,07	67,55	64,45	65,02	87,08	91,90
росія	RU	86,19	83,61	81,28	81,26	78,83	78,24	71,80	75,79
США	US	77,11	78,11	77,16	78,03	76,36	77,85	70,59	66,80
Китай	CN	43,03	42,56	42,49	40,92	39,64	39,21	38,06	36,40
Індія	IN	59,16	58,61	60,29	61,10	61,68	60,65	46,96	44,73
Саудівська Аравія	SA	91,32	91,51	89,43	88,48	90,97	90,83	82,68	81,46
Великобританія	GB	56,66	57,71	55,44	55,79	54,81	57,44	55,64	54,20
Південна Корея	KR	71,34	71,97	76,60	78,11	80,13	78,74	63,55	59,96
Японія	JP	28,31	28,55	29,38	28,45	27,07	26,44	28,24	31,33

Джерело: розраховано автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 2.13

Оцінка закономірностей динаміки індексів

Країна	Зміна (абсолютний приріст), Δ				Країна	Зміна (абсолютний приріст), Δ			
	2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2016	середня		2023/ 2022	2022/ 2021	2023/ 2016	середня
AT	0,17	2,12	0,17	0,02	**PT**	-9,78	-0,94	-9,78	-1,40
BE	3,73	1,73	3,73	0,53	**RO**	-8,67	-7,70	-8,67	-1,24
BG	-1,37	1,50	-1,37	-0,20	**SK**	7,37	5,33	7,37	1,05
HR	-1,92	-0,61	-1,92	-0,27	**SI**	1,70	7,27	1,70	0,24
CY	-0,43	-6,54	-0,43	-0,06	**SE**	-3,39	-1,13	-3,39	-0,48
CZ	4,52	4,89	4,52	0,65	**HU**	5,72	-1,10	5,72	0,82
DK	6,61	-2,50	6,61	0,94	**IT**	6,64	0,74	6,64	0,95
EE	-1,66	-4,24	-1,66	-0,24	**FR**	-0,13	-0,58	-0,13	-0,02
FI	-4,73	4,31	-4,73	-0,68	**DE**	2,84	2,80	2,84	0,41
GR	-5,58	-12,69	-5,58	-0,80	**UA**	24,76	22,06	24,76	3,54
ES	5,75	4,12	5,75	0,82	**RU**	-10,40	-6,43	-10,40	-1,49
NL	2,40	-3,41	2,40	0,34	**US**	-10,31	-7,27	-10,31	-1,47
IE	0,36	6,06	0,36	0,05	**CN**	-6,63	-1,15	-6,63	-0,95
LT	4,13	-0,82	4,13	0,59	**IN**	-14,43	-13,69	-14,43	-2,06
LU	-2,39	7,92	-2,39	-0,34	**SA**	-9,86	-8,14	-9,86	-1,41
LV	0,29	-2,96	0,29	0,04	**GB**	-2,46	-1,80	-2,46	-0,35
MT	1,29	9,90	1,29	0,18	**KR**	-11,39	-15,20	-11,39	-1,63
PL	5,62	5,15	5,62	0,80	**JP**	3,01	1,80	3,01	0,43

Джерело: розраховано автором

Серед країн, що характеризуються загальною тенденцією до зменшення рівня інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, найвищі, але при цьому невисокі (у межах 1-2%) оцінки середнього скорочення у Португалії, Румунії, росії, США, Саудівській Аравії та Південній Кореї.

У 2022-2023 рр. після початку війни в Україні зростання рівня інтенсивності процесів мілітаризації продемонстрували такі європейські країни, як Бельгія, Чехія, Естонія, Латвія, Польща, Словаччина, Італія, Німеччина. Для України зростання (приріст) індексу у 2022 р. склало 24,76, у 2023 р. – 22,06. За період 2016-2023 рр. збільшення склало 24,76.

Динаміка рейтингових позицій країн за інтегральним індексом представлена в таблиці 2.14.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 2.14

Динаміка рейтингових позицій країн за інтегральним індексом

Країна		Рейтингові позиції							
		2016	**2017**	**2018**	**2019**	**2020**	**2021**	**2022**	**2023**
Австрія	AT	35	35	35	35	34	34	35	34
Бельгія	BE	29	30	30	29	30	26	27	27
Болгарія	BG	22	23	21	9	16	24	23	22
Хорватія	HR	21	22	23	23	25	21	22	23
Кіпр	CY	15	10	14	12	11	13	15	17
Чехія	CZ	32	33	29	31	31	30	31	31
Данія	DK	26	26	25	26	29	19	25	19
Естонія	EE	13	13	12	14	14	15	16	12
Фінляндія	FI	11	16	18	19	21	25	18	16
Греція	GR	6	5	6	6	6	5	5	5
Іспанія	ES	24	19	20	22	19	20	14	15
Нідерланди	NL	16	15	16	13	13	12	11	13
Ірландія	IE	36	36	36	36	36	36	36	36
Литва	LT	12	11	8	11	9	9	8	10
Люксембург	LU	31	27	28	30	24	32	30	35
Латвія	LV	25	24	15	16	17	16	19	26
Мальта	MT	28	29	34	33	33	35	29	30
Польща	PL	20	17	17	18	18	17	12	11
Португалія	PT	19	25	26	27	28	28	32	32
Румунія	RO	10	14	11	15	12	14	17	20
Словаччина	SK	30	28	27	25	26	29	26	24
Словенія	SI	27	34	33	34	35	31	28	28
Швеція	SE	18	20	24	24	23	18	20	21
Угорщина	HU	34	31	32	28	27	27	33	29
Італія	IT	14	12	13	17	15	11	10	9
Франція	FR	8	7	9	8	8	8	7	7
Німеччина	DE	23	21	22	21	22	23	21	18
Україна	UA	5	6	5	5	5	6	1	1
Росія	RU	2	2	2	2	3	3	3	3
США	US	3	3	3	4	4	4	4	4
Китай	CN	17	18	19	20	20	22	24	25
Індія	IN	7	8	7	7	7	7	13	14
Саудівська Аравія	SA	1	1	1	1	1	1	2	2
Великобританія	GB	9	9	10	10	10	10	9	8
Південна Корея	KR	4	4	4	3	2	2	6	6
Японія	JP	33	32	31	32	32	33	34	33

Джерело: розраховано автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

На рис. 2.12 представлена динаміка інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу України.

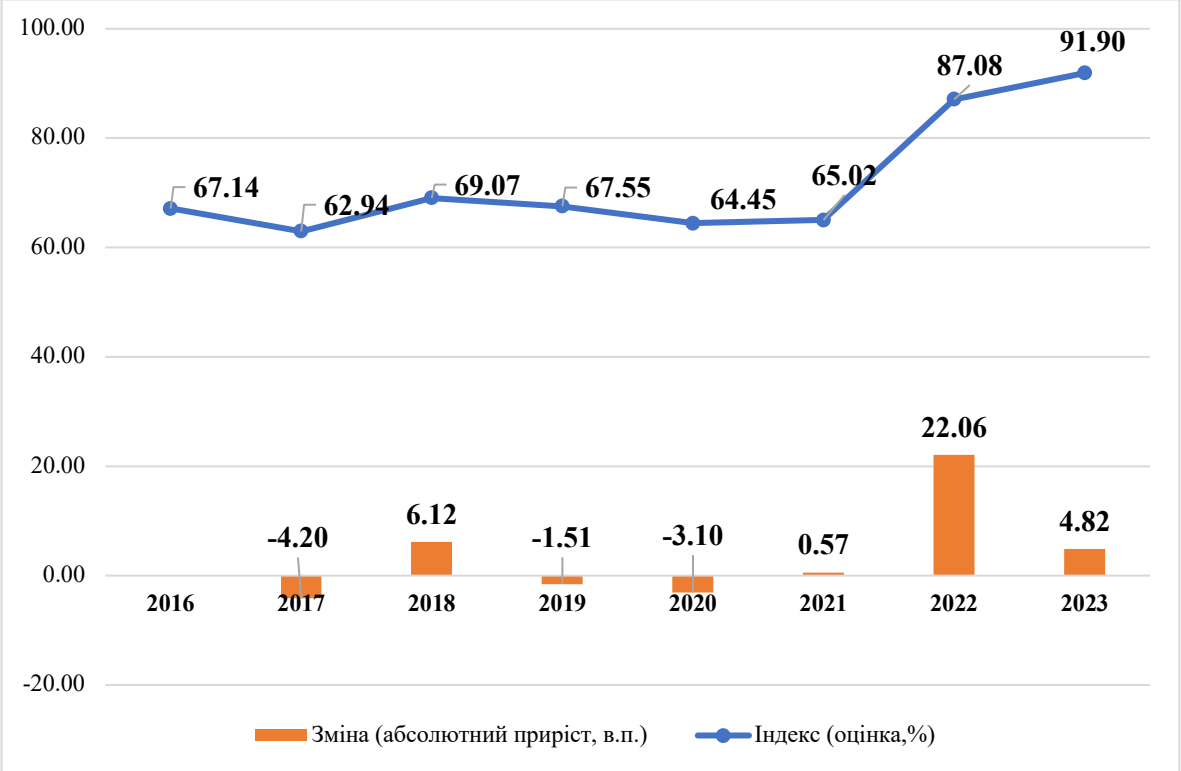

Рис. 2.12. Динаміка інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу України, 2016-2023 рр.

Джерело: розраховано автором і побудовано автором

Таблиця 2.15

Динаміка одиничних параметрів інтегрального індексу України

Роки	$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
2016	3,15	65,8	7,78	1,36	5356	4873823	2,393
2017	2,88	73,0	6,94	1,39	3569	3345511	2,123
2018	3,19	94,2	7,65	1,40	53480	1940545	2,065
2019	3,52	123,2	8,51	1,47	14946	1072243	2,026
2020	3,81	135,5	8,30	1,45	11493	740657	2,024
2021	3,23	136,7	7,32	…	19523	735861	2,129
2022	33,55	1018,7	42,20	…	1647324	311521	2,349
2023	36,65	1762,2	58,17	…	…	…	3,009

…. Дані відсутні

Джерело: розраховано автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Із початком повномасштабної фази війни росії проти України значення індексу суттєво виросло (на 22,06 п.) з 65,02 у 2021 р. до 87,08 у 2022 р. та ще збільшилось на 4,82 п. у 2023 р. порівняно з 2022 р. Протягом 2016-2021 рр. значення індексу не характеризувалось суттєвими змінами, найменше значення у 2017 р. (62,94), найбільше у 2018 р. (69,07). Динаміка одиничних показників, що формують індекс, для України представлена в табл. 2.15.

Протягом 2016-2021 рр. рівень військових витрат у ВВП залишався у межах 2,88-3,81%, з початком війні у 2022 р. збільшився в 10 разів д 33,55%, у 2023р. зріс ще на 3,1% до 36,65%. Військові витрати на душу характеризуються також тенденцією до зростання, за період 2016-2021 рр. зросли у 2 рази з 65,8 дол. на душу до 136,7 дол., у 2022 р. зросли в 7,5 разів до 1018,7 дол., у 2023 р. – на 73%, сягнувши 1762,2 дол. на душу населення. Частка військових витрат у державних витратах протягом 2016-2021 рр. коливалась в межах 7,32 – 8,51%, у 2022 р. збільшилась в 5,8 разів до 42,2%, у 2023 р. зросла ще на 16%. Щодо частки військових у структурі робочої сили, то вона зросла лише на 0,09% з 1,36% у 2016 р. до 1,45% у 2020 р. Щодо військового імпорту на 1000 дол. ВВП, суттєве зростання також припадає на 2022 р. показник збільшився в 84 рази, що пов’язано не лише із зростанням самого імпорту, однак і з суттєвих скороченням самого ВВП (на 30%). Обсяги військового експорту мають тенденцію до скорочення, зокрема у 2020 р. порівняно з попереднім зменшилися на 30%, у 2022 р. – на 58%. Індекс мілітаризації як складова глобального індексу миру збільшився у 2023 р. порівняно з 2016 р. на 25,7%.

Аналіз отриманих показників у результаті апробації запропонованого методичного підходу дозволяє зробити наступні висновки.

По-перше, щодо оцінки змін в десятці країн з найвищим рівнем інтегрального індексу, то Україна, яка у 2022-2023 рр. посідає 1 місце, протягом 2016-2021 рр. займала 5-ту та 6-ту позицію. Саудівська Аравія протягом 2016-2021 рр. була лідером за рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу. Росія протягом досліджуваного періоду посідала 2-

Remove Watermark Wondershare PDFelement

у (2016-2019 рр.) та 3-ю (2020-2022) позиції, в ці ж періоди США утримували 3-ю та 4-ту позиції, Греція – на -5му та 6-му місці. Південна Корея займає 6-ту позиції у 2022-2023 рр., тоді як у 2020-2021 рр. посідала 2-ге місце. Франція, що у 2022, 2023 рр. займала 7-му позицію порівняно з 8-им (2016, 2019-2021 рр.) та 9-им (2018 р.) місцем. Великобританія посідає 8-му рейтингову позицію у 2023 р. відносно 10-го місця у 2018-2021 рр. Італія, що за результатами 2023 р. посіла 9-е місце, демонструє високу інтенсивність розвитку процесів мілітаризації, про що свідчить зростання її рейтингових позиції з 14-ої у 2016 р. та 17-ої у 2019 р. Литва, що замикає топ10 країн рейтингу, посідаючи 10-е місце, протягом досліджуваного періоду займала 8-му (2018, 2022 р.), 9-ту (2020-2021 рр.), 11 та 12-ту сходинки.

По-друге, до країн, що за досліджуваний період характеризуються суттєвою зміною позицій у напрямку їх зростання, тобто характеризуються підвищенням рівня інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, належать Данія (зміна позиції в рейтингу на 7 пунктів, а саме з 26-го місця у 2016 р. до 19-го у 2023 р.), Іспанія (на 9 пунктів з 24-го місця у 2016 р. до 15-го у 2023 р.), Польща (на 9 пунктів з 20-го місця у 2016 р. до 11-го у 2023 р.), Словаччина (на 6 пунктів з 30-го місця у 2016 р. до 24-го у 2023 р.), Угорщина (на 5 пунктів з 34-го місця у 2016 р. до 29-е у 2023 р.).

По-третє, щодо країн, які втратили свої позиції в рейтингу, що є свідченням навпаки уповільнення швидкості процесів мілітаризації, то до них належать: Португалія (на 13 пунктів з 19-го місця у 2016 р. до 32-го у 2023 р.), Румунія (на 10 пунктів з 10-го місця у 2016 р. до 20-го у 2023 р.), Китай (на 8 пунктів з 17-го місця у 2016 р. до 25-го у 2023 р.), Індія (на 10 пунктів з 7-го місця у 2016 р. до 14-го у 2023 р.). Решта країн рейтингу суттєво за досліджуваний період не змінили своїх рейтингових позиції (в межах 1-3 пунктів).

Таким чином, запропонований інтегральний індекс інтенсивності нарощування військового потенціалу країни може бути використаний для

Remove Watermark Wondershare PDFelement

проведення оцінки інтенсивності розвитку процесів мілітаризації економік країн. Апробація запропонованого показника дозволяє проводити компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати країни за інтенсивністю цих процесів, відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

1. Домінуючими ознаками складного безпекового ландшафту сучасного світового господарства стало посилення геополітичної напруженості та геоекономічних ризиків, що підтверджується загостренням протиріч та ескалацією конфліктів. Визначено, що уповільнення темпів економічного зростання, регіональні асиметрії, соціальна поляризація на тлі послаблення інститутів влади тільки посилює нестабільність та підвищує невизначеність глобального середовища. Соціальна та економічна нерівність поглиблює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві та створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому.

2. Посилення геополітичних асиметрій та напруженості в регіонах світу, на тлі інших глобальних викликів – кліматичні зміни, втрата біорізноманіття, безпека, поляризація доходів тощо – й надалі посилять тенденцію до ескалації конфліктів у світі, а від так слід очікувати й зростання глобальних військових витрат. У поєднанні зі зростанням рівня національної та міжнародної злочинності, локальні та військові конфлікти стають дедалі інтенсивними та довготривалими. Спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь. Діапазон загроз включає регіональний примус та втручання, транснаціональний тероризм, відсутність безпеки для здоров'я, використання хімічної та іншої нетрадиційної зброї, значне переміщення

Remove Watermark Wondershare PDFelement

людей та населення, а також величезні гуманітарні кризи, що створюють складне операційне середовище.

3. Підкреслено, що після 2022 року спостерігається ескалація насильства та конфліктів, зростання військових витрат. Глобальне зростання військових витрат посилюється їх збільшенням на регіональному рівні (окрім Африки). Зростання військових витрат віддзеркалює прагнення країн щодо посилення їх впливу (як глобального, так і регіонального), у першу чергу, це стосується США та Китаю – лідерів серед країн за рівнем військових витрат, які беззаперечно будуть й надалі впливати на посилення геоекономічної та геополітичної конфронтації у світі.

4. Економічний мережевий потенціал США та КНР, між якими спостерігається поглиблення протиріч не тільки геоекономічного, а й геополітичного характеру, визначається домінуванням цих міжнародних акторів у сучасних торговельних потоках, що свідчить про міцність торговельних відносин, залежність від економічного впливу. Аналіз основних економічних показників цих країн вказує на перевагу США по основним показникам (ВВП, обсяги прямого іноземного інвестування, капіталізація ринків), однак агресивна експансія китайських товарів на світовому ринку призвела до лідерських позицій КНР у світовому експорті. Китай займає домінуючу позицію у видобутку багатьох корисних копалин. США і КНР також мають лідерські позиції у світі як за рівнем технологічного розвитку, так і за рівнем військових.

5. Поглиблення міждержавного технологічного суперництва на тлі стрімкого розвитку штучного інтелекту посилює нові ризики розширення гонки озброєнь, що вже розпочалась, враховуючи поточний стан військових витрат, який забезпечують не тільки лідери технологічного розвитку, а й інші країни. Будь яка ескалація конфліктів збільшує ризики та має негативні наслідки для розвитку економічної активності, динаміки товарних ринків. Відчуження та недовіра до влади у поєднанні із іншими факторами, що формують безпекове середовище, актуалізують потреби підвищення якості

Remove Watermark Wondershare PDFelement

та ефективності витрат на безпеку, а також на боротьбу із фінансуванням тероризму.

6. Доведено, що сучасні конфлікти мають асиметричний характер, який визначається відмінностями політико-правового та економічного середовища. Відсутність можливості реалізації громадянських та політичних прав, захисту свобод, віросповідань, стають джерелом соціальної напруги і конфліктів у суспільстві. Наявний ресурсний потенціал країн визначає базові можливості конфліктів. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншого міжнародного актора, змушуючи його виконувати певні політичні вимоги.

7. Відмінності економічного потенціалу країн визначають можливості нарощування військового потенціалу, однак аналіз рейтингових позицій країн, що мають найвищій рівень військових витрат, за світовими рейтингами, які містять безпекову складову, дозволяє визначити: високий рівень військових витрат не гарантує високого рівня стабільності в країні, її соціально-економічного розвитку. Авторитарні країни не забезпечують ефективну роботу державних інституцій, повагу до громадянських прав та свобод, що, у свою чергу, посилює інституційну та соціальну нестабільність. Соціальна та економічна нерівність посилює подальшу стратифікацію та напругу у суспільстві, створює підґрунтя для розгортання конфліктів у майбутньому. Війна росії проти України посилила загальносвітовий рівень небезпеки із точки зору напруженості та конфліктів.

8. Наслідки сучасних конфліктів також мають асиметричний характер: найбільших втрат зазнають постраждалі країни, де мають місце найбільш інтенсивні конфлікти, а також їх країни-сусіди. Це посилює тенденцію до інтернаціоналізації внутрішніх конфліктів. Сучасні конфлікти поєднують як традиційні методи ведення (застосування зброї як інструменту насилля), так і новітні, що мають невоєнний характер і поява

Remove Watermark Wondershare PDFelement

яких пов'язана із застосуванням політичних та економічних заходів, сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском тощо. Таке поєднання нових та традиційних методів ведення конфліктів визначає гібридний характер сучасних війн. Відповідно, гібридні війни визначено як форму сучасного конфлікту, що поєднує традиційні та нетрадиційні (воєнні та невоєнні) заходи цілеспрямованого й організованого нанесення втрат, знищення потенціалу країни (економічного, інноваційного, воєнного, демографічного тощо), задля досягнення стратегічних цілей країною-агресором.

9. Апробація запропонованого індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу дозволила провести компаративний аналіз країн за рівнем інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, класифікувати країни за інтенсивністю цих процесів, відслідковувати закономірності та оцінювати їх вплив на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн. Найвищі показники серед країн з найвищим рівнем інтегрального індексу демонструють Україна, Саудівська Аравія, росія. До країн, що за досліджуваний період характеризуються суттєвою зміною позицій у напрямку їх зростання, тобто характеризуються підвищенням рівня інтенсивності розвитку процесів мілітаризації, належать Данія, Іспанія, Польща, Словаччина, Угорщина.

Основні положення дисертаційної роботи, що розглянуто у другому розділі, опубліковано в наукових працях [5; 24-25; 28-30; 37; 70; 71].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

РОЗДІЛ 3
ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕКОВИХ ЕКОСИСТЕМ В СИСТЕМІ СУЧАСНОГО ГЛОБАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА

3.1.Основні актори змін глобальної безпекової екосистеми.

Сучасний стан справ, демонструє наявність прихованих індикаторів, які являють собою нову форму показників глобального ризику, що зміщують вектор дослідження стану безпекового простору з суто військового сектору, на площину міжнародного співробітництва, технологічну та ресурсну конкуренцію, торгівельні війни, тощо. Відповідно до методології Всесвітнього економічного форуму [122;123] важливе значення для дослідження змін ландшафту глобального безпекового середовища має визначення відповідних показників ризиків, що мають глобальний характер. Під індикатором глобального ризику визначається імовірність виникнення тієї, чи іншої події, яка у разі її виникнення, негативно вплине на значну частину світового ВВП, населення чи природних ресурсів. Визначення основних індикаторів глобальних ризиків представлено у додатку Д (табл.Д.1). Їх аналіз дозволяє дійти висновку, що ризики виникнення конфліктів наявні у кожній групі індикаторів.

Сучасні відносини розподілу, що призвели до концентрації стратегічно важливих ресурсів серед невеликої кількості суб'єктів, порушення стратегічно важливих ланцюгів постачання, стагнації, рецесії, транснаціоналізації незаконної діяльності, визначають економічну складову виникнення конфліктів у сучасному глобальному середовищі, які посилюються в умовах глобальних кліматичних змін, руйнування екосистем (екологічна складова ризиків виникнення конфліктів). Соціальні індикатори пов'язані із відсутністю економічних можливостей забезпечення безпекового розвитку, економічного прогресу у наслідок ерозії прав людини та громадянських свобод, масштабування вимушеної міграції населення, поглиблення нерівності та поляризації суспільства. Контроль доступу до

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ключових технологій через концентрацію технологічних можливостей, пов'язаних, у першу чергу із кібербезпекою, застосуванням штучного інтелекту, формує технологічну складову передумов виникнення конфліктів, інструментів їх реалізації, впливу на громадську думку тощо. Наявні сучасні біологічні, хімічні та ядерні загрози, геоекономічні протистояння забезпечують геополітичну складову глобальних ризиків, а наявні конфлікти стають їх важливим індикатором. Зазначені складові взаємо підсилюють одна одну, створюючи підґрунтя для нових конфліктів, ознаками яких стають:

багатовимірність (оцінюється відповідними індикаторами економічної, екологічної, соціальної, технологічної, геополітичної складової виникнення конфліктів у сучасному глобальному середовищі),

мультикаскадність (визначається видами конфліктів, рівнем виявлення та охоплення,

асиметричність (характеризується відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією тощо),

масштабність (установлюється наслідками розвитку міжнародних конфліктів, тривалістю, ймовірністю повторення).

У таких умовах розвиток глобального безпекового середовища визначатиметься, у першу чергу, впливом основних глобальних акторів. Можливості держав залежать від багатьох факторів, зокрема, від національного доходу, чисельності армії та населення. Розвинені держави використовують свої фінансові ресурси для створення великих армій. Цей військовий потенціал дозволяє чинити тиск на іншу державу або міжнародну групу, змушуючи виконувати певні політичні вимоги. Сучасна міжнародна система визначає чотири держави які формують архітектуру глобального безпекового середовища. Це єдина наддержава – Сполучені Штати Америки (США), потенційна наддержава Китай, а також – Великобританія та Франція. Цей безпековий порядок було затверджено на

Remove Watermark Wondershare PDFelement

глобальному рівні в 1945 році коли Великобританія, Китай, Радянський Союз (на теперішній час рф), Франція та Сполучені Штати отримали постійне членство у Раді Безпеки ООН. Усі постійні члени мають ядерну зброю і право вето щодо прийняття будь-якого проекту резолюції Ради, незалежно від рівня його міжнародної підтримки.

Історично, міжнародна економічна та безпекова стратегії Великобританії розроблялись із врахуванням її географічного положення та особливостей територіального устрою. Сучасна урядова концепція Великобританії [117], демонструє прихильність до більш рішучої позиції в питаннях безпеки і міжнародного стримування, як сили, що захищає відкритість, демократію і права людини, з акцентом на пошук багатосторонньої відповіді глобальним викликам таким, як зміна клімату і глобальна криза в галузі охорони здоров'я тощо. Великобританію, як країну з сучасною безпековою архітектурою з мережевим принципом впливу характеризують такі показники:

- Оборона та безпека: світовий лідер у сфері безпеки та розвідки (понад 3 мільярди фунтів стерлінгів інвестицій щорічно); друге місце по витратам на оборону в НАТО (найвищий показник в Європі).
- Науково-технологічний розвиток: четверте місце у Глобальному Індексу інновацій; третє місце у світі за кількістю високо технологічних компаній, 77 компаній з вартістю понад $1 млрд; третє місце у світі за обсягом приватних інвестицій в технології (випереджає решту Європейського континенту); космічна галузь Великобританії щорічно приносить дохід у розмірі 14,8 млрд фунтів стерлінгів (Шотландія займає перше місце по виробництву супутників в Європі).
- Представництво в усіх великих багатосторонніх організаціях: G7 та G20, Рада Європи, Постійний Член Ради Безпеки ООН, НАТО, Світовий банк та МВФ, ОБСЄ; четверта за величиною дипломатична мережа у світі (281 представник у 178 країнах).

Remove Watermark Wondershare PDFelement

- Показник «м'якої сили»: BBC – найпопулярніший мовник у світі, який щотижня охоплює 468 мільйонів людей 42 мовами; Британська Рада працює у понад 100 країнах світу.

- Кібердержава: третя найпотужніша кібердержава у світі, а Белфаст - провідний світовий центр кібербезпеки (кібермережа Великобританії охоплює 122 країни на 6 континентах).

- Світовий лідер у сфері боротьби зі зміною клімату: з 2021 по 2026 рік Великобританія планує засвоїти 11,6 млрд фунтів стерлінгів на міжнародне кліматичне фінансування та окремо від цього, вже проінвестовано 4,1 млрд фунтів стерлінгів державного та 2,2 млрд фунтів стерлінгів приватного фінансування для регулятивних кліматичних дій в Африці, Азії та Латинській Америці [117].

Враховуючи динамічні трансформаційні зміни та виклики в глобальному безпековому середовищі влада Великобританія в 2023 році внесла доповнення та зміни до національної безпекової стратегії країни [175]. Аналіз основних сучасних стратегічних документі у сфері безпекового розвитку, представлених у Додатку Д (табл. Д.2), дозволяє зробити висновок про визначення і посилення стратегічного впливу Великобританії на розвиток глобального безпекового середовища шляхом:

виявлення нових можливостей для розвитку партнерства із суб'єктами глобального безпекового середовища та розробки моделі міжнародної координації (Cross Government Counter Fraud Functional Strategy);

розбудови стійкої та гнучкої міжнародної мережі дипломатичних установ та представництв (Consular and Crisis Strategy);

створення умов для відкритого та стабільного міжнародного порядку, управління ризиками ескалації в системі глобального безпекового простору (Integrated Review Refresh 2023 Responding to a more contested and volatile world);

Remove Watermark Wondershare PDFelement

розширення міжнародного співробітництва щодо підтримки розвитку інфраструктури та нарощування інноваційного потенціалу, а також реалізації програм міжнародної гуманітарної допомоги (Government Project Delivery Function Strategy);

закріплення за країною статусу міцної і відповідальної кібердержави, здатної захищати і просувати свої інтереси у глобальному кіберпросторі (Cyber Security Strategy);

створення сучасної системи регулювання космічної діяльності, що лідирує у світі, розроблення нової резолюції ООН з космічних загроз (National space strategy);

системної боротьби із організованою злочинністю на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях, глобальними злочинними мережами (Serious and Organised Crime Strategy); розробка загальної структури для обміну даними із міжнародними партнерами з метою протидії шахрайству (Cross Government Counter Fraud Functional Strategy); проактивний моніторинг та профілювання ризиків і вразливостей (Counter-terrorism strategy);

забезпечення глобального переходу до чистої нульової, стійкої та позитивної для природи економіки (Green finance strategy).

Відсутність очікуваної міжнародної ініціативи з боку Німеччини та зосередженість Великобританії на реалізації власної глобальної стратегії, дозволили Франції демонструвати все більш потужну позицію на території Європейського Союзу. Враховуючи її колоніальну історію, яка нараховує безліч військових компаній, досвід контролю глобальної торгівельної мережі в XVII-XX століттях та активну державну політику по стримуванню військової агресії росії проти України, можна говорити про наявні передумови відродження міжнародного впливу Франції. В умовах, коли нова стратегічна конкуренція спостерігається як на глобальному, так і на регіональному рівнях, Франція демонструє перехід від латентної конкуренції до відкритих форм боротьбі, перед усім із КНР.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Основні стратегічні документи Франції з питань безпекового розвитку, які наведено у Додатку Д (табл. Д.3), спрямовані на досягнення та збереження європейського суверенітету, який має важливе значення для захисту її національних інтересів. У свою чергу, партнерства та мережа альянсів слугують одним з головних активів Франції на міжнародній арені. Посилення міжнародного впливу Франції на формування та розвиток глобального безпекового середовища забезпечується шляхом [125; 167; 180]:

запровадження безпекової моделі, яка забезпечить спроможність превентивного впливу у разі міждержавних конфліктів високої інтенсивності та гібридних стратегій, сприятиме обороні Європи і стабільності в Середземномор'ї, залучення до вирішення конфліктів високої інтенсивності в якості рамкової країни - НАТО, ЄС або іншої спеціальної коаліції, інтеграція національної мережи військових баз у глобальну військову мережу коаліції (Національний стратегічний огляд національної безпеки та оборони);

забезпечення свободи дій у спільних просторах (кібер, космічному, повітряно-морському), безпеки торгівельних шляхів постачання (Національний стратегічний огляд національної безпеки та оборони);

забезпечення приналежності до першого кола найбільших держав у сфері кіберзахисту посилення кібербезпеки національної життєво важливої інфраструктури від внутрішніх та зовнішніх загроз (Стратегія в галузі кіберзахисту та кібербезпеки);

сприяння міжнародній солідарності та забезпечення сталого розвитку шляхом розвитку координації зусиль, спрямованих на боротьбу із глобальними кліматичними змінами (Концептуальні напрямки політики міжнародного співробітництва та допомоги державному розвитку);

розширення участі у вирішенні проблем збереження біорізноманіття (Національна стратегія зі збереження біорізноманіття).

Унікальну позицію на міжнародній арені посідає Китай, як потенційна наддержава, що розвивається. КНР має доволі цікавий приклад еволюції

Remove Watermark Wondershare PDFelement

державної стратегії розвитку (Додаток Д, табл.Д.4), яка через системну реконструкцію і розбудову, підняла міжнародні амбіції КНР до рівня виклику існуючому світовому порядку. Розвиток державних стратегій КНР з 1949 року представлено у табл.3.1.

На сьогоднішній день кінцевою метою великої стратегії Китаю є національне перезавантаження і досягнення статусу модернізованої, сильної країни із заможнім та цивілізованим суспільством:

- до 2035 р. Китай - світовий лідер в інноваціях, країна яка володіє більшою «м'якою силою» і має «верховенство права» всередині країни;
- до 2050 року Китай - це процвітаюча, демократична та сильна країна із розвиненими культурними цінностями [227].

Таблиця 3.1

Великі державні стратегії Китаю

Складові реалізації державної стратегії	**Стратегічний контекст**			
	Революція *1949 - 1977*	**Відновлення** *1978 - 1989*	**Всеосяжна національна могутність** *1990 - 2003*	**Перезаван-таження** *2004 - т.ч.*
Ключові загрози	Військова та політична зосередженість на наддержавах *(США та СРСР)*	Економічна слабкість *(слаборозвиненість)*	Військово-політична слабкість	Орієнтація на наддержаву *(жорстка та м'яка сила)*
Шляхи та методи реалізації державної стратегії	**Зовнішня політика:** *Автаркія Протистояння* **Внутрішня політика:** *Масова мобілізація Боротьба*	Реформи і відкриття зовнішньому світу Співпраця Зниження уваги зовнішньому безпековому середовищу	Застосування жорсткої національно-державної політики Розширення міжнародної комунікації Розвиток економіки та інвестиції в НДДКР	**Зовнішня політика:** Асертивність Високопрофільність **Внутрішня політика:** Контроль Стабільність
Засоби реалізації державної стратегії *(за пріоритетом)*	1. Політичні 2. Військові 3. Економічні	1. Економічний 2. Політичні 3. Військова	1. Військові 2. Економічний 3. Політичний	Ресурси жорсткої та м'якої сили

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [191]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

На тлі зростання численних традиційних і нетрадиційних безпекових загроз Китайські лідери визначили найбільшу екзистенціальну з них, це єдина в світі наддержава в особі США. Загроза з боку Сполучених Штатів сприймалася КНР як подвійна – з боку жорсткої і м'якої сили. Окрім військової потужності і економічного впливу США, китайський режим опинився під впливом американських ідеалів демократії та прав людини, який (на відміну від загроз жорсткої сили) має характер фундаментальних змін. У свою чергу, це знайшло своє втілення у сучасних документах Китаю у сфері безпекового розвитку [162; 237; 239; 240; 242] (додаток Д, табл.Д.4).

Оцінка стратегічних документів дозволяє дійти висновку, що Китай ставить за мету:

формування ефективної моделі глобальної безпекової архітектури із високою якістю та динамічним балансом безпеки на високому рівні, координацією традиційної і нетрадиційної безпеки (Стратегія національної безпеки);

підтримка загальної, всеосяжної, кооперативної і стійкої безпеки, активна участь у реформі глобальної системи управління безпекою, поглиблення двостороннього та багатостороннього співробітництва в галузі безпеки, сприяння скоординованій та інклюзивній співпраці взаємного доповнення між механізмами безпеки та власного внеску до архітектури глобальної безпеки (Оборонна політика національної оборони Китаю в нову епоху);

застосовування комплексного підходу до національної безпеки шляхом активної адаптації до нових умов стратегічної конкуренції, нових тенденцій у сучасних війнах, захист безпекових інтересів країни в космічному просторі, електромагнітному просторі та кіберпросторі (Оборонна політика національної оборони Китаю в нову епоху);

розвиток співпраці та конкуренції в глобальному безпековому середовищі, створення інноваційного та високотехнологічного виробничого

Remove Watermark Wondershare PDFelement

центру в Східній Азії, який матиме значні переваги над іншими суб'єктами (Стратегія залучення іноземних інвестицій).

Важливою умовою реалізації місії Китаю у глобальному середовищі останній розглядає через рішучий захист безпеки національної влади, системи та ідеології, припинення всіх видів зовнішнього впливу. Тайванське питання визначено фундаментальним інтересом китайської нації, що має важливе значення для здійснення національного відродження.

Особливу роль у посиленні впливу Китаю у глобальному безпековому середовищу відіграють неурядові національні інституції із широким спектром повноважень (Китайська народна асоціація дружби із зарубіжними країнами, Китайський інститут стратегічних досліджень), стратегічний фокус яких представлено у додатку Д, табл.Д.4. Сучасні зміни у світі відображаються в глибокому коригуванні міжнародного балансу сил, що демонструє тенденція підйому на сході та падіння на заході, а терміни «глобальний схід» і «глобальний південь» вказують на незворотні зміни у структурі світового порядку. Світ вступив у новий період турбулентності та змін із значним дисбалансом глобального розвитку, відносини в галузі безпеки між великими державами розвиваються в напрямку ескалації стратегічної конкуренції. Глобальні проблеми стають дедалі складнішими та комплексними, а існуючій західній моделі глобального управління бракує репрезентативності та інклюзивності, що призводить до інституційних провалів, втрати порядку, відсутності справедливості та помітного дефіциту управління. Відповідно, зазначені інституції визначають[240], що розгортання Сполученими Штатами всеосяжної стратегічної конкуренції проти Китаю створили безпрецедентні виклики, протидія яким вимагає китайського варіанту розвитку для невизначеного світу – Ініціатива глобального розвитку, Ініціатива глобальної безпеки та Глобальна цивілізаційна ініціатива, реалізація яких має сприяти реформуванню та побудові нової глобальної системи управління.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 3.2

Основні складові сучасної безпекової стратегії США

<table>
<tr><th>Глобальні виклики</th><th>Пріоритети внутрішньої стратегії</th><th>Пріоритети зовнішньої стратегії</th><th>Підходи</th></tr>
<tr><td rowspan="3">КНР, як виклик глобального масштабу із регіональною зосередженістю загроз (Індо-Тихоокеанський регіон)

росія, як глобальне джерело нестабільності і системна загроза регіональній безпеці та порядку у Європі

Іран та КНДР, як автократичні держави, із агресивною і дестабілізуючою зовнішньою політикою та незаконними ядерними програмами, що впливає на рівень безпеки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні та на Ближньому Сході</td><td>Об’єднання інноваційних зусиль стратегічних державних інвестицій у ключові сектори економіки із можливостями приватного бізнесу, як ефективного інструмента створення конкурентних переваг

Створення та захист ефективних ланцюгів постачань в критично важливих та високо технологічних галузях

Протидія внутрішньому тероризму, боротьба з корупцією, маніпуляціями з інформацією та політичним втручанням</td><td rowspan="2">Альянси та партнерства США - найважливіший стратегічний актив, від мережевої ефективності яких залежить забезпечення міжнародної стабільності</td><td rowspan="3">Розширення існуючих міжнародних зв’язків та мереж.

Інклюзивні діалоги з усіма країнами що поважають порядок, заснований на чинних правилах. (rules-based order)

Модернізація та зміцнення армії США, збереження та здобуття воєнних переваг при одночасному обмеженні можливостей конкурентів. (integrated deterrence)</td></tr>
<tr><td colspan="2">«Розмивання» межі між внутрішньою та зовнішньою політикою США, для проекції американської сили та впливу в глобальному вимірі</td></tr>
</table>

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [18; 61; 109].

Історична еволюція безпекових стратегій Сполучених Штатів являє доволі складний процес, який ґрунтується на принципах міжнародного стримування, поєднуючи дипломатичні, військові, економічні та інформаційні дії. Стратегічні цілі США, як наддержави, залишаються

Remove Watermark Wondershare PDFelement

незмінними, єдине що зазнає корективв це стратегічний шлях яким та чи інша адміністрація у Вашингтоні просуває національну ідею (табл.3.2). Сучасний процес розробки стратегії національної безпеки Сполучених Штатів є системним завданням не тільки Білого дому та Міністерства оборони. Свій вклад в формування майбутньої та реконструкцію сучасної стратегії вносить Державний департамент, Міністерство внутрішньої безпеки, Міністерство енергетики та розвідувальна спільнота, Міністерство фінансів та Конгрес.

Головні тези сучасної стратегії національної безпеки Сполучених Штатів мають наступні пріоритетні напрямки:

- «зовнішня політика в інтересах середнього класу» - стабільна та процвітаюча Америка це показник сили та впливу у глобальному масштабі;
- суперництво із КНР, як єдиною державою, що має потенціал до зміни міжнародного порядку;
- розбудова та відродження міжнародних альянсів, зміцнення глобальної безпекової мережі, орієнтир на розвиток партнерських відносин в Індо-Тихоокеанському регіоні як реакція на загрозу існуючому світовому порядку та конкуренцію із КНР;
- розробка нових положень принципів ядерного стримування та їх імплементація до Стратегії національної оборони США.

Стратегії, що реалізуються США в галузі безпеки, підкреслюють зростаючу важливість мережевих форм взаємодії на глобальному, регіональному та локальному рівнях (таблиця 3.3).

Центральним елементом Стратегії національної безпеки США (2022) є створення багаторівневої системи альянсів. Ці структури, такі як НАТО і Quad, являють собою ключові мережеві вузли, через які здійснюється координація дій. Це дозволяє США посилювати свій вплив і забезпечувати стійкість партнерських зв'язків навіть в умовах глобальних криз.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 3.3

Сучасні стратегічні документи США у сфері безпекового розвитку

Стратегічний/ програмний документ	Рік	Основні тези	Мережеві ознаки
Стратегія національної безпеки	2022	Зміцнення міжнародних альянсів, модернізація партнерств, розвиток економічної взаємодії.	Використання глобальних мереж дипломатичних контактів та економічної інтеграції для колективної безпеки.
Індо-Тихоокеанська стратегія	2022	Зміцнення альянсів у регіоні, розвиток зв'язків із партнерами, посилення дипломатичної присутності.	Формування мережевих альянсів (Quad, АСЕАН), обмін даними у сфері безпеки, розширення партнерств.
Стратегія Тихоокеанського партнерства	2022	Співпраця з Blue Pacific, розширення дипломатичних місій, підтримка острівних держав.	Зміцнення регіональних мереж малих країн, координація між дипломатичними та економічними ініціативами.
Національна стратегія США для Арктичного регіону	2022	Захист інтересів США, співпраця з арктичними країнами, сталий розвиток у регіоні.	Створення мереж взаємодії між арктичними державами, розвиток технологій моніторингу регіону.
Стратегія США щодо протидії корупції	2021	Міжнародна взаємодія, прозорість фінансової системи, боротьба з корупцією через G7 і G20.	Використання мереж міжнародного співробітництва (G7, G20), обмін даними про фінансові потоки.
Стратегія США з прогнозування, запобігання та реагування на злочини	2022	Планування дій у пріоритетних країнах, співпраця з міжнародними партнерами.	Формування мереж міжнародних коаліцій для запобігання злочинам проти людяності.
Стратегія США щодо запобігання конфліктам та сприяння стабільності	2020	Демократичне оновлення, економічний розвиток, опір негативним глобальним трендам.	Зміцнення мереж громадянського суспільства та міжнародних організацій для зміцнення стабільності.
Глобальна безпека в галузі охорони здоров'я	2023	Розвиток міжнародної мережі з більш ніж 70 країн для поліпшення готовності до біологічних загроз.	Мережеві структури охорони здоров'я, координація зусиль міжнародних організацій та приватного сектору.

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [18; 61; 109].

Індо-Тихоокеанська стратегія (2022) фокусується на формуванні регіональної мережі взаємодії, що об'єднує країни АСЕАН, ініціативи Quad

Remove Watermark Wondershare PDFelement

та інші ключові платформи. Ця стратегія підкреслює важливість мережевого підходу, який дозволяє США діяти через гнучку регіональну інфраструктуру, орієнтовану на протидію зростаючому впливу Китаю. В цілому, стратегія концентрується на формуванні регіональної мережі альянсів, що протистоїть посиленню Китаю в регіоні. КНР розглядається як ключовий виклик для безпеки в Індо-Тихоокеанському регіоні, особливо в питаннях контролю морських шляхів і територіальних суперечок (наприклад, у Південно-Китайському морі). Ця стратегія включає створення ініціатив, таких як AUKUS, які націлені на стримування військової та економічної експансії Китаю.

Тихоокеанське партнерство (2022) ілюструє ефективне використання мережевої дипломатії. Через ініціативу Blue Pacific США забезпечують підтримку малих острівних держав, створюючи з ними стійкі зв'язки у сферах екології, цифровізації та економіки. Розширення цифрової взаємодії дає змогу знизити транзакційні витрати та зміцнити зв'язки між географічно віддаленими країнами. З іншого боку, США прагнуть обмежити можливості КНР використовувати ці країни для стратегічного домінування в Тихому океані, які дедалі частіше стають об'єктами впливу Китаю через інвестиції та інфраструктурні проекти в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

Арктична стратегія (2022) спрямована на інтеграцію в наявні міжнародні мережі, такі як Арктична рада. Основна увага приділяється формуванню стійких логістичних і дослідницьких мереж, що дає змогу мінімізувати ризики та забезпечити довгострокові інтереси США в цьому регіоні. Зростаюча увага Китаю до Арктики через просування концепції «Полярного шовкового шляху» для розширення торгових маршрутів і доступу до природних ресурсів, спонукає США реагувати на це посиленням взаємодії з країнами Арктики.

У Стратегії протидії корупції (2021) акцент зроблено на моніторинг через глобальні фінансові мережі та спільні дії в рамках G7 і G20. Використання цифрових платформ для відстеження незаконних фінансових

Remove Watermark Wondershare PDFelement

потоків посилює мережеву компоненту цієї стратегії, роблячи її оперативнішою та ефективнішою. Велика кількість інвестиційних проектів Китаю в рамках BRI піддавалися критиці за непрозорі умови фінансування і корупційні схеми. З метою організації контрмір цим важелям впливу КНР, США намагаються протидіяти цьому в тому числі через глобальні мережі фінансової прозорості, стимулюючи країни-партнери до вибору більш «відповідальних» альтернатив.

Стратегія запобігання та реагування на звірства (2022) ґрунтується на формуванні мереж моніторингу та використанні міжнародних коаліцій. Ці мережі сприяють ранньому виявленню загроз і координації дій з міжнародними організаціями, що дає змогу оперативно реагувати на потенційні кризи. Ця стратегія опосередковано пов'язана з Китаєм у контексті його підходів до внутрішньої політики та регіонального впливу. Пекін підтримує уряди, які Захід може вважати винними в порушенні прав людини, як в Африці або Південно-Східній Азії. Це робить КНР важливим об'єктом моніторингу в рамках мереж міжнародного співробітництва, спрямованих на запобігання гуманітарним кризам.

У стратегії запобігання конфліктам і забезпечення стабільності (2020) США роблять ставку на розвиток регіональних мереж стійкості. Це охоплює взаємодію з міжнародними неурядовими організаціями та платформами розвитку, які відіграють ключову роль у запобіганні деградації соціальних та економічних систем. Роль КНР у цій сфері пов'язана з її активною економічною присутністю в країнах, що розвиваються, це може створювати залежності для місцевих економік. США, зі свого боку, прагнуть запропонувати альтернативні моделі сталого розвитку через міжнародні мережі.

Стратегія глобальної безпеки в охороні здоров'я (2023) є прикладом успішного формування мереж міжнародного співробітництва. Понад 70 країн, включно з НУО, приватним сектором і міжнародними організаціями, об'єднані в рамках глобальної системи реагування на біологічні загрози, що

Remove Watermark Wondershare PDFelement

робить цю стратегію однією з найбільш інноваційних і перспективних. Важливе місце відводиться ролі Китаю як одного з провідних гравців у боротьбі з біологічними загрозами. КНР активно розвиває свої біотехнології та співпрацює в рамках ВООЗ, але водночас її роль у поширенні COVID-19 викликала питання щодо готовності до обміну інформацією та прозорості. Стратегія США спрямована на створення міжнародної мережі, здатної компенсувати подібні недоліки.

Оцінка стратегічних підходів безпекової політики країн, що формують сучасну безпекову архітектуру, вказує на їх орієнтованість глобальним викликам, з певною відмінністю фактичної ідентифікації загроз та вибору інструментів протидії. Так, Сполучені Штати Америки орієнтовані на підтримку існуючого світового порядку заснованого на правилах, а найбільшою загрозою для своєї міжнародної позиції вбачають постійно зростаючий вплив з боку Китаю, який з метою формування «системи протеважелів» гегемонії США орієнтується на інклюзивні діалоги, в тому числі з країнами до яких застосовуються інструменти примусу (Іран, КНДР, росія).

Ослаблення національних кордонів інтернаціоналізували місцеві та регіональні загрози – від організованої злочинності, сепаратизму та релігійного екстремізму до економічних криз та епідемій, і розширила поле діяльності недержавних суб'єктів, таких як транснаціональні злочинні мережі та терористичні групи. В умовах глобалізації відбулось зменшення влади національних держав, що одночасно із втратою монополії держави на засоби насильства вивело злочинність та тероризм на глобальний рівень. Фактично, глобальна війна с тероризмом поставила недержавних суб’єктів на один рівень із основними акторами міжнародних відносин. Занепокоєння з приводу придбання малими групами зброї масового ураження відбувається завдяки трьом відмінним рисам сучасності: створення дедалі більше руйнівної зброї; відносна легкість доступу до цих технологій у міру їх старіння та розповсюдження; підвищена вразливість, що створюється

Remove Watermark Wondershare PDFelement

сучасною концентрацією людей у містах та транспортних системах. Окремі ризики безпеки пов'язані із використанням технологій подвійного призначення, у тому числі несанкціонованої передачі чутливих технологічних знань через промислове шпигунство, кіберзлочинність [16].

У сучасних умовах розвитку світового господарства мережі, альянси безпекового характеру стають складним у налаштуванні, але високо ефективним інструментом міжнародного впливу, які за своєю формою виступають як трансконтинентальні безпекові комплекси. За допомогою мереж можливо підтримувати зусилля по визначенню пріоритетів глобального безпекового середовища, мобілізації та розподілу необхідних ресурсів для реагування сучасним викликам та загрозам. Мережі, через міжнародну ізоляції або запровадження економічних інструментів примусу, стають важелем впливу на країни з агресивною політикою в системі сучасного глобального господарства. Ефективне використання ресурсів альянсу може облегшити розподіл військового тягаря, при скороченні власних інвестицій дати певні конкуренти переваги через доступ до стратегічних ресурсів. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів, інтеграційних об'єднань тощо, що дає можливість встановлювати стандарти, розповсюджувати технології, захищати доступ до ключових економічних і фінансових ресурсів, ланцюжків поставок та транзитних маршрутів, визначати пріоритетність інвестиційних проектів тощо. Від так, мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах.

Підсумовуючі наявні стратегічні підходи безпекового розвитку країн, що задають майбутні тренди глобальної безпекової архітектури, слід наголосити, що сучасну архітектуру глобального безпекового середовища визначають, перед усім, Сполучені Штати Америки, Китай, Великобританія та Франція. Роль та статус цих країн на глобальному рівні було затверджено статутом ООН, як постійних членів Ради Безпеки, країни мають ядерну

Remove Watermark Wondershare PDFelement

зброю і право вето щодо прийняття будь-якого проекту резолюції Ради, незалежно від рівня його міжнародної підтримки. Зміст безпекових стратегій зазначених країн вказує на їх орієнтованість глобальним викликам, з індивідуальним підходом до ідентифікації фактичних загроз та вибору інструментів протидії.

Аналіз основних стратегічних документів безпекового характеру провідних акторів міжнародних відносин (США, Китаю, а також Великобританії і Франції) доводить, що США мають найбільш виражений мережевий принцип розбудови безпекової архітектури, в якій альянси та партнерства виступають найважливішим стратегічним активом із глобальним охопленням. Відповідно своїм принципам, вони і на далі ставлять за пріоритетне завдання розширення мережі існуючих альянсів, що є стратегічною метою розвитку міжнародного співробітництва і партнерства із усіма країнами, що поважають існуючий порядок. Мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів, інтеграційних об’єднань тощо, що дає можливість встановлювати стандарти, розповсюджувати технології, захищати доступ до ключових економічних і фінансових ресурсів, ланцюжків поставок та транзитних маршрутів, визначати пріоритетність інвестиційних проектів тощо. Мережі, альянси безпекового характеру в умовах інтернаціоналізації місцевих і регіональних загроз стають ефективним інструментом міжнародного впливу, які за своєю формою виступають як трансконтинентальні безпекові комплекси.

Огляд стратегічних підходів безпекової політики країн, що формують сучасну безпекову архітектуру вказує на їх орієнтованість глобальним викликам, з певною відмінністю фактичної ідентифікації загроз та вибору інструментів протидії. Сполучені Штати Америки орієнтовані на підтримку існуючого світового порядку заснованого на правилах, а найбільшою

Remove Watermark Wondershare PDFelement

загрозою для своєї міжнародної позиції вбачають постійно зростаючий вплив з боку Китаю, який з метою формування «системи протеважелів» гегемонії США орієнтуються на інклюзивні діалоги, в тому числі з країнами до яких застосовуються інструменти примусу (Іран, КНДР, росія).

Вихід з ЄС суттєво змінив статус Великобританії в міжнародній політиці змінивши вектор її стратегічних інтересів з європейського континенту на англомовних союзників в особі США та Австралії. Багатосторонні міжнародні платформи, зміцнення військової присутності в акваторії Індо-Тихоокеанського регіону, є основами на яких формується розуміння «майбутнього» в системі національних інтересів Великобританії в контексті сучасного глобального безпекового середовища. Проактивну позицію щодо збереження європейського суверенітету, який має важливе значення для захисту національних інтересів, демонструє Франція, яка прагне стати балансуючою силою, розвити здатність врегульовувати кризи і впроваджувати рішення, що гарантують її власну безпеку, зокрема, через надійну мережу європейської оборони, що доповнить Атлантичний альянс, диверсифікувати свої збройні сили через спектр військових тренувань, з метою інтеграції національної мережи військових об'єктів в глобальну військову інфраструктуру союзників, спільно із партнерами, сприяти своїм впливом стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні, захищаючи свій суверенітет і повагу до міжнародного права в цьому регіоні.

3.2. Стратегічні підходи розвитку міжнародної співпраці у форматі регіональних та глобальних альянсів і мереж безпекового характеру.

Концептуальне осмислення мінливої природи конфлікту сьогодення зосереджує безпекові дискусії навколо нових загроз які значною мірою пов'язані з розвитком технологій і зростання взаємозалежності між країнами. Вказані тенденції спонукають суб'єктів глобального середовища змінювати свою безпекову архітектуру, в якій невійськові інституції

Remove Watermark Wondershare PDFelement

відіграють все більшу роль у захисті від зовнішніх загроз. В зазначених реаліях, наукова література про альянси та військово-політичні блоки набуває все більшої актуальності, стає обширною, охоплюючи як теоретичні, так і емпіричні дослідження, з широким висвітленням політичних та економічних детермінант і наслідків.

Як один із важливих напрямків майбутньої протидії загрозам нової епохи, розглядають сучасну стратегію на рівні взаємодії національних держав, яка включатиме обмін досвідом, розвідувальними даними, інформацією та технологіями. Розмивання меж конфліктів сприяє появі численних просторових зв'язків між внутрішньою та міжнародною безпекою. У контексті безпекової економіки, національна безпека є аналогом суспільного блага, яка не має конкурентів у споживанні, кожен громадянин користується повним обсягом виробленої національної безпеки, не обмежуючи споживання інших громадян. У міжнародному контексті глобальна безпека також є суспільним благом. Приклади глобальної незахищеності включають в себе ядерні війни між наддержавами, зміни клімату або транснаціональний тероризм.

Існування національних суспільних благ в безпековій сфері потребує регулювання, тоді як, глобальні суспільні блага забезпечують обґрунтування міжнародної координації цих регуляторних схем. Це набуває особливої важливості в контексті визначених характеристик просторових зв'язків та мережевих теорій [64].

Незахищеність має свою сукупну вартість, тягне за собою витрати для всіх агентів без виключення. Стандартна економічна теорія демонструє, що економічні агенти, якщо вони не схильні до ризику і віддають перевагу світовому порядку з меншою небезпекою, готові йти на витрати для зменшення ризиків.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 3.4

Структура сукупної вартості незахищеності

2 Непрямі витрати 1-го порядку. Спричинені реакцією агента на загрозу.	**3** Непрямі витрати 2-го порядку. Спричинені реакцією агентів на внутрішньо політичному рівні.
1 Прямі витрати. Спричинені самою ризикованою подією.	**4** Непрямі витрати 3-го порядку. Спричинені реакцією агентів на міжнародному рівні.

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [64].

Прямі наслідки незахищеності включають втрату майнових прав або продуктивності, в наслідок таких подій, як крадіжка, шахрайство, терористичні акти, атаки на енергетичні та кіберсистеми. Негативні наслідки першого порядку містять відповіді безпосередньо сторін, які зазнали шкоди, наприклад, запобіжні заходи в сфері інформаційних технологій, розробка додаткових систем захисту від стороннього втручання в енергетичному секторі, тощо. Ефекти другого порядку включають витрати на заходи вжиті національним урядом у відповідь на фактичні ризики або ті, що прогнозуються. Вони можуть включати економіко-політичну сферу, розробку оборонних та безпекових стратегій. Непрямі витрати третього порядку, на думку автора, ґрунтуються на принципах мережевих систем та взаємозалежності суб'єктів глобального безпекового середовища.

Колективна безпека включає комплексний підхід розробки алгоритмів реагування на загрози нового порядку всіма членами альянсу, навіть якщо ці ризики направлені в бік одного з його учасників. Витрати на безпеку є необхідною умовою забезпечення безпекового розвитку, з іншого боку – вони впливають на ефективність економічного розвитку (як позитивно, так і негативно). Останнє, у свою чергу, актуалізує питання економічного компромісу у контексті вибору безпекової політики (табл.3.5).

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 3.5

Економічний компроміс у контексті вибору безпекової політики

Фокус балансу	Характеристика економічного компромісу
Безпека vs ефективність	Ефективна економіка максимізує виробництво за допомогою наявного набору ресурсів та технологій. Безпекові заходи передбачають як витрати, так і вигоди. Витрати (як державні, так і приватні) можуть ускладнити виробничі процеси, заважаючи економіці ефективно функціонувати та, відповідно, впливаючи на інші показники економічної діяльності. Природа безпекових ринків повинна тримати рівновагу між новими технологічними розробками та державною регуляторною політикою.
Безпека vs глобалізація	У цьому контексті визначають гонку між двома наслідками глобалізації. З одного боку сили, які можуть сприяти процвітанню, дуже вразливі до загроз безпеці, бо саме відкритість і взаємозалежність дозволяють ризикам дестабілізувати економіку. З іншого боку, координація, інтеграція та гармонізація, пов'язані з глобалізацією, і зменшують простір для незахищеності, бо полегшують відстеження джерел незахищеності. Окрім того, глобалізація є процесом, який надає постійні потоки можливої вигоди, тоді як багато форм незахищеності спричиняють одноразові витрати. Тому в інтегрованій глобалізованій світовій економіці створення коаліцій (альянсів) для боротьби з небезпекою може мати меншу собівартість, ніж у світовій економіці, де домінують імпортозамінні національні держави.
Безпека vs власний капіталу	Політично та соціально чутливий компроміс. Якщо міжнародна торгівля зменшується через вищі транзакційні витрати пов'язані з безпекою, це може завдати шкоди зайнятості в тих секторах або країнах, які найбільше постраждали від таких заходів. Уряди могли б розглянути питання про надання компенсації тим, хто втратив заходи безпекової складової в своїх країнах. На міжнародному рівні, - це набуває особливого значення, бо агенти що зазнали втрат, самі можуть стати джерелом майбутньої небезпеки. Друга теза справедливості пов'язана з доступом до послуг і продуктів безпеки. Так, групи з нижчим рівнем доходів можуть бути виключені з переліку користувачів безпепекових продуктів або послуг через ринкові сили або адміністративні процеси.
Безпека vs свободи та конфіденцій-ності.	Зазначений компроміс стосується балансу громадянських прав, приватного життя та індивідуальної свободи проти можливої необхідності обмеження цих прав з метою досягнення більшого рівня безпеки. Існує два важливих компроміси, по-перше між економічною свободою та економічним зростанням, а саме розуміння того, що високий рівень регулювання та обмежень перешкоджає продуктивності та максимізації корисності. По-друге, еволюція мережевої економіки та еволюція економіки безпеки тісно пов'язані. Новітні можливості обробки та накопичення даних (з низькою граничною цінністю) різко зростає. Як наслідок зростають вразливість взаємопов'язаних і взаємозалежних систем даних та можливості відстеження ризиків та загроз. Захист цих систем потребує тонкого балансу для підтримки громадянських свобод на високому рівні.

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [86; 177; 152; 190]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Відповідно, стратегії безпекового розвитку мають враховувати певні економічні компроміси між державним та приватним секторами, між державною регуляторною політикою та ринковими механізмами, між забезпеченням громадянських прав та необхідністю їх обмеження в контексті досягнення відповідного рівня безпеки тощо. Здатність будь-якого впливового актора міжнародної системи реалізувати свої політичні цілі або інтереси частково залежить від його зовнішніх можливостей. Актори використовують військові, політичні та економічні альянси для забезпечення своїх національних інтересів, в рамках яких можуть вибирати ефективні моделі забезпечення відповідного стандарту безпеки. Сучасний стан справ, демонструє наявність прихованих індикаторів, які являють собою нову форму геополітичного ризику та зміщують вектор дослідження стану безпекового простору з суто військового сектору на площину міжнародного співробітництва, технологічну та ресурсну конкуренцію, торгівельні війни, тощо.

Робота з глобальними суспільними благами вимагає міжнародної координації, в тому числі у рамках регіональних та глобальних альянсів. Світова економіка знає багато випадків, коли відмова від співпраці перешкоджає досягненню соціально оптимального результату. Це вважають головною тезою природи суспільного блага, яка підкреслює необхідність міжнародної співпраці. Для розуміння тенденцій, що відбуваються в системі міжнародних відносин необхідно визначити найвпливовіших та ресурсних акторів глобального безпекового середовища, які для забезпечення своїх національних інтересів будують розгалужені економічні та безпекові мережі.

Сектор міжнародної державної координації зосереджується навколо національних інтересів глобальних акторів, таких як Сполучені Штати, Німеччина, Китай, Індія, Великобританія, Південна Африка, Бразилія, Саудівська Аравія, тощо. Взаємозалежність суб’єктів глобального

Remove Watermark Wondershare PDFelement

середовища демонструє вразливість безпекової системи за рахунок недостатніх інвестицій окремих країн у внутрішню безпеку та безпеку своїх кордонів. Для подолання цих недоліків створюються міжнародні інституції (ОЕСР, НАТО, ООН, тощо), які встановлюють мінімальні стандарти в сферах оборони, економіки та політики.

Задля оцінки особливостей формування міжнародних мереж, які визначають сучасний формат глобального безпекового середовища, слід враховувати потенціал геополітичного суперництва, що визначається загостренням стратегічної конкуренції між США та КНР і відповідним чином впливає на динаміку конфліктів. У цьому дослідженні для проведення порівняльного аналізу міжнародних безпекових мереж, які формуються Сполученими Штатами та Китаєм, виокремлено наступні критерії:

- визначення економічного потенціалу глобальних мереж США та КНР;
- визначення рівня та тенденцій останніх років оборонних бюджетів їх безпекових альянсів;
- рівень впливу на глобальний безпековий простір через важелі міжнародної торгівлі зброєю;
- військові навчання, як індикатор стратегічної взаємодії міжнародних акторів в системі глобального безпекового середовища.

Аналізуючи концептуальні відмінності США та КНР, як центрів, що формують сучасний порядок денний в системі глобального безпекового середовища, слід відзначити традиційно послідовну стратегію Сполучених Штатів орієнтовану на розширення підконтрольної мережи глобальних та регіональних альянсів. У той час, КНР більше зосереджені на формуванні розгалуженої мережі двосторонніх зв'язків, із фундаментом у вигляді китайської інфраструктурної ініціативи «Один пояс, один шлях», яка з 2013

Remove Watermark Wondershare PDFelement

року стала офіційною національною стратегію впливу міжнародного впливу.

Відмінності економічного потенціалу США і КНР, які проаналізовані у Розділі 2, визначають можливості нарощування військового потенціалу цими провідними міжнародними акторами. Площина зовнішньоекономічного співробітництва має всі передумови щоб стати новим полем стратегічної конкуренції між країнами, яка потенційно здатна вплинути на існуючий світовий порядок. З 2013 року Китай спирається на реалізацію ініціативи «Один пояс, один шлях» для розвитку інфраструктури, економіки й торгівлі, безпеки та культурного співробітництва у глобальному масштабі, що значно покращило міжнародний статус і вплив Китаю. Саме із точки зору торгівельних партнерів доцільно розглядати сучасну економічну мережу КНР, а не лише формальних союзників, розгляд яких значно занизив би економічний вплив Китаю, який має лише вісім союзників і квазі-союзників.

Вплив на глобальну торгівельну мережу через асоціацію «Один пояс, один шлях» (BRI) виступає рушійною силою реалізації економічного впливу Китаю. Ця глобальна економічна ініціатива із безпековим аспектом направлена на захист китайських інвестицій та охоплює понад 147 країн світу в таких сферах: інвестиції у фізичну інфраструктуру; розширення морських торгових перевезень; фінансування спеціальних економічних зон; експансія технологічних пропозицій КНР (наприклад, мережа 5G від Huawei – найбільшого у світі телекомунікаційного гіганта); китайсько-пакистанський економічний коридор - 62 млрд долл.

Однією з причин, чому Сполучені Штати розглядають китайську ініціативу BRI, як стратегічну загрозу, міститься в динамічному розвитку Азійського банку інфраструктурних інвестицій, який отримав доступ до багатьох країн світу, що може свідчити про наміри Китаю змінити глобальну структуру фінансового управління. Торгівля та інвестиції Китаю неухильно зростають. З 2013 по 2022 рік сукупна вартість його імпорту та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

експорту з країнами-партнерами BRI досягла 19,1 трильйонів доларів США, із середньорічними темпами зростання на рівні 6,4%. Сукупний обсяг двосторонніх інвестицій між Китаєм і країнами-партнерами досяг 380 млрд доларів США, в тому числі 240 млрд доларів США з боку Китаю. Аналіз статистичних даних вказує, що найбільш пріоритетними регіонами для китайських інвестицій в рамках ініціативи BRI є Африка, Близький Схід, Південно-Східна Азія та Тихоокеанський регіон.

Враховуючи темпи та стратегічний підхід Китаю щодо перерозподілу сфер впливу в системі глобальної економіки, Сполучені Штати перебувають в пошуку системного рішення, яке буде конкурентною відповіддю китайському BRI:

• Blue Dot Network (BDN) - багатостороння ініціатива стандартизації і сертифікації проектів глобальної інфраструктури, з метою мобілізації інвестицій для реалізації нових проектів. Система сертифікації передбачає вектор до якісних інфраструктурних проектів, які є екологічно та соціально стійкими, прозорими та економічно ефективними. Мережею Blue Dot керує комітет, до складу якого входять Сполучені Штати, Японія, Австралія, Іспанія, Велика Британія, Швейцарія та Туреччина. Ініціатива має за мету мобілізацію та координацію інвестицій у проекти, які здатні підвищити стійкість до глобального потепління. Початкове фінансування становило 60 млрд.долл [61].

• Індійсько-Тихоокеанська економічна програма (IPEF) - економічна співпраця у Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Ініціатива розглядається Сполученими Штатами, як сигнал для КНР своєї залученості в регіон. Ініціатива, до якої приєдналися країни, що формують сьогодні близько 40% світової економіки (Австралія, Індія, Індонезія, Японія, Південна Корея, Тайланд та ін.), включає співпрацю за чотирма напрямками: торгівля, ланцюжки поставок, клімат, податки та боротьба з корупцією [159].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

- Build Back Better World Initiative (B3W) - економічна співпраця із комплексом інвестиційних програм в інфраструктуру. Лідери країн G7 у 2021 році визначили «B3W» як програму стратегічної конкуренції із КНР у рамках нової глобальної інфраструктурної ініціативи, яка ставить за мету скорочення потреб в інфраструктурі у розмірі понад 40 трлн. доларів США. На теперішній час програма має брак фінансування та піддається критиці, як спроба Сполучених Штатів протиставити Китаю свій аналог BRI.

Зазначені ініціативи фактично доводять, Сполучені Штати історично роблять ставку на розбудову стійкої мережевої архітектури глобального безпекового середовища. Тому розробка їх безпекових стратегій нерозривно пов'язана із розумінням стану, надійності, економічного та технологічного потенціалу цих мереж. Сполучені Штати сконцентровано фокусують зусилля своїх союзників в Індо-Тихоокеанському регіоні на пошуку ефективних інструментів зниження темпів розвитку глобальної ініціативи BRI, щоб через багатосторонні інституції із ексклюзивними механізми міжнародного співробітництва зменшити економічний, торгівельний та політичний вплив Китаю в Азії. З цією ж метою, Сполучені Штати у 2015 року започаткували окрему дипломатичну ініціативу орієнтовану на країни Центральної Азії [236]. Так, дипломатична платформа «C5+1», має стати одним з механізмів впливу в регіоні, через який Сполучені Штати планують поєднати п'ять країн Центральної Азії - Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Туркменістан та Узбекистан, з регіоном Індійського океану.

Стратегічна конкуренція між Сполученим Штатами та Китаєм зробила Індо-Тихоокеанський регіон головною ареною їх протистояння. Так, з метою пошуку нових важелів впливу в регіоні та інструментів підсилення своїх асиметричних переваг над Китаєм, Сполучені Штати очолили невеликий чотиристоронній діалог з питань безпеки (Quadrilateral Security Dialogue, QUAD), який має закріпити їх форму співробітництва у сфері економіки, торгівлі та безпеки з Індією, Японією, Австралією [241]. Для прикладу сукупний оборонний бюджет організації QUAD в 2024 році

Remove Watermark Wondershare PDFelement

склав 43,11% від загального світового (табл. 3.6), на тлі 18,55 % Шанхайської організації співробітництва, яку очолює КНР. На тлі повномасштабного вторгнення росії в Україну, НАТО отримало нову мету і згуртованість, оскільки позиція росії в системі глобальної безпеки поставила на порядок денний загрози нового рівня [234].

Таблиця 3.6

Стратегічно важливі альянси США

Назва організації	**Тип організації**	**Тип мережі**	**Кіл-ть учас-ників**	**Оборонний бюджет** (*%, від загального світового*)			
				2021	**2022**	**2023**	**2024**
НАТО	Безпековий альянс	Глобальна	32	55.72	54.44	55.14	53.59
Організація американ-ських держав	Економічний розвиток, безпека та нагляд	Регіональний альянс *Північної та Південної Америки*	34	42.27	42.29	41.38	40.76
ANZUS	Військовий альянс	Азійсько-Тихоокеан-ський регіон	3	39.91	39.88	38.84	37.78
Рада з оперативної сумісності «П'ять очей»	Безпековий альянс	Глобальна	5	44.2	43.87	43.03	41.65
QUAD	Безпековий альянс	Азійсько-Тихоокеан-ський регіон	4	45.81	45.4	44.02	43.11
Об'єднані морські сили	Безпековий альянс	Глобальна	44	73.92	71.61	71.12	70.85
Міжнародна морська безпекова коаліція	Безпековий альянс	Локальна *(Перська затока)*	9	47.99	47.79	46.63	45.2
«Rio Pact»	Безпековий альянс	Південна і Центральна Америка	17	40.37	40.4	39.49	37.58
Five Power Defense Arrangements	Безпековий альянс *(під протекторатом США)*	Азія	5	5.46 *43.68*	5.1 *43.41*	5.2 *42.62*	5.84 *41.3*
JAROKUS	Безпековий альянс	Азійсько-Тихоокеан-ський регіон	3	43.05	42.46	41.41	39.63
Major non-NATO ally, MNNA	Безпековий альянс	Глобальна	20	54.56	53.52	51.81	51.68
AUKUS	Безпековий альянс	Азійсько-Тихоокеан-ський регіон	3	42.86	42.61	41.80	40.38

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [17; 46; 196; 197; 215]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Отже, система обхідних шляхів на території Європейського континенту, яку намагається будувати КНР, через зменшення впливу у Світовій організації торгівлі [65], не зазнала успіху.

Порівняльний аналіз безпекових концепцій США доводить відмінність застосованих підходів у побудові мереж на Європейському континенті та в Азії. Так, в Європі існує один безпековий альянс, глобального типу із сукупним військовим бюджетом понад 53% від загального світового. Північноатлантичний альянс - це потужний, інституціональний механізм, координації військово-політичного вектору глобальної мережі, яка охоплює всю Північну Америку та майже всю Європу. НАТО [74], як інституція впливу в системі глобального безпекового середовища, відіграє важливу роль, у питанні стратегічної конкуренції між США та КНР в боротьбі за майбутній вигляд світового порядку. З 2022 року «Стратегічна концепція НАТО» підкреслює важливість Індо-Тихоокеанського регіону для альянсу і вперше розглядає Китай як стратегічну загрозу, наголошуючи на важливості підтримання миру і стабільності в районі Тайванської протоки [39; 238].

Своїми діями в Азії, Сполучені Штати демонструють, що не мають стратегічної мети створення азійського аналогу НАТО, а, навпаки, будують інституційні механізми на базі невеликих альянсів та двосторонньої співпраці із країнами-партнерами. Застосування з боку США невеликих механізмів ґрунтується на розумінні того, що для протидії агресивній міжнародній політиці Китаю, Ірану та росії багатосторонній механізм (що визначається Організацією Об'єднаних Націй) неефективний, а двосторонні механізми – недостатні. Серед таких невеликих альянсів слід виділити наступні: США – Японія – Південна Корея JAROKUS (сукупний оборонний бюджет 39.63%), чотиристоронній безпековий діалог США – Японія – Індія – Австралія QUAD (43.11%), тристороннє партнерство в галузі безпеки США – Великобританія – Австралія AUKUS (40.38%), співпраця з Японією,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Індією та Філіппінами у сфері безпеки та технологій, ініціатива «Вільне мореплавство», навчання та оснащення військово-морських сил союзників розглядаються Сполученими Штатами, як важелі стримування та тиску на КНР. Окремої уваги в Азійському регіоні заслуговує боротьба в сфері високих технологій. Враховуючи інклюзивні діалоги США з країнами регіону та свої економічні та технологічні переваги над КНР, намагаються сформувати чотиристоронній «чіп-альянс» США, Японія, Південна Корея, Тайвань. Спільні інвестиційні проекти дозволяють встановлювати чіткі правила використання отриманого продукту та встановлювати певні обмеження взаємодії з іншими учасниками глобального безпекового простору, а можливі витрати пов'язані з виходом із мережи через порушення цих обмежень, матимуть значні економічні наслідки та втрату доступу до технологій.

Слід визнати, що безпекові тенденції в азійському регіоні є неоднорідними. Австралійський Інститут Лоуї у 2020 році, визнав Китай найбільш дипломатично впливовою країною в Азії [155]. Але незважаючи на ці тенденції, дослідження показують, що країни Азії довіряють Сполученим Штатам більше, ніж Китаю [85; 194], і що агресивна поведінка Китаю у Південно-Китайському морі, ставлення до етнічних меншин [235], примусова економічна політика щодо своїх сусідів [200], - негативно вплинули на відносини Китаю в Азії та погіршили світову громадську думку щодо Китаю [232]. Малайзія також чітко висловила занепокоєння з приводу тристороннього партнерства в галузі безпеки між Сполученими Штатами, Великою Британією та Австралією, Таїланд займає вичікувальну позицію, а Сінгапур і В'єтнам не висловили підтримки [236]. Індонезія постійно наголошує на необхідності підтримувати ініціативи в галузі глобальної безпеки та через Асоціацію держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) розвиває вектор регіонального нейтралітету в гострих питаннях, що існують між США та КНР, особливо таких як «тайванське питання» і використання акваторії Південно-Китайського моря.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Китай намагається сприяти створенню більшої кількості глобальних форумів безпеки, щоб забезпечити нові платформи для урядів, міжнародних організацій, аналітичних центрів і громадських організацій для використання своїх переваг та участі у глобальному управлінні безпекою [19]. Так, у регіоні Перської затоки Китай відіграє важливу роль у розвитку механізмів координації та співпраці, таких як зустрічі міністрів закордонних справ сусідніх з Афганістаном країн (Meeting of Foreign Ministers of the Neighboring Countries of Afghanistan), Конференція з питань миру, управління та розвитку Китаю та Африканського Рогу (China-Horn of Africa Peace, Governance and Development Conference). Серед інших міжнародних діалогових платформ, спрямованих на сприяння поглибленню обміну та співпраці у сфері безпеки слід виділити Китайсько-африканський форум миру та безпеки (China-Africa Peace and Security Forum), Близькосхідний форум безпеки (Middle East Security Forum), Пекінський форум «Сяншань» (Beijing Xiangshan Forum), Глобальний форум співробітництва громадської безпеки-Ляньюньган (Global Public Security Cooperation Forum-Lianyungang) тощо.

Таблиця 3.7

Стратегічно важливі альянси КНР

Назва організації	**Тип організації**	**Тип мережі**	**Кількість учасників**	**Оборонний бюджет** (*%, від сукупного світового)*			
				2021	**2022**	**2023**	**2024**
Шанхайська організація співробіт-ництва	Безпековий альянс	Центральна Азія та Євразія	9	21.33	22.08	20.96	18.55
«Авторитар-ний альянс»	Військово-економічна взаємодія	Глобальна	4	17.17	18.18	17.20	14.90

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [17; 46; 196; 197; 215]

«Авторитарний альянс» являє собою умовне об'єднання країн, таких як Китай, росія, Іран і Північна Корея, які характеризуються жорсткою

Remove Watermark Wondershare PDFelement

централізованою владою, акцентом на національний суверенітет і антизахідною риторикою. Хоча цей союз не має офіційного характеру, його учасники координують свої зусилля для протидії глобальному домінуванню Заходу, насамперед США та їхніх союзників.

Військово-економічний потенціал цього альянсу різноманітний. Військова складова ґрунтується на ресурсах Китаю і росії. Китай, будучи другою за величиною економікою світу, активно модернізує свої збройні сили, включно з ядерним арсеналом, флотом і кіберозброєнням. Росія, володіючи значним ядерним потенціалом і розвиненою армією, має багатий досвід участі в локальних конфліктах. Іран, своєю чергою, робить ставку на ракетні технології, асиметричні стратегії та вплив через регіональні мережі, такі як «Хезболла». Північна Корея, незважаючи на економічну слабкість, має значний ядерний потенціал, що робить її важливою ланкою в цьому умовному союзі. Однак відсутність єдиного центру прийняття рішень і повноти довіри між учасниками обмежує їхні можливості.

Економічна міць альянсу також неоднорідна. Китай виступає в ролі провідної сили, забезпечуючи промислову базу і будучи найбільшим торговим партнером для багатьох країн світу. Росія, як один з найбільших експортерів енергоносіїв, підтримує свою економіку за рахунок поставок нафти і газу, а Іран має схожу роль на Близькому Сході. Проте учасники альянсу стикаються з жорсткими санкціями, які стримують їхній економічний потенціал. Це особливо актуально для Ірану, Північної Кореї та росії, що створює економічну залежність від Китаю.

У протистоянні з альянсами США «Авторитарний альянс» демонструє можливості стримування, що ґрунтуються на ядерному потенціалі та регіональній проекції сили. Китай здатний конкурувати із США в Тихоокеанському регіоні, а росія зберігає наміри впливу щодо Європи. Однак глобальне протистояння ускладнене через відсутність потужної системи союзів і ресурсної бази за межами регіонів. Економічно альянс поступається США та їхнім партнерам, таким як Європейський Союз

Remove Watermark Wondershare PDFelement

і Японія, проте Китай виступає важливою противагою завдяки своїй економічній могутності.

Таким чином, «Авторитарний альянс» має значний, але обмежений потенціал. Його можливості зосереджені на асиметричних діях, таких як кібератаки, дезінформація та вплив через регіональні конфлікти. У довгостроковій перспективі його вплив залишається під сумнівом через слабку економічну інтеграцію, внутрішні протиріччя і технологічне відставання. Цей союз скоріше орієнтований на демонстрацію сили, ніж на активне наступальне протистояння.

Співпраця в рамках Шанхайської організації співробітництва базується на принципі - «дедоларизації», що має привести до ефективних механізмів протидії американським і західним санкціям проти Ірану, росії, КНДР тощо. Окремо, ШОС виступає платформою для співробітництва в Євразії в таких питаннях, як безпека кордонів, боротьба з тероризмом, військове співробітництво та безлічі економічних і гуманітарних проектів. [50] Хоча ШОС поступово розширює своє членство, сфера її впливу здебільшого сконцентрована на Центральній Азії, де зосереджені основні безпекові ресурси організації. На сукупний оборонний бюджет організації (табл. 3.7) припадає 18,55 % від загального світового, одночасно, оборонний бюджет Китаю у 2024 становить близько 234,7 мільярда доларів США, що еквівалентно лише 26,5% оборонного бюджету США у 886 мільярдів доларів США.

Окрім співпраці в рамках «Шанхайської організації співробітництва», важливе місце в реалізації міжнародної стратегії Китай відводить співробітництву в рамках БРІКС та неінституціональним механізмам, таким як конференції із взаємодії та заходів зміцнення довіри в Азії (Conference on Interaction and Confidence Building Measures in Asia), механізму «Китай+Центральна Азія» (“China+Central Asia”) та іншим напрямкам співробітництва Східної Азії. Вже сьогодні на ініціативу геополітичної та економічної взаємодії у форматі БРІКС припадає п’ята частина світового

Remove Watermark Wondershare PDFelement

оборонного бюджету, який із зарахуванням нових членів становить у 2024 році 22,23%, про що свідчать дані, наведені у табл. Д.5 додатка Д.

Серед двосторонніх ініціатив КНР, які мають стратегічний характер (які представлено у табл. Д.6 додатка Д), особливо слід виокремити договір про економічне, військове та геополітичне співробітництво із росією (з 2000 по 2023 рік загальна річна торгівля Китаю з росією зросла в тридцять разів з 8 до 240,1 мільярдів доларів [150], за перші 10 років дії угоди продажі російської зброї зросли лише в 2,6 рази [196]. Країни спільно реалізують військові навчання («Миротворча місія 2005», «Пояс морської безпеки-2023», «Північ/Взаємодія-2023»)).

Стратегічний характер має альянс із Пакістаном (Threshold alliance), який є одним з найбільших покупців зброї в КНР (47% китайського експорту) [224]. Країни взаємодіють у проектах із удосконалення військових систем і систем озброєння, проводять спільні військові навчання. Китай є найбільшим інвестором у пакистанський глибоководний порт Гвадар, який має стратегічне розташування у гирлі Ормузької протоки, дочірня компанія китайської національної ядерної корпорації сприяє розширенню можливості Пакистану у збагаченні урану тощо [170]. Окрім Пакистану в азійському регіоні стратегічно важливими для Китаю є двосторонні угоди військове та економічне партнерство із Іраном і Непалом. Так, розвиваючи військово-оборонне співробітництво з 2014 по 2023 рік Іран і Китай брали участь щонайменше в 6 двосторонніх або багатосторонніх військових навчаннях [138]. Перспективними стають можливості використання Іраном китайської навігаційної системи BeiDou 2 (конкурент GPS). Китай має інвестувати протягом 25 років 400 млрд.долл. США в економіку Ірану в обмін на постійне постачання нафти з Ірану зі значними знижками) [140].

Аналіз ініціативи «Один пояс, один шлях» доводить, розширення географії залученості країн від євразійського континенту до трансокеанського співробітництва, поширює вплив Китаю на глобальний

Remove Watermark Wondershare PDFelement

безпековий простір та виводить його конкуренцію із Сполученими Штатами на інший рівень. Ескалація стратегічної конкуренції між Китаєм і США впливає на зовнішньоекономічний курс інших країн, які стають більш виваженими в інфраструктурній та інвестиційній співпраці з Китаєм. Показовим став приклад Італії, єдина країна з числа G7 що долучилась до китайської ініціативи «Один пояс, один шлях», однак вже у 2023 році італійський уряд оголосив, що країна не буде продовжувати угоду про зазначену співпрацю. У свою чергу, деякі країни Азії відкрито підтримують погляди Китаю на регіональний порядок в Азії (Пакистан, Лаос, Непал, Східний Тимор). Вказаний тренд є наслідком стратегічного підходу Китаю щодо трансформації міжнародного порядку «заснованого на правилах» західного типу у напрямку формування міжнародного порядку, заснованого на співтоваристві зі «спільною долею людства».

Спільні навчання, будучи складним та ресурсновитратним способом взаємодії, є одним із важливих чинників безпекової архітектури. Так, США з 2003 по 2022 рік провели 1113 спільних військових навчань із 14 регіональними партнерами, у т.ч. 823 навчаня в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, про що свідчать дані табл. 3.8. Завдяки цьому інструменту Сполучені Штати прагнуть зберегти роль головної сили в регіоні та задовольнити потреби своїх альянсів, для стримування противників, відпрацювання взаємодії та створення регіональної інфраструктури для будь-яких майбутніх військових зусиль США. Сполучені Штати все частіше розробляють складні навчання з партнерами в Індійському океані, хоча, як і раніше, основна увага приділятиметься Східно-Китайському і Південно-Китайському морям. Китай, тим часом, нарощує свої зусилля, ним проведено 128 регіональних навчань (близько 10% того, що забезпечили США) за той самий період, у т.ч. в Азійсько-Тихоокеанському регіоні – 64. Але ж і кількість оборонних партнерств Китаю теж є значно меншою, його регіональні спільні навчання зосереджено на жорстко запланованих наземних операціях, боротьбі з тероризмом і гуманітарній допомозі та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ліквідації наслідків стихійних лих. Цілі навчань Китаю широко варіюються від оперативної самооцінки до зміцнення довіри і стратегічної сигналізації.

Таблиця 3.8

Азійсько-Тихоокеанський регіон:
кількість двосторонніх навчань із Китаєм та США, *2003–2022 рр.*

Країна-партнер	КНР	США	Країна-партнер
Південна Корея	0	132	Південна Корея
Філіппіни	1	130	Філіппіни
Індонезія	4	110	Індонезія
Австралія	9	85	Австралія
Сінгапур	5	71	Сінгапур
Японія	0	68	Японія
Тайланд	12	67	Тайланд
Індія	11	60	Індія
Малайзія	7	55	Малайзія
Камбоджа	0	15	Камбоджа
Бруней	0	13	Бруней
росія	15	9	росія
В’єтнам	0	8	В’єтнам
64		**823**	

Джерело: складено автором на основі аналізу джерела [149]

США і Китай залишаються головними центрами спільних військових навчань в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Інші країни, такі як Австралія, Індія та Індонезія, і далі залишатимуться важливими партнерами з навчань для багатьох у регіоні, навіть якщо і не наближатимуться до масштабів того, що зробили США. Однак у рамках цієї регіональної мережі кілька європейських країн - зокрема, Франція, Німеччина і Велика Британія - прагнуть посилити свої оборонні зобов'язання, у тому числі і за допомогою спільних військових навчань.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таким чином, можна визначити, що безпекова архітектура Сполучених Штатів включає всі варіації договірних відносин від двосторонніх діалогів до регіональних та глобальних альянсів. Аналіз стратегічно важливих альянсів Сполучених Штатів і КНР демонструє зосередженість альянсів за ініціативи США на глобальному рівні охоплення (4 альянси) з окремим фокусом на Азійсько-Тихоокеанський регіон (5 регіональних альянси). Ці партнерські об'єднання мають велику ресурсну базу, їх спільні військові бюджети коливаються від 37,78% до 53,59% від сукупного світового, як приклад найбільша аналогічна ініціатива Китаю «ШОС» має сукупний оборонний бюджет 18,55%. Усі союзники США мають доступ до їх ринку військової продукції, на якому вони є беззаперечними світовими лідерами. За 2019-2023 роки США поставили основні види озброєння у 107 держав, це 42% світового експорту, що більше, ніж у 8 разів за частку Китаю: 38% припадає на держави Близького Сходу - Саудівська Аравія, Катар, Кувейт, Ізраїль; 31% на держави Азії та Океанії - Японія, Австралія, Південна Корея, та 28% на держави Європи. Спільні військові навчання виступають логічним продовженням будівництва безпекової архітектури Сполучених Штатів.

У свою чергу, Китай має своє розуміння форми безпекової архітектури, яку пов'язує із великим відродженням китайської нації. Він протиставляє свій безпековий підхід заснований на засадах співтовариства зі спільним майбутнім, західному «міжнародному порядку, заснованому на правилах». Механізми, які використовує Китай для зміцнення свого впливу на глобальний безпековий простір відрізняються від Сполучених Штатів і базуються на принципах неподільності безпекових та економічних інструментів. Економічна ініціатива BRI, яку Китай розвиває з 2013 року має великі перспективи розвитку, глобальний рівень охоплення та потенціал подальшого впливу на глобальний безпековий простір.

У сучасних умовах розвитку світового господарства мережі, альянси безпекового характеру стають складним у налаштуванні, але високо

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ефективним інструментом міжнародного впливу, які за своєю формою виступають як трансконтинентальні безпекові комплекси. За допомогою мереж можливо підтримувати зусилля по визначенню пріоритетів глобального безпекового середовища, мобілізації та розподілу необхідних ресурсів для реагування сучасним викликам та загрозам. Мережі, через міжнародну ізоляції або запровадження економічних інструментів примусу, стають важелем впливу на країни з агресивною політикою в системі сучасного глобального господарства. Ефективне використання ресурсів альянсу може облегшити розподіл військового тягаря, при скороченні власних інвестицій дати певні конкуренти переваги через доступ до стратегічних ресурсів. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів, інтеграційних об'єднань тощо, що дає можливість встановлювати стандарти, розповсюджувати технології, захищати доступ до ключових економічних і фінансових ресурсів, ланцюжків поставок та транзитних маршрутів, визначати пріоритетність інвестиційних проектів тощо. Від так, мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах.

Всеосяжна конкуренція між Китаєм та Сполученими Штатами набирає обертів, це знаходить своє відображення в їх державних концепціях, де вони визначають один одного як стратегічну загрозу своїм національним інтересам. Аналіз міжнародних концепцій США та КНР визначає Індо-Тихоокеанський регіон головною ареною їх конкурентної боротьби.

Класифікуючи загрози традиційного та нетрадиційного характеру, Китай визначає Сполучені Штати Америки, як найбільшу екзистенціальну з них. У питаннях захисту національних інтересів, головний акцент Китай ставить на нарощуванні військової потужності, модернізації та злагодженні своєї армії, а безпековий фокус розглядає не за мережевим принципом, а як нерозривне поєднання із економічними інструментами впливу. З цією

Remove Watermark Wondershare PDFelement

метою, Китай сприяє поступовому розширенню географії ініціативи «Один пояс, один шлях» до рівня трансокеанського співробітництва. Це посилює його вплив на глобальний безпековий простір та виводить їх конкуренцію із Сполученими Штатами на інший рівень, оскільки стає наслідком стратегічного підходу Китаю щодо трансформації міжнародного інституційного порядку від порядку, заснованого на правилах західного типу, до міжнародного порядку, заснованого на співтоваристві зі спільною долею людства.

Стратегічні підходи безпекового розвитку в Індо-Тихоокеанському регіоні демонструє послідовне дотримування принципів колективного потенціалу як в межах регіону, так і поза регіоном. США неухильно рухаються в напрямку зміцнення двосторонніх відносин із провідними регіональними партнерами, демонструючи, що не мають стратегічної мети створення азійського аналогу НАТО. При цьому, важливим стратегічним завданням стає зміцнення зв'язків між Індо-Тихоокеанським та Євроатлантичними регіонами. З 2022 року «Стратегічна концепція НАТО» підкреслює важливість Індо-Тихоокеанського регіону для альянсу і вперше розглядає Китай як стратегічну загроз.

США та Китай мають лідерські позиції у світі як за рівнем технологічного розвитку, так і за рівнем військових витрат, поглиблення протиріч між ними збільшує нові ризики та має негативні наслідки не тільки геоекономічного, а й геополітичного характеру. Конкурентна боротьба між двома найбільшими економіками світу, які мають високу взаємозалежність, за панування на глобальному рівні набирає обертів. Темпи та стратегічний підхід Китаю щодо перерозподілу сфер впливу в системі глобальної економіки, вимагає від Сполучених Штатів ефективного налаштування та прагматичного підходу до подальшої розбудови своєї безпекової мережі. Китай зосереджено працює над побудовою нового світового порядку із ядром в Азії, дотримуючись мережевого принципу розвитку власної архітектури через фокус економічної взаємодії. Мережевий принцип

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Сполучених Штатів через систему альянсів та військових партнерств має особливості, які потрібно враховувати при реалізації нових форм міжнародної співпраці. Важливим фактором є ризик перевантаження США обов'язками, тобто настання моменту коли вони будуть не здатні ефективно реагувати на виклики. Мережевий підхід Китаю через економічні інструменти до безпекового впливу більше прогнозований з точки зору контролю та оцінки економічних ефектів.

У сучасних умовах глобального безпекового середовища мережі можуть стати ефективним інструментом міжнародного співробітництва та впливу. Ефективне використання ресурсів мереж (альянсів, партнерств) сприяє посиленню конкурентних переваг країн-партнерів. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів. Мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах. Сучасні мережі формуються головними центрами міжнародного впливу США та Китаєм, навколо існуючих проблем, ресурсної бази, регіонів, створюючи численні міжгалузеві та міждержавні зв'язки. Військово-технічне співробітництво дієвий інструмент, що підвищує ефективність та мобільність військової мережі з одного боку і робить її взаємозалежною з іншого боку. Здатність будь-якого впливового актора міжнародної системи реалізувати свої політичні цілі або інтереси частково залежить від його зовнішніх можливостей, а військові, політичні та економічні альянси виступають інструментом для реалізації своїх національних стратегій.

3.3.Вплив інтенсивності процесів мілітаризації економік на характер безпекового розвитку країн в сучасних умовах.

Для забезпечення високого рівня безпекового розвитку країн/інтеграційних об'єднань особливого значення набуває забезпечення постійного моніторингу та діагностування основних індикаторів рівня безпеки та всіх її складових. Сучасні міжнародні рейтинги формують

Remove Watermark Wondershare PDFelement

аналітичний базис для оцінки складових безпекової сфери, дозволяють здійснювати компаративний аналіз країн по різним напрямкам та індикаторами, виокремлювати відповідні лідерські позиції країн у сучасному безпековому середовищі. Результати моніторингу сприяють формуванню об'єктивному оцінюванню та управлінню ризиками економічної безпеки на відповідних рівнях: на регіональному рівні (регіональний безпековий комплекс), національному рівні (національна безпека окремих країн), мікрорівні тощо [73].

З метою оцінки впливу інтенсивності розвитку процесів мілітаризації економік на характер розвитку країн було проведено дослідження впливу отриманих оцінок інтегрального індексу на індикатори соціально-економічного та політико-правового середовища. Для аналізу було обрано відповідні міжнародні рейтингові оцінки країн, які забезпечують моніторинг політико-правового (Індекс крихкості держави (Fragile States Index), Глобальний індекс миру (Global Peace Index), Індекс демократії (Democracy Index) та соціально-економічного середовища (Глобальний індекс процвітання (Global Prosperity Index), Індекс досягнення соціального прогресу (Social Progress Index), Індекс розвитку людського потенціалу (Human Development Index)).

У таблиці 3.9 наведені позиції країн в зазначених глобальних рейтингах та значення індексів.

Глобальний індекс процвітання відображає рівень розвитку країн на засадах формування інклюзивного суспільства, в якому створюються всі умови для захисту прав та свобод та забезпечується безпека кожної людини, тим самим формуються умови для справжнього процвітання. Країни європейського регіону входять в 30% найбільш процвітаючих країн рейтингу (входять до топ50), відповідно до шкали процвітання за індексом входять в перші дві групи за рівнем добробуту.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця 3.9

Країни вибірки у глобальних рейтингах

	Global Prosperity Index (2023)		Social Progress Index (2024)		Human Development Index (2022)		Fragile States Index (2023)		Global Peace Index (2024)		Democracy Index (2023)	
	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг	бал	ранг
Австрія	79,38	14	86,73	11	0,926	22	24,4	167	1,313	3	8,28	18
Бельгія	77,84	18	86,13	13	0,942	12	31,4	160	1,510	16	7,64	36
Болгарія	65,55	48	76,25	43	0,799	70	51,8	131	1,629	26	6,41	62
Хорватія	68,24	41	80,25	33	0,878	39	48,7	138	1,504	15	6,5	58
Кіпр	71,82	34	81,88	28	0,907	29	57,0	120	2,101	88	7,38	37
Чехія	75,08	25	84,82	19	0,895	32	40,2	151	1,459	12	7,97	26
Данія	84,55	1	90,38	1	0,952	5	17,9	174	1,382	8	9,28	6
Естонія	77,31	21	85,17	18	0,899	31	38,6	153	1,615	24	7,96	27
Фінляндія	83,47	4	89,96	3	0,942	12	16	177	1,474	13	9,30	5
Греція	68,48	40	80,09	34	0,893	33	55,1	123	1,793	40	8,14	20
Іспанія	76,03	24	83,87	25	0,911	27	43,5	144	1,597	23	8,07	23
Нідерланди	82,32	6	87,73	9	0,946	10	21,0	169	1,527	18	9,00	9
Ірландія	80,31	11	86,57	12	0,950	7	19,5	171	1,303	2	9,19	7
Литва	72,54	32	81,51	31	0,879	37	39,4	152	1,672	31	7,31	39
Люксембург	81,83	7	86,87	7	0,927	20	19,5	172	…	…	8,81	11
Латвія	72,99	31	81,12	32	0,879	37	43,3	145	1,661	30	7,38	37
Мальта	74,36	28	82,68	27	0,915	25	33,0	158	…	…	7,93	28
Польща	70,15	37	79,53	36	0,881	36	45,2	142	1,678	32	7,18	41
Португалія	74,64	26	84,1	23	0,874	42	25,7	164	1,372	7	7,75	31
Румунія	66,40	45	75,24	44	0,827	53	53,0	129	1,755	36	6,45	60
Словаччина	71,15	35	75,54	35	0,855	45	37,8	155	1,634	27	7,07	44
Словенія	74,54	27	84,6	20	0,926	22	27,3	163	1,395	9	7,75	31
Швеція	83,67	2	89,9	5	0,952	5	20,6	170	1,782	39	9,39	4
Угорщина	66,88	42	77,47	40	0,851	47	48,8	135	1,502	14	6,72	50
Італія	73,03	30	83,61	26	0,906	30	42,6	146	1,692	33	7,69	34
Франція	76,73	23	83,88	24	0,910	28	28,8	162	2,088	86	8,07	23
Німеччина	80,81	9	87,64	10	0,950	7	24,6	166	1,542	20	8,80	12
Україна	58,84	74	70,47	59	0,734	100	95,9	18	3,280	159	5,06	91
Росія	58,5	77	67,68	76	0,821	56	80,7	53	3,249	157	2,22	144
США	77,4	19	81,7	29	0,927	20	45,3	141	2,622	132	7,85	29
Китай	62,1	54	67,61	77	0,788	75	65,1	102	2,101	88	2,12	148
Індія	53,7	103	58,06	111	0,644	134	74,1	73	2,319	116	7,18	41
Саудівська Аравія	58,4	79	65,58	90	0,875	40	65,3	100	2,206	102	2,08	150
Великобританія	79,9	12	84,89	21	0,940	15	41,9	148	1,703	34	8,28	18
Південна Корея	74,1	29	85,26	17	0,929	19	31,5	159	1,848	46	8,09	22
Японія	78,2	16	85,52	16	0,920	24	30,5	161	1,525	17	8,40	16

Джерело: складено автором на основі аналізу джерел [98; 112; 121; 136; 201; 210]

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Україна за індексом процвітання займає 74 місце, росія - 77, Саудівська Аравія – 79, Індія – 103. Тобто країни, які за інтегральних індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу є лідерами, мають найнижчі оцінки за рівнем розвитку інклюзивного суспільства та забезпечення добробуту населення.

Індекс соціального прогресу оцінює успіхи країн в розвитку соціальної сфери та забезпечення якості життя, відповідно оцінює рівень прогресу за критеріями якості освіти, охорони здоров'я, технологій, забезпечення безпеки особистості та прав людини. Країни, що збільшують витрати на військові цілі відповідно скорочують фінансування соціальної сфери, що не сприяє зростанню загального добробуту населення. Всі країни європейського регіону входять до топ50 країн світу з найбільшими успіхами у досягненні соціального прогресу (tiers 1 та 2). Неєвропейські раїни, що є світовими лідерами за обсягом військових витрат, займають нижчі позиції, зокрема росія – 76, Китай -77, Саудівська Аравія – 90, Індія – 111.

Щодо розвитку людського потенціалу, то всі країни вибірки, окрім Болгарії, України, Китаю та Індії, належать до країн з дуже високим рівнем розвитку людського потенціалу (HDI>0,8). Зазначимо, що Україна значно погіршила свої позиції в цьому рейтингу, за HDI 2022 посіла 100 місце, порівняно з 77 за даними HDI 2021, тобто втратила 23 позиції.

Індекс крихкості держав відображає рівень інституційної та соціальної стійкості країни, є вимірником рівня стабільності та оцінки політико-правового середовища. Зростання значень індексу свідчить про залучення країни до конфліктів, посилення нестабільності та небезпеки, тобто лідерами рейтингу є саме найбільш нестабільніші («крихкі») країни. Країни ЄС входять до третини найбільш стабільних країн, займаючи позиції в кінці рейтингу крихкості. Україна, яка потерпає від війни з росією, посідає 1 місце з оцінкою крихкості 95,9 із 100.

Глобальний індекс миру є кількісним показником відсутності насильства або страху насильства для оцінки рівня миролюбності в країні.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Відсутність насильства визначається як негативний мир. Чим вище значення GPI, тим вищий рівень насильства в країні. Індекс відображає ступінь залученості країн до внутрішніх та зовнішніх конфліктів, а також їх роль та тривалість участі в конфліктах; оцінює рівень суспільної безпеки та захищеності, а також ступінь мілітаризації країни. Європейські країни входять до лідерів рейтингу, мають дуже високу або високу оцінку рівня миру та безпеки, окрім Франції та Кіпру. Серед країн вибірки найнижчі оцінки миру та безпеки (що свідчить про залученість до конфліктів та інтенсивну мілітаризації) мають Україна (159 місце в рейтингу), росія (157), США (132), Індія (116), Саудівська Аравія (102).

Індекс демократії оцінює рівень розвитку демократичних суспільств, поваги до громадянських прав та свобод, наявність незалежних та ефективних державних інституцій, на його основі країни класифікуються на чотири групи: демократичні країни, країни з недосконалою демократією, країни з гібридним режимом та авторитарні країни. Зазначимо, що за оцінками звіту EIU Democracy Index 2024 74 з 167 країн і територій, які входять до рейтингу, є демократіями певного типу. Кількість «повних демократій» залишилася на рівні 24 країн у 2023 році, як і попереднього року. Кількість «недосконалих демократій» зросла з 48 у 2022 році до 50 у 2023 році. З решти 95 країн рейтингу 34 класифікуються як «гібридні режими», поєднуючи елементи формальної демократії та авторитаризму, а 59 - як «авторитарні режими». При цьому 45,4% населення світу живе в демократії певного роду, з яких 7,8% проживають у «повній демократії», більше третини населення світу (39,4%) живе під авторитарним правлінням, частка якого в останні роки зростає [97]. З країн вибірки, що досліджується, 14 (38,9%) є повними демократіями (окрім європейських країн входять Японія та Південна Корея), 18 (50%) - недосконалими демократіями (в цю групу окрім європейських країн входять США, Індія), 1 країна (Україна) має гібридний режим, 3 країни (8,3%), а саме росія, Китай та Саудівська Аравія є авторитарними.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

У дослідженні із метою оцінки впливу рівня мілітаризації економік на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку було здійснено кореляційно-регресійний аналіз, результати якого ілюструє рис.3.1. Отримані результати дозволяють зробити наступі висновки:

- виявлено помітний та зворотній зв'язок (коефіцієнт кореляції дорівнює -0,46) між інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу та рівнем процвітання країни, що свідчить про те, що інтенсивна мілітаризація економіки зменшує рівень добробуту населення. Зокрема при зростанні інтенсивності розвитку процесів мілітаризації на 1% рівень добробуту падає на 0,24%.

- помірний та прямий зв'язок встановлено між інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу та індексом крихкості держав, що вимірюється коефіцієнтом кореляції 0,63. Зростання інтенсивності мілітаризації на 1% призводить до підвищення «крихкості» на 0,76%.

- суттєвий зворотній зв'язок (кореляція = 0,82) спостерігається між рівнем мілітаризації та індексом миру, зокрема зростання інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу на 1% знижує індекс миру на 0,02.

- слабкий зворотній зв'язок має індекс з рівнем розвитку людського потенціалу.

- помітний та зворотній зв'язок встановлено між інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу та індексами соціального прогресу та демократії, а саме під впливом зростання інтенсивності мілітаризації на 1% вони знижуються відповідно на 0,21% та 0,06 відповідно.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

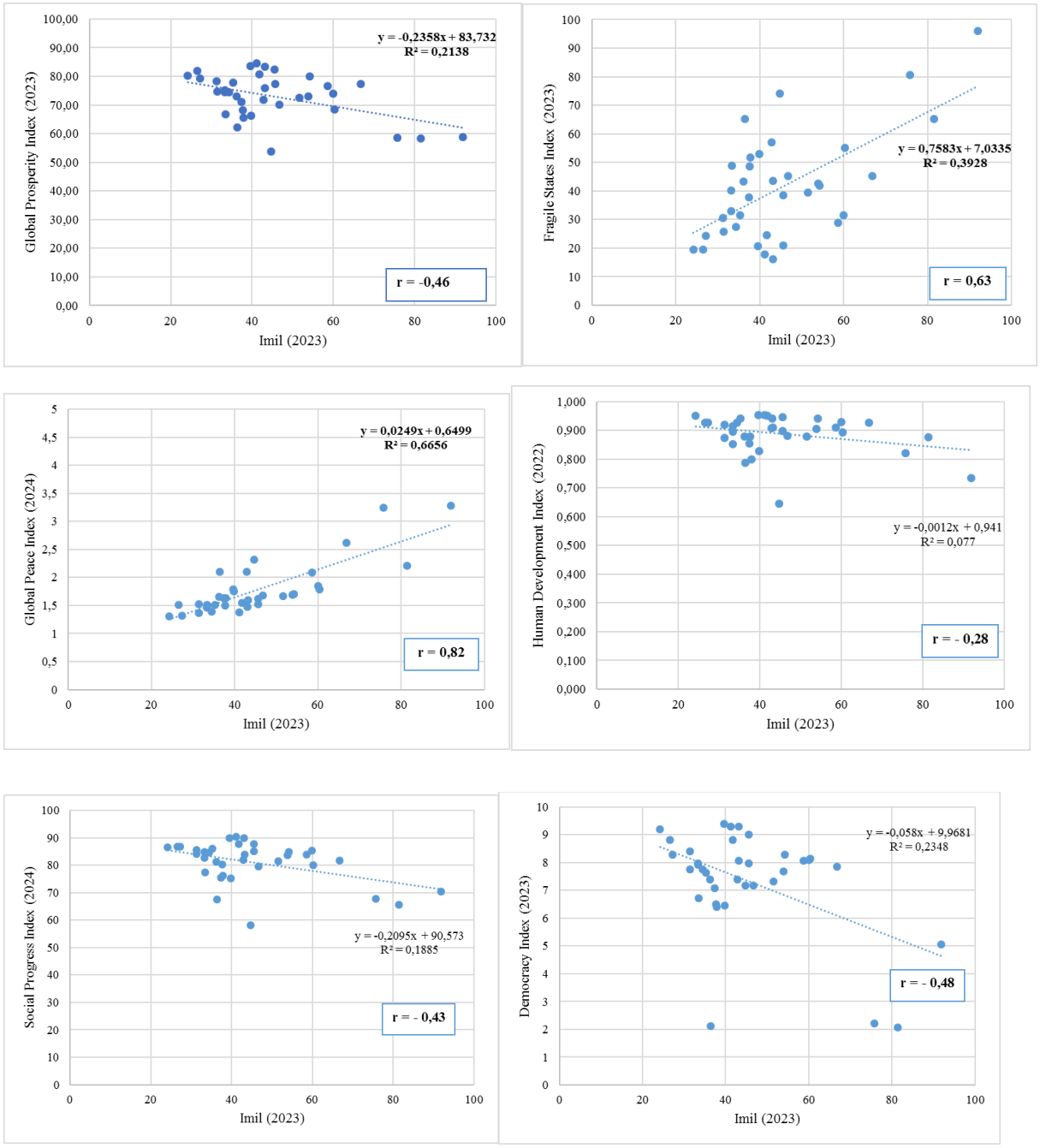

Рис. 3.1 Оцінка впливу індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу на соціально-економічний та політико-правовий розвиток країн

Джерело: побудовано автором

Із метою підтвердження значущості коефіцієнті кореляції в дослідженні було проведено t-тестування на основі використання критерію Стьюдента. У результаті отримано розрахункові значення t-критерію для кожного коефіцієнту кореляції ($|t|_{Розр_GPI/Imil}$ =3,04; $|t|_{Розр_FSI/Imil}$ =4,69; $|t|_{Розр_GPeace/Imil}$ =8,22; $|t|_{Розр_HDI/Imil}$ =2,68; $|t|_{Розр_SPI/Imil}$ =2,81; $|t|_{Розр_DI/Imil}$ =3,22), які

Remove Watermark Wondershare PDFelement

було порівняно із критичним значенням t-критерію t(a=0,05; v=34)=2,03. Оскільки розрахункові значення t-критерію більші критичного значення, то із імовірністю 95% можна стверджувати, що розраховані коефіцієнт кореляції є значимими. Останнє дозволяє їх використовувати для оцінки сили взаємозв'язків.

Також було здійснено перевірку розподілів, що аналізувались, на відповідність нормальному закону розподілу, з використанням тесту Шапіро-Уілка. В результаті було отримано розрахункові значення W-критерію, що є значно більшими за критичне (W(0,05;36)=0,935), що дозволило підтвердити гіпотезу щодо відповідності нормальному закону розподілу досліджуваних розподілів даних за індексами.

Таким чином, інтенсивна мілітаризація суттєво впливає на забезпечення миру та безпеки, а також на інституційну, правову та соціально-економічну стабільність та стійкість країни, здійснює помірний негативний вплив на забезпечення процвітання та добробуту, підвищення соціального прогресу та якості життя.

Підтверджує наявність виявлених закономірностей зв'язку розрахунок середніх значень індексів, що досліджуються, в рамках раніше проведеного групування країн (табл. 3.10) за рівнем інтенсивності мілітаризації економік і нарощування, відповідно, військового потенціалу. Так, якщо в групі країн з низьким рівнем інтенсивності нарощування військового потенціалу рівень процвітання дорівнює 73,72, то в групі в високим рівнем він на 20% нижчий і складає 58,62, демонструючи зниження під впливом інтенсифікації процесів мілітаризації. Такі ж закономірності простежуються і з індексом соціального прогресу, зокрема в групі країн з високим рівнем середнє значення SPI є на 17% нижчим.

Країни з низьким рівнем інтенсивності мілітаризації (FSI = 36,51) є на 55% більш стійкими та стабільними за середніми оцінками індексу крихкості, ніж країни з високим (FSI = 80,6), також вони є більш мирними та безпечними, зокрема середня оцінка індексу миру в них є на 73% нижчою

Remove Watermark Wondershare PDFelement

(кращою). Країни з групи низького та середнього рівня інтенсивності мають демократичні моделі управління, тоді як з високим та дуже високим переважно належать до гібридних та авторитарних режимів.

Таблиця 3.10

Групування країн за рівнем інтенсивності мілітаризації економік та нарощування військового потенціалу

	Середньо групові значення							
Рівень інтенсивності нарощування військового потенціалу (значення індексу)	**Число країн**	**Imil**	**GPRI**	**FSI**	**GPI**	**HDI**	**SPI**	**DI**
Низький	17	33,84	73,72	36,51	1,56	0,89	81,85	7,40
Середній	12	46,19	75,47	38,48	1,69	0,90	82,85	8,12
Високий	5	64,30	71,04	48,28	2,32	0,90	79,72	6,87
Дуже високий	2	86,68	58,62	80,60	2,74	0,80	68,03	3,57

Джерело: розраховано автором

У процесі дослідження була проведена оцінка впливу військових витрат на рівень та динаміку соціально-економічного розвитку країн. Для проведення аналізу була сформована вибірка країн, що включала країни ЄС, Україну та країни, що мають найвищий рівень військових витрат (у вартісному обсязі), (та ж сама вибірка), однак період ретроспекції був взятий у 20 років (2002-2022 рр.).

На основі проведених розрахунків визначено групи країн (за співвідношенням впливу військових витрат на рівень соціально-економічного розвитку та рівнем військових витрат:

1 група: r<0,5 (несуттєва кореляція), високі військові витрати (> 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Японія, Великобританія, Італія, Іспанія, Україна (обернена кореляція);

2 група: r<0,5 (несуттєва кореляція), невисокі військові витрати (< 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Португалія, Люксембург, Словенія, Ірландія (обернена кореляція);

Remove Watermark Wondershare PDFelement

3 група: 0,5<r<0,7 (суттєва кореляція), високі військові витрати (> 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Швеція, Франція (дуже високі військові витрати > 46085,42 млрд. дол. – верхній квартіль), Бельгія;

4 група: 0,5<r<0,7 (суттєва кореляція), невисокі військові витрати (< 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Болгарія, Чехія, Данія, Фінляндія

5 група: r>0,7 (суттєва кореляція), невисокі військові витрати (< 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Австрія, Хорватія, Кіпр, Естонія, Латвія, Литва, Мальта, Словаччина, Угорщина;

5 група: r>0,7 (суттєва кореляція), високі військові витрати (> 6167,5 млрд. дол. – медіанне значення) – Греція, Нідерланди, Польща Румунія та дуже військові витрати (> 46085,42 млрд. дол) - Німеччина, Росія, США, Китай, Індія, Саудівська Аравія, Корея.

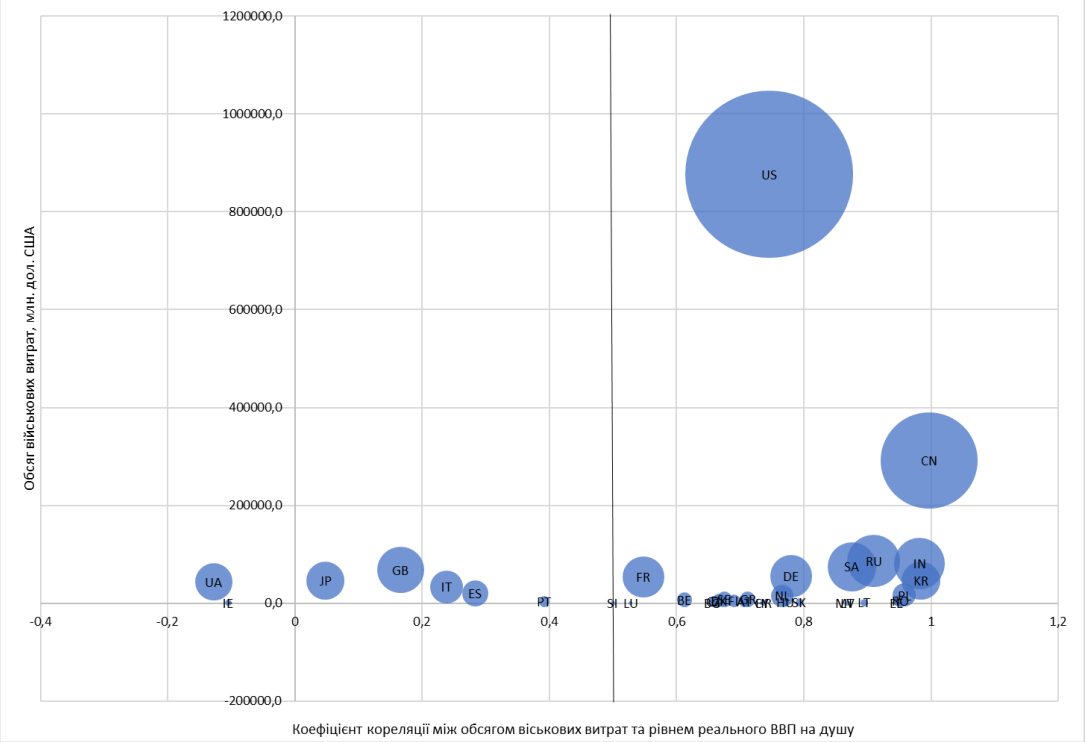

Рис. 3.2 Матриця взаємозв'язків військові витрати – рівень соціально-економічного розвитку

Примітка:
Розмір кульки – частка країни в загальносвітових обсягах військових витрат (2022 р.), на зазначені країни припадає 85,92% військових витрат
Вибірка – 36 досліджуваних країн.

Джерело: розраховано автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

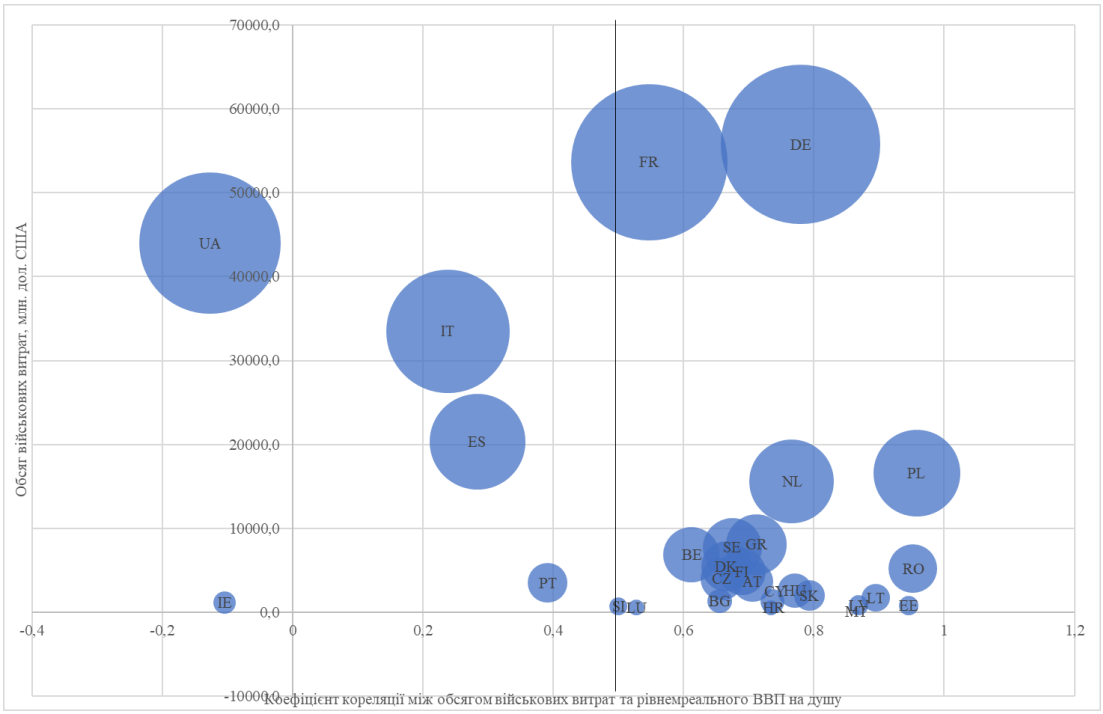

Рис. 3.3 Матриця взаємозв'язків військові витрати – рівень соціально-економічного розвитку

Примітка:
Розмір кульки – частка країни в загальносвітових обсягах військових витрат (2022 р.), на зазначені країни припадає 13,86% військових витрат
Вибірка – 28 досліджуваних країн (ЄС +Україна).

Джерело: розраховано автором

Резюмуючи отримані результати, можна зробити такі висновки:

1. встановлено позитивну кореляцію між обсягом військових витрат та рівнем реального ВВП на душу населення (34 із 36 країн, виняток Україна та Ірландія), однак при цьому ступінь впливу досить різна, що не дозволяє однозначно стверджувати щодо його значимості;

2. 9 країн із 36 (25% вибірки) демонструють несуттєвий взаємозв'язок між витратами та рівнем ВВП на душу, при чому у більшої половини цих країн рівень військових витрат високий;

3. 75% країн вибірки мають суттєвий та високий рівень взаємозв'язку витрат та рівня ВВП;

Remove Watermark Wondershare PDFelement

4. можна відмітити, що чим вищим є рівень військових витрат країни, тим більш значним є прямий вплив на рівень ВВП на душу (зокрема 8 із топ10 країн світу з найвищим рівнем військових витрат демонструють це, виняток Великобританія та Японія) 50% країн ЄС, незважаючи на невисокий обсяг військових витрат (можливо через відносно невеликі розміри національної економіки) демонструють суттєвий взаємозв'язок між військовими витрати та ВВП. Слід підкреслити, що економічне зростання та забезпечення сталого розвитку ЄС, посилення конкурентоспроможності як європейських країн, так і ЄС в цілому, сприятимуть забезпеченню безпекового розвитку всіх країн-членів інтеграційного об'єднання. Відповідно, інтеграція з ЄС зрештою збільшить глобальну конкурентоспроможність України [233].

Зв'язок між розвитком процесів європейської інтеграції та відповідними безпековими механізмами ЄС є взаємним та двобічним, оскільки, з одного боку, забезпечення національних інтересів країн-членів об'єднання все більше залежить один від одного, особливо від країн-глобальних лідерів [153], з іншого – поглиблення інтеграційної взаємодії сприятиме посиленню та забезпеченню безпекових гарантій як для країн ЄС, так і країн-партнерів – майбутніх членів інтеграційного об'єднання. Як результат, сталий розвиток та економічне зростання ЄС, посилення конкурентоспроможності як європейських країн, так і ЄС в цілому, сприятимуть забезпеченню безпекового розвитку всіх країн-членів інтеграційного об'єднання. З огляду на це, укладання Угоди про асоціацію з ЄС для України є важливим інструментом інституціоналізації євроінтеграційного стратегічного вектору розвитку [44], реалізація якого сприятиме посиленню європейського безпекового комплексу.

Розвиток процесу військово-політичного співробітництва в ЄС після Другої світової війни характеризувався декількома етапами [45; 100;168], які безпосередньо визначають напрями формування стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки (Додаток Д, табл.Д.7). Європа як цивільний центр сили

Remove Watermark Wondershare PDFelement

грає провідну роль у сучасній міжнародній системі, використовуючи, перш за все, невійськові інструменти досягнення своїх цілей (розширення дипломатичного співробітництва, вплив наднаціональних інституцій тощо), використання яких сприяє підвищенню стійкості у нестабільному середовищі, перш за все, у сфері верховенства права, цивільного управління та захисту, правосуддя, боротьбі із тероризмом та організованою злочинністю тощо.

Посилення впливу Європейського Союзу у формуванні міжнародних норм (Європа як нормативний центр сили) визначається відповідними змінами, що забезпечуються непрямим та непримусовим способом (ефект Брюсселя) не тільки на території ЄС (екстериторіальність). Відповідно, ЄС отримує унікальний односторонній регуляторний вплив для односторонньої трансформації глобальних ринків, шляхом встановлення своїх норм та стандартів [62, с.67-69]. Поширення європейських норм (демократія, верховенство права, соціальна справедливість, солідарність, сталий розвиток) у рамках регіональних та багатосторонніх ініціатив впливає й на зміст міжнародних норм. Відповідно, норми і процедури стають відповідним джерелом впливу та переговорним інструментом вирішення конфліктів у взаємозалежному світі, а сама модель європейської інтеграції стала моделлю для розвитку інших інтеграційні ініціативи у світовому господарстві.

Політика безпеки є відносно новою сферою діяльності ЄС, що продемонструвала свою ефективність і характеризується наступним [100]. Питання безпеки мають високу актуальність для європейської політики та є «внутрішнім пріоритетом» Європейського Союзу. Протягом останніх років військовий компонент став важливою частиною Європейської політики безпеки та оборони, а розвиток військового контингенту дозволив ЄС забезпечувати миротворчі місії як на європейському континенті, так і за його межами, що посилило роль ЄС як міжнародного актора. Однак військове врегулювання все ще неоднозначно сприймається окремими

Remove Watermark Wondershare PDFelement

країнами-членами ЄС, що не сприяє досягненню ефективного функціонування. Активна взаємодія ЄС та НАТО на тлі військової агресії росії проти України посилює вплив ЄС на вирішення безпекових питань. Вже в умовах війни у 2022 році приймаються важливі стратегічні документи розвитку ЄС та НАТО – Стратегічний компас ЄС (A Strategic Compass for Security and Defence . For a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security), (European Union, 2023) [45] та Стратегічну концепцію НАТО (NATO 2022 Strategic Concept) (NATO, 2022), [168], у яких підкреслюється важливість стратегічного партнерства ЄС та альянсу у частині забезпечення євроатлантичної безпеки, світового порядку та міжнародної безпеки в цілому.

У рамках дослідження з метою аналізу стану безпекового середовища та диференціації факторів, що порушують стійкість та сталість соціально-економічного розвитку та спричиняють розгортання конфліктів, було застосовано метод експертного оцінювання, до проведення якого було залучено 78 фахівців, професійна діяльність яких пов’язана із системою забезпечення національної безпеки України, у тому числі в аспекті економічної складової безпеки.

Експертів було залучено до участі в опитуванні з використанням анкетного методу. Розроблена анкета представляла собою систематизований перелік чинників безпекового середовища, який мали проаналізувати респонденти за різними критеріями (додаток Ж). Представлений перелік чинників (детермінант) був попередньо систематизований за двома класифікаційними ознаками, а саме: функціональною ознакою (чинники геополітичного, економічного, соціального, технологічного, екологічного характеру) та рівнем впливу (чинники національного безпекового середовища та чинники глобального безпекового середовища). Зазначимо, що наведені чинники формують систему загроз безпеці соціально-економічного розвитку України та країн європейського регіону та зумовлені впливом військового конфлікту на

Remove Watermark Wondershare PDFelement

території України. Анкета також містила відкрите питання, включення якого дозволило отримати додаткові чинники, які на думку експертів визначають особливості стану безпекового середовища та його змін, але не були враховані в наданому переліку.

Програмно-методологічні аспекти проведеного спостереження включали:

- місце проведення спостереження: територія України;
- час проведення спостереження: травень-серпень 2022 р.;
- об'єкт спостереження: загрози та ризики безпекового середовища;
- одиниця спостереження: фахівці (держслужбовці) сфери економічної безпеки, державного управління (Бюро економічної безпеки, Служба економічної безпеки, Державна податкова служба);
- програма спостереження: анкета у форматі гугл-форми.

Анкету було побудовано з урахуванням особливостей оцінки чинників безпекового середовища, а саме:

- кожний наданий чинник середовища потрібно було оцінити за рядом критеріїв: імовірність, вплив, термін дії, пріоритет;
- для оцінки за критерієм «імовірність» було встановлено трибальну шкалу: 1 – низька імовірність, 2 – середня імовірність, 3 – висока імовірність;
- оцінка за критерієм «вплив» передбачала також трибальний вимір: 1 – незначний вплив, 2 – помірний вплив, 3 – суттєвий вплив;
- оцінка за критерієм «термін дії» передбачала також виокремлення трьох груп: 1- короткострокові загрози (до 2х років), середньострокові загрози (до 5 років), 3- довгострокові загрози (більше 5 років).
- для оцінки за критерієм «пріоритет» також шкала мала трибальний вимір: 3 – високий пріоритет (ситуація потребує негайних дій та впровадження заходів з реагування на прояв ризику на поточний момент часу), 2 - середній пріоритет (ситуація потребує розробки рекомендації та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

чітких планів подальших дій щодо реагування), 1 – низький пріоритет (ситуація не потребує дій з реагування, ризик є прийнятним на даний період часу). Даний критерій застосовувався лише для факторів національного безпекового середовища.

Зазначені оціночні критерії зі шкалою виміру представлені в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Шкала критеріїв оцінки чинників безпекового середовища

Бал	**Рівень критерію**			
	імовірність	*вплив*	*термін*	*пріоритет*
1	Низька	Незначний	Короткостроковий	Низький
2	Середня	Помірний	Середньостроковий	Середній
3	висока	Суттєвий	Довгостроковий	Високий

Примітка: складено автором

Розроблена програма опитування дозволила: отримати кількісно-якісні оцінки кожного із чинників безпекового середовища, визначити найбільш значимі загрози, провести рейтингування чинників за рівнем імовірності, впливу, терміну дії та пріоритетності, порівняти різні групи за функціональною ознакою. Обробка результатів анкетування дозволяє дійти наступних висновків.

По-перше, на основі отриманих відповідей та їх узагальненої оцінки було виокремлено, які саме загрози за функціональною ознакою визначають поточну безпекову ситуацію та вектори її зміни (рис. 3.4): так, 41% експертів найбільш суттєвими вважають вплив саме геополітичних факторів на стан безпекового середовища, 25,6% найбільш впливовими визначили економічні фактори, 12,8% - технологічні, 11,5% - екологічні, 8,97% - соціальні.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

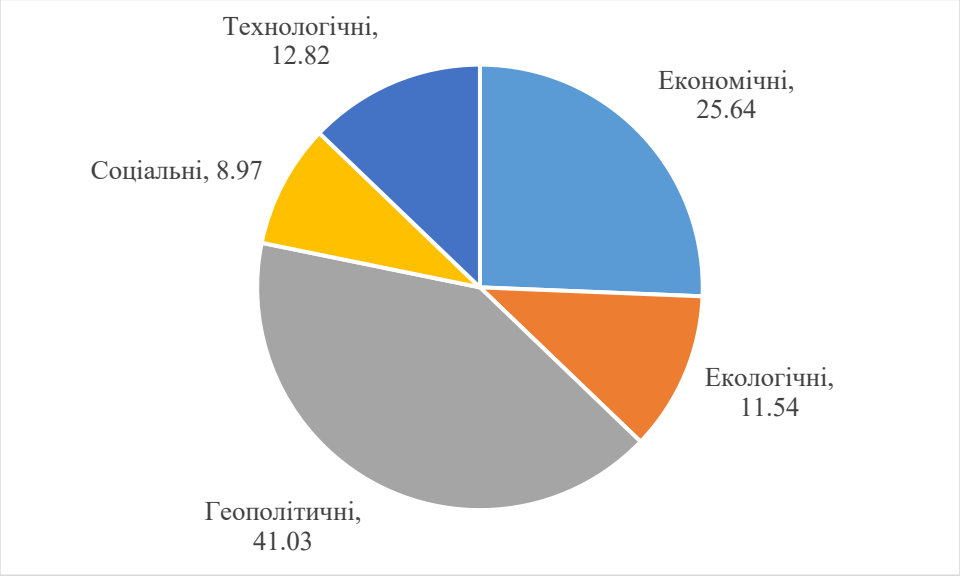

Рис. 3.4. Оцінка факторів, що визначають стан глобального безпекового середовища, % відповідей експертів

Джерело: побудовано автором

На основі оцінки відповіді експертів було визначено чинники геополітичного впливу з високим рівнем імовірністю, зокрема: корупція та неефективність антикорупційних заходів (49% респондентів), подальша ескалація військових дій (51% респондентів), збереження військово-політичної напруги (50% респондентів), подальше розгортання локальних та регіональних військових конфліктів та як наслідок загострення зовнішньополітичних та економічних відносин між країнами (54% респондентів); з середнім рівнем імовірності: поширення міжнародної терористичної діяльності (56% респондентів), виникнення нових центрів (альянсів) глобального та регіонального геополітичного впливу (55% респондентів), зміна системи міждержавних відносин (60% респондентів). За ступенем впливу геополітичні чинники були оцінені як фактори помірної сили впливу, що мають середньостроковий характер прояву. Щодо оцінки пріоритетності, що більшість експертів їх віднесла до факторів низького або середнього пріоритету.

Серед загроз економічного характеру як високоімовірні було визначено:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

- серед факторів національного середовища: подальша руйнація виробничих потужностей та об'єктів енергетичної та транспортної інфраструктури (60% респондентів), решта чинників за більшістю відповідей (більше 55%) оцінені як ті, що характеризуються середнім рівнем імовірності;
- серед факторів глобального середовища – всі чинники переважно було віднесено до середньоімовірних, при цьому переважна більшість експертів (більше 60: відповідей) зазначили загострення конкурентної боротьби за ринки збуту, фінансові та природні ресурси, технології та інновації; прискорення зростання обсягів глобальної заборгованості; падіння рівня життя населення внаслідок зростання цін, зменшення реальних доходів; зміна ланцюгів створення доданої вартості; наслідки протистояння, торговельних суперечок та війн, зростання протекціоністських заходів з метою збереження (встановлення) глобального економічного лідерства.

Соціальні фактори впливу на безпекову ситуацію оцінені як високоімовірні (більше 55% відповідей респондентів), серед яких: вимушена міграція з України, неповернення працездатного населення, зростання бідності, зменшення добробуту домогосподарства (чинники національного середовища); зростання масштабів неконтрольованої та вимушеної міжнародної міграції, погіршення стану здоров'я населення світу; поширення психічних захворювань; пандемії (чинники глобального середовища).

Екологічні фактори впливу на безпекову ситуацію пов'язані з: екоцидом внаслідок військових конфліктів та інших екологічних злочинів; енергетичними кризами та зростанням енергетичної залежності європейських країн; невисока ефективність міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем; збереження незначної частки чистих та екологічно безпечних технологій у виробництві. За оцінками більшості експертів (більше 50%) їх віднесено до середньоімовірних факторів впливу.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

До технологічних загроз було віднесено: активне використання інформаційного простору як інструменту впливу та пропаганди; високий рівень кіберзлочинності; загострення питань інформаційної безпеки внаслідок проникнення інформаційних технологій в усі сфери суспільно-економічного та політичного життя; технологічна нерівність та посилення технологічного суперництва. Експерти переважно оцінили ці чинники як ті, що характеризуються середнім рівнем імовірності.

В табл. 3.12 - 3.14 представлений аналіз чинників політичного, економічного та соціального глобального середовища, поєднання яких створює загрозу безпековому розвитку.

Таблиця 3.12

Оцінка впливу геополітичних загроз глобального безпекового середовища за імовірністю, характером та тривалістю впливу*

Загроза	Імовірність	Вплив	Дія
Подальше розгортання локальних та регіональних військових конфлікти та як наслідок загострення зовнішньополітичних та економічних відносин між країнами	висока	суттєвий	середньострокова
Поширення міжнародної терористичної діяльності	середня	суттєвий	середньострокова
Виникнення нових центрів (альянсів) глобального та регіонального геополітичного впливу	середня	помірний	довгострокова
Загроза застосування ядерної зброї, використання ядерної зброї як фактору примусу	низька	суттєвий	середньострокова
Зміна системи міждержавних відносин	низька	помірний	довгострокова

* за результатами опитування, за найбільшою часткою відповідей

Джерело: побудовано автором

Так, загроза подальшого розгортання локальних та регіональних військових конфліктів та загострення зовнішньополітичних та економічних відносин між країнами визначена як небезпечна подія з високою імовірністю, суттєвим впливом та середньостроковим характером дії, що дозволяє її класифікувати як фактор високого пріоритету, що вимагає максимальної координації зусиль та контролю. Загрози поширення тероризму та формування нових центрів (альянсів) глобального та

Remove Watermark Wondershare PDFelement

регіонального геополітичного впливу оцінені як події з середнім рівнем імовірності, суттєвого та помірного відповідно ступеня впливу та ті, що мають середньостроковий та довгостроковий період дії. Загроза застосування ядерної зброї або її використання як фактору примусу визначена як подія з низькою імовірністю, але суттєвим масштабом впливу, що вимагає розробки заходів реагування та чіткого плану дії за умови виникнення. Загроза зміни системи міждержавних відносин та її наслідки матимуть помірний довгостроковий вплив на стан безпекове середовище, але не є високо імовірнісною подією.

Таблиця 3.13

Оцінка впливу економічних загроз глобального безпекового середовища за імовірністю, характером та тривалістю впливу

Загроза	Імовірність	Вплив	Дія
Поглиблення глобальної економічної рецесії	висока	помірний	середньострокова
Зростання рівня глобальної заборгованості, криза заборгованості	середня	помірний	середньострокова
Зростання масштабів нелегальної міграції капіталу	висока	помірний	довгострокова
Посилення конкурентної боротьби за ринки ресурсів	середня	помірний	довгострокова
Реконфігурація глобальних ланцюгів поставок	висока	незначний	середньострокова
Загострення боротьби за світове лідерство, торговельні війні, посилення протекціоністських заходів	висока	помірний	середньострокова
Подальше поглиблення сировиних криз, енергетична криза	середня	помірний	середньострокова

Джерело: побудовано автором

Високу імовірність впливу на порушення стану стійкості соціально-економічного розвитку та безпеки на основі експертних оцінок має подальше поглиблення економічного падіння, зміни глобальних ланцюгів доданої вартості, конкурентні війні між основними гравцями світового господарства за глобальне лідерство. Решта чинників, зокрема зростання рівня заборгованості у світі, посилення боротьби за ринки ресурсів, енергетична криза є факторами середнього ступеня імовірності впливу на безпеку. Всі зазначені фактори мають помірну силу впливу, окрім чинника,

Remove Watermark Wondershare PDFelement

пов'язаного із реконфігурацією ланцюгів постачань, що обумовлено тим, що більшість країн здатні швидко адаптуватися до змін, що в них відбуваються та мінімізувати таким чином наслідки таких змін. Всі чинники мають довгостроковий або середньостроковий термін впливу, отже визначатимуть параметри безпекового середовища наступні 5-10 років.

Таблиця 3.14

Оцінка впливу соціальних загроз глобального безпекового середовища за імовірністю, характером та тривалістю впливу

Загроза	Імовірність	Вплив	Дія
Подальше зростання масштабів неконтрольованої та вимушеної міжнародної міграції	висока	помірний	середньострокова
Падіння рівня доходів, заробітної плати, у тому числі внаслідок інфляції	середня	помірний	середньострокова
Поглиблення рівня соціальної поляризації у світі	середня	помірний	середньострокова
Погіршення стану здоров'я населення світу, зокрема збільшення кількості психічних захворювань; нові пандемії	висока	помірний	довгоострокова
Поглибленні нерівності у розподілі світового багатства	висока	помірний	довгоострокова

Джерело: побудовано автором

Вимушена міграція у світовому масштабі, погіршення стану здоров'я та поширення інфекційних захворювань, поглиблення соціально-економічної нерівності є чинниками високої імовірності впливу на стійкість глобального соціально-економічного розвитку, що мають помірний ступінь потенційних наслідків прояву у довгостроковій перспективі. Як середньоімовірнісні чинники було визначено падіння рівня доходів та відповідно добробуту та поглиблення рівня соціальної поляризації у світі. На основі оцінки таблиць взаємної спряженості деяких оцінок експертів було визначено, що детермінанти, які визначають забезпечення економічного та технологічного лідерства як у глобальному масштабі, так і на рівні регіональних систем, та загострення конкурентної боротьби за ринки ресурсів мають помітну кореляцію із загрозою розгортання конфліктів (коефіцієнт кореляції дорівнює 0,59, 0,61 та 0,64 відповідн

Remove Watermark Wondershare PDFelement

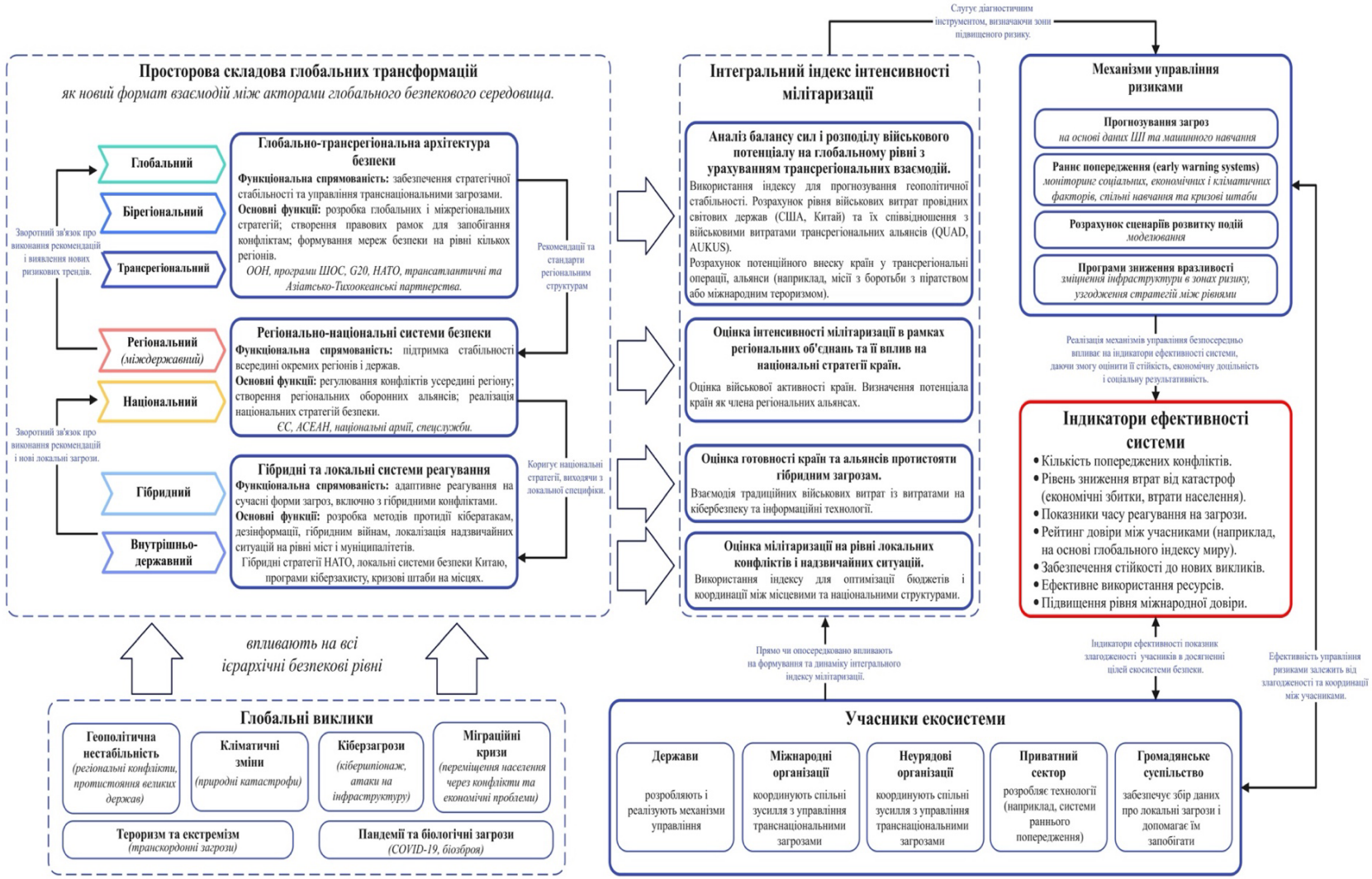

Рис.3.5. Структура сучасної безпекової екосистеми

Довідково: складено автором

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Забезпечення високого рівня безпекового розвитку країн/інтеграційних об'єднань потребує постійного моніторингу та діагностування основних індикаторів рівня безпеки та всіх її складових (економічних, соціальних, геополітичних, технологічних, екологічних тощо), конфліктогенності тощо. Отримані результати проведеного аналізу сприяють формуванню об'єктивного оцінювання та управлінню ризиками економічної безпеки як на регіональному рівні (регіональний безпековий комплекс), національному рівні (національна безпека окремих країн), так і на мікрорівні; створенню сильних безпекових екосистем. Проведений компаративний аналіз країн із застосуванням обґрунтованого методичного інструментарію оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн, а саме запропонованого інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни, виявив зміни індикаторів соціально-економічного та політико-правового середовища країн. На основі оцінки взаємозв'язків між інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу та глобальними індексами процвітання, соціального прогресу, людського розвитку, миру, демократії та «крихкості» доведено, що інтенсивна мілітаризація суттєво негативно впливає на забезпечення миру та безпеки, а також на інституційну, правову та соціально-економічну стабільність та стійкість країни, здійснює помірний негативний вплив на забезпечення процвітання та добробуту, підвищення соціального прогресу та якості життя. Посилення геополітичної напруженості, що спостерігається у світі, дає підстави очікувати подальше посилення інтенсивності мілітаризації економік країн, що зумовлює пошук нових форм об'єднання військових потенціалів акторів міжнародних відносин для спільного вирішення питань безпекового розвитку.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

1. Мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів, інтеграційних об'єднань тощо, що дає можливість встановлювати стандарти, розповсюджувати технології, захищати доступ до економічних і фінансових ресурсів, ланцюжків поставок та транзитних маршрутів, визначати пріоритетність інвестиційних проектів тощо. Мережі, альянси безпекового характеру в умовах інтернаціоналізації місцевих і регіональних загроз стають ефективним інструментом міжнародного впливу, які за своєю формою виступають як трансконтинентальні безпекові комплекси.

2. У сучасних умовах глобального безпекового середовища мережі можуть стати ефективним інструментом міжнародного співробітництва та впливу. Ефективне використання ресурсів мереж (альянсів, партнерств) сприяє посиленню конкурентних переваг країн-партнерів. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів. Здатність будь-якого впливового актора міжнародної системи реалізувати свої політичні цілі або інтереси частково залежить від його зовнішніх можливостей, а військові, політичні та економічні альянси виступають інструментом для реалізації своїх національних стратегій.

3. Наявні сучасні глобальні загрози, геоекономічні протистояння забезпечують геополітичну складову глобальних ризиків, а наявні конфлікти стають їх важливим індикатором, ознаками яких виступають: багатовимірність (оцінюється відповідними індикаторами економічної, екологічної, соціальної, технологічної, геополітичної складової виникнення конфліктів у сучасному глобальному середовищі), мультикаскадність (визначається видами конфліктів, рівнем виявлення та охоплення), асиметричність (характеризується відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного

Remove Watermark Wondershare PDFelement

розвитку та зростання, екологічною дискримінацією тощо), масштабність (установлюється наслідками розвитку міжнародних конфліктів, тривалістю, ймовірністю повторення).

4. Зазначено, що сучасну архітектуру глобального безпекового середовища визначають, перед усім, Сполучені Штати Америки, Китай, Великобританія та Франція, роль та статус яких на глобальному рівні було затверджено статутом ООН, як постійних членів Ради Безпеки, країни мають ядерну зброю і право вето щодо прийняття будь-якого проекту резолюції Ради, незалежно від рівня його міжнародної підтримки. Зміст безпекових стратегій зазначених країн вказує на їх орієнтованість глобальним викликам, з індивідуальним підходом до ідентифікації фактичних загроз та вибору інструментів протидії.

5. Ґрунтуючись на результатах компаративного аналізу концептуальних відмінностей США та КНР, як центрів, що формують сучасний порядок денний в системі глобального безпекового середовища, визначено: по-перше, обидві країни визначають один одного як стратегічну загрозу своїм національним інтересам; по-друге, США реалізують послідовну стратегію, яка зорієнтована на розширення підконтрольної мережі глобальних та регіональних альянсів, Китай із метою формування «системи проти важелів» гегемонії США орієнтується на інклюзивні діалоги та розвивають китайську інфраструктурну ініціативу «Один пояс, один шлях», яка стала офіційною національною стратегію міжнародного впливу, у т.ч. із країнами до яких застосовуються інструменти примусу (Іран, КНДР, росія); по-третє, аналіз стратегічних концепцій США та КНР визначає Індо-Тихоокеанський регіон головною ареною їх конкурентної боротьби. При цьому, важливим стратегічним завданням для США стає зміцнення зв'язків між Індо-Тихоокеанським та Євроатлантичними регіонами; по-четверте, для США альянси та партнерства виступають найважливішим стратегічним активом із глобальним охопленням, мережа яких розширюється із усіма країнами, що поважають існуючий порядок.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Стратегічний підхід Китаю спрямовано на трансформацію міжнародного порядку, «заснованого на правилах» західного типу, у напрямку формування міжнародного порядку, заснованого на співтоваристві зі «спільною долею людства».

6. Вихід з ЄС суттєво змінив статус Великобританії в міжнародній політиці змінивши вектор її стратегічних інтересів з європейського континенту на англомовних союзників (США, Австралія). Багатосторонні міжнародні платформи, зміцнення військової присутності в акваторії Індо-Тихоокеанського регіону, є основами на яких формується розуміння «майбутнього» в системі національних інтересів Великобританії в контексті сучасного глобального безпекового середовища.

7. Франція прагне стати балансуючою силою, спроможною врегульовувати кризи і впроваджувати рішення, що гарантують її власну безпеку, зокрема, через надійну мережу європейської оборони, що доповнить Атлантичний альянс, диверсифікувати свої збройні сили через спектр військових тренувань, з метою інтеграції національної мережи військових об’єктів в глобальну військову інфраструктуру союзників, спільно із партнерами, сприяти своїм впливом стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні, захищаючи свій суверенітет і повагу до міжнародного права в цьому регіоні.

8. Забезпечення високого рівня безпекового розвитку країн/інтеграційних об’єднань потребує постійного моніторингу та діагностування основних індикаторів рівня безпеки та всіх її складових (економічних, соціальних, геополітичних, технологічних, екологічних тощо), конфліктогенності та інші. Отримані результати аналізу сприяють формуванню, об’єктивному оцінюванню та управлінню ризиками економічної безпеки як на регіональному рівні (регіональний безпековий комплекс), національному рівні (національна безпека окремих країн), так і на мікрорівні; створенню сильних безпекових екосистем.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

9. Проведений компаративний аналіз країн із застосуванням обґрунтованого методичного інструментарію оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн, а саме запропонованого інтегрального індексу інтенсивності нарощування військового потенціалу країни, виявив зміни індикаторів соціально-економічного та політико-правового середовища країн. На основі оцінки взаємозв'язків між інтегральним індексом інтенсивності нарощування військового потенціалу та глобальними індексами процвітання, соціального прогресу, людського розвитку, миру, демократії та «крихкості» доведено, що інтенсивна мілітаризації суттєво негативно впливає на забезпечення миру та безпеки, а також на інституційну, правову та соціально-економічну стабільність та стійкість країни, здійснює помірний негативний вплив на забезпечення процвітання та добробуту, підвищення соціального прогресу та якості життя.

10. Витрати на безпеку є необхідною умовою забезпечення безпекового розвитку, з іншого боку – вони впливають на ефективність економічного розвитку (як позитивно, так і негативно). Відповідно, стратегії безпекового розвитку країн та інтеграційних об'єднань мають враховувати певні економічні компроміси між державним та приватним секторами, між державною регуляторною політикою та ринковими механізмами, між забезпеченням громадянських прав та необхідністю їх обмеження в контексті досягнення відповідного рівня безпеки тощо. Відмова від співпраці перешкоджає досягненню соціально оптимального результату. Це стає головною тезою природи глобальної безпеки як суспільного блага, що актуалізує подальший розвиток міжнародної співпраці, у тому числі у форматі регіональних та глобальних альянсів і мереж безпекового характеру.

Основні положення дисертаційної роботи, що розглянуто у третьому розділі, опубліковано в наукових працях [5; 27; 31-34; 37; 39; 71; 73].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження вирішено важливе наукове завдання поглиблення теоретичних засад, удосконалення методичних положень та розробка науково-практичних рекомендацій щодо визначення впливу конфліктів на розвиток глобального безпекового середовища, що дозволило зробити наступні висновки:

1. Сучасне глобальне середовище, що визначається посиленням геополітичної напруженості та геоекономічних ризиків, уповільненням темпів економічного зростання, нерівністю, соціальною поляризацією на тлі послаблення інститутів влади та глобального зростання військових витрат, характеризується загостренням протиріч та ескалацією конфліктів. Спектр нестабільності включає регіони та держави, які не обов'язково перебувають у відкритому конфлікті, але є інституційно та економічно вразливими для потрясінь.

2. Глобальні трансформації пов’язані не тільки із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, а й характеризуються новим форматом просторових зв’язків між акторами міжнародних економічних відносин. Глобальна невизначеність, посилення активності авторитарних режимів, загострення проблеми нерівності та асиметрії економічного розвитку стимулюють прагнення переформатування діючої глобальної безпекової архітектури.

3. Природа міжнародних конфліктів визначається відносинами розподілу власності, ресурсними інтересами та залежністю, рівнем соціально-економічного розвитку та зростання, екологічною дискримінацією, територіальними спорами тощо. Ключовими ознаками міжнародних конфліктів стають багатовимірність, мультикаскадність, асиметричність, що визначається асиметричністю учасників, методів ведення та врегулювання конфліктів, наслідків тощо.

4. Причини і форми прояву конфліктів завжди мають конкретну специфіку та неповторність, залежать від наявного потенціалу, який мають

Remove Watermark Wondershare PDFelement

країни, інтенсивності мілітаризації економік країн. У сучасних конфліктах застосовуються як традиційні методи ведення (застосування зброї як інструменту насилля), так і новітні (пов'язані із застосуванням політичних та економічних заходів, сучасних інформаційних технологій, маніпулюванням та психологічним тиском), поєднання яких визначає гібридний характер сучасних війн.

5. Рівень мілітаризації економіки впливає на стабільність (інституційну, правову, соціально-економічну) та стійкість країн, визначення пріоритетів їх безпекового розвитку, залучення до регіональних та трансконтинентальних безпекових комплексів. Інтенсивна мілітаризація суттєво негативно впливає на забезпечення миру та безпеки, а також на інституційну, правову та соціально-економічну стабільність та стійкість країни, здійснює помірний негативний вплив на забезпечення процвітання та добробуту, підвищення соціального прогресу та якості життя. Моніторинг та діагностування інтенсивності мілітаризації економік країн, змін індикаторів соціально-економічного та політико-правового середовища країн сприяє об'єктивному оцінюванню та управлінню ризиками економічної безпеки, створенню сильних безпекових екосистем.

6. Мережевий принцип розвитку безпекової архітектури стає визначальним у розвитку глобального середовища в сучасних умовах. Мережі вбудовуються в політичну, економічну та безпекову інфраструктуру країн партнерів, інтеграційних об'єднань тощо, що дає можливість встановлювати стандарти, розповсюджувати технології, захищати доступ до економічних і фінансових ресурсів, ланцюжків поставок та транзитних маршрутів, визначати пріоритетність інвестиційних проектів тощо.

7. Мережі, альянси безпекового характеру в умовах інтернаціоналізації місцевих і регіональних загроз стають ефективним інструментом міжнародного впливу, які за своєю формою виступають як трансконтинентальні безпекові комплекси, що стають важливою складовою сучасної безпекової архітектури. Формування трансконтинентальних

Remove Watermark Wondershare PDFelement

безпекових комплексів відповідає мега- та метарівню розвитку інтеграційних процесів.

8. Сучасну архітектуру глобального безпекового середовища визначають, Сполучені Штати Америки, Китай, Великобританія та Франція. Зміст безпекових стратегій зазначених країн вказує на їх орієнтованість глобальним викликам, з індивідуальним підходом до ідентифікації фактичних загроз та вибору інструментів протидії, військові, політичні та економічні альянси виступають інструментом для реалізації своїх національних стратегій. США та Китай, як центри, що формують сучасний порядок денний в системі глобального безпекового середовища, визначають, один одного як стратегічну загрозу своїм національним інтересам; реалізують послідовні стратегії, що зорієнтовані на розширення підконтрольних мереж глобальних та регіональних альянсів, інклюзивних діалогів, інфраструктурних проектів

9. Стратегії безпекового розвитку країн, інтеграційних об’єднань мають враховувати певні економічні компроміси між державним та приватним секторами, між державною регуляторною політикою та ринковими механізмами, між забезпеченням громадянських прав та необхідністю їх обмеження в контексті досягнення відповідного рівня безпеки.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

СПИСОК ВИКОРИСТАННИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бек У. От индустриального общества к обществу риска.*Thesis*. 1994. 5. С. 161–168.

2. Булатова О. В. Регіональна складова глобальних інтеграційних процесів. Донецьк: ДонНУ, 2012.

3. Булатова О. В., Захарова О. В., Карпенко О. І., Федоров Е. В. Економічна безпека країн в умовах сучасних глобальних трансформації: виклики, загрози, ризики / за заг. ред. д.е.н., проф. О. В. Булатової. Київ: МДУ, 2024. 290 с.

4. Булатова О. В., Федоров Е. В. Виклики, загрози та ризики формування національної економічної безпеки: глобальний та національний рівень. *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Економіка.* 2022. Вип. 23. С. 52–65. URL: https://doi.org/10.34079/2226-2822-2022-12-23-52-65

5. Булатова О., Сарбаш С. Фінансовий моніторинг як протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. *Академічні Візії.* 2023. Вип. 26. URL:http://dx.doi.org/10.5281/ zenodo.10925445

6. Булатова, О., Панченко, В. та Іващенко, О., Мегатренди міжнародного економічного розвитку і виклики економічній безпеці: потенціал управління політикою стійкості та протидії ризикам. *Modeling the development of the economic systems.* 2023. № 2. С. 215–222. URL: https://doi.org/10.31891/mdes/2023-8-29

7. Валлерстайн И. Конец знакомого мира: Социология XXI в. / Переклад с англ. под ред. В. Л. Иноземцева. М.: Логос, 2003.

8. Варналій З. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації : монографія. Київ: Знання України, 2020

9. Глобалізація та регіоналізація як вектори розвитку міжнародних економічних відносин : колективна монографія / за ред. О. А. Довгаль, Н. А. Казакової. Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2018. 540 с.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

10.Грибіненко О. М. Міжнародна економічна безпека в контексті сталого розвитку: монографія. Дніпро: Середняк Т.К, 2020. 434 с.

11.Григорук П. М., Ткаченко І. С. Методи побудови інтегрального показника. *Бізнес Інформ*. 2012. № 4(411). С. 34–38

12.Зварич Р. Локальні конфлікти в глобальній економіці. *Світ фінансів.* 2020. № 2(63). С. 88-101. DOI: 10.35774/sf2020.02.088.

13.Ліщинський І., Лизун М. Загрози регіональній безпеці в Європі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Економіка і менеджмент».* 2020. Вип. 42. С. 102–106.

14.Ліщинський І., Лизун М. Концептуальні візії регіональної та глобальної безпеки. *Вісник Тернопільського національного економічного університету.* 2020. № 2. С. 148–161. DOI: https://doi.org/10.35774/visnyk2020.02.148

15. Намонюк В. Є. Баланс безпеки та інновацій: створення конкурентного середовища в оборонній галузі України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2024. № 20. С. 101-107. DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.20.101

16. Намонюк В. Є. Типологія сучасних моделей передачі технологій подвійного призначення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. Вип. 17. DOI: https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.17.2

17. Озброєння, роззброєння та міжнародна безпека. *Щорічник СІПРІ*. 2021. URL: https://razumkov.org.ua/images/sipri/SIPRI_2021_ukr.pdf

18. Основні положення нової Стратегії національної безпеки США. *Національний інститут стратегічних досліджень.* URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/osnovni-polozhennya-novoyi-stratehiyi-natsionalnoyi-bezpeky

19. Офіційні пропозиції Китайської Народної Республіки щодо вирішення світових безпекових викликів. *Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень Борисфен Інтел.* URL:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

https://bintel.org.ua/ru/analytics/geopolitics/kitajski-iniciativi-globalnoi-bezpeki/)

20. Парахонський Б.О., Яворська Г.М., Резнікова О.О. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України / за ред. К. А. Кононенка. Київ: НІСД, 2013. 56 с.

21. Приятельчук О. А. Концептуальна еволюція сучасної доктрини національної безпеки. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2024. № 6(15). С. 308-312. URL: https://doi.org/10.32782/dees.15-48

22. Резнікова Н.В. Економічна неозалежність країн в умовах глобальних трансформацій: монографія. Київ: АграрМедіа Груп, 2018. 460с.

23. Ряшко О. В., Ряшко В. І. Насильство як політико-правова програма у теоретичних концепціях марксизму та його соціальні наслідки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2014. № 810. С. 147–152. DOI: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2014_810_26

24. Сарбаш С. Виміри безпеки в умовах сучасних глобальних трансформацій// *Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір:* матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 18 листопада 2022 р. – Київ: МДУ, 2022. С.153-155.

25. Сарбаш С. Глобальні економічні наслідки конфліктів *Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України:* матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7-8 грудня 2023 р. / за заг. Ред. М. В. Трофименка : Маріуп. Держ. Ун-т. – Київ: МДУ, 2023. С. 439-441

26. Сарбаш С. М. 2023. Природа міжнародних конфліктів в сучасних умовах глобального середовища. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка.* Вип. 25. С. 24–34. DOI: https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-24-34

27.Сарбаш С. М. Воєнні конфлікти та міжнародна система безпеки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія:*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Економіка. 2023. Вип. 26. С. 90–96. DOI: https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-26-90-96

28.Сарбаш С. М. Вплив міжнародних конфліктів на економічний розвиток. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 2 (24). С. 56-64. DOI: https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/56.pdf. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.6. DOI: 10.5281/zenodo.8128552

29.Сарбаш С. М. Глобальна трансформація та сучасні тенденції розвитку безпекового середовища. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Економіка*, 2022. Вип. 23. DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-23-78-99

30.Сарбаш С. М. Сучасне глобальне середовище: виклики, загрози, перспективи безпекового розвитку. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*. 2024. Вип. 27, С. 127-136. DOI: https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-127-136

31.Сарбаш С. М., Булатова О. В. Економічний компроміс в контексті вибору безпекової політики. *Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2023 р. / За заг. ред. д.е.н., проф. О. В Булатової. Київ: МДУ, 2023. С. 8-10.

32.Сарбаш С. М., Булатова О. В. Міжнародна співпраця у протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму. *Сучасні виклики для європейського бізнесу: безпека, конкурентоспроможність, екологічність*. Конференція. Дніпро. Модуль Жана Моне Європейські практики із зеленої трансформації: уроки для України Проект 101085135- EUGREEN. 2024. С.61-66

33.Сарбаш С. М., Булатова О. В. Розвиток технологій та військовий потенціал країн. *Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України :* збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6 червня 2024 р.) / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2024. С. 265-268.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

34.Сарбаш С. Міжнародні конфлікти та їх вплив на економічний розвиток. *Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога:* матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 08 червня 2023 р. Київ: КНЕУ, 2023. С. 189-192.

35.Сарбаш С. Сучасні тенденції розвитку глобального безпекового простору. *Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір:* матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. м. Маріуполь, 19 листопада 2021 р. Маріуполь: МДУ, 2021.

36.Сарбаш С. Трансформація національних безпекових систем. *Актуальні проблеми науки та освіти:* збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / за заг. ред. М. В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С.29-31.

37.Сарбаш С., Булатова О. Регіональна динаміка військових витрат: сучасні тенденції та виклики безпеці. *Актуальні проблеми науки та освіти:* Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М. В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. С.18-22

38.Сото Е. де. Иной путь: невидимая революция в третьем мире / пер. з англ. Б. Пинскер. Москва: Catallaxy, 1995. 320 с.

39.Стратегічна концепція НАТО – 2022. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept-ukr.pdf

40.Трансформація соціально-економічних систем в умовах викликів глобального сталого розвитку : монографія / за заг. ред. Т. В. Орєхової. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2021. 448 с.

41.Управління міжнародною конкурентоспроможністю в умовах глобалізації економічного розвитку : монографія: У 2 т./ Д. Лук'яненко, А. Поручник, Л. Антонюк та ін. К. : КНЕУ, 2006. Т. 1. 592 с.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

42.Фурсіна Н. А. Теорія виникнення військових конфліктів, воєн. *Економіка та держава.* 2018. № 12. С. 81–88. DOI: https://doi.org/10.32702/2306_6806.2018.12.81.

43.Харазішвілі Ю. Системна безпека сталого розвитку: інструментарій оцінки, резерви та стратегічні сценарії реалізації : монографія. Київ : Інститут економіки промисловості НАН України, 2019. URL: https://cutt.ly/M1cGuAh.

44.Шнирков О., Чугаєв О. Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал Європейської Економіки.* 2023. Т. 22. № 1 (84). С. 49-68.

45.A Strategic Compass for Security and Defence. *European Union: official website.* URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/strategic-compass-eu-0_en

46.About SIPRI. *SIPRI: official website.* URL: https://www.sipri.org/about

47.Ackroyd P., Marsden S. Enhancing security culture–simple, effective approaches to making improvement. *Greenstreet Berman,* 2006. No. 151. Pp.479–501. URL: https://www.icheme.org/media/9820/xix-paper-32.pdf

48.Albalate D., Bel G., Elias F. Institutional determinants of military spending, *Journal of Comparative Economics.* 2012. Vol. 40, Is. 2. P. 279-290. DOI: https://doi.org/10.1016/j.jce.2011.12.006.

49.Alfred Ch., Goodnews O. Economic theory of conflict. *International Journal of Advanced Research*. 2018. Vol. 6(11). Pp. 603-611. URL: https://www.researchgate.net/publication/329646969_ECONOMIC_THEORY_OF_CONFLICT

50.Andersen L. E. Shanghai Cooperation Organisation. A forum where China works for a multilateral order in Central Asia. DIIS Policy Brief, 4 November 2022. *Danish Institute for International Studies.* URL: https://www.diis.dk/en/research/shanghai-cooperation-organisation

51.Anderton Ch. H., Carter J. R. Principles of Conflict Economics: The Political Economy of War, Terrorism, Genocide, and Peace. Cambridge University Press, 2019. 503 p.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

52. Armed Conflict Location & Event Data. Acled: *official website.* URL: https://acleddata.com/

53. Arshad A., Syed Sh., Shabbir Gh. Military Expenditure and Economic Growth: A Panel Data Analysis. *Forman Journal of Economic Studies,* 2017. Vol. 13 (January–December). Pp. 161-175 URL: https://www.researchgate.net/publication/327565717

54. Azam M. Does military spending stifle economic growth? The empirical evidence from non-OECD countries. *Heliyon,* 2020. Vol. 6. Is. 12.

55. Ballantyne T., Burton A. Empires and the Reach of the Global. *A World Connecting, 1870–1945* / Emily S. Rosenberg (ed.). Cambridge, MA: Belknap Press, 2012. Pp. 285–434.

56. Barkawi T. From war to security: Security studies, the wider agenda and the fate of the study of war. *Millennium: Journal of International Studies*. 2011. Vol. 39. Iss. 3. Pp.701–716. DOI: 10.1177/0305829811400656.

57. Barrett Ph., Appendino M., Nguyen K., Miranda J. de Leon, Measuring Social Unrest Using Media Reports. Working Papers. *International Monetary Fund: official website.* URL: https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2020/07/17/Measuring- Social-Unrest-Using-Media-Reports-49573

58. Beck U. Critical Theory of World Risk Society: A Cosmopolitan Vision. *Constellations.* 2009. Vol. 16. No. 1. P. 3–22.

59. Benson B. V., Clinton J. D. Assessing the Variation of Formal Military Alliances. *Journal of Conflict Resolution*. 2016. Vol. 60. Iss. 5. P. 866-898. DOI: https://doi.org/10.1177/0022002714560348

60. Besley T., Persson T. Repression or Civil War? American Economic Review. 2009. Vol. 99. No. 2. P.292–297. DOI: 10.1257/aer.99.2.292

61. Blue Dot Network. United States Department of State: official website. URL:https://www.state.gov/blue-dot-network

Remove Watermark Wondershare PDFelement

62.Bradford A. *The Brussels Effect: How the European Union Rules the World. Oxford University Press.* 2019. DOI: https://doi.org/10.1093/oso/9780190088583.001.0001

63. Brauer J., Anderton Ch. H. Conflict and Peace Economics: Retrospective and Prospective Reflections on Concepts, Theories, and Data. *Defence and Peace Economics.* 2020. Vol. 31, Is. 4. P. 444.

64.Brück T. An economic analysis of security policies. *Journal Defence and Peace Economics.* 2005. Vol. 16. Iss. 5. P. 375-389 DOI: https://doi.org/10.1080/10242690500210864

65.Brunsden, Jim, "Brussels Builds Alliance to Bypass US Block on WTO Judges," Financial Times, January 24, 2020.

66. Brzoska M. Research Communication: The Military Related External Debt of Third World Countries. *Journal of Peace Research.* 1983. Vol. 20. No. 3. Pp. 271–277.

67. Brzoska M., Fröhlich Ch. Climate Change, Migration and Violent Conflict: Vulnerabilities, Pathways and Adaptation Strategies. *Migration and Development.* 2016. 5(2). Pp. 190-210.

68.Bulatova O., Eisen R., Karpenko O., Sarbash S. Development Of The European Security Complex In The Context Of Current Positions Of The Eu Countries In International Rankings. *Journal of European Economy*. 2024. Vol. 23. No. 2. P. 270-288. https://doi.org/10.35774/jee2024.02.270.

69.Bulatova O., Osaulenko O., Zakharova O. Monitoring and evaluation of the level of development of the European regional security complex. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2021. Vol. 7. No. 1, P. 27–38.

70.Bulatova O., Reznikova N., Sarbash S. Asymmetry Of The Modern Conflicts. Scopus. *Przegląd Strategiczny.* 2024. Issue 17. P. 25–34. DOI:10.14746/ps.2024.1.2

71.Bulatova O., Sarbash S. The Impact Of Military Expenditures And Conflicts On Economic Growth. *27th International Scientific Conference "Competitiveness and Innovation in the Knowledge Economy",* September 22-

Remove Watermark Wondershare PDFelement

23, 2023, Chisinau : Book of Abstracts / scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. [Chişinău] : [S. n.], 2023 c.40-41.

72.Bulatova O., Trofymenko M., Karpenko O., Fedorov E. The external component of national economic security. *Przegląd Strategiczny*. 2020. Iss. 13. P. 425–437. DOI:10.14746/ps.2020.1.26

73.Bulatova O., Roland E., Karpenko O., Sarbash S. Development Of The European Security Complex In The Context Of Current Positions Of The Eu Countries In International Rankings. *Journal Of European Economy,* 2024. Vol. 23. № 2 (89). P. 270-288. URL: https://doi.org/10.35774/jee2024.02.270.

74.Bureau of Political-Military Affairs, U.S. Department of State, "Major Non- NATO Ally Status, " fact sheet, January 20, 2021

75.Burbank J., Cooper F. *Empires in World History*. Princeton University Press, 2010.

76.Buzan B. People, States and Fear: The National Security Problem in International Relations. Wheatsheaf Books LTD, 1983. 262 p.

77.Buzan B., Hansen L. The evolution of international security studies. Cambridge: Cambridg University Press, 2009.

78.Buzan B., Lawson G. The Global Transformation: The Nineteenth Century and the Making of Modern International Relations. *International Studies Quarterly,* 2013. 57(3). Pp. 620–634.

79.Buzan B., Little R. International Systems in World History: Remarking the Study of International Relations. Oxford: Oxford University Press, 2000. 476 pp.

80.Buzan B., Waever O. Regions and Powers. The Structure of International Security. Cambridge. Cambridge University Press, 2004. 596 p.

81.Buzan B., Wæver O., Wilde J. Security: A new frame work for analysis. Boulder, CO, 1997.

82.Caballero-Anthony M. Understanding Non-traditional Security. In M. Caballero-Anthony (ed.) Introduction to the Non-Traditional Security Studies. A Transnational Approach. London: Sage Publications, 2016. Pp. 3–19.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

83.Castells M. The Rise of the Network Society. Vol. I. The Information Age: Economy, Society, and Culture. Oxford: Blackwell, 1996. 595 p.

84. Cederman L. Hug S., Krebs L. Democratization and Civil War: Empirical Evidence. *Journal of Peace Research.* 2010. Vol. 47. Is. 4. Pp. 377-394.

85.Cha J. People in Asia-Pacific Regard the U.S. More Favorably Than China, but Trump Gets Negative Marks. Pew Research Center, February 25, 2020.

86.Chen A., Siems T. The effects of terrorism on global capital markets. *European Journal of Political Economy*. 2004. Vol. 20. Iss. 2. Pp. 349–366.

87.Chinese Investment Into BRI Nations Hits Highest Since 2018. *Bloomberg News: website, June 3, 2024.* URL: https://www.bloomberg.com/news/articles/2024-02-05/chinese-investment-into-bri-nations-hits-highest-since-2018

88. Collier P. Rebellion as a quasi-criminal activity. *Journal of Conflict Resolution.* 2000. Vol. 44. No. 6. Pp. 839-853.

89. Collier P., Hoeffler A. On the Incidence of Civil War in Africa. *Journal of Conflict Resolution.* 2002. Vol. 46. No. 1. Pp. 13–28.

90.Collier P., Hoeffler A. Greed and Grievance in Civil War. *Oxford Economic Papers.* 2004. Vol. 56(4), Pp. 563–595. URL: https://ssrn.com/abstract=630727

91.Coulomb F. Adam Smith: A Defence Economist. *Defence and Peace Economics*. 1998. Vol. 9. Is. 3. Pp. 299–316.

92.d'Agostino G., Pieroni L., Dunne J. P. Assessing the effects of military expenditure on growth. *Discussion Papers 1012*. University of the West of England, Department of Economics, 2010.

93.Darwin J. *After Tamerlane: The Rise and Fall of Global Empires, 1400–2000.* London: Penguin, 2007.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

94.Davies S., Pettersson T., Öberg M. Organized violence 1989–2022, and the return of conflict between states. *Journal of Peace Research.* 2023. Vol. 60. No. 4. Pp. 691-708. DOI: https://doi.org/10.1177/00223433231185169

95.de Groot, O. J., Bozzoli, C., Alamir, A., Brück, T., The global economic burden of violent conflict. *Journal of Peace Research,* 2022. Vol. 59(2). Pp. 259–276. DOI: https://doi.org/10.1177/00223433211046823

96.Democracy Index 2022. *The Economist Intelligence: official website.* URL: https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/

97.Democracy index 2023. Age of conflict. *The Economist Intelligence Unit Limited 2024.* 83 p. URL: https://pages.eiu.com/rs/753-RIQ-438/images/Democracy-Index-2023-Final-report.pdf?version=0&mkt_tok=NzUzLVJJUS00MzgAAAGUfpWMGSZPgYFBqHAqp9g8YzbsZ2y6xbz0DDVq2XXn11pD2lakvZsKRmTuVkSC7Il3TOvmBR6Zj0We5GpFO_LLU-IL5zg78KKW__AhRu7SYTIdwA

98.Democracy Index. *Our world in Data: official website.* URL: https://ourworldindata.org/grapher/democracy-index-eiu

99.Doyle M. Liberalism and World Politics. *American Political Science Review*. 1986. Vol. 80, No. 4. Pp. 1151–1163.

100. Duginets G., Busarieva T. Features Of Security And Defense Policy Formation In EU. *Наукові перспективи*, 2022. № 6(24). С. 185–202. DOI: https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-6(24)-185-202

101. Dunne J. P. Military spending, growth, development and conflict. *Defense and Peace Economics.* 2012. Vol. 23(6). Pp. 549-557.

102. Dunne J. P., Perlo-Freeman S., Soydan A. Military Expenditure and Debt in South America. *Defence and Peace Economics.* 2004. Vol. 15(2). Pp. 173-187.

103. Dunne J. P., Tian N. Conflict Determinants in Africa. *The Economics of Peace and Security Journal.* 2019. Vol. 14(2). Pp. 21-31.

104. Dunne J. P., Tian N. Military Expenditure, Economic Growth and Heterogeneity. *Defence and Peace Economics.* 2015. Vol. 26. Iss. 1. Pp. 15-31.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

105. Dunne J.P., Garcia-Alonso M. et al. Managing asymmetric conflict. *Oxford Economic Papers.* 2006. Vol. 58. Pp. 183-208.

106. Durlauf S. N., Quah D. T. The new empirics of economic growth. *CEP discussion paper,* no. 384, 1998.

107. Eagar R., Boulton C., Demyttenaere. The Trends in Megatrends. The most important megatrends and how to monitor them. URL: <https://www.adlittle.com/sites/default/files/prism/The_Trends_in_Megatrends_9.pdf>

108. Effective Inter-Agency Co-operation in Fighting Tax Crimes and Other Financial Crimes - Third Edition, Paris : OECD Publishing, 2017. 492 p. URL: http://www.oecd.org/tax/crime/effective-inter-agency-co-operation-in-fighting-tax-crimes-andother-financial-crimes.htm

109. Fact sheet: The Biden-Harris Administration's National Security Strategy. *The white house: official website.* URL: https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2022/10/12/fact-sheet-the-biden-harris-administrations-national-security-strategy/

110. Fearon J., Laitin D. Ethnicity, Insurgency, and Civil War. *American Political Science Review.* 2003. Vol. 97. Iss. 1. Pp. 75–90.

111. Fighting Tax Crime – The Ten Global Principles, Second Edition. OECD, 2021. 78 p. DOI: https://doi.org/10.1787/006a6512-en

112. *Fragile States Index. The fund for peace: official website.* URL: https://fragilestatesindex.org/

113. Freudenberg M. Composite indicators of country performance: a critical assessment. OECD, Paris. 2003.

114. Fujita M., Krugman P. R., Venables A. J. The Spatial Economy: Cities, Regions and International Trade. MIT Press, Cambridge MA, 1999. 640 p.

115. Gershenson D., Grossman H.I. Civil Conflict: Ended or Never Ending? *Journal of Conflict Resolution.* 2000. Vol. 44(6). Pp. 808-822.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

116. Giddens A. The consequences of modernity. Stanford University Press, 1990. 188p.

117. Global Britain in a competitive age The Integrated Review of Security, Defence, Development and Foreign Policy. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/60644e4bd3bf7f0c91eababd/Global_Britain_in_a_Competitive_Age-_the_Integrated_Review_of_Security__Defence__Development_and_Foreign_Policy.pdf

118. Global Economic Prospects. *World Bank: official website. January 2024*. Washington, DC: World Bank. DOI: 10.1596/978-1-4648-2017-5

119. *Global Peace Index 2023.* URL: https://reliefweb.int/report/world/global-peace-index-2023

120. *Global Peace Index 2024:* Measuring Peace in a Complex World. *Institute for Economics & Peace.* Sydney, June 2024. URL: https://www.economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2024/06/GPI-2024-web.pdf

121. Global Peace Index. Conflict deaths at highest level this century causing world's peacefulness to decline. *Institute for economic and peace: official website.* URL: https://www.economicsandpeace.org/global-peace-index/

122. Global Risks Report 2023. *World Economic Forum*. URL: https://www.weforum.org/reports/global-risks-report-2023/digest

123. Global Risks Report 2024. *World Economic Forum:* official website. URL: https://www.weforum.org/publications/global-risks-report-2024/in-full/overview-of-methodology-1f067be113/?_gl=1*1lrhtg4*_up*MQ..&gclid=Cj0KCQjwgrO4BhC2ARIsAKQ7zUl25ZvAv62w5DzOcy0CNnuJXtUQm2Y1EWFem4kxVUIIJA47LPPh9fIaAraWEALw_wcB#overview-of-methodology-1f067be113

124. Global Security Threats. Threats we all face around the world. *AG Global strategies* URL: https://www.ag-globalstrategies.com/global-security-threats [Accessed 5 December 2021].

Remove Watermark Wondershare PDFelement

125. *Gouvernement:* official website. URL: https://www.info.gouv.fr/recherche?q=strat%C3%A9gies&dateStart=2022-08-30&dateEnd=2024-10-16&dateType=personalizedPeriod&page=19

126. Gunnella V., Quaglietti L. The economic implications of rising protectionism: a euro area and global perspective. *Economic Bulletin Articles, European Central Bank*. 2019. 3. URL: https://www.ecb.europa.eu/pub/economic-bulletin/articles/2019/html/ecb.ebart201903_01~e589a502e5.en.html

127. Gurr T. A Causal Model of Civil Strife: A Comparative Analysis Using New Indices. *American Political Science Review.* 1968. Vol. 62. No. 4. Pp. 1104–1124.

128. Handbook on constructing composite indicators: methodology and user guide. *OECD:* official website, 2008. URL: https://www.oecd.org/sdd/42495745.pdf

129. Harris G. Recovery from Armed Conflictin Developing Countries. Routledge, 1999.

130. Haynes K. Diversionary conflict: Demonizing enemies or demonstrating competence? *Conflict Management and Peace Science.* 2017. Vol. 34(4). Pp. 337–358.

131. Hegre H. Democracy and Armed Conflict. *Journal of Peace Research*. 2014. Vol. 51. Iss. 2. Pp. 1–14.

132. Hegre H., Ellingsen T., Gates S., Gleditsch P. Toward a Democratic Civil Peace? Democracy, Political Change, and Civil War, 1816-1992 *American Political Science Review.* 2001. Vol. 95(1). Pp. 33-48.

133. Hegrel H., Nygard H. Gvernance and Conflict Relapse. *Journal of Conflict Resolution*. 2015. Vol. 59(6). Pp. 984–1016.

134. Held D., McGrew A., Goldblattand D., Perraton J., Global Transformations. Cambridge: PolityPress, 1999.

135. Hoogensen G. Bottoms Up! A Toast to Regional Security? *International Studies Review*. 2005. Vol. 7, Iss. 2. P. 269–274

Remove Watermark Wondershare PDFelement

136. Human Development Index. *UNDP: official website.* URL: https://hdr.undp.org/data-center/human-development-index#/indicies/HDI

137. Hurrell A. On Global Order. Power, Values, and the Constitution of International Society. Oxford: Oxford University Press, 2007. 366 pp.

138. Hussain A. China to 'deepen and expand' military ties with Pakistan. *Al Jazeera Media Network: website.* URL: https://www.aljazeera.com/news/2023/4/27/china-to-deepen-and-expand-military-ties-with-pakistan

139. Intriligator M. D. Research on Conflict Theory: Analytic Approaches and Areas of Application. *The Journal of Conflict Resolution*. 1982. Vol. 26. Iss. 2. Pp. 307–327. URL: http://www.jstor.org/stable/173904

140. Iran & China: Military Ties. *The Iran Primer,* June 28, 2023. URL: https://iranprimer.usip.org/blog/2023/jun/28/iran-china-military-ties

141. Joint Declaration on EU-NATO Cooperation. *NATO: official website.* 10 January 2023. https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_210549.htm.

142. Jureńczyk Ł. The United States And Ukraine's Aspirations For Nato Membership. *Przegląd Strategiczny.* 2023. № 16. S. 49–62, DOI: https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.4

143. Katzenstein P. A world of regions: Asia and Europe in the American imperium. Ithaca. London: Cornell University Press, 2005. 320 p.

144. Katzenstein P. J. (ed) Civilizations in World Politics. Plural and Pluralist Perspectives. London: Routledge, 2009. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203872482

145. Katzenstein P. Regionalism in Comparative Perspective. *Cooperation and Conflict.* 1996. Vol. 31. Iss. 2. P. 123-159. DOI: 10.1177/0010836796031002001

146. Klare M. T. Resource wars: The new landscape of global conflict. New York, NY: Metropolitan Books, 2001.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

147. Krahmann E. Security governance and networks:New theoretical perspectives in transatlantic security. *Cambridge Review of International Affairs.* 2005. Vol. 18. No. 1. Pp. 15–30. DOI: 10.1080/09557570500059514.

148. Lake D., Morgan P. Regional orders: Building security in a new world. Edited by David A. Lake and Patrick M. Morgan. University Park: Pennsylvania State University Press, 1997. 406 p.

149. Laksmana E. A., Fraioli P., Nouwens V., Hackett J. Special Topic: Scripted Order: Combined-military Exercises in the Asia-Pacific. *Asia-Pacific Regional Security Assessment 2024.* URL: https://www.iiss.org/publications/strategic-dossiers/asia-pacific-regional-security-assessment-2024/chapter-1/

150. Lalwani S. A Threshold Alliance: The China-Pakistan Military Relationship. Special Report No. 517. United States Institute of Peace, 2023. URL: https://www.usip.org/sites/default/files/2023-03/sr-517_threshold-alliance-china-pakistan-military-relationship.pdf

151. Lavrynenko H., Donaj Ł. Unification Of Ukrainian Society In A Postwar Period As A Preventive Mechanism To Avert The Crisis Of State. *Przegląd Strategiczny.* 2023, Pr. 16. S. 321-331. DOI : 10.14746/ps.2023.1.23

152. Lenain P., Bonturi M., Koen V. The Economic Consequences of Terrorism. *OECD Economics Department Working Papers,* No. 334. OECD Publishing, Paris, 2002.

153. Leonard M., Pisani-Ferry J., Ribakova E., Shapiro J., Wolff G. Redefining Europe's economic sovereignty. *Policy Contribution.* 2019. Iss. 9. URL: https://bruegel.org/wp-content/uploads/2019/06/PC-09_2019_final-1.pdf

154. Lobont O. R., Glont O. R., Badea L., Vatavu S. Correlation of Military Expenditures and Economic Growth: Lessons for Romania. *Quality & Quantity.* 2019. Vol. 53. P. 2957–296 URL: https://doi.org/10.1007/s11135-019-00910-9

155. Lowy Institute Asia Power Index 2020 Edition. Lowy Institute, c. 2020.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

156. Lu M. The World's Largest Economies: Comparing the U.S. and China. *Visual Capitalist: website, June 3, 2024.* URL: https://www.visualcapitalist.com/the-worlds-largest-economies-comparing-the-u-s-and-china/

157. Malley R. 10 conflicts to watch in 2020. *Foreign Policy.* December 26, 2019. URL: https://foreignpolicy.com/2019/12/26/10-conflicts-to-watch-2020.

158. Mallory K., Matthews L. J., McNerney M. J., Redden K. J., Propp A. M., Toukan M., Khan O., Welburn J. W. U.S. Alliance and Partner Networks: A Network Analysis of Their Health and Strength. Research report. RAND Corporation, 2024. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RRA1000/RRA1066-1/RAND_RRA1066-1.pdf

159. Manak I. Unpacking the IPEF: Biden's Indo-Pacific Trade Play. *Council on Foreign Relations: official website.* URL: https://www.cfr.org/article/unpacking-ipef-bidens-indo-pacific-trade-play

160. McBride J., Berman N., Chatzky A. China's Massive Belt and Road Initiative. *Council on Foreign Relations: website, February 2, 2023.* URL: https://www.cfr.org/backgrounder/chinas-massive-belt-and-road-initiative

161. McManus R. W., Nieman M. D. Identifying the Level of Major Power Support Signaled for Protégés: A Latent Measure Approach. *Journal of Peace Research.* Vol. 56. No. 3. May 2019. Pp. 364–378.

162. Ministry of National Defense of the People's Republic of China, "Defense Policy," 2023. http://eng.mod.gov.cn/xb/DefensePolicy/index.html

163. Morgenthau H. J. The Problem of the National Interest. *Politics in the Twentieth Century.* Chicago: University of Chicago Press, 1962. Pp. 204–237.

164. Morgenthau H. Truth and Power: Essays of a Decade, 1960-70. N. Y: Praeger Publishers, 1970. P. 462.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

165. Murrar F., Barakat K. Role of FATF in spearheading AML and CFT. *Journal of Money Laundering Control*. 2021. Vol. 24. No. 1. P. 77-90. DOI: https://doi.org/10.1108/JMLC-01-2020-0010

166. Nanto D. K. Economics and National Security: Issues and Implications for U.S. Policy. Congressional Research Service, 2011. URL: https://www.fas.org/sgp/crs/natsec/R41589.pdf (accessed 15 November 2014).

167. National strategic review 2022. *Secrétariat général de la defense et de la sécurité nationale*. URL: https://www.sgdsn.gouv.fr/files/files/rns-uk-20221202.pdf

168. NATO 2022. Strategic concept. *Adopted by Heads of State and Government at the NATO Summit in Madrid 29 June 2022.* URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf

169. Nesadurai H. Conceptualising economic security in an era of Globalisation: what does the east Asian experience reveal? *CSGR Working Paper.* No. 157/05 Institute of Defence and Strategic Studies (IDSS), Nanyang Technological University, 2005. 26 p.

170. Niazi T. Gwadar: China's Naval Outpost on the Indian Ocean. *China Brief.* 2005. Vol. 5. Is. 4.

171. Nilsson R. Confidence Indicators and Composite Indicator. *Economic Surveys and Data Analysis:* CIRET Conference Proceedings, Paris, 10-14 October 2000. Pp. 75–104.

172. Osterhammel J. *The Transformation of the World: A Global History of the Nineteenth Century, trans.* Patrick Camiller, Princeton University Press, 2014.

173. Patomäki H. The Political Economy of Global Security: War, Future Crises and Changes in Global Governance. Routledge, 2007. Pp. 312.

174. Peace and Security in 2022: Overview of EU action and outlook for the future. European Union. URL: https://epthinktank.eu/2022/07/19/peace-and-security-in-2022-overview-of-eu-action-and-outlook-for-the-future/

Remove Watermark Wondershare PDFelement

175. Policy papers and consultations. URL: https://www.gov.uk/search/policy-papers-and-consultations?content_store_document_type%5B%5D=policy_papers&keywords=strategy&order=updated-newest&page=6

176. Pomeranz K. *The Great Divergence*. Princeton University Press, 2000.

177. Reducing trading costs in a new era of security. *Global Economic Prospects 2004: Realizing the Development Promise of the Doha Agenda,* World Bank, 2003. P. 179–203.

178. Refugee Data Finder. *UNHCR: official website.* URL: https://www.unhcr.org/refugee-statistics/

179. Renner M. The Anatomy of Resource Wars. Worldwatch Institute, 2002. URL: http://www.worldwatch.org/system/files/WP162.pdf

180. *Republique francaise:* official website. URL: https://cyber.gouv.fr/resultats-recherche?search_api_fulltext=Strat%C3%A9gie

181. Reznikova N., Bulatova O., Ptashchenko O., Ivashchenko, O. "Z-Owning" And "Z-Consumption" in theconditions of movement from shareholder tostakeholdercapitalism: values as the basis ofself-identification, *Інвестиції: практика та досвід.* 2023. № 5, с. 28–36 DOI: https://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.5.28

182. Reznikova N., Panchenko V., Bulatova O. The Policy of Economic Nationalism: from Origins to New Variations of Economic Patriotism. *Baltic Journal of Economic Studies.* 2018. Vol. 4. № 4. P.274-281.URL: https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-4-274-281

183. Richardson L. F. Arms and insecurity – a mathematical study of the causes and origins of war. Literary Licensing, LLC, 2012.

184. Robertson R. Global Millennialism: A Postmortem on Secularization. In: *Globalization, Culture and Religion* / Beyer P., Beaman L.(eds.). Leiden: Brill, 2007. Pp. 9–34.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

185. Robinson W. A Theory of Global Capitalism: Production, Class, and State in a Transnational World. JHU Press, 2004.

186. Ross M. Oil, Drugs, and Diamonds: How Do Natural Resources Vary in their Impact on Civil War? Working paper: UCLA, 2002.

187. Russett B. *Grasping the Democratic Peace.* Princeton: Princeton University Press, 1993.

188. Saeed L. The Impact of Military Expenditures on Economic Growth: A New Instrumental Variables Approach. *Defence and Peace Economics*. 2023. P. 1–16. DOI: https://doi.org/10.1080/10242694.2023.2259651

189. Sandler T. Economic analysis of conflict. *Journal of Conflict Resolution.* 2000. Vol. 44. Iss. 6. Pp. 723–729.

190. Sandler T. Collective versus Unilateral Responses to Terrorism. *Public Choice.* 2005. Vol. 124(1/2). Pp. 75–93.

191. Scobell A. et.al. China's Grand Strategy: Trends, Trajectories and Long-Term Competition. Rand Corporation, 2020. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/research_reports/RR2700/RR2798/RAND_RR2798.pdf

192. Seven trends that will shape global security in 2023. *Prosegur: websiate*. URL: https://www.prosegur.com/en/innovation/security/seven-trends-that-will-shape-global-security

193. Shamsuddoza S. The 10 Most Technologically Advanced Countries In The World [2024] *Foreign Affairs Insights & Review.* URL: https://fairbd.net/the-10-most-technologically-advanced-countries-in-theworld/#Summary_of_The_10_Most_Technologically_Advanced_Countries_in_The_world_2024

194. Silver L., Devlin K. Around the World, More See the U.S. Positively Than China, but Little Confidence in Trump or Xi. Pew Research Center, January 10, 2020.

195. Silwal Sh. B., Anderton Ch. H., Brauer J. et al. The Economics of Conflict and Peace. Cambridge Books, Cambridge University Press, 2021.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

196. SIPRI Arms Transfers Database. *SIPRI: official website.* URL: https://www.sipri.org/databases/armstransfers

197. SIPRI databases. *SIPRI: official website.* URL: https://www.sipri.org/databases

198. Smith R. Military Expenditure and Capitalism. *Cambridge Journal of Economics.* 1977. Vol. 1. Iss. 1. Pp. 61–76.

199. Snyder R. Does lootable wealth breed civil war? Resource extraction and political order in comparative perspective. *Working Paper resented at the American Political Science Association Meetings.* Boston, 2002.

200. Snyder S. A., China's Limited Retaliation Options Against the THAAD Deployment in South Korea. Asia Unbound, blog post, August 8, 2016.

201. Social Progress Index. URL: https://www.socialprogress.org/2024-social-progress-index/

202. Solow R. M. Growth Theory: an Exposition, 2nd edition. Oxford: Oxford University Press, 2000.

203. Sung Ch. J. Economic slowdowns and international conflict. *Journal of Peace Research*. 2022. Vol. 61. Iss. 2. Pp. 1–17. DOI: https://doi.org/10.1177/00223433221116656.

204. Tavares R. Understanding regional peace and security: A framework for analysis. *Contemporary Politics.* 2008. Vol. 14, Iss. 2. P. 107–127 DOI: https://doi.org/10.1080/13569770802176853

205. Temple J. The New Growth Evidence. *Journal of Economic Literature.* 1999. 37(1), March. Pp. 112-156.

206. Teschke B. The Myth of 1648. London: Verso, 2003.

207. The AI index report. Measuring trends in AI. *Artificial Intelligence Index:* official website URL: https://aiindex.stanford.edu/report/

208. The Armed Conflict Survey 2021. *International Institute for Strategic Studies*. Abingdon: Routledge, 2021. Pp. 22–8.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

209. The Global Risks Report 2022: 17th Edition. *World Economic Forum 2022*. URL: https://reliefweb.int/attachments/49f1b689-c270-37f3-93c0-a259f63d26da/WEF_The_Global_Risks_Report_2022.pdf

210. The legatum prosperity index. *Prosperity Institute: official website.* URL: https://www.prosperity.com/

211. *The Social Progress Imperative: official website.* URL: https://www.socialprogress.org/index

212. Theiler T. The microfoundations of diversionary conflict. *Security Studies.* 2018. Vol. 27. Is. 2. Pp. 318–343.

213. Total merchandise, Exports, 2023. *World Trade Organization: official website.* URL: https://stats.wto.org/dashboard/merchandise_en.html

214. Trade Data. UN Comtrade Database. URL: https://comtradeplus.un.org/TradeFlow?Frequency=A&Flows=X&CommodityCodes=TOTAL&Partners=643&Reporters=156&period=2020&AggregateBy=none&BreakdownMode=plus

215. Trends in International Arms Transfers, 2023. *SIPRI: official website.* URL: https://www.sipri.org/publications/2024/sipri-fact-sheets/trends-international-arms-transfers-2023

216. Trofymenko M., Bulatova O., Trofymenko A., Vyshniakov O. Digital Development and Technological Innovations: Inequality and Asymmetry. *Marketing and Management of Innovations,* 2023. Vol. 14. Is. 3. Pp. 215–229. DOI: https://doi.org/10.21272/mmi.2023.3-19

217. Unimpeded, convenient and efficient trade. *The Belt and Road Initiative: A Key Pillar of the Global Community of Shared Future. October 2023.* URL: http://www.beltandroadforum.org/english/n101/2023/1010/c124-895.html#:~:text=From%202013%20to%202022%2C%20the,US%24240%20billion%20from%20China

218. Uppsala Conflict Data Program: official website. URL: https://ucdp.uu.se/

Remove Watermark Wondershare PDFelement

219. Wæver O. European Security Identities. *Journal of Common Market Studies.* 1996. Vol. 34, Iss. 1. Pp.103–132.

220. Wæver O. Securitization and Desecuritization. *On Security /* R.D. Lipschutz(ed.). New York: Columbia University Press, 1995.

221. Wæver O. Security, the Speech Act: Analyzing the Politicsofa Word. *Working Paper 19*. Copenhagen: Centerf or Peace and Conflict Research, 1989.

222. Walt S. The Renaissance of Security Studies. *International Studies Quarterly*. 1991. Vol. 35, No. 2. pp. 211–239. URL: https://users.metu.edu.tr/utuba/Walt%20Renais.pdf [Accessed 5 December 2021].

223. Waltz K. N. Theory of international politics. Neorealism and its critics. New York, 1986. P. 100–04.

224. Wezeman T. S., Wezeman D. P. Trends in international arms transfers, 2013. SIPRI Fact Sheet, March 2014. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/files/FS/SIPRIFS1403.pdf

225. Wojciechowski S. The Spirit of Terrorism – its Contemporary Evolution and Escalation *Przegląd Strategiczny*, 2023. No.16. Pp. 9–22. DOI: https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.1

226. Wolfers A. «National security» as an ambiguous symbol. *Political Science Quarterly.* 1952. Vol. 67. Iss. 4. P. 481–502. URL: http://files.janjires.webnode.cz/200000014-3cb1e3daba/Arnold%20Wolfers%20%20National%20Security%20as%20an%20Ambiguous%20Symbol.pdf (дата звернення: 05.12.2021)

227. Wood P. CCP Revises Constitution for a ‘New Era. China Brief, November 10, 2017. pp. 1–3.

228. World Bank Open Data. *The World bank:* official website. URL: https://data.worldbank.org/

229. World Digital Competitiveness Ranking. *International Institute for Management Development: website*. URL:

Remove Watermark Wondershare PDFelement

https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/

230. World Economic Outlook – Steady but Slow: Resilience amid Divergence. *International monetary fund:* official website. URL: https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2024/04/16/world-economic-outlook-april-2024

231. Wright T., Fellow. Prepared Testimony to the Senate Armed Services Committee Hearing on Global Security Challenges and Security. URL: https://www.armed-services.senate.gov/imo/media/doc/Wright_03-02-21.pdf

232. Wuthnow J. China's Inopportune Pandemic Assertiveness. *The Diplomat*, June 10, 2020.

233. Zayats O., Pryiatelchuk O., Korol M., Palinchak M., Korol I. Participation in international integration associations as a factor of Ukraine's global competitive power. *Studia Regionalne i Lokalne.* 2023. Special Issue on Ukraine. Pp. 37-49 DOI: 10.7366/15094995s2303

234. Zengerle P., Chiacu D. NATO Chief Warns of Russia Threat, Urges Unity in U.S. Address. Reuters, April 3, 2019.

235. Zenz A. Leaked Documents Offer a Peek Inside China's Detention of Uighurs. interview by Steve Inskeep, Morning Edition, November 25, 2019.

236. 中美安全秩序观的差异与亚洲安全秩序构建 [Differences in the security order views between China and the United States and the construction of the Asian security order 2024-09-07] *International Cooperation Center* [3000] URL: https://www.icc.org.cn/publications/policies/2357.html

237. 协会简介 [About the Association]. *Chinese People's Association for Friendship with Foreign Countries*. URL: https://www.cpaffc.org.cn/index/xiehui/xiehui_list/cate/2/lang/1.html

238. 大国竞争时代的美欧对华政策协调. 来源：国际合作中心 [US-EU policy coordination toward China in the era of great power competition]. *International Cooperation Center.* URL: https://www.icc.org.cn/publications/policies/2350.html

Remove Watermark Wondershare PDFelement

239. 总体战略 [Overall strategy]. *Ministry of Commerce of the People's Republic of China.* URL: https://def.mofcom.gov.cn/come-newzonghe.html?parentId=110&name=%E5%9B%BD%E5%AE%B6%E6%88%98%E7%95%A5&comeID=1

240. 门洪华 [Men Honghua]. 中国三大全球倡议的战略逻辑 [The strategic logic of China's three major global initiatives]. *China Institute of International Studies.* URL: http://cn.chinadiplomacy.org.cn/2023-11/05/content_116795646.shtml

241. "一带一路"、中间地带与美国对华战略博弈 [The Belt and Road Initiative, the Middle Zone and the US Strategic Game with China]. *International Cooperation Center.* URL: https://www.icc.org.cn/publications/internationaloberservation/2355.html

242. "中共中央政治局召开会议审议《国家安全战略（2021－2025年）》《军队功勋荣誉表彰条例》和《国家科技咨询委员会2021年咨询报告》中共中央总书记习近平主持会议" [The Politburo of the CPC Central Committee Holds a Meeting to Review the "National Security Strategy (2021-2025)," the "Military Merit and Honor Recognition Regulations," and the "National Science and Technology Advisory Committee 2021 Consultation Report." General Secretary of the CPC Central Committee Xi Jinping Presides Over the Meeting], URL: https://www.gov.cn/xinwen/2021-11/18/content_5651753.htm

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТКИ

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТОК А

РАДА
ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

КОМІТЕТ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ
з питань гуманітарної та інформаційної політики

вул. М. Грушевського, 5, м. Київ, 01008, www.rada.gov.ua

До спеціалізованої вченої ради

АКТ
про впровадження
результатів дисертаційної роботи «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища» (Сарбаш С.М.)

Сучасний світ стикається із безпрецедентним злиттям міжнародних загроз та нестабільності. Між злочинами в економічній та фінансовій сфері, відмиванням грошей, а також фінансуванням тероризму існує безпосередній зв'язок. Зазначені правопорушення та злочини погіршують національну безпеку, сприяючи привабленню організованих злочинних груп, збільшенню рівня злочинності, відволіканню значної частини державних витрат на боротьбу із ними.

Запропоновані Сарбашем С.М. науково-практичні рекомендації та пропозиції щодо розвитку фінансового моніторингу для успішної протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму шляхом поглиблення міжнародного співробітництва отримали практичне впровадження в діяльності з метою ефективного протистояння загрозам і стабілізації ситуації в Україні у період воєнного стану. Дослідження ефективних практик протидії конфліктам задля подальшої їх імплементації в Україні сприятиме розвитку національних інститутів, діяльність яких спрямована на боротьбу із корупцією, тероризмом, тіньовою економікою тощо.

Голова Комітету **Микита ПОТУРАЄВ**

Апарат Верховної Ради України
04-14/15-2024/153182 від 10.07.2024
1612928

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження додатку А

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ВІЙСЬКОВА АДМІНІСТРАЦІЯ

майдан імені С. П. Корольова, 1, м. Житомир, 10014, тел. (0412) 47-08-57, факс 47-11-09,
www.oda.zht.gov.ua, e-mail:ztadm@apoda.zht.gov.ua, код ЄДРПОУ 00022489

Від _____20____ №_____ На №_____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Сарбаша Сергія Миколайовича
на тему: «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища»

Житомирська обласна військова адміністрація засвідчує, що результати наукових досліджень Сарбаша Сергія Миколайовича щодо сучасних трансформацій і тенденцій розвитку глобального безпекового простору в умовах ескалації конфліктів, науково-практичні рекомендації щодо розвитку міжнародного співробітництва в контексті вибору безпекової політики та реалізації євроінтеграційного курсу України використані під час розроблення проєктів Програми економічного і соціального розвитку Житомирської області на 2024 рік та Плану заходів на 2024-2027 роки з реалізації Стратегії розвитку Житомирської області на період до 2027 року.

Дослідження Сарбаша Сергія Миколайовича набуває своєї особливої актуальності, оскільки посилення геополітичної напруженості та геоекономічних ризиків, загострення протиріч та ескалація конфліктів стали домінуючими ознаками сучасного глобального середовища. Сучасні глобальні трансформації (економічні та культурно-ідеологічні) не тільки пов'язані із формуванням єдиної інтегрованої глобальної системи, під їх впливом відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин.

Заступник начальника **Віктор ГРАДІВСЬКИЙ**

ЖИТОМИРСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
3940/2-24/44 від 24.06.2024 15:45:59

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження додатку А

АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «УКРАЇНСЬКА ОБОРОННА ПРОМИСЛОВІСТЬ»
JOINT STOCK COMPANY «UKRAINIAN DEFENSE INDUSTRY»

Державна компанія з експорту та імпорту продукції і послуг військового та спеціального призначення
State Company for Export and Import of Military and Special Products and Services
УКРСПЕЦЕКСПОРТ UKRSPECEXPORT

ДЕРЖАВНЕ ПІДПРИЄМСТВО
«УКРОБОРОНСЕРВІС»
вул. Зеленого Отамана, 3-А, Київ, 02093, Україна
тел.: +380 44 586-6200, факс: +380 44 586-6203
e-mail: uos@uos.ua

STATE COMPANY
«UKROBORONSERVICE»
3-A, Zelenoho Otamana str., Kyiv, 02093, Ukraine
tel.: +380 44 586-6200, fax: +380 44 586-6203
e-mail: uos@uos.ua

До спеціалізованої вченої ради

13.06.24 № 2911.2-3783
на №_____від_____

ДОВІДКА
про впровадження
результатів дисертаційної роботи
«Вплив конфліктів на розвиток сучасного
глобального безпекового середовища» (Сарбаш С.М.)

Довідку надано Сарбашу Сергію Миколайовичу, яка посвідчує, що результати його наукових досліджень, знайшли практичне впровадження і використовуються у роботі Державного підприємства «Укроборонсервіс» у системі стратегічного планування і управління підприємством. У практичній діяльності застосовуються науково-обґрунтовані висновки щодо оцінки наявного економічного потенціалу країни та їх можливостей у нарощуванні військового потенціалу; отримані результати дослідження наявного технологічного суперництва між країнами тощо.

Зазначені результати досліджень застосовуються під час визначення напрямів експорту та імпорту продукції і послуг військово-технічного та спеціального призначення, моніторингу зовнішніх ринків, обґрунтуванні напрямків міжнародного військово-технічного співробітництва підприємства.

Директор ДП «Укроборонсервіс» **Микола АНДРІЯШ**
Кандидат економічних наук

194674

Remove Watermark Wondershare PDFelement

МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ

MINISTRY OF DEFENCE OF UKRAINE

Державна компанія
«УКРСПЕЦЕКСПОРТ»
04119, Україна, м. Київ,
вул. Дегтярівська, 36
тел.: +380 (44) 458-46-61, 461-94-27
факс: +380 (44) 461-97-59, 489-07-58
e-mail: info@ukrspecexport.com
www.ukrspecexport.com
код ЄДРПОУ 21655998

State Company
«UKRSPECEXPORT»
36, Dehtiarivska str.,
Kyiv, 04119, Ukraine
tel.: +380 (44) 458-46-61, 461-94-27
fax: +380 (44) 461-97-59, 489-07-58
e-mail: info@ukrspecexport.com
www.ukrspecexport.com
Identification code 21655998

06.06.2024 №Вих.№USE-10-4779

На №_____ від _____

ДК"УКРСПЕЦЕКСПОРТ"

До спеціалізованої вченої ради

Довідка про впровадження
результатів дисертаційної роботи Сарбаша С.М.
«Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища»

Данною довідкою підтверджується, що результати наукових досліджень Сарбаша С.М., які пов'язані із визначенням впливу конфліктів на розвиток міжнародної системи безпеки в умовах сучасного глобального середовища трансформацій, що відбуваються в ньому, знайшли впровадження в практичній діяльності Державної комланії «Укрспецекспорт».

Зокрема, було впроваджено запропоновану дослідником систематизацію та класифікацію нових процесів та трендів, що формують сучасне глобальне безпекове середовище в умовах зростання конфліктів у світовому господарстві. Зазначені розробки застосовуються під час проведення моніторингу зовнішніх ринків, визначенні та обгрунтуванні напрямків розвитку зовнішньоекономічної діяльності Державної компанії «Укрспецекспорт».

Перший заступник
Генерального директора **Владислав ГАДІОН**

Remove Watermark Wondershare PDFelement

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
просп. Будівельників, 129-а, м. Маріуполь, 87548; тимчасове місцезнаходження просп. Повітряних Сил, 31, м. Київ, 03037
Телефон: (0629) 58-75-00, (0629) 58-75-90 E-mail: info@mu.edu.ua, сайт: mu.edu.ua, код згідно ЄДРПОУ 26593428

26 грудня 2024р. № 01-32/887 На № _____ від _____20__р.

До спеціалізованої Вченої ради

АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційної роботи
САРБАША Сергія Миколайовича
на тему «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища»

Дисертаційну роботу САРБАША Сергія Миколайовича на тему «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища» виконано відповідно до тематики науково-дослідної робіти Маріупольського державного університету Міністерства освіти і науки України:

«Формування економічної безпеки країн Центральної та Східної Європи в міжнародному безпековому середовищі» (номер держреєстрації №0121U110940), у рамках якої із використанням методу експертного оцінювання проведено оцінку факторів зовнішнього середовища, що безпосередньо обумовлюють виникнення та поширення конфліктів та визначають стан сучасного безпекового середовища. У результаті аналізу здійснено систематизацію ризиків та загроз міжнародного безпекового середовища на основі таких критеріїв, як імовірність, наслідки впливу, пріоритет та період тривалості.

Матеріали дисертаційної роботи, зокрема, *теоретичні засади дослідження безпекового розвитку країн, концептуальні підходи до дослідження* конфліктів через систематизацію теорій і концепцій за логіко-послідовною та історичною еволюцією, особливості формування *трансконтинентального безпекового комплексу в сучасних умовах розвитку глобального безпекового середовища* впроваджено у навчальний процес при розробці навчально-методичного забезпечення з дисциплін «Міжнародна економічна безпека», «Глобалізація і регіональний економічний розвиток».

В.о. завідувача кафедри економіки та міжнародних економічних відносин — Наталя БАЛАБАНОВА

Проректор з науково-педагогічної роботи та молодіжної політики — Юлія ДЕМИДОВА

Алла НОВІКОВА
+380983588479

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження додатку А

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ
ІНСТИТУТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА
ШЕВЧЕНКА

04119, м. Київ, вул. Ю. Іллєнка, 36/1
Тел: (044) 481-44-37
Факс: (044) 481-45-55
E-mail: office@iir.kiev.ua

EDUCATIONAL and SCIENTIFIC
INSTITUTE OF
INTERNATIONAL RELATIONS
TARAS SHEVCHENKO NATIONAL
UNIVERSITY OF KYIV

36/1, Y/ Illenka St., Kyiv 04119 Ukraine
Phone: (044) 481-44-37
Fax: (044) 481-45-55
E-mail: office@iir.kiev.ua

вих. №048-073
від 25.03.2025 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
здобувача ступеня доктора філософії за спеціальністю 292 – Міжнародні економічні відносини
(галузь знань 29 – Міжнародні відносини)
Сарбаша Сергія Миколайовича

Довідка видана про те, що дисертаційна робота Сарбаша С.М. на тему «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища» виконана в межах комплексної програми науково-дослідних робіт Київського національного університету імені Тараса Шевченка і науково-дослідної теми Навчально-наукового інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка наукова тема №23БФ048-01 (державний реєстраційний номер 0123U102061) «Міжнародні механізми забезпечення ресурсами стратегічного значення для підвищення обороноздатності України» (науковий керівник – проф. Н.В.Резнікова)

Результати дослідження враховані при здійсненні освітнього процесу в Навчально-науковому інституті міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, зокрема, впроваджені кафедрою міжнародних фінансів у навчальний процес, розробці кейсів, актуалізації тематики курсових і магістерських робіт. Зокрема, при викладанні дисципліни «Світова економіка» використовуються методологічні засади дослідження глобальних трансформацій, що впливають на характер розвитку безпекової архітектури, методичний підхід до оцінювання інтенсивності мілітаризації економік країн, визначення впливу воєнних витрат на індикатори соціально-економічного та політико-правового розвитку країн.

Заступник директора
з наукової роботи, д.е.н., професор **Олена ПРИЯТЕЛЬЧУК**

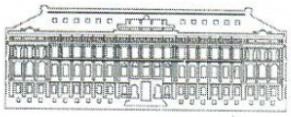
Remove Watermark Wondershare PDFelement

Міністерство
закордонних справ України

**Дипломатична академія України
імені Геннадія Удовенка**

01001, м.Київ, вул. Велика Житомирська, 2

ЄДРПОУ 20062173

Telephone: +38 (044) 238-15-45
Fax: +38 (044) 279-47-05
Email: rector@da.mfa.gov.ua

Ministry
of Foreign Affairs of Ukraine

**Hennadii Udovenko
Diplomatic Academy Of Ukraine**

2, Velyka Zhytomyrska Street, Kyiv, 01001

EDRPOU 20062173

До спеціалізованої вченої
ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи
Сарбаша Сергія Миколайовича «Вплив конфліктів на розвиток
сучасного глобального безпекового середовища»
на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю

«Міжнародні економічні відносини»

Сучасні глобальні трансформації, пов'язані з формуванням єдиної світової інтегрованої системи, спричиняють комплекс викликів і загроз, під впливом яких відбувається зміна структури міжнародних економічних відносин. Еволюція внутрішніх та зовнішніх загроз, з якими стикаються країни в умовах ескалації конфліктів, актуалізує питання формування дієвого глобального безпекового простору, що визначає важливість і своєчасність дисертаційної роботи Сарбаша С.М. «Вплив конфліктів на розвиток сучасного глобального безпекового середовища».
Основні результати представленої дисертації використовуються в навчальному процесі Дипломатичної академії України імені Геннадія Удовенка при викладанні навчальних курсів «Проблеми міжнародної безпеки», «Проблеми безпеки та територіальної цілісності України», «Економічна дипломатія», «Тренди світової економіки».

Т.в.о. Директора Олександр Кириченко

12.07.2024

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТОК Б

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку та Європейського Союзу

1. Bulatova O., Reznikova N., Sarbash S. Asymmetry Of The Modern Conflicts. *Przegląd Strategiczny.* 2024. Issue 17. P. 25–34. DOI:10.14746/ps.2024.1. 2 (Scopus) *(заг. обсяг 0,71д.а., особисто автору належить 0,4 д.а: визначено сутність асиметричності сучасних конфліктів, обґрунтовано поточні тенденції розвитку глобального безпекового середовища в контексті війни росії проти України).*

Статті у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, включених до міжнародних наукометричних баз:

2. Bulatova Olena, Eisen Roland, Karpenko Oleksandr and Sarbash Serhii (2024). Development Of The European Security Complex In The Context Of Current Positions Of The Eu Countries In International Rankings. *Journal of European Economy* 23 (2): 270 - 88. https://doi.org/10.35774/jee2024.02.270 *(заг. обсяг 1,2 д.а., особисто автору належить 0,4 д.а: проаналізовано асиметричність розвитку країн ЄС за безпековими складовими, визначено напрями формування стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки).*

3. Сарбаш С.М. (2023). Вплив міжнародних конфліктів на економічний розвиток. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. № 2 (24). С. 56-64. https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/56.pdf. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.6. DOI: 10.5281/zenodo.8128552 *(заг. обсяг 0,66 д.а.)*.

4. Сарбаш С.М. (2024). Сучасне глобальне середовище: виклики, загрози, перспективи безпекового розвитку *Вісник Маріупольського*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

державного університету. Серія: Економіка, (27), 127-136. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2024-14-27-127-136 *(заг. обсяг 0,44 д.а.).*

5. Сарбаш С.М. (2022). Глобальна трансформація та сучасні тенденції розвитку безпекового середовища. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, (23). DOI 10.34079/2226-2822-2022-12-23-78-99 *(заг.обсяг 1,3 д.а.).*

6. Сарбаш С. М. (2023). Воєнні конфлікти та міжнародна система безпеки. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Економіка*, (26), 90–96. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-26-90-96 *(заг. обсяг 0,47 д.а.).*

7. Сарбаш С. М. (2023). Природа міжнародних конфліктів в сучасних умовах глобального середовища. *Вісник Маріупольського державного університету.* Серія: Економіка, (25), 24–34. https://doi.org/10.34079/2226-2822-2023-13-25-24-34 *(заг.обсяг 0,9 д.а.).*

Статті у інших виданнях

8. Булатова О.В., Сарбаш С. М. (2023). Фінансовий моніторинг як протидія відмиванню коштів та фінансуванню тероризму. *АКАДЕМІЧНІ ВІЗІЇ*. Випуск 26.DOI: http://dx.doi.org/10.5281/ zenodo.10925445 *(заг. обсяг 0,61 д.а.,особисто автору належить 0,3 д.а: досліджено характер міжнародного співробітництва у протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму).*

Публікації в матеріалах науково-практичних конференцій (тези доповідей)

1. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Міжнародна співпраця у протидії відмиванню грошей та фінансуванню тероризму // Сучасні виклики для європейського бізнесу: безпека, конкурентоспроможність, екологічність. конференція Дніпро Модуль Жана Моне Європейські практики із зеленої трансформації: уроки для України Проект 101085135- EUGREEN. 2024. С.61-66 *(заг. обсяг 0,32 д.а.,особисто автору належить 0,2 д.а:*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

охарактеризовано напрями міжсекторальної та міждержавної співпраці у боротьбі із злочинами в економічній та фінансовій сфері).

2. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Розвиток технологій та військовий потенціал країн // Міжнародні фінансові аспекти відновлення економіки України: збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 6 червня 2024 р.) / ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України». К., 2024.С.265-268. *(заг. обсяг 0,19 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: проаналізовано відмінності економічного потенціалу країн, що визначають можливості нарощування військового потенціалу).*

3. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Регіональна динаміка військових витрат: сучасні тенденції та виклики безпеці АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXVI підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. Ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2024. С.18-22 *(заг. обсяг 0,19 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: визначено фактори регіональної динаміки зростання військових витрат).*

4. Bulatova O., Sarbash S. The Impact Of Military Expenditures And Conflicts On Economic Growth // 27th International Scientific Conference “Competitiveness and Innovation in the Knowledge Economy”, September 22-23 2023, Chisinau: Book of Abstracts / scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. – [Chişinău]: [S. n.], 2023 c.40-41 *(заг. обсяг 0,04 д.а.,особисто автору належить 0,03 д.а: обґрунтовано характер впливу воєнних витрат на економічне зростання).*

5. Сарбаш С.М. Міжнародні конфлікти та їх вплив на економічний розвиток // Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів: країни Балтії – Україна: єдність, підтримка, перемога: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції, 08 червня 2023 р.- Київ: КНЕУ,2023 с.189-192 *(заг. обсяг 0,18 д.а).*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

6. Сарбаш С.М. Глобальні економічні наслідки конфліктів. Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України: матеріали міжнар. Наук.-практ. Конф., м. Київ, 7-8 грудня 2023 р. / за заг. Ред. М. В. Трофименка: Маріуп. держ. ун-т. – Київ: МДУ, 2023 С.439-441*(заг. обсяг 0,14 д.а).*

7. Булатова О.В., Сарбаш С.М. Економічний компроміс в контексті вибору безпекової політики // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2023 р. / За заг. Ред. д.е.н., проф. О.В Булатової. - Київ: МДУ, 2023.-С.8-10 *(заг.обсяг 0,15 д.а.,особисто автору належить 0,1 д.а: надано характеристику економічного компромісу у контексті безпекового розвитку).*

8. Сарбаш С.М. Трансформація національних безпекових систем // АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ НАУКИ ТА ОСВІТИ: Збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. Ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С.29-31 *(заг. обсяг 0,12 д.а).*

9. Сарбаш С.М. Виміри безпеки в умовах сучасних глобальних трансформацій // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали IX Міжнародної науково-практичної конференції, 18 листопада 2022 р. – Київ: МДУ, 2022. С.153-155 *(заг. обсяг 0,27 д.а).*

10. Сарбаш С.М. Сучасні тенденції розвитку глобального безпекового простору // Особливості інтеграції країн у світовий економічний та політико-правовий простір: Матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції, 19 листопада 2021 р. – Маріуполь: МДУ, 2021. *(заг. обсяг 0,3д.а).*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Вхідні дані

2016 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,73	329,9	1,46	0,49	3284	42947	1,382
Бельгія	BE	0,89	374,8	1,68	0,68	840	14704	1,577
Болгарія	BG	1,24	93,8	3,80	0,96	0	1130378	1,686
Хорватія	HR	1,60	198,8	3,42	1,01	38086	0	1,626
Кіпр	CY	1,40	252,4	3,77	2,56	0	0	1,513
Чехія	CZ	1,00	184,1	2,51	0,43	0	769340	1,297
Данія	DK	1,15	629,1	2,19	0,55	32256	67068	1,341
Естонія	EE	2,07	377,9	5,25	0,93	120468	0	1,485
Фінляндія	FI	1,42	621,1	2,55	0,90	66868	224279	1,964
Греція	GR	2,57	467,6	5,15	3,07	156357	0	2,052
Іспанія	ES	1,14	300,5	2,68	0,86	8431	389119	1,726
Нідерланди	NL	1,16	536,8	2,72	0,45	9693	617299	2,092
Ірландія	IE	0,34	213,3	1,19	0,39	14403	0	1,391
Литва	LT	1,48	219,9	4,44	2,01	65045	0	1,628
Люксембург	LU	0,38	406,8	0,95	0,52	1607	0	1,645
Латвія	LV	1,45	204,9	4,01	0,53	99702	0	1,361
Мальта	MT	0,51	136,9	1,42	0,96	51423	0	1,645
Польща	PL	1,95	241,2	4,72	0,97	9999	10638	1,543
Португалія	PT	1,54	307,8	3,44	1,44	10173	833228	1,249
Румунія	RO	1,43	133,6	4,49	1,67	95527	0	1,805
Словаччина	SK	1,12	184,3	2,62	0,57	0	200105	1,456
Словенія	SI	1,00	216,6	2,18	1,33	0	201042	1,203
Швеція	SE	1,05	551,8	2,16	0,58	13575	511971	2,113
Угорщина	HU	1,00	132,1	2,14	0,86	10886	0	1,139
Італія	IT	1,33	412,7	2,72	1,38	39956	330834	1,913
Франція	FR	1,92	732,5	3,38	1,00	1901	871424	2,754
Німеччина	DE	1,15	485,6	2,60	0,41	1585	728849	1,836
Україна	UA	3,15	65,8	7,78	1,36	5356	4873823	2,393
Росія	RU	5,43	476,6	14,83	1,93	9947	5334487	3,273
США	US	3,42	1980,5	9,63	0,83	2450	522543	3,037
Китай	CN	1,77	140,4	5,48	0,35	10175	218012	2,048
Індія	IN	2,54	42,8	9,08	0,59	121231	21353	2,441
Саудівська Аравія	SA	9,87	1962,6	27,75	1,80	442493	7508	2,628
Великобританія	GB	1,98	804,4	5,00	0,44	10487	497935	2,58
Південна Корея	KR	2,46	723,5	12,62	2,26	69215	315401	1,894
Японія	JP	0,93	363,7	2,50	0,39	6895	0	1,298

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.2

2017 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,76	357,5	1,54	0,46	2397	52725	1,388
Бельгія	BE	0,88	388,2	1,70	0,63	1392	33813	1,57
Болгарія	BG	1,22	101,4	3,82	0,92	0	522680	1,773
Хорватія	HR	1,64	220,1	3,68	0,99	23189	53512	1,633
Кіпр	CY	1,57	304,3	4,31	2,56	131172	0	1,587
Чехія	CZ	0,96	195,3	2,45	0,43	0	402508	1,338
Данія	DK	1,14	656,7	2,25	0,51	15657	39142	1,32
Естонія	EE	2,01	407,5	5,12	0,86	122565	0	1,582
Фінляндія	FI	1,35	622,6	2,52	0,92	18385	109526	1,893
Греція	GR	2,56	481,4	5,29	3,10	25520	150117	2,136
Іспанія	ES	1,23	343,9	2,99	0,86	6244	624407	1,787
Нідерланди	NL	1,16	562,9	2,78	0,45	4317	1279577	2,073
Ірландія	IE	0,31	215,7	1,17	0,38	593	0	1,348
Литва	LT	1,71	285,5	5,28	2,33	14657	0	1,691
Люксембург	LU	0,50	545,8	1,20	0,67	1522	0	1,661
Латвія	LV	1,59	247,3	4,37	0,60	98413	0	1,392
Мальта	MT	0,48	146,7	1,41	0,86	59327	0	1,661
Польща	PL	1,90	260,1	4,59	1,04	24398	19061	1,667
Португалія	PT	1,24	264,3	2,73	0,99	3614	252984	1,305
Румунія	RO	1,73	184,3	5,56	1,39	41875	0	1,695
Словаччина	SK	1,10	192,6	2,80	0,58	49137	230005	1,367
Словенія	SI	0,98	228,2	2,23	0,68	0	0	1,275
Швеція	SE	1,02	558,0	2,12	0,55	5915	149718	1,983
Угорщина	HU	1,19	175,0	2,57	0,85	3494	0	1,145
Італія	IT	1,36	435,9	2,78	1,33	36344	365481	1,922
Франція	FR	1,91	758,7	3,38	1,00	3275	907462	2,761
Німеччина	DE	1,15	511,5	2,61	0,41	1165	505575	1,889
Україна	UA	2,88	73,0	6,94	1,39	3569	3345511	2,123
Росія	RU	4,25	459,8	12,20	1,95	5908	3937875	3,291
США	US	3,32	1989,3	9,37	0,83	2706	602341	3,074
Китай	CN	1,71	148,1	5,26	0,35	10609	131351	2,052
Індія	IN	2,53	48,2	9,39	0,59	109071	21120	2,414
Саудівська Аравія	SA	10,22	2126,8	30,71	1,81	548256	0	2,671
Великобританія	GB	1,95	780,4	4,99	0,43	37386	416768	2,628
Південна Корея	KR	2,42	766,6	12,33	2,24	59270	454693	1,949
Японія	JP	0,91	353,4	2,49	0,39	8802	406	1,346

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.3

2018 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,75	381,1	1,53	0,49	1319	15385	1,355
Бельгія	BE	0,89	421,5	1,71	0,61	184	38653	1,532
Болгарія	BG	1,45	136,3	4,22	1,11	0	210938	1,702
Хорватія	HR	1,55	232,5	3,42	1,01	3253	0	1,585
Кіпр	CY	1,76	378,8	4,14	2,50	0	0	1,555
Чехія	CZ	1,09	254,1	2,68	0,41	2811	361445	1,353
Данія	DK	1,28	792,5	2,53	0,48	13732	70059	1,338
Естонія	EE	2,01	464,8	5,12	0,95	55511	0	1,544
Фінляндія	FI	1,36	679,8	2,56	0,92	31555	141454	1,796
Греція	GR	2,72	547,2	5,60	3,16	18392	0	2,102
Іспанія	ES	1,25	381,7	3,01	0,86	10480	495884	1,803
Нідерланди	NL	1,22	651,5	2,94	0,44	15317	509823	2,044
Ірландія	IE	0,29	229,7	1,14	0,36	1293	0	1,307
Литва	LT	1,97	377,1	5,93	2,70	14883	1116250	1,683
Люксембург	LU	0,50	588,2	1,18	0,62	0	0	1,639
Латвія	LV	2,06	367,9	5,42	0,69	60995	0	1,429
Мальта	MT	0,44	152,3	1,24	0,70	0	0	1,639
Польща	PL	2,04	317,5	4,93	1,07	9681	40762	1,575
Португалія	PT	1,34	316,5	3,10	1,00	7841	12381	1,269
Румунія	RO	1,79	223,5	5,61	1,41	14385	0	1,780
Словаччина	SK	1,22	237,7	3,08	0,58	32034	113060	1,386
Словенія	SI	0,98	254,8	2,25	0,70	0	0	1,205
Швеція	SE	1,03	574,9	2,12	0,28	1260	277250	1,849
Угорщина	HU	1,01	166,4	2,19	0,84	16816	0	1,146
Італія	IT	1,36	468,8	2,81	1,31	13719	257657	1,96
Франція	FR	1,84	791,0	3,31	0,99	6915	715884	2,767
Німеччина	DE	1,17	559,4	2,64	0,41	352	278278	1,912
Україна	UA	3,19	94,2	7,65	1,40	53480	1940545	2,065
Росія	RU	3,72	422,8	11,40	1,95	3741	4328049	3,237
США	US	3,32	2088,2	9,35	0,83	1851	471143	3,104
Китай	CN	1,67	162,9	5,05	0,35	15250	98741	2,024
Індія	IN	2,42	49,0	9,10	0,59	78359	17389	2,565
Саудівська Аравія	SA	9,14	2213,8	25,94	1,74	386967	0	2,599
Великобританія	GB	1,94	831,6	5,01	0,43	18040	237868	2,546
Південна Корея	KR	2,50	841,7	12,25	2,13	66073	610882	2,042
Японія	JP	0,96	381,6	2,62	0,38	14978	595	1,309

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.4

2019 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,75	372,6	1,54	0,47	3824	6748	1,328
Бельгія	BE	0,89	412,6	1,72	0,50	1680	106370	1,529
Болгарія	BG	3,13	308,4	8,74	1,09	2904	145178	1,788
Хорватія	HR	1,61	242,6	3,50	1,01	8134	0	1,573
Кіпр	CY	1,79	386,7	4,69	2,46	73226	0	1,562
Чехія	CZ	1,15	272,3	2,81	0,46	396	126708	1,357
Данія	DK	1,30	777,5	2,61	0,49	12410	5772	1,288
Естонія	EE	2,05	480,4	5,20	1,00	57912	0	1,557
Фінляндія	FI	1,35	657,1	2,54	0,98	32028	93105	1,708
Греція	GR	2,62	514,0	5,49	3,14	45310	0	2,085
Іспанія	ES	1,23	367,8	2,93	0,86	2510	220896	1,724
Нідерланди	NL	1,32	701,9	3,20	0,43	54274	330699	2,104
Ірландія	IE	0,28	227,9	1,15	0,37	9024	0	1,279
Литва	LT	2,00	396,3	5,91	2,52	71157	0	1,628
Люксембург	LU	0,55	619,8	1,27	0,32	4292	0	1,621
Латвія	LV	2,01	362,8	5,36	0,61	90576	0	1,459
Мальта	MT	0,51	182,4	1,43	0,75	0	0	1,621
Польща	PL	1,98	311,1	4,72	1,03	44291	16777	1,539
Португалія	PT	1,37	322,6	3,24	0,99	18334	12501	1,264
Румунія	RO	1,84	238,2	5,45	1,40	5179	0	1,713
Словаччина	SK	1,70	330,3	4,21	0,58	14190	18919	1,416
Словенія	SI	1,05	275,6	2,44	0,68	0	0	1,188
Швеція	SE	1,09	581,9	2,28	0,27	1311	402713	1,754
Угорщина	HU	1,34	226,2	2,93	0,84	9755	0	1,145
Італія	IT	1,31	435,7	2,71	1,32	8800	190921	1,909
Франція	FR	1,84	769,5	3,32	0,99	3445	1323625	2,767
Німеччина	DE	1,26	587,7	2,81	0,41	977	262266	1,869
Україна	UA	3,52	123,2	8,51	1,47	14946	1072243	2,026
Росія	RU	3,86	447,0	11,40	1,98	295	3323460	3,226
США	US	3,43	2236,6	9,55	0,83	4163	509238	3,086
Китай	CN	1,68	167,6	4,91	0,33	10525	110995	2,024
Індія	IN	2,55	52,3	9,14	0,59	122372	6348	2,502
Саудівська Аравія	SA	8,13	1907,3	23,15	1,63	415472	0	2,514
Великобританія	GB	1,98	837,7	5,14	0,43	11994	319141	2,489
Південна Корея	KR	2,67	861,0	11,85	2,13	90528	412977	2,102
Японія	JP	0,99	400,3	2,66	0,38	18992	0	1,306

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.5

2020 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,88	426,4	1,56	0,50	2988	20687	1,332
Бельгія	BE	1,01	458,8	1,73	0,46	17102	51305	1,556
Болгарія	BG	1,59	161,1	4,21	1,12	62528	42633	1,699
Хорватія	HR	1,71	238,9	3,15	1,13	0	0	1,583
Кіпр	CY	1,94	400,5	4,36	1,99	118919	0	1,621
Чехія	CZ	1,32	303,7	2,81	0,50	3659	126029	1,326
Данія	DK	1,38	843,8	2,57	0,50	17476	0	1,278
Естонія	EE	2,29	541,2	5,12	0,99	79693	0	1,552
Фінляндія	FI	1,43	698,2	2,51	0,80	19493	44136	1,646
Греція	GR	3,06	553,9	5,12	3,20	53586	0	2,038
Іспанія	ES	1,37	372,8	2,60	0,87	5555	759704	1,748
Нідерланди	NL	1,44	763,7	3,15	0,43	63201	507808	2,147
Ірландія	IE	0,27	231,8	0,98	0,37	2566	0	1,272
Литва	LT	2,07	431,3	4,93	2,50	170280	0	1,647
Люксембург	LU	0,58	679,2	1,22	0,31	119404	0	1,615
Латвія	LV	2,15	393,5	5,22	0,91	29077	0	1,473
Мальта	MT	0,58	195,2	1,27	0,73	0	0	1,615
Польща	PL	2,23	353,2	4,60	1,04	23855	0	1,496
Португалія	PT	1,43	320,5	2,90	1,01	19648	200845	1,296
Румунія	RO	2,01	262,6	5,24	1,44	75190	0	1,749
Словаччина	SK	1,92	374,9	4,28	0,66	23423	28108	1,26
Словенія	SI	1,06	273,0	2,07	0,68	0	0	1,145
Швеція	SE	1,15	621,0	2,25	0,27	548	515488	1,792
Угорщина	HU	1,76	286,6	3,46	0,97	34981	0	1,165
Італія	IT	1,74	544,6	3,06	1,35	10593	446913	1,957
Франція	FR	2,00	808,1	3,26	1,00	8121	898233	2,78
Німеччина	DE	1,37	636,4	2,73	0,42	1363	301461	1,838
Україна	UA	3,81	135,5	8,30	1,45	11493	740657	2,024
Росія	RU	4,17	422,9	10,59	1,99	67	2614736	3,226
США	US	3,70	2348,0	8,25	0,84	3803	447568	3,19
Китай	CN	1,76	179,2	4,77	0,33	6019	47931	2,062
Індія	IN	2,81	52,9	8,78	0,59	106566	56521	2,495
Саудівська Аравія	SA	9,18	1854,4	22,51	1,76	339248	0	2,581
Великобританія	GB	2,16	859,3	4,33	0,44	24168	231670	2,481
Південна Корея	KR	2,80	899,5	11,17	1,99	77601	469497	2,286
Японія	JP	1,02	406,4	2,29	0,38	18257	0	1,337

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.6

2021 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$ (2020)	M_{Im}	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,87	464,1	1,58	0,50	7094	47987	1,343
Бельгія	BE	1,05	536,4	1,88	0,46	42447	153142	1,611
Болгарія	BG	1,52	184,9	3,93	1,12	1190	83292	1,634
Хорватія	HR	2,01	333,5	3,94	1,13	0	0	1,588
Кіпр	CY	1,91	445,6	4,45	1,99	37310	0	1,607
Чехія	CZ	1,40	367,0	2,96	0,50	11711	17744	1,265
Данія	DK	1,32	907,2	2,53	0,50	74688	59159	1,336
Естонія	EE	2,01	565,0	4,83	0,99	48399	0	1,55
Фінляндія	FI	1,26	676,3	2,27	0,80	17877	50595	1,587
Греція	GR	3,86	800,3	6,63	3,20	114596	0	2,061
Іспанія	ES	1,37	418,1	2,74	0,87	9338	410887	1,744
Нідерланди	NL	1,38	811,8	2,91	0,43	63321	336998	2,205
Ірландія	IE	0,25	254,4	1,02	0,37	0	25322	1,263
Литва	LT	1,97	485,8	5,07	2,50	194614	29941	1,713
Люксембург	LU	0,47	635,1	1,09	0,31	0	0	1,612
Латвія	LV	2,07	440,9	4,83	0,91	38029	0	1,482
Мальта	MT	0,50	198,5	1,12	0,73	0	0	1,612
Польща	PL	2,22	399,8	5,03	1,04	10861	4403	1,484
Португалія	PT	1,54	383,2	3,24	1,01	2348	43047	1,278
Румунія	RO	1,86	277,1	4,97	1,44	64028	0	1,646
Словаччина	SK	1,77	378,1	3,69	0,66	0	0	1,244
Словенія	SI	1,24	366,9	2,52	0,68	14556	0	1,145
Швеція	SE	1,19	746,3	2,39	0,27	19071	518981	1,828
Угорщина	HU	1,68	317,6	3,59	0,97	10434	0	1,177
Італія	IT	1,72	600,5	3,11	1,35	9743	776204	2,003
Франція	FR	1,92	865,8	3,22	1,00	1385	1301973	2,773
Німеччина	DE	1,33	673,6	2,60	0,42	4488	219236	1,746
Україна	UA	3,23	136,7	7,32	1,45	19523	735861	2,129
Росія	RU	3,72	451,7	10,22	1,99	327	1555345	3,211
США	US	3,46	2428,2	8,04	0,84	3723	471540	3,114
Китай	CN	1,61	198,0	4,96	0,33	5505	82041	2,039
Індія	IN	2,47	54,8	7,92	0,59	132273	10475	2,405
Саудівська Аравія	SA	7,58	1788,1	22,81	1,76	198935	0	2,587
Великобританія	GB	2,16	989,6	4,72	0,44	27948	208817	2,443
Південна Корея	KR	2,81	991,6	10,75	1,99	43884	299159	2,268
Японія	JP	1,02	404,3	2,39	0,38	18810	0	1,325

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.7

2022 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$ (2020)	M_{Im} (	M_{Ex}	Im
Австрія	AT	0,77	399,9	1,52	0,50	849	29728	1,328
Бельгія	BE	1,18	588,5	2,23	0,46	27081	207392	1,672
Болгарія	BG	1,51	195,2	4,06	1,12	4427	199234	1,619
Хорватія	HR	2,17	322,4	3,93	1,13	40503	55866	1,575
Кіпр	CY	1,81	404,1	4,52	1,99	0	0	1,55
Чехія	CZ	1,36	373,0	3,17	0,50	23747	399221	1,279
Данія	DK	1,42	937,1	2,93	0,50	36235	167430	1,403
Естонія	EE	2,09	613,4	5,34	0,99	44618	157477	1,545
Фінляндія	FI	1,72	868,2	3,22	0,80	12029	102600	1,585
Греція	GR	3,69	785,6	7,26	3,20	226582	32172	2,114
Іспанія	ES	1,47	434,7	3,14	0,87	12202	670052	1,751
Нідерланди	NL	1,58	906,8	3,67	0,43	68853	292253	2,079
Ірландія	IE	0,23	231,9	1,03	0,37	0	86281	1,301
Литва	LT	2,52	650,7	6,41	2,50	138078	408598	1,835
Люксембург	LU	0,70	879,5	1,60	0,31	0	0	1,624
Латвія	LV	2,05	459,0	5,16	0,91	48861	244307	1,471
Мальта	MT	0,50	195,9	1,22	0,73	248268	0	1,624
Польща	PL	2,39	439,1	5,84	1,04	92861	656857	1,542
Португалія	PT	1,35	345,2	3,14	1,01	0	7837	1,211
Румунія	RO	1,73	272,5	4,97	1,44	41903	0	1,624
Словаччина	SK	1,76	365,2	3,82	0,66	1732	614922	1,271
Словенія	SI	1,19	353,8	2,55	0,68	0	632664	1,23
Швеція	SE	1,31	755,7	2,72	0,27	53742	114920	1,864
Угорщина	HU	1,53	267,8	3,30	0,97	33270	0	1,191
Італія	IT	1,68	555,7	3,17	1,35	11514	890358	2,07
Франція	FR	1,94	817,9	3,43	1,00	792	1087046	2,769
Німеччина	DE	1,39	664,7	2,75	0,42	4458	369874	1,73
Україна	UA	33,55	1018,7	42,20	1,45	1647324	311521	2,349
Росія	RU	4,06	592,4	10,35	1,99	5758	1258691	3,187
США	US	3,45	2631,2	9,32	0,84	3290	570565	3,081
Китай	CN	1,60	201,6	4,79	0,33	4493	112285	2,03
Індія	IN	2,43	57,8	8,26	0,59	83298	3220	2,388
Саудівська Аравія	SA	7,42	2092,7	27,79	1,76	204948	0	2,694
Великобританія	GB	2,23	999,5	5,29	0,44	25865	486877	2,452
Південна Корея	KR	2,72	903,3	10,57	1,99	24374	124857	2,182
Японія	JP	1,08	366,2	2,53	0,38	30331	3054	1,333

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця В.8

2023 рік

Країна		$ME_{\%GDP}$	ME_{PC}	$ME_{\%GSp}$	$AFP_{\%LF}$ (2020)	$M_{Im\ (2022)}$	$M_{Ex\ (2022)}$	Im
Австрія	AT	0,84	492,2	1,63	0,50	849	29728	1,323
Бельгія	BE	1,21	652,9	2,22	0,46	27081	207392	1,719
Болгарія	BG	1,85	286,8	5,02	1,12	4427	199234	1,613
Хорватія	HR	1,78	359,0	3,90	1,13	40503	55866	1,678
Кіпр	CY	1,82	449,9	4,62	1,99	0	0	1,725
Чехія	CZ	1,52	481,8	3,30	0,50	23747	399221	1,340
Данія	DK	1,95	1377,9	4,10	0,50	36235	167430	1,526
Естонія	EE	2,87	899,1	6,77	0,99	44618	157477	1,66
Фінляндія	FI	2,42	1325,2	4,44	0,80	12029	102600	1,571
Греція	GR	3,23	747,5	6,57	3,20	226582	32172	2,234
Іспанія	ES	1,51	498,7	3,21	0,87	12202	670052	1,851
Нідерланди	NL	1,53	943,6	3,39	0,43	68853	292253	2,103
Ірландія	IE	0,22	251,0	1,02	0,37	0	86281	1,328
Литва	LT	2,7	795,0	6,93	2,50	138078	408598	1,828
Люксембург	LU	0,8	1011,4	1,62	0,31	0	0	1,704
Латвія	LV	2,3	571,2	5,63	0,91	48861	244307	1,534
Мальта	MT	0,6	210,5	1,38	0,73	248268	0	1,704
Польща	PL	3,8	771,5	8,12	1,04	92861	656857	1,657
Португалія	PT	1,52	412,1	3,44	1,01	0	7837	1,224
Румунія	RO	1,61	282,0	4,37	1,44	41903	0	1,747
Словаччина	SK	2,02	459,6	4,19	0,66	1732	614922	1,424
Словенія	SI	1,34	428,1	2,83	0,68	0	632664	1,256
Швеція	SE	1,47	825,0	3,06	0,27	53742	114920	1,968
Угорщина	HU	2,13	428,9	4,41	0,97	33270	0	1,264
Італія	IT	1,61	603,5	3,04	1,35	11514	890358	2,300
Франція	FR	2,06	946,6	3,57	1,00	792	1087046	2,776
Німеччина	DE	1,52	802,3	3,08	0,42	4458	369874	1,960
Україна	UA	36,65	1762,2	58,17	1,45	1647324	311521	3,009
Росія	RU	5,86	757,8	16,14	1,99	5758	1258691	3,090
США	US	3,36	2694,2	9,06	0,84	3290	570565	3,142
Китай	CN	1,67	207,9	4,97	0,33	4493	112285	2,058
Індія	IN	2,44	58,5	8,15	0,59	83298	3220	2,421
Саудівська Аравія	SA	7,09	2051,9	24,04	1,76	204948	0	2,969
Великобританія	GB	2,26	1106,4	5,15	0,44	25865	486877	2,504
Південна Корея	KR	2,81	925,5	11,10	1,99	24374	124857	2,159
Японія	JP	1,20	406,8	2,82	0,38	30331	3054	1,725

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТОК Д

Таблиця Д.1

Визначення індикаторів глобальних ризиків

Економічні	
Активи	*Відрив фінансового капіталу від реальної економіки*
Стратегічні ресурси	*Концентрація стратегічно важливих ресурсів серед невеликої кількості суб'єктів*
Заборгованість	*Банкрутства, дефолти та суверенні боргові кризи*
Ланцюги постачання	*Вплив на світову економіку та фінансові ринки порушення стратегічно важливих ланцюгів постачання*
Економічний спад	*Інфляція, рецесія, стагнація.*
Дефіцит талантів і робочої сили	*Глобальна, географічна або галузева невідповідність між попитом і пропозицією на робочу силу та навички.*
Незаконна економічна діяльність	*Розширення глобальної мережи організованої злочинності або незаконної господарчої діяльність (відмивання грошей, ухилення від санкцій, незаконна торгівля і контрабанда).*
Екологічні	
Руйнування екосистем та кліматичні зміни	*Глобальне потепління, порушення океанічних та атмосферних течій, дефіцит продовольства та питної води.*
Геополітичні	
Біологічні, хімічні та ядерні загрози	*Аварії на спеціалізованих об'єктах і атомних електростанціях. Навмисний або випадковий витік біологічної, хімічної та ядерної зброї*
Геоекономічні протистояння	*Застосування державами економічних важелів для зміни економічної взаємодії між країнами (санкції, тарифи та ін.)*
Збройні та асимет-ричні конфлікти	*Внутрішньодержавні, міждержавні збройні **конфлікти**, терористичні атаки, гібридні проксі-війни.*
Соціальні	
Ерозія прав людини та громадянських свобод	*Обмеження права на життя та свободу, працю та освіту, свободу вираження поглядів, мирні зібрання, дискримінацію за ознакою статі, раси, етнічної приналежності, недоторканність приватного життя.*
Нерівність	*Відсутність економічних можливостей на шляху реалізації економічного потенціалу та безпеки*
Поляризація суспільства	*Ідеологічні та культурні розбіжності*
Поширення вірусів	*Інфекційні захворювання та поширення вірусів*
Вимушена міграція	*Вимушене міждержавне переміщення великої кількості осіб через дискримінацію, відсутність можливостей для економічного розвитку, антропогенні катастрофи, стихійні лиха, зміни клімату, **конфлікти***
Технологічні	
Кібербезпека	*Використання кіберзброї та інструментів для ведення кібервійни, кібершпигунства та кіберзлочинності.*
Дезінформація	*Застосування неправдива інформація для впливу на громадську думку*
Технологічна влада	*Концентрація технологічних можливостей серед невеликої кількості осіб, підприємств або держав*
Штучний інтелект	*Потенційні негативні наслідки для глобального суспільства через розвиток технологій ШІ.*

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця Д.2

Сучасні стратегічні документи Великобританії у сфері безпекового розвитку

Стратегічний/ програмний документ	**Рік прийняття**	**Глобальний або мережевий фокус**
1	*2*	*3*
Counter-terrorism strategy	2008	• проактивний моніторинг визначених секторів, аналіз тенденцій та профілювання ризиків і вразливостей, з метою ефективного та відповідного спрямовування ресурсів за потребою; • зміцнення партнерських відносин з регуляторними та правоохоронними органами на локальному, регіональному, глобальному рівнях з метою ефективної співпраці у вирішенні та попередження виявлених проблем.
Serious and Organised Crime Strategy	2018	• невтомна руйнація та цілеспрямовані дії проти найбільш шкідливих мереж організованої злочинності у Великобританії, які є частиною глобальної злочинної мережі; • встановлення єдиного, системного підходу на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях задля колективного реагування як єдиної системи; • системна боротьба із корупцією із метою допомоги найбіднішим верствам населення світу, скорочення бідності, сприяння глобальному процвітанню; • боротьба із відмиванням коштів отриманих злочинним шляхом; • розширення глобального охоплення та впливу через збільшення закордонної мережі експертів задля забезпечення більш скоординованого та інтенсивного впливу Великобританії (політичні, оборонні, правоохоронні, дипломатичні відносини, фінансові важелі).
Consular and Crisis Strategy	2022	• розбудова стійкої та гнучкої міжнародної мережі дипломатичних установ та представництв по всьому світу з метою забезпечення національних інтересів країни.
Government Cyber Security Strategy	2022 - 2030	• закріплення статусу Великобританії як міцної, демократичної і відповідальної кібердержави, яка здатна захищати і просувати свої інтереси як суверенна нація у глобальному кіберсвіті.
National space strategy	2022 *(оновлення)*	• розвиток космічної економіки Британії; • просування цінностей Глобальної Британії; • захист національних інтересів в космосі та через космос; • створення сучасної системи регулювання космічної діяльності, що лідирує у світі, розвиток нових партнерств у сфері торгівлі в космосі; • збереження ролі Великобританії в Європейському космічному агентстві та розвиток розширених двосторонніх відносин з країнами; • робота в ООН щодо забезпечення лідерства в питаннях безпечного, стійкого і захищеного космічного середовища, зокрема, щодо розроблення нової резолюції з космічних загроз.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження таблиці Д.2

1	*2*	*3*
Government Project Delivery Function Strategy 2025	2023	• використання впливу та масштабування для трансформації діяльності уряду та промисловості, стимулювання інновацій задля посилення впливу та зміцнення впливу Великобританії на міжнародному рівні; • впровадження технологій сканування міжнародного ландшафту для виявлення областей інновацій; міжнародне співробітництво із 60 країнами задля підтримки розвитку інфраструктури та нарощування потенціалу, а також реалізація програм міжнародної гуманітарної допомоги.
Mobilising green investment: 2023 green finance strategy	2023 *(оновлення)*	• глобальний перехід до чистої нульової, стійкої та позитивної для природи економіки; • забезпечення подальшого прогресу у фінансуванні природи як на національному, так і на міжнародному рівні; • використання економічних можливостей глобального переходу шляхом відбудови більш тісних відносин із ринками, що швидко зростають.
Integrated Review Refresh 2023: Responding to a more contested and volatile world	2023 *(оновлення)*	• формування міжнародного середовища на принципах балансу, співробітництва та конкуренції, створення умов для відкритого та стабільного міжнародного порядку; • захист Великобританії і міжнародної безпеки в цілому від державних та недержавних загроз, управління ризиками ескалації в системі глобального безпекового простору; • усунення стратегічної уразливості Великобританії інструментам примусу або іншим глобальним викликам; • створення стратегічної переваги шляхом оновлення підходів політичного будівництва держави із метою підвищення впливу та свободи дій на міжнародній арені.
Cross Government Counter Fraud Functional Strategy	2024-2027	• розширення програми стажувань Міжнародного форуму боротьби з шахрайством у державному секторі; • розробка загальної структури для обміну даними із міжнародними партнерами з метою протидії шахрайству; • виявлення нових можливостей для роботи у партнерстві із суб'єктами глобального безпекового середовища та розробка моделі міжнародної координації.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця Д.3

Сучасні стратегічні документи Франції у сфері безпекового розвитку

Стратегічний/ програмний документ	**Рік прийняття**	**Глобальний або мережевий фокус**
1	*2*	*3*
Національний стратегічний огляд національної безпеки та оборони *(політичний документ)*	2022 *(оновлення)*	• новий феномен стратегічної конкуренції спостерігається як на глобальному, так і на регіональному рівнях, ревізіоністські амбіції посилилися, ми переходимо від латентної конкуренції до відкритої конфронтації з боку росії і, дедалі частіше, до більшої конкуренції з Китайською Народною Республікою (КНР); • стати балансуючою силою на міжнародній арені, зміцнивши свій вплив, як рушійної сили європейської стратегічної автономії в Європі; • розвити здатність врегульовувати кризи і впроваджувати рішення, що гарантують її власну безпеку, зокрема, через надійну мережу європейської оборони, яка доповнить Атлантичний альянс, що надасть можливість захищати як метрополію, так і заморські території; • запровадити безпекову модель, яка забезпечить спроможність превентивного впливу у разі міждержавних конфліктів високої інтенсивності та гібридних стратегій, сприятиме обороні Європи і стабільності в Середземномор'ї, мати здатність брати участь у конфліктах високої інтенсивності в яких брати на себе роль рамкової країни - НАТО, ЄС або іншої спеціальної коаліції; • забезпечити безпеку в регіоні, що простягається від Африки до Сахари та Перської затоки, провести із союзниками диверсифікований спектр військових тренувань, з метою інтеграції національної мережі військових баз в глобальну військову мережу коаліції; • з регіонами Латинської Америки та Індо-Тихоокеанського регіону зміцнити свою співпрацю і консолідувати відносини між закордонними департаментами, регіонами і громадами та їхнім безпосереднім оточенням; • спільно із партнерами, сприяти своїм впливом стабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні, захищаючи свій суверенітет і повагу до міжнародного права в цьому регіоні; • забезпечити свободу дій у спільних просторах (кібер, космічний, повітряно-морський) та безпеку своїх торгівельних шляхів постачання.
Стратегія в галузі кіберзахисту та кібербезпеки		• бути глобальною державою кіберзахисту і належати до першого кола найбільших держав у цій сфері, зберігаючи при цьому свою автономію; • посилити кібербезпеку національної життєва важливої інфраструктури від внутрішніх та зовнішніх загроз; • структурування безпекового сектору і зміна позиціонування Франції щодо міжнародної конкуренції за кількістю IT-компаній для забезпечення потреб державного запиту.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження таблиці Д.3

1	*2*	*3*
Ділова Франція та Генеральний секретаріат з інвестицій об'єднують зусилля для реалізації плану на міжнародному рівні *(політичний документ)*	2023	• Business France і Генеральний секретаріат з інвестицій (SGPI) підписали угоду про стратегічне партнерство, щоб надати Франції 2030 міжнародний вимір. Партнерство спрямоване на те, щоб привести стратегію зовнішньої торгівлі Франції у відповідність до пріоритетів галузевої реіндустріалізації та цілей Франції 2030, тим самим інтегруючи торгівлю, привабливість та експорт у майбутнє економічне бачення країни.
Національна стратегія по збереженню біорізноманіття до 2030	2023	• Франція перебуває на передовій дипломатичної лінії, захищаючи історичну угоду Куньмін-Монреаль на КС 15 у грудні минулого року, а потім, у березні, міжнародний договір про захист відкритого моря і морського біорізноманіття.
Концептуальні напрямки політики міжнародного співробітництва та допомоги державному розвитку *(політичний документ)*	2023	• Франція більш ніж будь-коли мобілізована для міжнародної солідарності та сталого розвитку. Вклавши у 2022 році 15 мільярдів євро в міжнародну солідарність, Франція стала четвертим за величиною донором у світі. • Для досягнення пріоритетних політичних цілей міжнародного розвитку, розробляються країнові стратегії *(найменш розвинені країни),* з метою контролю ефективного використання інвестицій Франції та кращої координації зусиль направлених на боротьбу із глобальними кліматичними змінами. • Мобілізувати економічну структуру Франції, що дасть їй змогу краще проектувати свої компанії на міжнародному рівні та просувати власні стандарти з точки зору соціальної та екологічної відповідальності.
Національна стратегія зі збереження біорізноманіття	2023	• Франція перебуває на передовій дипломатичної лінії в ЄС в питаннях захисту декларацій Куньмінсько-Монреальської глобальної рамкової угоди про біорізноманіття та відчуває свою відповідальність за реалізацію міжнародного договору про захист відкритого моря і морського біорізноманіття; • визначає як глобальну мету - захистити 30% морів і 30% суші Франції.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця Д.4

Сучасні стратегічні документи Китаю у сфері безпекового розвитку

Стратегічний/ програмний документ	**Рік прийняття**	**Глобальний або мережевий фокус**
1	*2*	*3*
Стратегія національної безпеки	2021-2025	• впровадити загальну концепцію національної безпеки та прискорити створення нової моделі міжнародної безпеки; • підтримувати абсолютне лідерство партії, удосконалювати централізовану, єдину, ефективну й авторитетну систему керівництва в країні, з метою формування ефективної моделі глобальної безпекової архітектури; • стабільність на кордонах і прилеглих територіях, висока якість та динамічний баланс безпеки на високому рівні, координація традиційної і нетрадиційної безпеки; • рішуче захищати безпеку національної влади, системи та ідеології, суворо остерігатися і рішуче припиняти всі види зовнішнього *впливу (проникнення, підривної та диверсійної діяльності);* • підвищити стійкість промисловості та її можливості протидії впливам, створити міцне підґрунтя для запобігання системним фінансовим ризикам, забезпечити продовольчу, інфраструктурну, енергетичну та мінеральну безпеку, посилити захист зарубіжних інтересів; • активно створювати сприятливе зовнішнє середовище, дотримуватися незалежності, ніколи не поступатися в питаннях основних національних інтересів і національної гідності та рішуче захищати національний суверенітет, безпеку й інтереси розвитку, створюючи спільну, всеосяжну, засновану на співробітництві - глобальну безпеку; • співпрацювати для підтримання глобальної стратегічної стабільності, працювати разом для розв'язання глобальних проблем і сприяти побудові спільноти з єдиною долею для людства.
Стратегія залучення іноземних інвестицій	2023	• елементи співпраці та конкуренції в глобальному безпековому середовищі значно посилюються, головною метою КНР ставить – створення інноваційного та високотехнологічного виробничого центру в Східній Азії, який матиме значні переваги над іншими суб'єктами міжнародного економічного середовища; • рівень доступу до іноземних інвестицій буде розширюватись, структура використання та система управління іноземними інвестиціями буде вдосконалюватися, роль відкритих платформ підвищуватися, що дозволить оптимізувати середовище іноземних інвестицій; • сприяти вищому рівню відкритості зовнішньому світу та лібералізації залучення міжнародних інвестицій.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження таблиці Д.4

1	*2*	*3*
Оборонна політика національної оборони Китаю в нову епоху *(політичний документ)*	2017	• слідувати шляхом мирного розвитку, незалежна зовнішня політика і найкращі культурні традиції, вдосконалення механізмів щодо стримування і протистояння зовнішній агресії; • для захисту закордонних інтересів - захищати морські права та інтереси Китаю, захищати безпекові інтереси в космічному просторі, електромагнітному просторі та кіберпросторі; • вирішити тайванське питання і домогтися повного возз'єднання країни, що є фундаментальним інтересом китайської нації і має важливе значення для здійснення національного відродження; • застосовувати комплексний підхід до національної безпеки, підвищувати обізнаність щодо потенційних небезпек, криз і війн, а також активно адаптуватися до нових умов стратегічної конкуренції, нових тенденцій у сучасній війні, щоб ефективно виконувати свої завдання і місії в епоху глобалізованого світового порядку; • в інтересах національної безпеки дотримуватись ядерної стратегії самооборони, з метою стримування інших країн від застосування або загрози застосування ядерної зброї проти Китаю; • підтримувати загальну, всеосяжну, кооперативну і стійку безпеку, приймати активну участь у реформі глобальної системи управління безпекою; • поглиблювати двосторонні та багатосторонні співробітництва в галузі безпеки, сприяти скоординованій та інклюзивній співпраці взаємного доповнення між механізмами безпеки та власного внеску до архітектури глобальної безпеки, яка має засновуватись на принципах: рівності, взаємної довіри, справедливості, правосуддя; • брати активну участь у миротворчих операціях ООН (UNPKOs), операціях із захисту акваторій та суден, прикладати міжнародних зусиллях із надання гуманітарної допомоги та ліквідації наслідків стихійних лих (HADR), зміцнювати міжнародне співробітництво у сфері контролю над озброєннями й нерозповсюдження, відігравати конструктивну роль у політичному врегулюванні проблем гарячих точок, спільно підтримувати безпеку міжнародних проходів, докладати узгоджених зусиль для реагування на такі глобальні виклики, як тероризм, кібербезпека та великі стихійні лиха.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження таблиці Д.4

1	*2*	*3*
Стратегічний фокус неурядових національних інституції із широким спектром повноважень		
Китайська народна асоціація дружби із зарубіжними країнами *(стратегічний аналіз та цілі)*	2024 *(оновлено та прийнято)*	• як неурядова організація з повним консультативним статусом в Економічній і Соціальній Раді ООН, бере активну участь у справах ООН; • здійснювати дружні неурядові обміни між Китаєм і зарубіжними країнами, організовувати обміни кадрами, ініціювати й проводити симпозіуми, форуми та інші заходи з обміну для взаєморозуміння, зміцнення довіри та розвитку дружби з народами різних країн; • створити платформу, яка сприятиме прагматичному співробітництву між Китаєм і зарубіжними країнами в різних галузях *(економіка, наука і техніка, таланти);* • на систематичній основі організовувати і проводити заходи з обміну китайською та зарубіжною народною культурами, з метою просування китайської культури в глобальному масштабі.
Китайський інститут стратегічних досліджень	2023	• сучасні зміни у світі відображаються в глибокому коригуванні міжнародного балансу сил, що демонструє тенденція підйому на сході та падіння на заході, а терміни «глобальний схід» і «глобальний південь» вказують на незворотні зміни у структурі світового порядку; • глобальні проблеми стають дедалі складнішими та комплексними, а існуючій західній моделі глобального управління бракує репрезентативності та інклюзивності, що призводить до інституційних провалів, втрати порядку, відсутності справедливості та помітного дефіциту управління; • світ вступив у новий період турбулентності та змін із значним дисбалансом глобального розвитку, відносини в галузі безпеки між великими державами розвиваються в напрямку ескалації стратегічної конкуренції; • Сполучені Штати прагнуть зупинити занепад глобальної гегемонії та зберегти існуючу систему глобального управління; • конкуренція між великими державами посилюється, «загальна безпека» економічних відносин і створення міжнародних суспільних благ та «альянсизація» односторонньої політики у спробі спровокувати нові групові та ідеологічні конфронтації серйозно загрожують глобальній стратегічній стабільності; • світ не може розвиватися без Китаю, а Китай не може розвиватися без світу; • фокус на цілісності та єдності світу, який матиме пріоритетний вимір взаємної поваги та готовності до співпраці; • координувати загальну внутрішню та міжнародну ситуацію, використовуючи кооперативний підхід орієнтований на національні інтереси.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Таблиця Д.5

Мережева стратегія КНР в рамках БРІКС

Назва організації	Тип організації	Тип мережі	Кількість учасників	Оборонний бюджет (%, від сукупного світового)			
				2021	2022	2023	2024
«БРІКС»	Геополітична та економічна взаємодія	Глобальна	9	22.89	23.65	22.41	20.17
«БРІКС» *(подали заявки Туреччина, Малайзія Азербайджан)*	Геополітична та економічна взаємодія	Глобальна	12 *(після зарахування нових членів)*	23.93	24.43	23.36	22.23

Таблиця Д.6

Стратегічно важливі двосторонні угоди КНР

Країна партнер	Тип угоди	Регіон	Характер співробітництва
1	*2*	*3*	*4*
росія	Договір про економічне, військове та геополітичне співробітництво	Євразія	• з 2000 по 2023 рік загальна річна торгівля Китаю з Росією (імпорт плюс експорт) зросла в тридцять разів з 8 мільярдів доларів до 240,1 мільярдів доларів; • «Миротворча місія 2005», «Пояс морської безпеки-2023», «Північ/Взаємодія-2023» - військові навчання; • продажі російської зброї Китаю – ріст на 258% лише за перші 10 років дії угоди.
Пакистан	Threshold allianc	Азія	• Пакистан є одним з найбільши покупців зброї в КНР, 47% китайського експорту. Країни взаємодіють у проектах із удосконалення військових систем і систем озброєння, проводять спільні військові навчання. • 2015 – угода про Китайсько-Пакистанський економічний коридор. • Китай є найбільшим інвестором у пакистанський глибоководний порт Гвадар, який стратегічно розташований у гирлі Ормузької протоки. • Дочірня компанія Китайської національної ядерної корпорації внесла свій внесок у зусилля Пакистану щодо розширення можливостей збагачення урану. • Борг Пакистану перед КНР – 23% загального боргу.

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження таблиці Д.6

1	*2*	*3*	*4*
Іран	Військове та економічне партнер ство	Азія	• укладено угоду, щодо можливості використання Іраном китайської навігаційної системи BeiDou 2 (конкурент GPS); • Військово-оборонне співробітництво та військова угода про стратегічне партнерство (з 2014 по 2023 рік Іран і Китай брали участь щонайменше в 6 двосторонніх або багатосторонніх військових навчаннях; у 2021 році укладено угоду про співпрацю на 25 років (Китай має інвестувати 400 мільярдів доларів США в економіку Ірану протягом цього періоду в обмін на постійне постачання нафти з Ірану зі значними знижками).
Непал	Військове, економічне та стратегічне партнерство	Азія	• військове співробітництво (постачання обладнання, техніки) та спільні військові навчання; • економічне та стратегічне партнерство в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

Таблиця Д.7

Напрями формування стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки

Період	**Формування стратегії ЄС з питань міжнародної безпеки**
1946-1949	визначення основних загальних напрямів співробітництва та форм співробітництва
1950-1954	скорочення та відмова від національних проектів
1955- 1968	період концептуальної невизначеності
1969-1986	відновлення європейського діалогу з питань безпеки
1987-1997	визначення норм сфери безпеки та інструментів оборонного співробітництва
1998 – середина 2000	впровадження та вдосконалення інституційного механізму Європейської політики безпеки та оборони
з середини 2000-х	адаптація Європейської політики безпеки та оборони до реалій багатополярної міжнародної системи
з 2022	посилення стратегічної автономії інтеграційного об’єднання, узгодження спільного стратегічного бачення ролі ЄС у безпеці та обороні

Remove Watermark Wondershare PDFelement

ДОДАТОК Ж

Анкета
Перелік чинників безпекового середовища, що було включено до структури анкети

П.п	Чинники (загрози) безпекового середовища	Групи чинників	
		функціональна ознака	рівень впливу (складова середовища)
1	*2*	*3*	*4*
1	Збереження високого рівня корупції в Україні, недостатня ефективність антикорупційних заходів	геополітичний	національне
2	Збереження складної безпекової ситуації (військові дії) в європейському регіоні	геополітичний	національне
3	Зміна системи міждержавних відносин	геополітичний	глобальне
4	Подальше розгортання локальних та регіональних військових конфлікти та як наслідок загострення зовнішньополітичних та економічних відносин між країнами	геополітичний	глобальне
5	Поширення міжнародної терористичної діяльності	геополітичний	глобальне
6	Перехід від біполярного до багатополярного світового порядку	геополітичний	глобальне
7	Подальша втрата/ неповернення частини території внаслідок військової агресії	геополітичний	національне
8	Подальша ескалація військових дій, видіх конфлікту за межі території України, світова війна	геополітичний	національне/ глобальне
9	Політична нестабільність	геополітичний	національне
10	Загроза застосування ядерної зброї, використання ядерної зброї як фактору примусу	геополітичний	глобальне
11	Слабкість державних інституцій	геополітичний	національне
12	Посилення конфлікту інтересів між глобальними корпораціями та урядами держав світу	геополітичний/ економічний	глобальне
13	Виникнення нових центрів (альянсів) глобального та регіонального геополітичного впливу	геополітичний/ економічний	глобальне
14	Економічні втрати та зростання соціальної напруги внаслідок застосування санкцій та обмежень як інструменти протидії агресії	геополітичний/ економічний	глобальне
15	Неефективні дії в рамках міжнародного співробітництва у вирішенні екологічних проблем	екологічний	глобальне
16	Екоцид внаслідок військових дій в Україні	екологічний	національне
17	Екстремальні погодні умови, загострення проблем зміни клімату, стихійні лиха	екологічний	глобальне
18	Збереження високого антропогенного впливу на навколишнє середовище, збереження високого рівня енергоємності ВВП країн світу	екологічний	глобальне
19	Збереження високого антропогенного навантаження на навколишнє середовище України	екологічний	національне
20	Збереження низьких темпів поширення застосування чистих та екологічно безпечних технологій; низька ефективність природоохоронних заходів	екологічний	глобальне/ національне
21	Збереження низького рівня енергоефективності та енергозалежності економіки України та країн ЄС	екологічний	національне
22	Криза водопостачання та продовольства	екологічний	глобальне
23	Подальше поглиблення сировинних (зокрема нафтових) криз, енергетична криза	екологічний	глобальне

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження ДОДАТКУ Ж

1	*2*	*3*	*4*
24	Поширення екоциду, у тому числі внаслідок військових дій, екологічних злочинів (незаконний видобуток корисних копалин тощо)	екологічний	глобальне
25	Глобальна економічна рецесія	економічний	глобальне
26	Збереження / зростання зовнішньоторговельного дефіциту України	економічний	національне
27	Збереження високих темпів зростання боргового навантаження, боргова криза в Україні	економічний	національне
28	Збереження високого рівня інфляції в Україні та країнах ЄС	економічний	національне
29	Неможливості поновлення авіаційного сполучення з Україною	економічний	національне
30	Низькі можливості відновлення експортного потенціалу України (металургія, машинобудування, агропромисловий комплекс тощо)	економічний	національне
31	Низькі можливості відновлення та нарощування обсягів експорту послуг (зокрема транспортних, рекреаційних)	економічний	національне
32	Низькі можливості щодо нарощення високотехнологічного виробництва та експорту	економічний	національне
33	Збереження низького рівня іноземного інвестування в Україні через військовий стан та геополітичну нестабільність	економічний	національне
34	Обмеження морського сполучення	економічний	національне
35	Збільшення розриву між рівнем соціально-економічного розвитку України та країн ЄС	економічний	національне
36	Згортання / зменшення обсягів фінансування програм фінансової підтримки України країнами-партнерами та міжнародними фінансовими організаціями	економічний	національне
37	Зростання масштабів нелегальної міграції капіталу	економічний	глобальне
38	Зростання рівня глобальної заборгованості, кризи заборгованості	економічний	глобальне
39	Зростання рівня протекціоністських заходів у зовнішньоторговельній політиці країн світу	економічний	глобальне
40	Можливість подальшого застосування протекціоністських заходів країнами-торговельними партнерами України щодо українського експорту	економічний	національне
41	Недостатність/відсутність ресурсів щодо забезпечення стійкості функціонування	економічний	національне
42	Падіння реальної заробітної плати населення країн світу у зв'язку зі зростанням рівня інфляції	економічний	глобальне
43	Погіршення світової фінансової кон'юнктури внаслідок глобальної фінансової кризи	економічний	глобальне
44	Подальша руйнація / порушення безперебійної роботи транспортної системи (авто-, залізнична система)	економічний	національне
45	Подальша руйнація/ зниження потужностей енергетичної системи країни	економічний	національне
46	Подальша руйнація/втрата через окупацію виробничих потужностей	економічний	національне
47	Подальше зростання тіньового сектору економіки	економічний	національне
48	Подальше протистояння у збереженні/досягненні економічного лідерства, торговельні війні між країнами світу (зокрема США, Китай, ЄС тощо)	економічний	глобальне
49	Посилення конкурентної боротьби за ринки збуту, за фінансові, людські (інтелектуальні), природні ресурси тощо	економічний	глобальне
50	Реконфігурація ланцюжків поставок	економічний	глобальне
51	Збереження високого рівня безробіття в Україні та країнах ЄС	економічний/соціальний	національне

Remove Watermark Wondershare PDFelement

Продовження ДОДАТКУ Ж

52	Подальше падіння рівня доходів домогосподарств України, зниження купівельної спроможності	економічний/соціальний	національне
53	Збереження високих темпів зовнішньої міграції, зокрема вимушеної	соціальний	національне
54	Низькі темпи відтворення населення (депопуляційний тренд)	соціальний	національне
55	Збереження/поглиблення нерівномірність у розподілі доходів, поглиблення розриву між багатими і бідними країнами	соціальний	глобальне
56	Зростання рівня бідності	соціальний	національне
57	Зростання рівня демографічного навантаження на працездатне населення	соціальний	національне
58	Можливість нового спалаху інфекційних захворювань, пандемій	соціальний	національне
59	Неповернення працездатного населення (вимушених мігрантів)	соціальний	національне
60	Погіршення здоров'я населення через війну (її наслідки), забруднення навколишнього середовища тощо	соціальний	національне
61	Погіршення стану здоров'я населення світу, зокрема збільшення кількості психічних захворювань населення	соціальний	глобальне
62	Поглиблення рівня соціальної поляризації у світі	соціальний	глобальне
63	Подальше зростання масштабів неконтрольованої та вимушеної міжнародної міграції	соціальний	глобальне
64	Скорочення чисельності населення, зокрема економічно активної частини	соціальний	національне
65	Активізація кіберзлочинності; активний розвиток технологічних інновацій організованої злочинності або дезінформації у світі	технологічний	глобальне
66	Подальше використання інформаційного простору як інструменту впливу, поширення інформаційних війн	технологічний	глобальне
67	Посилення технологічного суперництва між державами та зацікавленість у технологічному суверенітеті інших країн	технологічний	глобальне
68	Проникнення інформаційних технологій, зокрема штучного інтелекту, в усі сфери суспільно-економічного життя, як наслідок високий рівень залежності, загострення питань інформаційної безпеки	технологічний	глобальне
69	Недостатній рівень готовності попереджати кібератаки, низька ефективність системи кібербезпеки	технологічний	національне
70	Недостатній рівень розвитку IT інфраструктури, збої в IT інфраструктурі	технологічний	національне